

**Міністерство освіти і науки
України
Херсонський державний
університет
Міжнафедральна наукова
лабораторія
“Українська література
в англомовному світі”**

**Таврійська фундація
(Осередок вивчення
української діаспори)
м. Херсон**

ВІСНИК ТАВРІЙСЬКОЇ ФУНДАЦІЇ (Осередку вивчення української діаспори)

Випуск 10

**Київ–Херсон
“ПРОСВІТА”
2015**

УДК 80(4Укр)
ББК 80(4Укр)
В53

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Немченко Іван (головний редактор) — кандидат філологічних наук, доцент, завідувач міжкафедральної наукової лабораторії “Українська література в англomовному світі” при ХДУ

Бурдіна Галина (секретар) — провідний спеціаліст Суворовської районної ради в м.Херсоні

Василенко Микола — член НСПУ, голова Таврійської фундації (ОВУД)

Висоцький Андрій — кандидат філологічних наук, доцент ХДУ

Демченко Алла — кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри українського літературознавства ХДУ

Лопушинський Іван — доктор наук з державного управління, професор кафедри державного управління, педагогіки та психології ХНТУ, заслужений працівник освіти України, голова журі Всеукраїнської літературної премії Яра Славутича

Немченко Галина — кандидат філологічних наук, доцент ХДУ

Параскевич Павло — кандидат філологічних наук, доцент

Чухонцева Наталя — кандидат філологічних наук, доцент ХДУ

Десятий випуск “Вісника Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори)” містить наукові й літературно-мистецькі матеріали, присвячені діяльності визначних представників українського зарубіжжя, а також Причорномор'я. У збірнику подається культурно-мистецька хроніка, відомості про вшанування в Таврійському регіоні письменників і науковців з діаспори та Південної України.

***Видання здійснене за сприяння
Таврійської фундації (ОВУД)
від Благодійного фонду Яра Славутича (Канада)***

В53

Вісник Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори): Літературно-науковий збірник. Випуск 10. — К.—Херсон: Просвіта, 2015. — 243 с.: іл.

ISBN: 978-966-2133-57-3

© “Просвіта”, 2015

ЗМІСТ

Згадаймо!	5
І.Немченко. Пам'яті Василя Вишиваного: Із циклу “Король українських сердець”: Вірші ...	5
Трибуна молодого дослідника	8
О.Петречків. Екзистенційні мотиви у творчості В. Винниченка та П. Загребельного	8
Літературознавство	16
І.Береза. Фрагмент із Черкасенкової Шевченкіани .	16
В.Руссова. Шевченкіана Світлани Торнтон (Іщенко)	24
Л.Корівчак. Рецепт образу Т.Шевченка в українській поезії	28
Г.Немченко. Польське повстання 1830-1831 рр. у повістях “Микола Коваль” М.Венгера та “Діамантовий перстень” Л.Старицької-Черняхівської	36
Мовознавство	44
В.Олексенко. Метафора у драматургійному дискурсі В.Винниченка	44
Педагогіка і методика	59
Л.Бондаренко. “Дай, Боже, нам усім так любити Україну...”: (сценарій позакласного заходу за життям і творчістю Олесь Гончара)	59
Красзнавство	68
М.Оленковський. Велетенські кургани Херсонщини – національне надбання України: (проблеми охорони та туристичного використання)	68
Ювілеї	78
П.Параскевич. Невтомний творець усмішок	78
І.Немченко. “У слові “Русь” своє пізнаєш...”: (пафос українськості в поезії Івана Киризьюка)....	87
П.Параскевич. Спогади про Павла Загребельного .	103
Антологія одного вірша	107
О.Стремоусова. Джаз Ліни	107

Спадщина	108
М.Чернявський. Низова течія: Із щоденника	108
В.Кедровський. Обриси минулого: Деякі останні діячі-українофіли напередодні революції 1917 року	120
Андрій Михайлович Грабенко: (1857–?)	122
Микола Хведорович Чернявський: (22.ХІІ.1867 –?)	133
Шевченкіана Херсонщини	158
М.Чернявський. Шевченко	158
М.Василенко. Тарас Шевченко	159
Т.Мандич. Борцеві	160
Поетична галерея	161
В.Кулик. Майдан. Війна. Болючі думи: Вінок сонетів	161
М.Василенко. Вони сказали: (катрени)	169
І.Немченко. Резонанс; Невмируща сотня; Війна ...	181
Наші гості	183
І.Киризиук. Поезії	183
Н.Теленчук. Із збірки “Ніжна”: Вірші	193
З редакційної пошти	198
О.Найдьонов. Український народ як соборна особистість	198
Р.Назаренко. Моя дорога до Кобзаря	217
Презентації, конференції, фестивалі	218
Л.Бондаренко. “Дочка Поезії, сестра людської Правди”	218
Т.Мандич. І обертатиме цілу планету українське слово!	220
Рецензії	222
В.Загороднюк. Дорога довжиною в десятиліття ...	222
М.Жулинський. Серцем стояти за рідний край....	224
І.Немченко. “Сказати людям, як я їх люблю...” ...	228
М.Василенко. Дорога на Олімп поезії	231
М.Дупляк. На сторінках епістолярної літератури.	237
В.Загороднюк. “Ніжна” відкриває себе і світ у собі	240
Інформує Таврійська фундація	23, 157, 180, 197
Про авторів	242

Із циклу
“Король українських сердець”

*Пам'яті Василя Вишиваного
(Вільгельма фон Габсбурга-Льотрінгена)
10.02.1895-18.08.1948*

Вишиваний на Півдні

*...Я не думаю робити
жодної австрійської політики,
тільки чисто національну
Василь Вишиваний*

Бачила Одеса архикнязя...
Миколаїв... Браві Копані...
Лунко й чітко чулися накази.
Не змовкали рідні пісні.

Чула Киселівка спів стрілецький,
І Музиківка підспівувала їм,
Бо були то вої не німецькі,
Не австрійські, а свої-свої.
Чорнобаївці аж усміхались,
Чуючи те “Ой, видно село...”.
До Херсона вояки рушали,
Щоби українство ожило.
Там у презвичайному вагоні
Пан Василь покривджених приймав...
Де? На нашій станції, в Херсоні...
Так мов більше й клопотів не мав.
Кайзерівці, як вовки прелюті,
Рискали й хапали добрий люд.
Вишиваний так міг повернути,
Що звільняли в’язнів тих із пут.
Наче янгол, розгорнувши крила,
Українців рятував від страт.
Через те доносами вихрила
Підлих душ нікчемна машкара.
...Відізували Василя подалі
За вкраїнсько-лицарський запал...
Та херсонці довго пам’ятали
Вишиваного патріотичний шал.

Монолог Василя Вишиваного-Габсбурга

*1948 рік. Серпень.
Тюремна лікарня в Києві*

О синьо-жовта квітко України,
Чужа для тих, що вміють гнути спини,
І люба тим, що лицарями духу
Підводяться з руїни і розрухи.
Ти процвіти над світом у величчі,
Щоб він не знавіснів, не збільшовичивсь.
Стань оберегом для добра та ладу
І квітни крізь століттів міради...

Я помираю в Києві. Однині
Залишусь я навіки в Україні,
На тій землі, яку благословляю,
Хоч тут мене в могилу заганяють.
Моя нерідна українська мова,
В душі ти дзвониш стигло-колосково.
Люблю тебе і не здолати кату
Любов мою пречисту і крилату.
Я помираю в Києві святому
Удалині від батьківського дому,
Та знаю, прийме прах мій Україна,
Як мати свою рідную дитину.
Тобі, прадавній краю придніпровий,
Віддать життя я здавна був готовий.
Тобою снів, як мрією ясною,
Над Адріатики голубизною,
У Відні, серед габсбурзьких пенатів,
На полонині, в Західних Карпатах,
І у Парижі, променем залитім,
І в Лондоні, туманами повитім.
Я помираю в київській в'язниці
І згадую стрільців одважні лица.
О скільки їх, нескорених і гнівних,
Загинуло у сталінських катівнях!
Вояцькі наші рейди-перегони
Від Львова аж до білого Херсона
Не позабудуться, легендами озвуться,
В устах нащадків у пісні сплетуться.
Пливуть крізь час державників фігури –
Грушевського, Кедровського, Петлюри...
Я бачу лик Євгена Коновальця...
Не раз-бо побували ми в бувальцях!
Я помираю в київській темниці
Із вірою, що мрія ще здійсниться –
І стане край Шевченка непоборний
У силі, незалежний і соборний.
Австро-угорські й українські зорі
Проводили мене в життєвім морі.
Я помираю в Києві... Прощайте...
День волі, українці, наближайте!..

Іван Немченко

**ТРИБУНА
МОЛОДОГО ДОСЛІДНИКА**

Олена Петречків

Екзистенційні мотиви у творчості В. Винниченка та П. Загребельного

Виникнувши як філософська течія, екзистенціалізм поступово перетворюється на течію літературну, адже *“за своєю філософською мовою і стилем викладу являє собою деякий синтез літературно-художнього жанру з етико-аксіологічною філософською рефлексією”* [9, с. 7]. Такий перехід інспірували і здійснили Жан-Поль Сартр і Альбер Камю. В їхніх текстах нелегко провести межу між філософським та суто літературним: герої художніх творів екзистенціалістів утілюють настанови свідомості, відкриті екзистенціалістами-філософами (Антуан Рокантен з *“Нудоти”* Сартра переказує у своєму щоденнику ідеї, які згодом сам автор розвиватиме у філософському трактаті *“Буття і ніщо”*; абсурдний світ *“Міфа про Сізіфа”* Камю є атмосферою, в якій існують персонажі його ж п’єси *“Калігула”* та повісті *“Сторонній”*).

Сам екзистенціалізм тяжіє до такого *“прикордонного”* жанру як есей, а його представники продовжують традиції французького моралізму – філософської есеїстики Монtenя, Паскаля, Декарта, Ларошфуко, просвітителів XVIII століття, які поєднували філософський зміст із літературною формою. Романи і драми екзистенціалістів насичені філософськими проблемами. Основним положенням

екзистенціалізму є постулат: екзистенція (існування) передре есенції (сутності). У художніх творах екзистенціалісти прагнуть збагнути справжні причини трагічної невлаштованості людського життя.

Представники течії зосереджують свою увагу на існуванні людини, що є емпіричною особистістю, вилученою з будь-яких систем (релігійних, політичних, соціальних). Саме існування людини “наодинці” з буттям і є, на думку екзистенціалістів, єдиною достовірною реальністю. Світ же вони розуміють як дещо вороже особистості, сприймають його як хаотичний, дисгармонійний, абсурдний. Процеси, що відбуваються в цьому світі, повному внутрішніх суперечностей, позбавлені закономірностей, логічного зв’язку, часової послідовності.

Екзистенційний герой тісно єднається з людиною з філософського трактату Серена К’еркегора “Або – або”, де йдеться про “самотню, на саму себе покинуту людину”, що стоїть у “безмірному” ворожому світі, який іменується “нерозумінням”. У к’еркегорівської людини немає ані теперішнього, ані минулого (воно вже минуло), ані майбутнього (воно ще не прийшло) [6]. Хоч як це парадоксально, саме в художніх творах найбільш глибоко та переконливо втілюються екзистенціальні філософські принципи.

Проблеми життя і смерті, свободи, необхідності, щастя, визначення сутності людини й міри її можливостей, здійснення людиною своєї мети у цьому світі, тобто питання, що визначають зміст духовного життя людини – ось коло філософських проблем, які порушували діячі культури минулого і котрі є актуальними на сьогодні.

Володимир Кирилович Винниченко – один з найбільш суперечливих вітчизняних філософів, надзвичайно цікавий феномен у світовій культурі. Філософ прагнув осмислити загальнолюдські цінності життя особистості, суспільства. Світоглядна позиція В.Винниченка характеризується синтезом суперечливих підходів до їх осягнення.

У творчості митця тісно переплітаються екзистенційні та національні характеристики особистості – національне обумовлює екзистенційне в людині, визначаючи її сутність (екзистенцію). Разом вони утворюють філософський дискурс, що людина рано чи пізно в пошуках сенсу життя стає перед вибором – для чого і як жити. І тільки внутрішня свобода та свобода вибору дають їй змогу проявитися і надати сенс своєму існуванню.

В еміграційний період своєї творчості, перебуваючи в центрі Європи, В.Винниченко на собі відчув кризу тогочасного суспільства. У доробку філософа виразно лунає екзистенційний підхід до міркувань про сенс цивілізації. Проблема суперечності між духовною культурою і мораллю та технічними можливостями людства постає в центрі уваги “Сонячної машини”. *“З одного боку, В.Винниченко вбачав у техніці ворожу, ірраціональну силу, проте водночас намагався проаналізувати феномен технічного й соціального прогресу”* [1]. На думку письменника, прогрес полягає не в простій сумі радіо, електрики, заводів і літаків, а в зменшенні людських страждань і перевазі радощів.

Але найголовніше – це проблема відчуження людини, яку порушує мислитель у зв’язку зі зростаючими темпами виробництва і виникненням “одномірного суспільства”. Основою, яка повинна врятувати людину в технічному середовищі, для екзистенціалістів служить індивідуальне начало, що має протиставити себе, свою унікальну екзистенцію до загальності техніки.

Цілком у дусі екзистенційно-антропологічних настанов В.Винниченко заперечує ставлення до особи як до автоматичної машини, котра наповнена голими принципами, натомість вважає окрему людину мікросмосом, що живе в певному середовищі і має невичерпний внутрішній світ. Письменник стверджує неможливість врятування людства від катастрофи тільки засобами високорозвиненої техніки. *“Мислитель виступає проти фанатичного ствердження корисності науково-технічного прогресу, наділення його месіанським змістом”* [1].

Пошуки шляхів до щастя, аналіз перепон (суспільних, моральних) спостерігаються вже в ранніх творах В.К.Винниченка. Але найбільшого розвою прагнення зробити людство щасливим набуває в еміграційний період діяльності письменника. Його потяг до винайдення конкретних шляхів досягнення щастя (про утопічність яких можна сперечатися) є не випадковим. Тяжіння до дій – це спільний момент усіх варіацій екзистенціалізму.

Світоглядні зміни В.Винниченка, що супроводжувались пристрасними шуканнями нового і справжнього шляху до щастя і свободи людини, оформились у нову морально-філософську систему. Її митець виклав у трактаті “Конкордизм”. Письменник стверджує, що людство майже у вселенському масштабі страждає від недуги, яку

В.Винниченко називає “*дискордизмом*”, отже, можна зробити висновок, що воно глибоко нещасне. Дискордизм – трансцендентна направленість людського існування до щастя, що визначається філософсько-антропологічним феноменом “*чесності з собою*”, що супроводжується екзистенціалами провини, відповідальності, страху, боротьби тощо. Тож, насамперед, людина має перебудувати себе, мусить оновитися духовно, морально і фізично.

Винниченкове переконання в тому, що людина не завойовник, не володар і не цар природи, а лише частка її, постійне прагнення письменника до гармонії відповідають основним рисам українського менталітету. Так письменник у творі “*Момент*” протиставляє світ досконалий (природа) світу дисгармонійному (суспільство) в своїй жорстокості, фарисействі, меркантильності. У новелі поєдналися реалістичне змалювання дійсності і філософський підтекст про плинність життя, про щастя людини, про мить як частинку вічності.

Філософські ідеї В.Винниченка засвідчують гуманістичний зміст його творчої спадщини. Письменник “*прагнув відшукати модель ідеальної людини в ідеальному суспільстві, яке не обмежує внутрішньої свободи особистості*” [1]. Ця проблема залишається актуальною і сьогодні. Для прозаїка суспільне життя є абсурдним, він бачить різноманітні схеми, моделі поведінки, які повторюються через певний проміжок часу.

Екзистенціально-філософські питання інтуїтивно-головні для письменника. Є підстави твердити, що у його творах використані мотиви екзистенціалізму та абсурду, і цей факт робить їх дотичними до літературних праць А.Камю і Ж.-П.Сартра та ін.

У світобаченні Павла Архиповича Загребельного поєднано екзистенціалізм зі сквородинівською філософією. Він – творець багатозначної інтелектуальної прози, основні ідеї якої набувають універсального, загальнолюдського виміру.

У центрі моделі світу П.Загребельного – образ шляху і мандрівника. Це сконденсована метафора внутрішніх шукань людиною своєї межі, своїх можливостей, згідно з екзистенціалізмом – своєї сутності, до якої прагне людина (Сивоок – “*Диво*”, Дуліб та Іваниця – “*Смерть у Києві*”, Маркерій – “*Первоміст*”, Євпраксія – “*Євпраксія*”, Роман Шульга – “*Юлія, або Запрошення до самовбивства*”, Яр Совинський – “*Брухт*”) [5].

Етнопсихологічна сутність особистості своєрідно реалізується через одну з центральних тем у творчості письменника – любов у фізичній і духовній іпостасях. Артикулюючи особливості еротичного життя українців протягом тривалого часу, П.Загребельний увиразнює дискурс сексуальності, що пронизує всі романи. Його герої ведуть постійні дискусійні розмови про кохання, зокрема про інтимну сферу ґендерних стосунків та їх узгодженість – неузгодженість із життєвими реаліями, стереотипами індивідуальної та суспільної психології українців. Але переживання людиною почуття любові у П.Загребельного пов’язані зі специфікою етнічної психології українців: любов’ю до Великої Матері, втіленої в образах землі, жінки-коханки, жінки-матері, батьківщини, України.

“Юлія, або запрошення до самовбивства” – твір, де автор майстерно розповідає історію хлопця Романа Шульги – спочатку його пригоди в юності, потім в отроцтві та зрілому віці. Неймовірне сплетіння ліній життя, можливо перетворення душ (це вже на розсуд читача). У далекому Ташкенті під час війни Роман палко покохав Юлію. Вона його Джульєтта, жінка його долі. Та Юлія, кажуть, померла від тифу, а може, просто пропала, але він шукає її усе життя. На його обрях несподівано і негадано з’явилися інші жінки і так само зникали, своєю смертю стверджуючи: *“разом щастя не буває, хтось має загинути, нехай то буду я”* [7]. Він жив далі і все частіше приходили думки, що жінка може врятувати чоловіка від усього на світі, навіть від самовбивства. А тепер прийшов його час виборювати у долі свою любов. І щоб захистити свою останню Юлію, він убиває себе.

У творі “Юлія, або Запрошення до самовбивства” П. Загребельного артикулюється екзистенція буття жінки під час воєнної (Юлія з Ташкента, Ульріка), повоєнної (Олька, Юлія Никонівна) та сучасної (Юлія з Туреччини) дійсності, яка, віддаючи чоловікові своє кохання і будучи коханою ним, стає часом його жертвою, що загрожує катастрофою для її духовного існування. Таким чином прозаїк наголошує на неоднозначності жіночої суті.

Автор роману “Юлія, або Запрошення до самовбивства” перекидає містки між різними географічними просторами й епохами, підкреслюючи таким чином вічність жінки й любові до неї. Час і простір у ньому олюднений, а точніше, наповнений жіночністю. Топоси часто розрізняються від-

повідно до жіночого світосприйняття. Жінка – невід’ємна частина будь-якої хронотопічної картини і рушійна сила буття.

Образ жінки уособлює в собі простір життя. Паралелізм жінка-простір, жінка-час підпорядкований розкриттю невольних поривів душі головного героя, його підсвідомого і свідомого зв’язку з жіночою тілесністю, що у свою чергу є містком до проникнення у внутрішній світ самої жінки. Так, прекрасні контури Юлії герой називає і пасткою, з якої не вирватися, і кліткою, і в’язницею, але разом з тим і *“плодючими долинами, широкими степами, безмежними рівнинами, щедро осонченими джерелами священних запліднень, народжень і проростань”*. Така гіперболізація утверджує велич жінки, спрямованість її образу на ідею Вічності.

Павло Загребельний, удаючись до психоаналізу, зображуючи взаємостосунки чоловіка й жінки, концепцію буття останньої, висуває проблему жінка й соціум, розгортаючи думку, що розвиток суспільства визначається його ставленням до жінок, які *“завжди стають першими жертвами. Коли нещасна жінка, тоді нещасна і держава, нещасний цілий світ...”*.

Людські якості чоловіка, за авторською інтерпретацією, перевіряються в його ставленні до жінки, що акцентовано в ситуаціях взаємин чоловіка й жінки, у вираженні психологічних переживань обох, підкреслено деталями пейзажів, інтер’єрів. В уста Романа Шульги вкладено, зокрема, такі оцінки: *“Для українців – жінка найвища святиня, найдорожче божество, найфантастичніше блаженство...”* [7]. А дії в чоловічому світі, зображені письменником, контрастують із цією сакралізованою характеристикою. Пояснення значення кожного в парі чоловік-жінка знаходимо в словах головного героя про втрату чоловіками маскулітності: *“Жінка – цариця життя, а всі так звані закони природи і закони всіляких держав... – ніщо, як чоловіча нікчемність, кинута богами до жіночих ніг”, “...Чоловіче населення Землі – теж тільки вода! А жінки – сіль. Вода прилине і відлине, а сіль або ж зостанеться, або піде в такі глибини, звідки вже її не видобуде ніяка сила”* [7].

Усе життя герой твору, Роман Шульга, зустрівши свою Юлію під час війни, прожив із відчуттям залежності від неї. Його як чоловіка створила жінка. Це й стало однією з причин вічного пошуку ним кохання та його блукань.

Павло Загребельний намагається вийти за межі усталеного стереотипу бачення жінки. Він проголошує, що навіть під час соціальних катаклізмів *“жінка – найбільше диво на землі”, “все безмежне багатство відкрите жінці, але не чоловікові”*. Письменник прагне зламати звичне ставлення чоловіків до жінки: *“Найбільше щастя для чоловіка – це не зрадити в своїй душі жінку, даровану долею”, “з жінкою ти й Бог, і людина”* [7]. Образ жінки з чоловічої точки зору інтерпретується не лише як матері, берегині роду, він сакралізується через сприйняття Романа Шульги, але возвеличення жінки характерне не для сучасного світу, коли тіло жінки й особистість її – це зовсім різні, не поєднані між собою, аспекти її існування.

Цінність жінки не лише в її красі, а й у надприродній основі, що сягає Вічності. Жінка – це вісь, навколо якої обертається всесвіт.

Розмірковуючи над життям, герой приходить до висновку: *“Тільки тепер він збагнув нарешті незворотно-трагічну помилку свого життя: жінка, до якої він ішов крізь роки й десятиліття, яку вперто шукав, яку ждав і жадав, насправді ніколи не існувала. Він її вигадав. А жінку не можна вигадати. Все можна вигадати, окрім жінки й смерті”* [7]. Прагнучи схватитися від абсурдності життя, самотності в обіймах вимріяної жінки, він усвідомив, що Юлія не зможе його врятувати. Це повинен зробити він, щоб допомогти сьогоднішній Юлії, може, останній в його довгому житті, тому свідомо прирік себе на смерть.

Екзистенціалізм або філософія існування – напрям у філософії ХХ ст., що позиціонує і досліджує людину як унікальну духовну істоту, що здатна до вибору власної долі. Основним проявом екзистенції є свобода, яка визначається як відповідальність за результат свого вибору.

Спочатку екзистенціалізм виник як філософська течія. Ідейними попередниками екзистенціалізму були датський філософ і теолог Серен К’єркегор (1818-1855), представники “філософії життя” (Фрідріх Ніцше, Вільгельм Дільтей, Георг Зіммель і Анрі Бергсон), засновник феноменології Едмунд Гуссерль. Але поступово ця філософська течія перетворюється на літературну.

Представники екзистенціалізму не намагалися проникнути у методологічні секрети науки, розкрити об’єктивну обумовленість мистецтва, моралі, релігії. Вони ставили в центр уваги індивідуально-значеннєві питання життя

людини (провина і відповідальність, життя і смерть, добро і зло, право і обов'язок, вибір в екстремальних ситуаціях і под.). Творча спадщина В. Винниченка та П. Загребельного насичена саме такими проблемами. Екзистенційні мотиви вбачаються майже у кожному з їхніх текстів. Тому ця тема потребує більшого і ширшого дослідження.

Література

1. Бежнар Г.П. Екзистенційний дискурс у творчості В.Винниченка / Г.П. Бежнар // Мультиверсум: філософський альманах: зб. наук. праць / Гол. ред. В.В.Лях. – Вип. 40. – К.: Український центр духовної культури, 2004. – С.74-85.
2. Винниченко В. Момент / В.Винниченко // Електронний ресурс. Режим доступу: http://ukrlit.org/vynnychenko_volodymyr_kyrylovych/moment
3. Винниченко В. Сонячна машина: Роман / Післямова П.Федченка / В.Винниченко. – К.: Дніпро, 1989. – 619 с.
4. Гусак Н. І. Щастя в етичній концепції "Конкордизму" Володимира Винниченка: автореф. дис. канд. філос. наук // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://dissert.com.ua/contents/9290.html>
5. Еволюція етнопсихологічної концепції особистості у прозі П.Загребельного: автореф. дис. канд. філос. наук // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://referatu.net.ua/referats/7569/167874/?page=1>
6. Екзистенціалізм // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.ukrlit.vn.ua/info/criticism/existentialism.html>
7. Загребельний П. Юлія, або запрошення до самовбивства: Роман / П.Загребельний. – Харків.: Фоліо, 2003 // Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.e-reading.me/bookreader.php/1016066/Zagrebelsniy_-_Yuliya_abo_zaproshehnyya_do_samovbivstva.html
8. Загребельний Павло. Життя та творчість: Бібліотека Української Літератури // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/bio/printout.php?id=368>
9. Конох М. С., Бабічева Т. А. Філософія екзистенціалізму: навч. посібник / М. С.Конох, Т. А.Бабічева. – ДДТУ, 2009. – 126 с.
10. Левчук Л. Т. Західноєвропейська естетика ХХ століття: навч. посібник / Л. Т. Левчук. – К.: Либідь, 1997. – 224 с.

Інна Береза

Фрагмент із Черкасенкової Шевченкіани

Однією зі складових духовного світу письменників є їх гуманістичне сприйняття і зображення дітей. Автобіографічна складова прослідковується у творчості багатьох українських літераторів. Значній частині класиків притаманні також прагнення збудити у молодого покоління інтерес до кращих зразків українського та світового письменства. Відтак і до особистостей самих авторів. Показовою у цьому плані є творчість письменників, які працювали на ниві освіти. Серед них – уродженець Миколаївщини Спиридон Черкасенко.

Враховуючи той факт, що довгий час творчість письменника-емігранта була замовчувана, то всі сторони його діяльності, як правило, стали набутком філологів і педагогів після 1991 року. А такий аспект, як популяризація художньої літератури серед дітей та юнацтва та акцентація духовності українських митців у творах для дітей С. Черкасенка, не набув ще достатньої філологічної інтерпретації. Тож на матеріалі його окремих статей та художнього спадку розглянемо, яка аксіологічна парадигма цих педагогічних студій письменника стосовно Т. Шевченка.

Окреслюємо тему творчості С. Черкасенка та її безпосереднього та опосередкованого зв'язку з автобіографічними

рефлексіями, на що вже звертали увагу сучасні дослідники [1; 2].

З розумінням непроминальної ролі Кобзаря в національним духовнім розвої С. Черкасенко впродовж усього життя послуговувався шевченківською темою у педагогічній та мистецькій діяльності. Показово, що саме темі “Шевченко і діти” письменник надає перевагу в статтях до 100-літнього ювілею Кобзаря. Розвідка “Шевченко і діти” та “Шевченко педагог” дають психолого-педагогічний стимул спочатку учителям, аби трансформувати втілену в творчості загальнолюдську гуманістичну ідею про любов до дитини, працю навколо її духовних запитів, передачі дітям та юнацтву поваги і любові до рідного слова, інтересу до культурної спадщини українського народу.

До статті “Шевченко і діти” взято епіграф із поезії без назви написаної Кобзарем у Косаралі 1849 року: *“У наших раї на землі / Нічого кращого немає, / Як тая мати молодая / З своїм дитяточком малим”*. Ідеться у шевченковім творі про долю покритки та її любов до сина, як *“святої матері, / Що в мир наш Бога принесла...”* [9, с. 190]. Але для С.Черкасенка важить перш за все образ жінки-матері, її любов до свого дитяти, адже *“у Шевченка питання про дітей нерозривно сполучено з другим, великим і величним питанням – про материнство”* [10, с. 3]. Черкасенко-філолог наголошує, що половина шевченкових творів присвячена різним нюансам людських стосунків з дітьми. Акцентується і думка про те, що *“виховання малих дітей поет уявляє собі нормальним тільки при матері”* [10, с. 4].

Цю, студійовану над творчістю Т.Шевченка, думку сам С. Черкасенко відзвучує й у своїх художніх творах. Зокрема, коли мовиться про матір як серце сімейного вогнища, то у п’есі “Повинен” (1908) маємо картину такої шахтарської сім’ї, де навколо матері – дочка-школярка, старша донька і син, які опікуються однією ідеєю. Але, власне, для молодшої доньки мати не тільки наставниця, але й оберіг душевного спокою, опора і захист.

Не лише ностальгійні мотиви, але й розуміння значення у творчому зростанні ролі рідної неньки репрезентує письменник у поезії “Мати” (1920):

*Радий я довго, вічно спати,
Щоб образ твій, о рідна Мати,
Збудив гадки дитячих літ,*

*Невинні сльози, срібний сміх,
Безжурний рій думок малих –
Святий рясний рожевий квіт!* [5, с. 259].

Дослідники вже звертали увагу і на гірку долю та злиденне життя шахтарських дітей в оповіданнях С. Черкасенка, виданих 1912 р. в серії “Ілюстрована бібліотека для дітей” [5, с. 33-34]. Але, крім зазначеного, в цих творах червоною ниткою проходить думка про важливість материнської любові й опіки для дітей. Виділяється серед усіх оповідань у цьому сенсі “Маленький горбань”. Бідна і нуждена вдова не шкодує сил у забезпеченні своєї дитини-горбаня душевним теплом. У зверненні матері до сина рясніють пестливі слова: “мій любий”, “серце”, “любий”, “соколику”, “моя дитино”. Тож і хлопчина до матері озивається лагідним словом і турбується, аби мати не плакала “од пісеньки журливої”.

Акцентуючи вплив материнського виховання, С. Черкасенко характеризує привабливі риси дитини: “Лагідний, добрий, гарний світ нениних казок зробив і ті думки його лагідними, а серце чулим до всяких пригод, що траплялися створінням малим і беззахисним. Павлик любив звірят, любив пташок і плавав, навіть зомлівав, коли при нім хто з хлопців розбивав пташині яєчка або скручував голови горобенятам” [6, с. 55]. Загалом, якщо говорити про оповідання С. Черкасенка для дітей, то варто взяти до уваги оцінку їх тогочасною критикою. За Л. Старицькою-Черняхівською: “Дитяча література – великий пробний камінь – тільки дійсно талановиті люди вміють писати для дітей чуло, легко, розумно і цікаво. В своїх перших оповіданнях для дітей д. С. Черкасенко виявив саме ці прикмети” [7, с. 92].

Не обійдено у статті “Шевченко і діти” тему сирітства, нелегкої долі дитини, яка залишена без батьківської і материнської опіки. С. Черкасенко серед поезій на цю тему виділяє “На Великдень на соломі” і занотовує: “Яким то мізерним, нелюдським повинно бути те сирітське життя, коли найкращим спомином, найвизначнішим випадком того життя, випадком, якому інші діти, на думку сироти, безперечно заздритимуть, є... попівський шмат хліба”. І далі – “Пишається сердешне, і хочеться ридати від того пишання, від того сирітського щастя” [10, с. 9]. Перегукуються із цими Черкасенковими студіями і його оповідання “Гераськів Великдень” та “Безпритульні”. І в

першому, і в другому творах герої замість радості від свята отримують несподівано важку душевну травму. Один з них утрачає матір. Інший – сирота Китька стає свідком тяжкої ситуації в долі дітей-щуденят і їхньої матері. Автор у “Гераськовім Великодні” психологічно достовірно передає трагізм усвідомлення дитиною свого сирітства від нерозуміння людської уваги і жалощів через смерть матері до незгоди з фактом, що маму поховують. Перебуваючи в якійсь прострації, він більше переживав за подарованого панею п’ятака, який видурили діти, через те, що кликатимуть “сиріткою”. А при зустрічі з двома паненятами, хвалиться подарованою цукеркою й, аби їх здивувати, повідомляє: *“А в нас мати померла”* [6, с. 83].

Тож С. Черкасенко не лише наголошував у своїх працях і художніх творах на Шевченковій любові до матері і дитини, але й сам широко послуговувався схожими темами та мотивами.

Звертаючись до Черкасенкової статті “Шевченко педагогам” натрапляємо на теми і мотиви, які вказують не лише на їх повсякчасне домінування в українській і світовій літературі, але й на відгуки шевченкової діяльності щодо дітей та продовження Кобзарєвої традиції у народній освіті, просвіті в цілому, а також – ролі митця в цьому процесі. Він акцентує не лише поетів шлях до вершин словесності, але його віру *“у геній народа”*, *силу пророчого слова Шевченка. Йдеться і про заповіт Т. Шевченка Марії Олександрівні Вілінській – його “духовній доні”* [10, с. 18].

С. Черкасенко апелює до творів Кобзаря, в яких наголошується сила правдивого поетового слова, значення мови народу. При цьому він звертається не лише до образів національних інтелектуалів Марка Вовчка, Миколи Гоголя, але й народних ватажків інших народів, як, наприклад, Яна Гуса у поемі “Єретик”. Досить емоційний Черкасенків висновок щодо відстоювання Т. Шевченком права народу розвивати свою рідну мову, як і права інших гноблених народів на їхню національну мову: *“... хіба ж можна було скути обо спалити мову цілого народу? Даремна річ”* [10, с. 19]. Це і далі Черкасенко наголошує, нагадуючи рядки Кобзарєвого послання “До Основ’яненка”, висновок з яких дуже актуальний не лише для педагога, а і для дорослих читачів та дітей на сьогодні. Читаємо: *“Любов до рідного слова виходила у поета з органічної, стихійної любові до рідного краю. Він ганьбив усіх тих, хто цурався його, й*

безсмертними віршами, повними палкого обурення, навіки затаврував т. з. перевертнів” [10, с. 19]. При цьому С.Черкасенко спирається на спогади й оцінку Шевченкової діяльності на утвердження національної освіти, захисту рідної мови з боку поетових сучасників – М. Чалого та О. Кониського.

Згадує С.Черкасенко і про ставлення Тараса Шевченка до Кулішевих спроб у впровадженні української мови в школах, його “Граматики” та потреби в українських книжках учнів недільних шкіл у різних містах України. Досить високу оцінку при цьому С.Черкасенко дає Шевченковому “Южно-Русскому Буквареві” (1860, обсяг – 24 сторінки).

(Читаючи передану С.Черкасенком історію поширення цього Букваря, із сумом відзначаєш, що і через 150 років в Україні проблема з розповсюдженням книг для дітей була і лишається актуальною. Часто все залежить від національної свідомості самих авторів та їх фінансової можливості).

Нагадаємо, що сам С.Черкасенко так само опікувався написанням і виданням шкільних підручників для початкової школи. Це зокрема його “Початок” (1907) та читанка “Рідна школа” (1912, 1917), до якої входили відомості про Т. Шевченка, Б. Грінченка, Л. Глібова та М. Коцюбинського. Відомим є і той факт, що на еміграції С. Черкасенко редагував шкільні підручники (ЕУ).

Що ж до образу Т. Шевченка, то у 1925 році у Львові було надруковано п’єсу С.Черкасенка у двох діях “До світла, до волі”, в якій головним героєм є малий Тарас. У п’єсі митець використав мотив сирітства, автобіографічні мотиви з Кобзаревих поезій та свої думки, викладені у педагогічних студіях над образом Т.Шевченка – великого національного Поета. С.Черкасенко в узагальненому вигляді і на новому етапі свого життя, в еміграції, в поемі “Наша твердиня” так само оприявнює образ Кобзаря. Остання, восьма частина поеми – “Серед малечі” звернена до дітей. Вона завершується апофеозом рідному слову:

*Дитячих уст безхитра рідна мова –
Вся – чар, вся – рух, вперед нестримний гін.
В душі моїй – як великодній дзвін...
Яка містерія велична і чудова! [5, с. 341].*

Власне, цей мотив плекання рідної мови відлунює і в інших поезіях діаспорної творчості С. Черкасенка, й завжди він асоціюється з іменем Т.Шевченка. Її краса порівнюється

з квітами та “найкращими діамантами” [5, с. 342]. Розмову дітей поет асоціює з “безхитрим жебонінням” лісового потічка, з казкою золотою [5, с. 341]. І захист рідної мови як мотив червоною ниткою проходить через вірші “Нашим поетам” та “Будуємо”. Письменник підкреслює, що пріоритетним для українського співця має стати мова Т.Шевченка:

*О, Музо! Досі проста ти селянка.
Миліш тобі Шевченко, а не Дант,
Не Беатріче, а його Оксанка –*

В його скарбах найкращий діамант [5, с. 342].

Тема творчості загалом, а зокрема – творчості словесної, постає і в оповіданні “Як вродилася пісня” із збірки “Діткам” (Полтава, 1907). Письменник як досвідчений педагог для формування у дітей поняття про сутність і джерела творчості звертається до фольклорних прийомів. Він подає три легенди про зродження пісні трударями різних професій. Йдеться про закоханого рибалку, самотнього вівчаря та відважного лісника-мисливця. Власне, С. Черкасенко в цім оповіданні демонструє всі найповніші функції мистецтва – естетичну, пізнавальну, ігрову та виховну. Юний читач у цьому творі зустрічається не лише з відлунням щастя і заспокоєння героїв завдяки долученню до процесу народження пісні, але й має насолоду від гарних описів навколишньої природи. Тож ідеться про естетизацію світу. Так кожна легенда про створення пісні починається з чудових пейзажів. Наприклад, коли йдеться про вівчаря: “Давно це було. І вільно та гарно було тоді в степах. Травень. Ранок. Сходить сонце й цілує своїм несмілим, соромливим промінням запашні квіти, купається в сивих блискучих хвилях високої тирси, виблискуючи в прозорій воді поважної, тихої степової річки. Пустун-вітерець степовий давно вже прокинувся і легеньким метеликом пурхає, цілюючи квітки, шелестячи травою, шепочучи з прибережним очеретом високим та ганяючи по воді дрібнесенькі жмурки” [6, с. 7-8]. Звуки навколишньої природи автор далі доповнює описом пташиного щебету та меканням овець, – як означає С.Черкасенко, – “музикою степовою”. Акцентувавши увагу юних читачів на “гарній музиці степовій”, письменник підсумовує природний процес появи творчого натхнення вівчаря: “І захотілось вівчареві вилити свій смуток у пісні – такій тихій, як шепотіння очерету, смутній, як кування зозулі, чарівній

і щирій, як тьохкання соловейка, дзвінкій, як срібний спів жайворонка, ласкавій і ніжній, як поцілунок ранкового вітру” [6, с. 8].

Не оминає автор і згадки про щасливу для митця мить усвідомлення своєї майстерності і визнання: *“Він зрозумів, що пісня його не гірш од пісень степу, коли навіть такий співець, як соловейко, замовк і заслухався її, – вівчар зрозумів це і задоволено усміхнувся”* [6, с. 9].

Характерно, що мить зродження пісні С. Черкасенко згадує і пізніше в романі *“Пригоди молодого лицаря”* (1937), де також чарівна краса степу, відчуття у героя причетності до славного козацького товариства, передчуття подвигів *“мимо його волі ринуло з могутніх грудей його буйною, як цей степ, піснею”* [6, с. 447].

Отже, Спиридон Черкасенко, будучи навечно закоханий у диво мистецтва, намагався і опосередковано, через навчання вчителів, і безпосередньо – через свої тексти для дітей формувати у молодшого покоління потяг до красивого слова. Одним із вагомих чинників виховання почуття краси було для нього возвеличення та опоетизація образу Т. Шевченка, твори якого залишили значний слід у мотивах, образах Черкасенкової поезії, прози і драми.

Література

1. Калантаєвська Ганна. Творчість Спиридона Черкасенка у контексті доби / Ганна Калантаєвська. – К., 1996. – 24 с.
2. Котяш І. Автобіографічні елементи художніх творів Спиридона Черкасенка / Іванна Котяш // Література. Діти. Час: Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва. Вип. 4. – Рівне: Дятлик М., 2013. – С. 75-80.
3. Мишанич О. В безмежжі зим і чужини...: повернення Спиридона Черкасенка / Олекса Мишанич // Повернення: літературно-критичні статті і нариси. – К.: АТ “Оберег”, 1993. – С. 3-42.
4. Черкасенко С. Вибрані твори / упор. Л.Дмитрова / Спиридон Черкасенко. – К.: Держвидав України, 1929. – 268 с.
5. Черкасенко С.Ф. Твори: у 2 т. / Спиридон Черкасенко. – К.: Дніпро, 1991. – Т. 1. Поезія. Драматичні твори / упоряд., авт. передм. та приміт. О. Мишанич. – 891 с.
6. Черкасенко С.Ф. Твори: В 2 т. / Спиридон Черкасенко. – К.: Дніпро, 1991. – Т. 2: Оповідання; У шахтарів: Як живуть і працюють на шахтах; Пригоди молодого лицаря: Роман з козацьких часів / упоряд., авт. передм. та приміт. О. Мишанич. – 671 с.
7. Школа В. Драматургія Спиридона Черкасенка: еволюція індивідуального стилю / Валентина Школа. – К.: Знання України, 2001. – 132 с.

8. Шевченко Т. Твори: у 5 т. / Т. Шевченко. – К.: Дніпро, 1978. – Т. 1. – 374 с.
9. Шевченко Т. Твори: у 5 т. / Т. Шевченко. – К.: Дніпро, 1978. – Т. 2. – 366 с.
10. Щурат В. З життя і творчості Шевченка / Василь Щурат. – Львів, 1914. – С. 3-27.

ІНФОРМУЄ ТАВРІЙСЬКА ФУНДАЦІЯ

Херсонська міська благодійна організація
Таврійська фундація
(Осередок вивчення української діаспори)
за підтримки Херсонської обласної організації
Національної спілки письменників України
проводить конкурс на здобуття
Всеукраїнської літературної премії
імені Яра Славутича.

Премія присуджується за кращий твір у жанрі
поезії, прози, есеїстики, літературознавчих
досліджень з проблем утвердження нашої
державності і демократії. Приймаються твори,
які не друкувалися. Обсяг поетичної збірки —
не менше 70 сторінок, а прозового твору та
дослідження — не менше 120 сторінок.

Грошова винагорода лауреата — 1000 грн.
Диплом і грошова винагорода вручаються
лауреатові у грудні.

Твори надсилаються до вересня
за адресою: 73003, м. Херсон, просп. Ушакова, 16.
Херсонська організація НСПУ.

Владлена Руссова

Шевченкіана Світлани Торнтон (Іщенко)

Ювілей будь-якого митця активізує інтерес до його творчості – це загальновідомо. А тут ідеться про 200-ліття Тараса Шевченка – генія і символу нації. Тому тема Шевченкіани у творчості поетів України, зокрема і тих, хто живе поза межами Батьківщини, є досить актуальною.

Відразу зауважимо, що Шевченкіану Світлани Торнтон (Іщенко) не студійовано в нашому літературознавстві. Серед творів цієї української поетеси, яка з 2001 року живе з сім'єю у Канаді, немало присвячено митцям. Зокрема, Марусі Чурай, І. Франку, В. Висоцькому, С. Єсеніну, Л. Костенку і, зокрема, Т. Шевченку. Перший свій вірш, присвячений Т. Шевченку, вона написала у переддень 180-ліття співця (1994), надихнувшись історією поетового кохання, про яку їй колись розповів шевченківський лауреат Дмитро Кремінь. Як розповіла мені Світлана Іщенко, “вірш написався в один вечір і дуже легко”. Він увійшов до першої збірки поетеси “Хорали неба і землі” під назвою “Остання пісня Кобзаря”. І хоча йдеться про кохання співця, молода мисткиня чітко прописує трагедію життя Т. Шевченка, якому не судилося зазнати сімейного щастя, шляхи якого скоротили “царя прислужники бридкі”. Вплітається у сумні рефлексії і віра в непроминальність “Кобзарєвого вільного слова” на всі часи. Порівнюючи Ликеру Полусма-

кову з Ярославною, якій свого часу Т.Шевченко присвятив свій поетичний переклад зі “Слова о полку Ігоревім”, авторка дещо зміщує часопростір. Відомо ж бо, що Ликера після нещасного шлюбу з молодим п’яницею-цюрюльником овдовіла й поїхала до Канева. Цей факт в Іщенківській поезії подано в романтичному ключі:

*І Ярославною неначе,
Там, де Тарасова земля,
У чорнім крєпі жінка плаче,
Що не діждалась журавля [3, с. 47].*

У другій своїй збірці “Сі-Дієз” (1998) вона звертається до Кобзаря як до символу української нації, а його поетичне слово інтерпретує в українських реаліях нелегких 90-х років ХХ століття. Як і більшість українських співців, відчувши на собі тяжкі часи перших років Незалежності, мисткиня звертається до Шевченкового слова, аби висловити певні розчарування і, водночас, сподівання на кращу долю українців:

*Відгріміло й стихло “чорне” море –
Час Петра, Єкатерины, Лизавети...
А Тарасовим питанням, де ти, доле?!
Вже воляють не лише одні поети [5, с. 16].*

Коли вона писала цей вірш, то навіть і не думала, що мотив неприкаєності українців в еміграції буде стосуватися її. Звертаючись думками до Шевченка, вона зауважує: “В чужині сини твої, Тарасе...” [5, с. 16]. Цей мотив пов’язаний з мотивом пошуку свого місця в незалежній уже Україні, яка перепродується трутнями, від яких вільна держава не є вільною, бо “стало без користі бути Людиною” [5, с. 30]. Алюзією до поезії Кобзаря “Якби ви знали, паничі...” просякнуто вірш С. Іщенко “Чого шукаю на Землі?”. На восьмому році незалежності молода, успішна літераторка, популярна миколаївська акторка, у постійному безгрошів’ї, не бачить для себе перспективи і болісно проголошує: “Стомився розум і зомлів, / – Немає раю” [5, с. 32]. І зовсім не випадково у розділі “Вінок сонетів” (“Світло вічне”) звертається до біблійної тематики, чому передує ілюстрація – репродукція її картини “Сльозина”. Зазначимо, що С. Іщенко обдарована Богом талантами живописця і композитора. А вже переїхавши до Ванкувера, вона видає невеличку збірку “Переспіви Соломона” (2001), які пізніше увійдуть до збірки “Танок Дани дощовий” (2006). У циклі “Лиман сіяв при місячному сьйві...”, яким відкривається

збірка, серед творів присвячених Україні болюче і ностальгійно звучить у поезії “Мазепа”:

*Хіба для рідної землі ми справді зайві,
Допоки нас вже не здолає смерть?.. [6, с. 8].*

Адже це не лише про І.Мазепу. Це і про Т.Шевченка, слава і велич якого прийшла в Україну не так уже й давно. І це прочитується в контексті наступної поезії – “Ти, о великий всесвіту засновник...”, де знов акцентація на віддалення з батьківщини (Італії) генія Данте [6, с. 9].

Поезія “Три козацькі шляхи” – це теж своєрідна інтерпретація Шевченкового вірша “Ой три шляхи широкії...” з циклу “В казематі”. Йдеться про єдність народу сучасної України, коли в “кожній хаті” буде для всіх правда, істина, яка “три шляхи з’єднає”:

*Але хтось пригадає минуле,
Візьме шаблю козацьку і спис
І на чорнім коні осавула
Три шляхи подалає навскіс [6, с. 10].*

І справедливо зауважує Л. Старовойт, що “переживання поетесою своєї національної сутності, причетність до долі України, незважаючи на віддаленість від неї”, є визначальним мотивом збірки [7, с. 126]. Саме це і виводить її на лінію захисту права розвитку і широкого побутування української мови в Україні. І висловлює поетеса впевненість у тому, що наша мова житиме, пройшовши заборони й тортури, про що і пише у вірші “Вся цінність духовних скарбів України...”:

*Які б не давали тутешні й прийдешні епохи, –
В нас житиме Мова, як досі живе Заповіт [6, с. 17].*

На початку ХХІ століття С. Іщенко звертається до жанру молитви. Згадаймо, що Кобзар у травні 1860 року три дні творив молитву за свій народ – просив Бога ниспослати свою силу “робочим головам, рукам, трудящим людям”. А для “чистих серцем” теж просив Божої опори. При цьому кари сподівався “царям, кровавим шинкарям”. Але всім разом – “Єдинодумліє подай / І братолобіє пошли” [9, с. 294-295]. С. Іщенко теж молиться:

*Хай Україна буде вільна і соборна,
І дай назавжди нам святий покров –
Хай все вінчає злагода й любов! [6, с. 9].*

Водночас вона наголошує на мотиві віри в можливість “зберегти своє коріння”, окреслює певною мірою кордони України, згадуючи Карпати й Чорне море:

*Позбав нас, Боже, від злиденності і муки,
Дай оберіг митцям й творцям науки,
Торкни долонею Карпати й море Чорне... [6, с. 19].*

Маркерами українського простору, який своїми образами і топосами пов'язаний із Шевченковим світом, наповнена поезія С. Іщенко “Джерело”. Тут згадується верба, широкий степ, калина, шабля козацька, гайдамаки та пекельна історія. Рецептцією “Тополі” Т.Шевченка позначено сонет XII із вінком сонетів “Плащаниця”, в яким лірична героїня оприявнює свій стан у розлуці з коханим:

*Бувши в розлуці, я стала смерекою,
Так виглядавши тебе навсібіч... [6, с. 138].*

Світлана Іщенко (Торнтон) своєю поезією свідчить розуміння Кобзареві Музи і не хвалу співає, а залучає читача до уважного сприйняття ідей Т. Шевченка, проектуючи свої тексти на життя українців на Землі.

Отже, перепрочитання національної класики для кожного народу є важливою віхою розуміння свого поступу чи помилок. А для українських поетів – це усвідомлення істинності слів Кобзаря через нове прочитання в часи становлення вільної України є потребою творчого розвою. Саме це ми і спостерігаємо у доробку Світлани Іщенко.

Література

1. Бойченко В. Сторінки Шевченкіани Миколаївщини (есе, статті, поезії) / Валерій Бойченко. – Миколаїв: МОІППО, 2010. – 228 с.
2. Дзюба І. З криниці літ: у 3 т. / Іван Дзюба. – К.: Обереги, 2007. – Т. 2. – 848 с.
3. Іщенко С. Хорали неба і землі / Світлана Іщенко. – К.: Український письменник, 1995. – 113 с.
4. Іщенко С. Переспіви Соломона / Світлана Іщенко. – Ванкувер, 2001. – 16 с.
5. Іщенко С. Сі-дієз (поезії) / Світлана Іщенко. – Миколаїв: МП “Можливості Кіммерії”, 1998. – 130 с.
6. Іщенко С. Танок Дани дощовий: поезії / Світлана Іщенко. – Canada: Marigold Publication, 2006. – 148 р.
7. Старовойт Л.В. Письменники Миколаївщини: літературно-критичні матеріали до курсу “Літературне краєзнавство”: навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей / Л.В.Старовойт. – Миколаїв: Іліон, 2007. – 132 с.
8. Шевченко Т. Твори: у 5 томах / Тарас Шевченко. – Т. 1. – К.: Дніпро, 1978. – 376 с.
9. Шевченко Т. Твори: у 5 томах / Тарас Шевченко. – Т. 2. – К.: Дніпро, 1978. – 368 с.

Людмила Корівчак

Рецепція образу Т.Шевченка в українській поезії

За спостереженням М.Бондаря, *“смерть Шевченка стала певною віхою в історії української літератури. В поезії цього часу простежуються спроби підвести підсумок духовного розвитку українського народу. Перед домовиною Шевченка його соратники по літературі глибше відчували спільність своєї мети, з більшою конкретністю визначили свою роль у духовному житті суспільства”* [1, с. 138-139].

Ідеї Великого Кобзаря знайшли своє продовження у творах таких талановитих митців, як І.Франко, Леся Українка, Олександр Олесь, В.Самійленко та ін. Кожен із цих поетів по-своєму виконував заповіді Т.Шевченка.

За І.Франком, Т.Шевченко – це зразок *“найвищого представника новітньої української літератури”* [5, с.126], *“народний поет у найповнішому і найкращому розумінні цього слова”* [5, с.128]. Вірші Кобзаря стають для критика головним критерієм оцінки творчості інших поетів (*“Хуторна поезія П.А.Куліша”, “Осип-Юрій Федькович”, “Леся Українка”* та ін.).

Збірка І.Франка *“З вершин і низин”*, як відзначають дослідники, написана під впливом ідей Т.Шевченка. Подібно до геніального попередника, Каменяр через роздуми ліричного героя, шляхом від індивідуального до загальнолюдського розкрив морально-етичні проблеми тогочасного

суспільства, шляхи їх розв'язання. Особисте щастя І.Франко, як і Т.Шевченко, мислить лише серед вільного, розвинутого народу.

Під впливом віршів Кобзаря відбувалася й творча еволюція Лесі Українки. Т.Шевченко і його духовна спадкоємиця порівнюють поетичне слово з вогнем, що надає ліриці обох митців вольового начала, оновлювальної сили. Як зазначає П.Филипович, *"... тільки в Шевченковому "Кавказі" накреслено в українському письменстві образ Прометей з тим самим соціально-політичним змістом, що пізніше так часто зустрічається в творах Лесі Українки"* [4, с. 13]. У віршах поетеси образ Титана-борця, як і в Кобзаря, постає символом незламності людського духу, його вольового начала.

Єднають лірику Лесі Українки і Т.Шевченка почуття безмежної любові до України, вболівання за її долю.

М.Бондар, характеризуючи жанри лірики другої половини ХІХ ст., зазначив: *"Явища духовного життя, передусім творчість Шевченка, стають в українській поезії 50-70-х років темою таких жанрів уможлядно-медитативної лірики, як в і р ш – п р і с в я т а, вірш-послання. А також надто специфічного, але поширеного на той час жанру "поменника"* [1, с.136].

У "поменнику" "На роковини Шевченка" (1890 р.) поетеса розкрила вплив великого співця на розвиток суспільно-політичного й культурного життя України. Використавши Кобзареві образи-протиставлення *"рідна"* і *"сусідська хата"*, *"чужії пороги"* і *"рідні перелоги"*, біблійний за походженням мотив сіяння слова, до якого часто звертався Т.Шевченко, Леся Українка у промовистих символах акцентувала могутній резонанс його геніального поетичного слова:

*Гомоніла твоя кобза
Гучною струною,
В кожнім серці одбивалась
Чистою луною [3, с.80].*

Форми звернення (*"наш Кобзарю"*, *"наш батько"*) надають образу Т.Шевченка особливої теплоти, підкреслюють шанобливе ставлення до нього. Композиційно поезія побудована на зміні емоцій: почавши від спокійного тону в епічній формі, через умовне звертання до Кобзаря, авторка переходить до риторичних окликів, що розкривають віру в невмирущість і плідність Шевченкових ідей. Завершується

вірш антитезою “чуже–моє”, що становить своєрідне кільце та є своєрідним відлунням поезики Т.Шевченка.

В.Самійленко присвятив Т.Шевченкові декілька творів (“Українська мова”, “На роковини смерті Шевченка”, цикл “Вінок Тарасові Шевченку в день 26 лютого”), у кожному з яких оригінально розкрив образ Кобзаря. Перша поезія у Самійленковій Шевченкіані є “поменник”, де автор сам конкретизував її жанр – “Українська мова (Пам’яті Т.Шевченка)”. За допомогою порівняння “*діамант дорогий – українська мова*” В.Самійленко в алегоричній формі акцентував звеличення української мови, а заразом і культури зусиллями Т.Шевченка. “*Алмаз дорогий*”, “*зоря ясна*” – варіації образу світла, що підкреслюють роль Кобзаря у вдосконаленні української мови.

Наскрізною думкою “поменника” В.Самійленка “На роковини смерті Шевченка” є невмирущість ідей Кобзаря. Саме завдяки своїй поезії, яка є відбитком його душі, геніальний співець житиме вічно “*в серцях свого народу*” [2, с.61]. Перефразовуючи слова Т.Шевченка (“*Учітесь, читайте, / І чужому научайтесь, / Йі свого не цурайтесь*”), В.Самійленко виділив основну ідею, яку мають здійснити нащадки:

*Учитися, кохати край стражденний
І не цуратись рідного, свого [2, с.62].*

Ліричний цикл “Вінок Тарасові Шевченку в день 26 лютого” пройнятий повагою до таланту Кобзаря. Перші два вірші, як і весь цикл, (“І ще один сьогодні рік минув...”, “Будем, будем пам’ятати...”) мають характер “поменника”, що підкреслюється в їх назвах і структурі. В.Самійленко використав специфічну для зазначеного жанру форму звернення до Шевченка, в якій висловив любов і шану до його творчості, ствердив вічність пам’яті про нього. У вірші “Будем, будем пам’ятати...” за допомогою повтору частки “не” поет розкрив трагізм втрати геніального сина народу. Продовжується нагнітання емоцій і в наступному творі циклу “*Тебе нема!*” – *вже довгий час...*. Побудована поезія на протиставленні геніального Т.Шевченка тогочасним співцям. Два заключні “поменники” насичені фактами з біографії Кобзаря, які використані автором з метою поглиблення образу геніального українця, підкреслення його стійкості і витривалості.

Заряд віршів Т.Шевченка був дуже сильним, відповідав запитам молодого М. Чернявського, став зразком для поета-

початківця. Ще в студентські роки він прочитав “Кобзаря”. Враження від цієї книги митець розкрив у спогадах: *“Немов новий, ніколи не бачений, український світ постав перед мої очі. Світ незвичайного трагізму й мучеництва. Світ дивної вроди й поезії... Отут я побачив силу Шевченка, тут почув огонь його душі, отут з його очей безсмертних перебігли на мої очі його святі сльози.*

Я плакав. Стискав кулаки й плакав...” [6, с. 247].

М. Чернявський продовжив традиції “поменника” у вірші “Шевченко” (1889). Герой цього твору набуває рис мученика, що виборював волю Батьківщини. Дії Кобзаря у вірші асоціюються з біографією Ісуса Христа (*“приймає він хрест, приймає він муку...” [7, с.89]*). Таким чином М.Чернявський акцентував ідею відданості Т.Шевченка народу, його свідому жертвність задля спокутування людських гріхів. Створює асоціативне співвіднесення Т.Шевченка з Ісусом Христом образ *“випитої чаші”*, який у вірші є уособленням долі. На те, наскільки насиченим випробуваннями був життєвий шлях Кобзаря, вказує епітет *“повна вкрай чаша”*. З мученика-праведника образ Т.Шевченка у вірші трансформується у пророка. Урочистість звучання твору посилює метафора *“прогримів спів”*:

І прогримів по всій країні

Його грізний огненний спів...

За те, що він будив братів,

За ті грізні його глаголи

Він не забудеться ніколи [7, с. 89].

Вже саме семантичне наповнення дієслова “гриміти” надає метафорі алюзивного зв’язку з поняттям “небо”. Таким чином, М.Чернявський підкреслив сакральність постаті Т.Шевченка, масштабність його впливу на народ. Довершеності образу співця-пророка додають метафоричні епітети: *“огненний спів”*, *“грізні глаголи”*.

Порівняння поетичного слова з піснею було характерною рисою романтиків, до яких тяжів ранній М.Чернявський. Епітет *“огненний”* виконує у вірші подвійну функцію. Подібно до вогню, наголошує автор, творчість Т.Шевченка мала очисну силу, спрямовану на викриття суспільних вад, боротьбу з ними. Водночас важливим є і кольоровий ефект, який несе в собі цей епітет. *“Огненний”* – тобто яскравий, вражаючий. За допомогою зіставлення зорового і слухового сприйняття образу *“огненний спів”* у вірші “Шевченко” підкреслюється новаторство й невмирущість поезії Кобзаря.

Важлива роль у творі належить образіві сліз, який є уособленням історичної долі українців. Епітет “*кривавий*” розкриває атмосферу визвольної боротьби нашого народу. Поступово образ сліз у вірші набуває нової функції, стаючи метафорою поезії співця. Необхідно зазначити, що сам Т.Шевченко не раз називав свої твори плачами. М.Чернявський у зазначеному тексті використав оригінальні порівняння слёози з “*безсмертним огнем*”, “*ясною зірницею*”. За допомогою градації “*освітив – вирив – підніс*” автор підкреслив патріотичий пафос поезії Кобзаря, її значущість для української нації. Отже, М.Чернявський за допомогою варіацій образу вогню, що уособлює силу й світло, акцентує увагу на незнищеності спадку Т.Шевченка. Ця думка автора підсилюється й через стилістичну фігуру – епіфору, якою поєднані дві перші строфи вірша. Використавши романтичне протиставлення світла-темряви, М.Чернявський зобразив зміни у суспільстві, які були спричинені творами Кобзаря. Поет переконаний, що саме під впливом “огненного слова” українського Єремії темні і закріпачені люди поступово трансформуються в самодостатній народ.

Як визнання генія Т.Шевченка у вірші постає образ України-матері. Вона повсякчас оберігає спокій свого “*пророка-сина*”. Для автора поняття Шевченко-людина і Шевченко-miteць постають нероздільними.

Поезія “*Великі слова*” М.Чернявського також належить до Шевченкіани. В основу твору покладено рядки з 12 вірша Кобзарєвого циклу “*В казематі*” “*Чи ми ще зійдемося знову?*”:

*Свою Україну любить,
Любить її... Во время люте,
В останню тяжкую минуту
За неї господа молить!.. [7, с.109].*

Вірш складається з трьох частин, які логічно змінюють одна одну. Форма роздумів служить авторові для відтворення важких випробувань, які випали на долю українського народу. За допомогою заперечення М.Чернявський протиставив щасливу й багату Україну спустошеній:

*Не жемчуг, злото, серебро
У спадки доля нам лишила, –
Зосталась пустка нам похила,
І ту снігами замело [7, с. 109].*

З метою поглиблення теми руйнації України автор використав місткий образ пустки, який розкривається за

допомогою атрибутики, що створює візуальну картину: “похила”, “снігами замело”. Здавалося, що жодна навіть надприродна сила не спроможна змінити становище країни, настільки воно було трагічним. Контрастом до мертвої пустки подано персоніфікований образ заповіді. М.Чернявський переконаний у тому, що заклики Т.Шевченка до своїх співвітчизників віднайдуть небайдужі до долі країни серця, поглиблять у них відчуття любові й гордості за свій народ. Свою впевненість у щасливому майбутті України автор увиразнив за допомогою епітета “жива заповідь”.

Вірш “Вандалам, що зруйнували пам’ятник Шевченку в Києві” за жанром є гнівним посланням і був написаний М.Чернявським у 1919 році на основі реальних фактів. Після революційний період в Україні характеризується повальним нищенням архітектурних національних надбань, гальмуванням розвитку національного мистецтва. Проти цього варварства і виступив у своєму посланні М.Чернявський. Гірким сарказмом пройнято звернення поета до “новоявлених хамів”: “*Валяйте генія на брук, / Топчіть його ногами...*” [7, с. 388]. Митець переконаний у незнищенності духу Кобзаря. Для М.Чернявського Т.Шевченка й Україна постають єдиним цілим:

*Ви в силі знищити монумент
Але – не Україну [7, с. 23].*

М.Чернявський звертався до образу Т.Шевченка й у прозі. В оповіданні “Напередодні” (1913) автор створив цікаві психологічні портрети П.Куліша і Т.Шевченка. Завдяки артистичній вдачі молодий Т.Шевченко легко зачаровував присутніх на весіллі П.Куліша та О.Білозерської, а дехто змушений був змінити своє упереджене ставлення до нього як до “*мужика з дворових*”. М.Чернявський відтворив такі риси Кобзаря, як відкритість, уміння спілкуватися з людьми.

У нарисі “Шевченкова могила” М.Чернявський поставив проблему духовної культури суспільства. Книга для запису відвідувачів Шевченкової могили у творі виявляє низький рівень освіченості нащадків, недбале ставлення до своїх святинь. На тлі спогадів про відвідини Тарасової гори у Каневі автор у формі легенди зобразив трагічне життя Т.Шевченка, сповнене злиднів і поневірянь. Перипетії життя Кобзаря не змогли його зломити: “*... і пив він із келиха життя вино, із жовчю змішане. І не цурався хлопа він і пана. І не боявсь владик земних*” [8, с.519].

Критичні статті про творчість Т.Шевченка М.Чернявський умістив у циклі з промовистою назвою “Під знаком великого Духа”, що складається з п’яти літературних розвідок: “Шевченко – герой”, “Патос Шевченка”, “Трагедія Шевченка”, “Геній Шевченка”, “Свідки життя Шевченкового”, які були написані впродовж 1919-1927 рр. і подані в десяти томному виданні.

Цікавою є критична розвідка “Шевченко – герой”, де М.Чернявський розкрив значення Кобзаря як поета. Цінність цього дослідження полягає у тому, що автор осмислює етапи становлення літературного процесу ХІХ століття від І.Котляревського до Г.Квітки-Основ’яненка по-своєму. Він не сприйняв у творчості письменників дошевенківської епохи використання завуальованих прийомів викриття дійсності (бурлескно-трагедійний стиль). Г.Квітка-Основ’яненка, на думку автора, був близький до розуміння потреб народу, водночас такі риси, як *“м’якотілість і короткозорість”*, завадили йому об’єктивно сприймати тогочасні процеси у суспільстві. Т.Шевченка М.Чернявський охарактеризував як титана, що змінив українську літературу, визначив своєю творчістю новий етап її розвитку. Автор відзначає велику силу *“огненного невмирущого слова”* Кобзаря, яке завдяки *“вищій духовній екзальтації”* допомогло Україні *“оживити й викликати з-під землі героїв і мучеників народів і поставити їх на весь зріст їх духовної потужності перед очима світу”* [6, с. 276-277]. М.Чернявський сприймав творчість Т.Шевченка як найбільше досягнення нашої культури.

У другій розвідці – “Патос Шевченка”, яка була написана у 1923 році і приурочена до роковин вшанування пам’яті *“невмирущого героя духа”*, письменник намагався з’ясувати причини популярності таланту Т.Шевченка, його впливу на літературу наступних поколінь. За допомогою аналізу основних мотивів “Кобзаря” М.Чернявський робить висновок: *“Велика любов до правди і святий гнів в ім’я тії правди і боротьба за неї, – ось кульмінаційна точка патосу Шевченка”* [6, с. 282].

В трьох інших розвідках про Т.Шевченка М.Чернявський вернувся до біографії поета, висловив зачарування людиною, що змогла подолати важкі соціальні умови і стати національним генієм. Звернення автора до постаті Кобзаря у 20-х роках було не випадковим. У цей час в Україні активізується національний рух, з’являються численні

літературні угруповання. Письменники намагаються визначити основні шляхи розвитку української літератури, починається переоцінка національної класики. Розвідка М.Чернявського про Т.Шевченка – це зразок визнання і вшанування таланту генія, що залишається поза часом. Дослідження творчості корифеїв літератури та сучасних митців, на думку автора, дозволить зберегти національну духовність, сприятиме об'єктивному висвітленню її особливостей.

Література

1. Бондар М. П. Поезія пошевченківської епохи: система жанрів / М.П. Бондар. – К.: Наукова думка, 1986. – 327 с.
2. Самійленко В. Твори / Володимир Самійленко / Упоряд., авт. передм. та приміт. М. П. Бондар. – К.: Дніпро, 1990. – 687 с.
3. Українка Леся. Зібрання творів: у 12 томах / Леся Українка. – К.: Наукова думка, 1975. – Т. 1. Поезії. – 1975. – 448 с.
4. Филипович П. Образ Прометея в творах Лесі Українки / Павло Филипович // Дивослово. – 1996. – № 2. – С. 11-14.
5. Франко І. Тарас Шевченко і його заповіт / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів: у 20 т. – К.: Наук. думка, 1955. – Т. 17. – С. 126–132.
6. Чернявський М. Твори: у 10 т. / М. Чернявський. – Харків: Рух, 1929. – Т.5. – 364 с.
7. Чернявський М. Твори: у 2 т. / М. Чернявський. – К.: Дніпро, 1966. – Т. 1. – 514 с.
8. Чернявський М. Твори: у 2 т. / М. Чернявський. – К.: Дніпро, 1966. – Т. 2. – 541 с.

Галина Немченко

**Польське повстання 1830-1831 рр.
у повістях
“Микола Коваль” М.Венгера та
“Діамантовий перстень”
Л.Старицької-Черняхівської**

Українська література та фольклор традиційно відтворювали національно-визвольні рухи, покликані споконвічною жагою нашого народу до волі й державності. З розумінням і співчуттям вітчизняні автори ставились і до прагнень інших етносів мати свободу і самим вершити свою долю, не залежати від забаганок різних колонізаторів та окупантів. Твори визвольної інонаціональної проблематики знаходимо в доробку Т.Шевченка, М.Костомарова, М.Старицького, Ю.Федьковича, Б.Грінченка, П.Грабовського, І.Франка та багатьох інших українських майстрів слова. Ставлення українців до польського повстання 1830-1831 рр., що певною мірою струснуло Російську імперію, яскраво репрезентовано у повістях “Микола Коваль” М.Венгера та “Діамантовий перстень” Л.Старицької-Черняхівської. Звичайно, в силу своїх світоглядно-естетичних позицій ці автори по-різному репрезентували ці події. Зрештою, неоднозначно поцінуються названі повстанські рухи навіть у самому польському письменстві. Хоча там, безперечно, домінує героїкопатріотична лінія. Досить назвати твори А.Міцкевича (“Поминки”, третя частина), Ю.Словацького (“Гордіан”, “Ода

до волі”, “Фантазій”, “Кулик”, “Пісня литовського легіону”), С.Гощинського (“Марш за Буг”), В.Поля (“Пісні Януса”), Г.Еренберга (“Шляхта в 1831 році”, Ц.Норвіда (“Пам’яті Бема скорботна рапсодія”), С.Виспянського (“Варшав’янка”, “Лелевель”, “Листопадова ніч”) та ін. І не дивно, адже чимало письменників, публіцистів, науковців, громадських діячів Польщі (С.Гощинський, Ю.Залеський, Й.Лелевель, М.Чайковський та інші) були активними учасниками тих подій, ідеологами збройної боротьби з російським царатом. Пліч-о-пліч із ними нерідко виступали й українці та білоруси, яким було огидне московське ярмо. Наприклад, білоруський письменник О.Рипінський був безпосереднім учасником польського повстання 1830-1831 рр. Відомо про дружні взаємини Т.Шевченка та ряду діячів визвольного руху за незалежність Речі Посполитої, яка в Російській імперії перетворилась на маріонеткове “царство”.

Письменник із Херсонщини Микола Венгер (рік народження та смерті невідомі) прославився як автор першої у вітчизняній літературі повісті українською мовою “Микола Коваль”, написаної в 1830-1831 рр. по слідах польського повстання й опублікованої в Миколаєві 1832 року. У творі показано сприйняття подій народними масами України. Характерним є початок повісті: *“В Варшаві зробився калабалік. Скрізь побісилася шляхта, мов як літом гезьгалась скотина. Хоть би, на сміх, один голий панок не думав, що він великий пан, у всякого голодранця жупан, двоє пістолетів, ніж і коло боку – заіржавляна шабляка. У цій хвормі повбирані, як гайдамаки, як антихристи, шатались по місту поляки і мовляли: “Не позвалям; кужден ма право на корона!”* [1, с.87].

Головний герой повісті – Микола Коваль, заможний селянин-українець, *“перший законник на селі”*, возвеличує російського самодержця: *“Нехай легенько ікнеться нашому великому цареві, нехай Господь Бог помагає єму на все добре, многая літа нашому милостивому государеві!”* [1, с.89]. Звичайно, сумнівною видається така запопадливість та відданість мешканця уярмленого Москвою краю. Адже в пам’яті багатьох українців ще жила слава й героїка часів козаччини. Хоча й гречкосіївська психологія вже давалася взнаки.

Заклик пана М’ятижинського виступити проти москалів громадою українські селяни зустріли з обуренням. Коли ж гоноровитий поляк у наказовій формі та з погрозами звернувся до них, то ті під керівництвом Миколи вбивають

шляхтича. А потім виконавці цього самосуду поїхали до міста й “об’явили таке диво начальству”. Автор констатує: “...В якій селі був Микола Коваль, або де почули, що він зробив, то ні один лях не смів і помислити о віроломстві і м’ятежі” [1, с.93].

Як бачимо, М.Венгер у душі просвітительського реалізму маніфестує свої помірковані суспільні позиції, ідеалізує російського монарха та вірнопідданські настрої в українському середовищі. Звісно, подібні настрої можемо віднайти у творах багатьох його сучасників, наприклад у П.Гулака-Артемовського чи Г.Квітки-Основ’яненка.

Відомо, що класик українського письменства Є.Гребінка, перебуваючи у 1830-х роках на військовій службі, увіходив до складу резервів 8-го Малоросійського козачого полку, котрий було готовано до відправлення до Польщі з метою придушення повстання. Однак цю воєнну структуру так і не задіяли в репресивних заходах і розформували. Але в автографі байки Є.Гребінки “Сонце да Хмари” знайшли відображення погляди вояків 8-го Малоросійського козачого полку, до якого належав поет:

*Послухайте, ляхи, – Господь вас покарай, –
Ви – Хмари, Сонце – Николой [2, с.529].*

Осуд польського повстання 1830-1831 рр. і вірнопідданські позиції тут цілком очевидні. Хоча до друку цих рядків Є.Гребінка не подав. Тож і до сьогодні його байка “Сонце да Хмари” публікується в скороченому вигляді, без антипольського забарвлення.

Твір М.Венгера “Микола Коваль” натомість пересипаний у друкові процарськими елементами, які виконують свою пропагандистську функцію. Наприклад, герой повісті виголошує красномовний тост: “*Пийте, хлопці! Пийте, чесна громада! – сказав він, – щоб були здорові наші діти, щоб служили вірно цареві нашому батькові, щоб побили гайдамаків, ізмінщиків, зломивши присягу*” [1, с.89]. Або далі: “...*Лигнем за наших хранителів, та за великого і милостивого царя і наслідника по цареві*” [1, с.93]. Подібна спрямованість відчутна й у зверненні Миколи до поміщика М’ятижинського: “*За що ж ми, пане, підем розбійничать, за що будем проливать свою кров, за що будем ламать присягу. Хіба за те що великий цар п’ятнадцять літ давав хліб і сіль полякам, за те, що виручив їх із пропасти, що дав їм царство, що сам прийняв ім’я короля, що великий князь і царевич мучився з поляками і вивчив, як муштру-*

ватися, і поробив поляків панами, повіддававши їм нас навіки, щоб ми на них робили, а вони нас пообдирали...” [1, с.91]. Тобто автор вустами героя метає громи тільки проти польського панства як кривдників народу, при цьому щиро вірячи в добрість російського царя, а відтак і його адміністративно-чиновницького апарату. Водночас М.Венгер наголошує, що справа з самосудом над “беззаконником – ізмінщиком царевим” є й спробою самозахисту селян. Адже за інакомислення і незгоду з панським вибором М’ятижинський збирався відправити неслухняних на шибеницю. Але програв у цьому конфлікті та загинув. Як відзначає у примітках до твору І.Марцінковський, “навіть чи міг бути диспут між паном-кріпосником і залежним від нього селянином. Сумнівним є й надзвичайна відданість селян російському цареві, навіть з врахуванням відвертої нелюбові українських селян до шляхтичів за економічні й релігійні утиски, у той час, як, наприклад, на Поділлі діяли загони Устима Кармалюка та з врахуванням народного досвіду їх, росіян і поляків, спільного придушення Коліївщини. Певніше селяни могли побоюватися провокації з боку поміщика для нейтралізації найактивніших їх членів, наприклад, віддавши в рекрути” [1, с.99-100].

Мова повісті М.Венгера “Микола Коваль” переносить читача в народну глибинку. Автор не претендує на вишуканий стиль, насичує тканину твору просторіччям (хворма, витарабанили очі, лигнути, витребеньдювати та ін.), русизмами, характерними для південноукраїнського регіону (удальці, ізмінщики, государ, наслідник, приказаніє, бунтовщик, врем’я тощо).

Оскільки у творі М.Венгера йдеться про польське повстання 1830-1831 рр., у тексті використано й полонізи: “Не позвалям; кужден ма право на корона!” [1, с.87] тощо.

Людмилі Михайлівні Старицькій-Черняхівській (1868-1941), що була донькою класика вітчизняного письменства Михайла Петровича Старицького та матір’ю талановитої поетеси Вероніки Олександрівни Черняхівської-Ганжі, замордованої енкаведистами, судилося продовжити розробку означеної проблематики.

Одним з кращих полотен літераторки є повість “Діамантовий перстень”, яка була написана в 1929 році, але залишалась неопублікованою 64 роки і з’явилась уперше друком у часописі “Зона” (1993, № 5), а окремою книгою того ж року у видавництві “Веселка”. У жанровому відношенні повість

можна кваліфікувати як історико-пригодницьку. Оповідь ведеться від імені свідка й учасника подій Віталія Романовича Лисенка, який доводився Л.Старицькій-Черняхівській дідом, а знаменитому композиторові Миколі Лисенку – батьком. Повість приурочена до 100-річчя польського національно-визвольного повстання 1830-1831 рр., містить історичні реалії того часу, окреслює політичну обстановку в Європі.

Буквально з перших сторінок твору ми поринаємо в жорстоку атмосферу війни, передану цілком реально самим учасником подій. Оповідач, що є представником давнього козацького роду, яскраво характеризує ворогуючі сторони, відомі історичні постаті Дениса Давидова, Дибич-Забалканського, Ридігера, Місіельського та ін. У розповіді ротмістра Лисенка відчувається співчуття до поляків, бо йому, як і кожній чесній людині, огидні були тиранія і жорстокість Російської імперії. Оповідач із захопленням описує героїзм і безстрашність повстанців. Вражаючими є численні ситуації повісті, зокрема взяття міста Володимира-Волинського, бій на Гороховім полі та ін. Поляки боронили свою вітчизну від малого до старого. Своїм завзяттям відважні жінки не поступались чоловіцтву. З богинею війни порівнює Л.Старицька-Черняхівська графиню Стецьку, *“котра стояла серед кімнати бліда, у білій, забризканій кров’ю сукні. То була сукня, в якій красуня мала вийти на банкет, а попала на січу. На ший горіли діаманти. Чорне волосся спадало до колін, уста були стиснуті, брови зійшлись грізно над переніссям, очі, чорні од гніву, кресали іскри. В правій руці вона стискала ножа. Полум’я вже лізло в вікна, лизало стелю”* [3, с.432]. Такою ж відданою інтересам Польщі змальовано й Броніславу – наречену графа Борецького, що керував повстанням.

Власне, їхня історія і становить інтимну сюжетну лінію твору, що вдало переплітається з історичною. З долею цих героїв тісно пов’язане й життя оповідача, котрий репрезентує історію діамантового персня.

У повісті Л.Старицької-Черняхівської вдало використано такий сюжетно-композиційний прийом, як спогад. З уст старого сивого діда неквапно ллється оповідь про романтичні пригоди молодих літ. Діамантовий перстень не лише прикраса, а й символ вірності, кохання, вдячності, шани й поваги. Романтична історія цієї коштовності нерозривно пов’язується з описуваними подіями. Сюжет повісті розвивається по висхідній: таємнича зустріч ротмістра Лисенка

з графом Борецьким у лісі, їх поєдинок, невдала спроба втечі Стефана та Броніслави і їх ув'язнення, визволення бранців з підземелля Лисенком, хвилююче прощання героїв, що стали побратимами. Ці ситуації суголосні з епізодами з пригодницьких романів В. Скотта (“Айвенго”, “Квентін Дорвард”), П. Куліша (“Чорна рада”). Автор виводить шляхетних героїв, що керуються законами честі й лицарського обов'язку. Художня деталь (діамантовий перстень) служить єднальною ланкою між епізодами повісті, а водночас і обрамлює твір.

У повісті превалює особистісне авторське начало. Виклад від першої особи надає творові задушевності, щирості. Але це не дозволяє письменниці глибоко розкрити внутрішній світ героїв. То ж вона знову й знову послуговується художніми деталями. Наприклад, портрет героїні Броніслави психологізується за допомогою промовистої деталі – очей: *“Її очі, обведені чорним колом, здавались мені чорними бездонними криницями. Що відбилося в її очах? Здивування, смертельний жах... і радість? Так, радість, я бачив, як спалахнула вона золотою цяточкою на дні цих чорних криниць”* [3, с.515]. Переживання оповідача відтворено досить послідовно й часто: *“Серце так колотилося, що, здавалося, щось перехоплювало дихання”* [3, с.469], *“Стримав себе, а в серці мов урвалось щось”* [3, с.514], *“Серце впало, мов підбитий птах”* [3, с.515], *“Я кружляв біля брами, мов хижий звір в клітці... Комір душив мене, мундир спирав груди... тому чеканню, здавалось, не буде кінця”* [3, с.518]. У творі також багато ліричних відступів, що засвідчують ставлення героя до зображуваного. Наприклад: *“Її (Броніслави – Г.Н.) героїзм і патріотизм чарували мене. Я почував себе сп'янілим. Думки кружляли вогненным колом круг моєї голови. І що таке це почуття патріотизму, звідки зроста воно, чим наставля волю!? Вона така хороша, молода, багата, щаслива своїм коханням, – все, все віддає, кидається в життя, повне небезпеки й страшних пригод, щоб зрештою вмерти на полі січі, там, де поляки вмирають за отчизну?”*

“Отчизна”. В її вустах це слово не було звуком порожнім, я розумів, що в ній було її життя” [3, с.475-476].

Автор уміло поєднує оповідь з діалогом (діалогом-суперечкою, діалогом-описом, діалогом запитань і відповідей та ін.). Наведемо приклад першого з названих різновидів:

“ – Але як козак, як українець маю багато чого закинути вам.

– Що саме?

– Не будемо згадувати минулого: ви самі визнаєте його помилки, – діти не відповідають за батьків... Тепер Польща повстала за свою незалежність, – то є святе право нації, я визнаю його. Але Польща вимагає приєднання до своєї території Волині, Поділля, Київщини. Чи ж це польська територія, польський нарід? Чи ж то один рік гриміли тут шаблі й лилась кров козацька за свою незалежність?” [З, с.482].

Цілком у дусі оповідної манери подані в повісті “Діамантовий перстень” інтер’єри, пейзажні замальовки. Таким є, наприклад, осінній краєвид: “Вже був пізній ранок, сірий, ніжний осінній день простелився над парком, він не був похмурий, тільки сумовитий, бо там, за хмарами, почувалось сонце. В очі мені кинулись одразу ясно-зелені газони, квітники, підстрижені дерева, алеї троянд. Тепер, вдень, і сад, і парк визирали ще краще, ніж учора. Листя ще не злетіло з дерев, але осінь уже торкнулася їх своїм пензлем. Купи зелених дерев, багряних кленів здіймалися на зеленому тлі парку і здавалися кавалками дорожньої парчі, кинуті на темний килим” [З, с.444]. Цей та інші пейзажі свідчать про поетичну душу автора, про його вміння помічати найменші зміни в оточенні.

У створенні відповідного колориту повісті велике значення має вдало дібраний автором загальний тон розповіді. У “Діамантовому персні” вдало поєднуються епічна, драматична й лірична тональності, та все ж, на нашу думку, остання превалує. В рядках твору відчувається невимовний жаль за пройденим життям, нереалізованими мріями і сподіваннями. Таких розміркувань у повісті чимало: “Як кохала! Та й він веселий, молодий, чи ж не кохав він її? чи не створені вони були одне для одного? Але – він офіцер, вона бідна квітка польова. О, вона побігла б за ним на край світу... Але він не озвався, вона не сказала.

І кожне пішло своїм шляхом, а невимовлені слова кохання каменем прикипіли до серця” [З, с.553].

Або інший приклад: “Дід змовкнув, сива голова схилилася на груди. В хаті стояла тиша... чути було тільки, як міряв годинник час, радість і горе, життя і смерть...”

І здавалось мені, що сиві сувої минулого, розгорнені дідовим оповіданням, знову згортаються і осідають туди, в ту бездонну безодню, куди пішли всі людські радості, болі, надії, думки...” [3, с.555].

Мова повісті “Діамантовий перстень” надзвичайно розмаїта. Багата тропіка й фразеологія засвідчують майстерність автора, глибоке знання лексичних скарбів українського й польського народів. Кожна фраза письменниці видається детально відшліфованою. Словесно-образні формули є точними й ощадними: “зорі вже грали не так яскраво”, “замок глянув сліпими очима”, “серце стиснув такий пекучий жаль”, “поза всім випливала вже думка темна, як грозова хмара”.

Ідейна концепція твору проектувалася на часи Л.Старицької-Черняхівської, коли продовжувалися репресії з боку московської влади, спрямовані проти національно-культурних і державницьких проявів. Повість була свого роду викликом більшовицькому режимові, що успадкував від царського уряду ті ж механізми гноблення й цькування народів. Безперечно, цей твір Л.Старицької-Черняхівської і на сьогодні не втратив своєї ідейно-художньої вартості, користується популярністю у читачів. За сюжетом повісті, що відзначається неабиякою кінематографічністю, можна було б успішно відзняти історико-пригодницький фільм.

Твори “Микола Коваль” М.Венгера та “Діамантовий перстень” Л.Старицької-Черняхівської належать до різних століть та епох, але в них віддзеркалюється (попри відмінності в оцінках подій, у стильових параметрах) небайдужість українців до процесів, що відбуваються в сусідніх національних спільнотах.

Література

1. Венгер М. Микола Коваль / публ. О.Супронюк, вступ. стаття та коментарі І.Марцінковського / Микола Венгер. – Миколаїв: Видавництво П.М.Шамрая, 2014. – 112 с.
2. Гребінка Є. Твори: у 3 томах / Упоряд. і прим. І.О.Лучник, К.М.Секаревої / Євген Гребінка. – Т.1. – К.: Наук. думка, 1980. – 559 с.
3. Старицька-Черняхівська Л.. Вибрані твори: Драматичні твори. Проза. Поезія. Мемуари / Людмила Старицька-Черняхівська. – К.: Наукова думка, 2000. – 842 с.

Володимир Олексенко

Метафора у драматургійному дискурсі В.Винниченка

У мові є невичерпні запаси виражальних засобів, за допомогою яких наше мовлення стає більш виразним. Це передусім засоби художнього і звукового мовлення. Виразність включає в себе й образність мовлення. Ця його якість передбачає вживання слів і словосполучень у незвичайному, метафоричному значенні, що дає змогу образно, художньо відтворити дійсність.

Дослідження метафоричного концептопростору художнього твору допомагає не тільки прослідкувати динаміку розгортання художнього образу та текстових концептів твору загалом, але й зробити важливі висновки про особливості світосприйняття та асоціативно-образного мислення автора і, таким чином, поглибити психолінгвістичні аспекти текстової інтерпретації.

У небуденності читачі переважно шукають і знаходять творче кредо майстра слова, а ще частіше звертаються до встановлення оригінальності авторського бачення навколишнього світу у його метафорах. Останнє справді постає як визначальне поетичного почерку того чи того митця.

Постать Володимира Винниченка на диво складна й суперечлива, завжди привертала до себе пильну увагу, навколо неї точилися суперечки, одні беззастережно сприймали, інші – відкидали, або ж прагнули поставитись

до його діяльності з урахуванням усіх складностей тієї тривалої доби, коли він жив і творив.

Доробок В. Винниченка, зокрема його драматургія, заслуговує на поглиблене вивчення не тільки з погляду відновлення незаслужено забутих сторінок нашої літератури, але й у плані аналізу особливостей мови тієї доби, вивчення специфіки засобів, використаних автором для створення мовного світу своїх персонажів [3, с. 5].

Оригінальність художнього світу В. Винниченка, філософське заглиблення у внутрішній світ людини привертало й привертають увагу як читачів, так і дослідників. Метафоричність мови письменника ґрунтується на семантичних процесах, коли *“форма мовної одиниці або оформлення мовної категорії переноситься з одного об’єкта позначення на інший на основі певної подібності між цими об’єктами при відображенні в свідомості мовця”* [16, с. 350–351].

Метафора – це перенесення певної якості з одного об’єкта на інший, або можливість реалізації двох лексичних значень одночасно [11, с. 140]. Антропоморфна метафора базується на перенесенні якостей людини на неживі істоти. Н. Арутюнова визначає метафору як *“використання слова, що позначає певний клас предметів (явищ, дій, ознак) для характеристики або номінації іншого об’єкта, подібного з даним у якому-небудь співвідношенні”* [1, с. 81]. І. Гальперін убачає у метафорі *“співвідношення предметно-логічного значення та значення контекстуального, що основане на подібності ознак двох понять”* [7, с. 125]. Метафоричну семантику складають кілька взаємопов’язаних елементів: початкове значення слова, образ, який створюється в результаті зіставлення, та новий понятійний зміст, нова номінація, що виникає в результаті осмислення метафори. У зв’язку з цим можна стверджувати про семантичну двоякість, двоплановість метафори, що призводить до поліфункційності певного тропу.

За стилістичною характеристикою розрізняють індивідуально-авторські й загальнономовні метафоричні конструкції. Серед загальнономовних є такі, образність яких відчувають мовці, і метафори звичні, або стерті. Актуалізація живих метафор зумовлена низкою мовних і позамовних чинників, що формують нові значення та емоційно-оцінні плани. Джерелом Винниченкової метафори є будь-яка лексико-семантична сфера, зокрема це трансформований образ, що зберігає зв’язок із позначуваними фрагментами дійсності

та ідеографічно співвідноситься із “земною” моделлю світу і духовною сферою.

Специфіка лінгвістичного аналізу художнього тексту вимагає врахування позиції автора як письменника відповідної історичної епохи, його творчої особистості. Виступивши на літературну ниву на початку ХХ ст., саме тоді, коли українство жвавіше починало реагувати на світові події й брати в них участь, В.Винниченко відразу передав той бадьорий настрій – голос не тільки народу, що прокидається від довгого сну, щоб активним виступити діячем на світовій арені, але й з-поміж нього того класу, який найбільше до цього мав причин, потягу й потреби [9, с. 573]. Показовою у цьому є драматургія митця. Письменник глибоко досліджує стан душі, безкомпромісність морального почуття людини, переживання персонажа виходять на перший план.

Використання метафор залежить від особистості митця, специфіки його світосприйняття, особливостей життєвого і творчого шляху. У доробку В. Винниченка відбилися найсуттєвіші риси перехідної доби – від критичного реалізму до модернізму; йому судилося перекинути своєрідний ідейно-естетичний “місток” до нової, стимульованої європейським мистецтвом української літератури і вибудувати оригінальний мистецький світ.

Ступінь метафоричності мови художнього твору залежить від індивідуальних установок автора – є яскраві метафори, а є письменники, не схильні до надмірних уживань цього тропу. В.Винниченко відноситься до другої групи, тим не менше, в його текстах є велика кількість метафор, яка дозволяє судити про особливості його індивідуального стилю. Лаконічність, щирість, простота композиції, імпульсивність і динамічність розповіді, вміння вкласти важливу ідею і розмаїття подій у невеликі за розміром твори, широка панорама характерів, поглиблений психологічний аналіз – усе це характерні ознаки художнього стилю митця.

Характеризуючи мову В. Винниченка, академік В. Русанівський пише: *“...Метафора – це ознака художнього стилю... Художній твір відрізняється від побутового мовлення тим, що в ньому метафори не репродукуються, а творяться. У художній метафорі відбивається характер образного мислення художника, його вміння побачити в звичному незвичне. Чимало метафор Винниченка є картинними – недаремно він володів і даром живописця... Як*

і в інших письменників, метафори Винниченка нерідко будуються за антропоморфним принципом: “села..., мов старчата в рівчаках”, “плачуть дерева, тини, коні” [13, с. 44]. Ознаки антропоморфності помічаємо в метафорах, складниками яких є слова *диявол, мацапура, Кайн, маленький, сивенький дідок* (“Гріх”, “Пригвожені”). Послуговується автор і зооморфними метафорами: *пантера, медвідь, пушиста самочка* (“Чорна Пантера...”, “Великий Молох”).

На глибокій метафоричності художнього світу В. Винниченка в дискурсивному плані акцентує й Т. Гундорова, зауважуючи, що “письменник на одній площині зводить реальне й абстрактне, водночас не доводячи до повної тотожності речі реального світу і символи. Метафори допомагають йому творити смислову реальність творів, сполучаючи ідеї та образи” [8, с. 172–173].

Основне завдання нашої наукової розвідки вбачаємо у дослідженні функційних особливостей створених, вишуканих В. Винниченком складних поліморфних метафор у його драматичних творах (п’єси “Дисгармонія”, “Memento”, “Чорна Пантера і Білий Медвідь”, “Пригвожені”, “Гріх”, “Кол-Нідре” та ін.).

Аналізуючи Винниченкову метафору, маємо на меті з’ясувати властивості метафори, її семантику не тільки як поетичного засобу, але й як своєрідної вербальної репрезентації етнокультурної ситуації початку ХХ століття: виявити, що відбирає письменник у свою творчість із скарбниці української мови і як розвиває, воскрешає приховані здатності рідного слова, показати, як і задля чого він це робить. Адже мова – це не просто форма думки, а й спосіб народження і вираження цієї думки, тобто вона віддзеркалює світобачення письменника.

В. Винниченко – майстер оказіональної метафори, в основі якої – світове дерево і хрест.

У мові, мовній та концептуальній картинах світу людини значення слова “хрест” набуло певних “первинних” семантично чітких та “вторинних” конотативних ознак [3, с. 83].

Етимологічний аналіз цього слова свідчить, що хрест – “давнє запозичення з германської: давньоверхньонімецьке *Christ, Krist, Crist, Христос; kristen* “хрестити, християнізувати”. Але не з давньогрецької... значення змінилося в слов’ян ... під впливом *Христос, християнин*” [19, с. 383]. Відзначимо роль готської мови й германців загалом у передаванні цього слова й інших імен концептів.

Також для української етнічної культури важливою є мотивованість слова “хрест” словом Христос. Це означає, що концепти **хрест** і **Христос** перетинаються. ВТССУМ так визначає це слово: “1.Предмет і символ культу християнської релігії, який являє собою стрижень з однією або кількома поперечками у верхній половині // Молитовний жест християн – знак, що нагадує такий предмет, зображується перехресним рухом особливим чином складених пальців правої руки. 2. Відзнака, орден, що має форму такого предмета. 3. Предмет у вигляді фігури з двох планок, брусків, смужок і т. ін., які перетинаються між собою. // Держак шаблі. // Те саме, що хрестовина // Мітка, знак такої форми. Спосіб вишивання перехресними стібками // Елемент орнаменту. 5. перен. Страждання, випробування, що випали на чиюсь долю. 6. у знач. присл. Хрестом” [4, с. 1352].

Словник подає цілу низку стійких утворень (назв та фразеологізмів) зі словом ХРЕСТ: *Петрів хрест* (рослина); *наперсний* (нагрудний) *хрест*; *держати до хреста дитину*, *бути хрещеним батьком* або *хрещеною матір'ю*, *хреста немає* (бездушна людина), *нести (свій) хрест* [4, с. 1352]. Фонетичні варіанти тих самих слів). Вичленуємо семи у значенні лексеми: 1) предмет, символ; 2) жест; 3) спосіб вишивання; 4) страждання. Ядерне значення цього слова “предмет, символ християнства”. Це означає, що концепт хрест уходить до концепту релігія і пов'язаний (є похідним) із концептом Христос. У мові активно вживаними є фразеологізми, де стрижневим є слово “хрест”. У них хрест вступає виключно в об'єктні відношення. Отже, концепт хрест зберігає сему “предмет, оберіг”. На підтвердження цього наводимо ідіоми: *хрестом благословити*; *хреста покладати*; *у хрест увести*; *у хрест увійти* [14, т. IV, с. 413], *накласти хрест* (переклястися) [17, с. 323–324]. За цими утвореннями стоїть ціла низка церковних і магічних обрядів, дій. Слово-ім'я концепту хрест увіходить до флорономенів: хрест-трава, стає складником назви свята Хреста (Хрестці, Середохрестя) [10, с. 624], що несе в собі цілий комплекс обрядів, забобонів, ритуалів і вірувань. Ілюстрацією походження концепту хрест від концепту Христос слугує утворення: *як з хреста знятий*. Більш пізні утворення засвідчують дальшу концептуалізацію цього номена: 1) *хрест собачий*, *класти на собачий хрест*

[17, с. 413]; 2) *хрестом собачим* [17, с. 323–324]; 3) *ставити хрест* [18, т. II, с. 214]. Процес концептуалізації слова хрест призвів до перетину його з концептом-дискурсом смерть: 1) *піти на хрест*; 2) *придбати дерев'яного хреста*; 3) *дивитися (поглядати) на хрест* [17, с. 323–324]. Але нових, сміливо символічних ознак слово “хрест” набуває в складі оказіональних авторських метафор. Наприклад, спостереження за ситуацією гри в карти (п'єса “Чорна Пантера...”) дає уявлення про співіснування метафор обох видів: “*Рита. Поцілунок на червоного короля. На тебе, Білий Медведю!*” [5, с. 300].

У цьому випадку під червоним королем розуміємо знак масті – серце. Це розуміння може бути розширене до алегоричного – любові Корнія-Медведя до Рити. А репліка “*Янсон. На жирову кралю сто франків або один поцілунок... Краса виграє*” [5, с. 300]. Ця репліка (останні слова Янсон повторює двічі) робить знак масті – хрест – символом краси, гармонії, справедливості (метафора світового дерева). Святість материнської любові та неземного страждання на грані життя передає метафоричність хрестоподібної композиції фігур матері та дитини на шедєврї Корнія. Цей хрест приніс сїм'ї художника не тільки муки, але й смерть. На знак закінчення страждань Рита в останні секунди життя “ставить на них хрест”, розрізаючи картину, можливо, і навхрест.

Ріже свою картину і художник Василь Кривенко, людина з неприховано метафоричним прїзвищем: “*в'яло підносить руку з ножем і помалу розрізає картину згори донизу*” (“Memento”) [5, с. 56]. Віднесеність зовні такої простої дії допоможуть зрозуміти слова Святого Письма: “*А Ісус знову голосом гучним іскрикнув, – і духа віддав... І ось завїса у храмі роздерлась надвоє – від верху аж додолу...*” [2, с. 1230].

Знак хреста несе й сам герой п'єси. Підтвердженням цьому є такий приклад: біля столу “*сидить Кривенко: він без піджака, в вишитїй сорочці, підперезаний широким чорним поясом*” [5, с. 52]. За народною етимологією, широка смуга вишивки на сорочці червоного кольору, перехрещена чорною горизонталлю пояса, є символом того, що в душі Кривенка – підняття та любов, а земний шлях його – це шлях скорботи, страждання й туги. Саме цю його сутність бачить в алегоричному сні Антонина: “*Уявіть широке поле і дорога. А на дорозі стоїть хрест і знає, чорний-чорний весь. А на*

ньому фата. Я підійшла до його, а він, розумієте, взяв і делікатно так скинув шляпу і уклонився мені” [5, с. 36].

Змальовуючи картину сновидіння як деформованого, викривленого, сурогатного прояву чогось несвідомого, автор домагається руйнування цілісної картини реального, підмінюючи її своєрідним калейдоскопічним образом, який уможливорює багатоплановість трактування змістів і значень. Цією прозорою метафорою ланцюг антропоморфних хрестів не закінчується: “*Антонина з риданням падає на трупик, припадає до нього і в одчаю водить головою вправо і ліво*” [5, с. 82].

Метафоричні фразеологізми “*втекти від себе*”, “*забігти безвісті*”, “*заїхати за край світу*” й ін. В. Винниченко репрезентує своєрідно, знаходячи їм оригінальну заміну: героїня п’єси “*Memento*” Оріся від’їздить в експедицію на Північний полюс, а Інна Мусташенко з п’єси “*Закон*” – на Південний. Ці полюси – Північний та Південний – є своєрідними точками схрещення меридіанів, центром гармонії.

Надто складною, глибоко філософською антропоморфною метафорою (п’єса “*Кол-Нідре*”) є фігура скрипаля з інструментом, графічна стилізація якої являє собою хрест, хрест, що символізує **творче натхнення**: “*Арон стає серйозним, задумливим, очевидно не помічаючи вже нікого. Прикладає скрипку до плеча, якийсь час стоїть непорушно, вибираючи, що заграє... більше вирівнюється й, ставши серйозним, грає “Кол-Нідре”* [6, с. 20]; *Арон, засоромившись, кладе скрипку на рояль і стає знову немов меншим*” [6, с. 33]; **емоційне підняття**: “*Арон сам у підняттю ходить по кімнаті... Хапає скрипку і грає бурхливо-веселе, радісне*” [6, с. 36]; **страждання та смерть**: “*...поспішно хапає скрипку, ...і починає грати, ...нарешті робить останній плачучий, завмираючий згук, хитається і помалу падає на підлогу*” [6, с. 83].

Усе це – кохання, муки, смерть – спонукало Арона Блюмкеса прийняти рішення “*вихреститись*”, тобто “*прийняти хрест*” як символ нової, трагічної для нього долі.

Майже всі герої п’єси “*Пригвождені*” (попередня назва – “*Розп’яті*”) приймають “*хресні страждання*”. Після заслання повертається додому Родіон Лобкович, сподіваючись спочити, “*а дома – каторга*” [5, с. 410]: заплутані шлюбні та позашлюбні відносини, складні зв’язки між батьками та дітьми. Він вважає, що “*народиш дітей, а*

діти, як гвозді, припнуть тебе до хреста” [5, с. 412]. Родіон піде на самогубство задля того, щоб від нього не родились діти. Виганяючи *“із себе духа батьків”*, він мав думку звернутись до хреста: *“раз трохи в монахи не пішов”* [5, с. 444].

Символіка хреста дуже тісно пов’язана з категорією гріха. За Сучасним тлумачним словником української мови слово “гріх” – це порушення релігійно-моральних догм, настанов, а за *перенесенням* – порушення громадських норм моралі, поведінки; *~шити*, -шу, -шиш. 1. Робити, чинити гріх (у 1, 2 знач.). 2. *проти чого, чим*. Порушувати якісь правила, норми, припускатися помилок; *~шний*, -а, -е. 1. Який вчинив гріхи; схильний до гріхів; *у знач. ім., перев. мн. грішні*, -них. Ті, хто мають гріхи. **Г. душа, г. тіло** – виражає визнання навмисних і мимовільних власних помилок. 2. *перен.* Який заслуговує на осуд; *~шник*, -а, ч., кл. -у. Той, хто має гріхи, грішить; *~шниця*, -і, кл. -е. Жін. до *грішник*; *~шок*, -шка, ч., *ірон.* Те саме, що *griх* [15, с. 215–216].

Тінь гріха – завжди хрест страждань. Саме в такій тіні живе страждаючи Марія Ляшківська, героїня п’єси “Гріх”, людина, яка бачила й відчувала зраду, кров, смерть, яка не вірить в існування гріха: *“Гріха на світі нема ніякого... Нема, пропав, помер гріх... Гріх зостався ще в печерах у монахів та ще у печерних тіточок; не боїться його: Ну, скажи мені такий гріх, якого б я не сміла зробити”* [5, с. 483-484]. Проте, своєрідний “протигріховний імунітет”, яким вона так необачно хизувалась, не спрацьовує перед отруйною силою жандармського офіцера з промовистим прізвиськом Сталинський. Марія погоджується стати зрадницею. Сама вона вважає, що можна *“хоч пожаліти такого дурного, такого романтичного зрадника”* [5, с. 518], та, на думку батька, виданою нею жандармам Михася, невідомий йому провокатор є “Юда христопродавець” [5, с. 513].

Широко використовуючи базовану на символах світового дерева й хреста метафору, В. Винниченко показує складність шляху героїв п’єс до самих себе через хресні страждання епохи значних змін у житті країни.

Певні символи християнства як релігії, і як філософії світосприйняття, зауважує В. Білоус, увійшли до нашого лексикону як номінативні та когнітивні метафори (*“свята справа”*, *“хресні муки”*), стилістичний ефект яких незначний. Образна ж метафора, що створюється автором у резуль-

таті метафоризації ідентифікувального імені відносно вже означеного предмета, є могутнім засобом пошуку та створення образу, надання йому виразної полісемічної індивідуальності, нюансування асоціативних зв'язків, збагачення палітри конотативності [3, с. 85].

Християнству слід завдячувати й за нові метафори: чашу та Гефсиманію. *“Чаша. – 1. Старовинна посудина округлої форми, з широким верхом і звуженим низом для пиття (вина та інших напоїв) // Заздоровна чаша // перен. Про міру радощів або страждань, які випали на чию-небудь долю”* [СУМ, XI, с. 284–285]. Чаша є **символом єднання послідовників Христа** (“Пийте з неї всі”), **відпущення гріхів** (“Це – кров Моя Нового Заповіту, що за багатьох проливається на відпущення гріхів!”), **забуття** (для знечулення болю розп'ятим “дали Йому пити вина, із гіркотою змішаного”), **долі** (“Отче Мій, коли можна, нехай обмине ця чаша Мене... Та проте, – не як Я хочу, а як Ти”) [2, с. 1229]. Гефсиманія – сад на Оливній горі, де страждав та молився Христос, де видав Його юда. Уже знаючи свій земний шлях і невідворотність мученицької смерті, Ісус після останньої вечери зійшов на Оливну гору, до Гефсиманського саду, щоб помолитися. Подібне часто роблять герої В. Винниченка.

Образи гріха, долі, розплати за скоєне характерні для драматичних творів митця: Марія (п'єса “Гріх”) зрадила своїх товаришів, і жандармський полковник Сталинський заявляє їй: *“Ви – моя зіронько, з голови до ніг, з душею, з серцем, із тілом, тепер і навіки. Розумієте, хороша моя? Ви навіть померти без моєї згоди не можете... Не смерті ж ви боїтесь? Смерть – що? Один момент сильного напруження волі. Страшніше щось друге. Страшне те, що після смерті буде. І не там угорі, а тут, тут на землі”* [5, с. 524]. Безвихідна ситуація безперервного зрадництва з його неминучою карою, прокляттям не залишає Марії варіантів вибору, але навіть у такій ситуації герой має право побути наодинці з собою. Символом цих останніх моментів перед Вчинком є Гефсиманія.

Таємною є вечірня розмова Марії зі Сталинським під час його останнього візиту до неї. Зовні концентруючись на темі спільної подорожі до Криму, Марія насправді об'єктивно формулює й виносить собі вирок.

Фінальний діалог Корнія і Рити (“Чорна Пантера...”), під час якого вони під сумну мелодію невідомої скрипки

над трупом ними ж згубленої дитини сперечаються про погляди на мистецтво й Рита приймає рішення отруїти Корнія та себе; остання перед самогубством мелодія-молитва скрипаля Арона серед призначених для триумфатора квітів та лаврових вінків (“Кол-Нідре”); болісні роздуми Родіона (“Пригвождені”), який *“цієї ночі зовсім не лягав. У саду просидів. На травичці лежав”*; *«зовсім не спав. І вночі... неспокійний був. Плакав... І кричав. А, боже, боже! Сидить ото, значить, тихо-тихо. Все нічого. Та раптом як закричить: “Ма-а-ама!” Та так же страшно та жалібно, як, бувало, хлоп’ям побачить щось страшне у темній кімнаті. І зараз же собі другим, своїм, теперішнім голосом: “Що я, що я”»* [5, с. 464–465].

Що це, як не уподібнення страждань смертної людини і Сина Божого, спричинене швидше ніцшеанською філософією, якою, як відомо, захоплювався В. Винниченко?

Проростання біблійних алюзій та метафор у драматургію митця проілюструємо посиленням на контекст. Хрест, який несуть чи на якому опиняються герої В. Винниченка, спричиняє багато їхніх страждань, які важко терпіти без “чаші забуття”. Покинутий Ритою Корній: *“Дайте мені... пляшку коньяку і дві чарки. Найміцнішого”* [5, с. 293]; *“Кривенко (підставляє склянку). Лийте. Ще... Ще... Погну... Паскудно. Давно так не пив”* [5, с. 55]; передчуваючи свою долю й боючись її, *“Антонина. Лийте й мені, Орісю!.. (з нервовим реготом). Давайте разом... Чого журитись? (Хапає склянку і, розхлюпуючи, піднімає). Будем пить!.. Урра!.. (П’є, потім штурляє склянку додолу і регоче)”* [5, с. 52].

Найбільшу потребу в “чаші забуття” мають “Пригвождені”:

“Лобкович ...витягає з бокової кишені ...пляшечку, наливає... коньяку й випиває” [5, с. 409], карафка з коньяком – його вірна супутниця. “Вживає” й чоловік однієї з його дочок, нещасливий чоловік та батько Вовчанський.

У наведених прикладах символічне значення чаші межує зі знаковим, оскільки має конкретний образ пляшки, склянки, карафки. Чаша ж як синонім долі, набуваючи в п’єсах В. Винниченка зовні наочно-чуттєвий образ слоїка, водночас глибоко символічна. Чаша-доля в Біблії не має дефініції, що й робить її надчуттєвим образом. Слоїки В. Винниченка, що з них п’ють Марія, Рита й Корній, Родіон,

Арон, ледве не випивають герої п'єси “Закон”, сильні своєю однаковістю, відсутністю індивідуальності, що теж підіймає їх до рівня символу.

Використання метафор християнської етимології дає драматургові змогу зіставлення. Приймаючи чашу, уготовану Йому Творцем, Ісус уже знає про своє воскресіння після хресних мук. Страждання (психічні й фізичні), муки совісті підводять героїв В. Винниченка до власного, самостійного рішення про чашу розплати й спокути, рішення, прийнятого в умовах нульового шансу на воскресіння, стверджує В. Білоус [3, с. 87].

Метафоричними є назви багатьох п'єс В. Винниченка (“Брехня”, “Гріх”, “Закон”, “Щаблі життя”, “Між двох сил”, “Дисгармонія”, “Пригвожені”). Ці назви *“концентрують значний філософсько-образний смисл і стають опорними для розгортання різнорівневої контекстуальної структури”* [8, с. 201].

На думку В. Білоуса, *“важливу роль у системі Винниченкових метафор відіграє підкреслювання віталістичної сили людини, що подекуди переходить у бестіарність, навіть у мало приховану дияволіаду, що доводить її спорідненість із фольклором, де тварини та різні демонічні істоти наділялись антропоморфними рисами. Автор сміливо користується широкою палітрою кольорів, збагачуючи традиційний канон тонким нюансуванням завдяки влучному вибору дескрипторів”* [3, с. 88].

Ця традиція, на думку С. Макуренкової, походить від ренесансної культури, коли *“основними засобами перетворення кольорової умовності, що склалася, були розширення звичних меж образу, а також зміщення акцентів при його трактуванні. Руйнуванню традиційної символічної суті багато в чому слугувала розробка метафорики кольору, де переосмислення вторинних відтінків вело до збагачення усталеного змісту образу”* [12, с. 61].

Художник Корній Каневич (“Чорна Пантера...”) *“великий, трохи незграбний, мішкуватий”*, ходить *“дрібними кроками товстих ніг”*, його жінка Рита *“дуже тонка, гнучка, одягнена в чорне, ... лице жагуче, майже дике і грубе, але гарне”* [5, с. 273].

Сніжинка то *“гарна, ясно-біла, вся пухка і жвава, з яскраво-червоними губами”*, то *“холодна й гостра, як у тундрах Сибіру”* [5, с. 276].

Мулен нагадує лиса: “з черевцем, очі розумні, хитрі, сластолюбиві й веселі. Пишна борода розчесана гарним віялом” [5, с. 279].

Промовистим є опис зовнішності героїнь із п’єси “Гріх”: “Марія... колір лица рівно-білий, рисунок уст чіткий, тонкий. Постать гнучка, ходить легко, але немов недбало. Манера балакати насмішкувата, гумористична: важко спочатку пізнати, коли глузує, коли говорить поважно”; Ніна, яку називають Муфтою, “біляво-золотиста, рожева, невеличка. Любить горнутись у щось тепле й пухнасте, лежати клубочком на канапі і їсти солодке” [5, с. 479].

Один із персонажів п’єси “Закон” Юрій Круглик “невеличкий, із черевцем, дуже негарний; все кругле й разом з тим загострене: ніс широкий, але кінчик плескуватий; вуха великі, круглі, але кінці витягнені догори; голова кругла, але лисина випинається рубом; гостренька борідка, випнуті вилиці на круглому лиці” [5, с. 540].

Несвята зовнішність приховує не менш несвятий характер: йому таки вдається забрати жінку свого товариша Панаса Мусташенка.

Чоргоподібна істота фігурує в галюцинаціях Родіона Лобковича (“Пригвождені”): “Дідок мені з’являється. Маленький, сивенький, з гострими, от такими зубками... Сидить і посміхається, хитро, паскудненько, ласкаво. І не так сам він страшний, як чекання його, як той мент перед тим, коли він з’явиться. Жах дикий, іменно – божевільний, кричащий охоплює. Це страшніш усього. От я вже боюсь, боюсь, що він прийде!.. Він тут, він зараз... Він ззаду, він ззаду... (Кричить)...” [5, с. 472].

Подібний образ приваблює Марію (“Гріх”): “У життях святих диявол раз у раз буває в образі жінки. Страшенно приємно бути дияволом!.. Мацапуру я принаймні розумію... він знає, що таке гріх... А твій Іван – святий, без гріха, солоденька мамалига, кваша, благообразний інтелігент, бездарна поміркованість, нездатна ні на який гріх. А значить, і ні на яку святість” [5, с. 483].

Неначе за викликом Марії з’являється жандармський офіцер Сталинський, якого підлеглі звать між собою Каїном, вважаючи, що “це диявол. Верно, диявол. Нечистий дух... Йому душу свою давай... У душу йому нада залізти, сковирнуть її, облутать, обснувать, як павукові... сатана, нечистий дух” [5, с. 495].

Один із членів революційної групи, представник антагоністичного табору, носить промовисте ім'я Ангелок. За описом автора він *“дуже худорлявий, негарний, з немов вимоченим лицем, з сірим, кострубатим, неохайним волоссям, яке стирчить на всі боки. Одягнений дуже неохайно, недбало, штани короткі, брудні, обтріпані, піджак куций, сорочка брудна. Говорить теж обтріпаними, незграбними фразами, перестрибуючи з одної думки на другу. Але любить виставляти себе як головну особу в кожній акції”* [5, с. 486].

Винниченко десакарлізує це ім'я, показуючи, що в борні двох сил перемога, навіть здобута ціною смерті, – за людиною. Це можна вважати ще одним прикладом антропоцентричності філософії драматурга або ж передачею ідеї партійного гімну більшовиків про здобуття визволення *“власною рукою”*, без допомоги богів, царів та героїв.

Деякі п'єси В. Винниченка поєднані семантично метафоричним образом торгівлі, гендлярювання певними цінностями. Один із провідних персонажів п'єси *“Базар”* навіть ім'я носить Цінність Маркович.

Створюючи для себе концептуальну картину світу, людина, цілком зрозуміло, вибудовує й відповідну шкалу цінностей. *“Життя”*, на думку Цінності Марковича, – *“базар. Хочеш бути багатим? Виходь з товарами, торгуйсь, обмінюй, рости, сам давай і у других бери... Так було, так буде до кінця віку”* [5, с. 91].

Таку *“торгову філософію”* не поділяють Трохим, Маруся. Життя, де *“по-торговому усе, математично”*, не для них. Приймаючи від членів свого гуртка сплетений ними вінок із квітів, Маруся практично приміряє терновий вінок мучениці як винагороду за свої пожертви на алтар Молоха революції.

Шкала цінностей багатоманітна й різнорівнева, тому ми стаємо свідками таких діалогів:

“Рита. ... *Щоб я своє тіло продавала для твого полотна? Для твого мертвого – свої живі муки, сором?*
Корній. *Так! Щоб ти тіло продала... Я продавав для вас свій мозок, свої нерви, тіло й душу, а ти продай тільки тіло... А полотна я не продам”* [5, с. 314].

“Сталинський. ... *чи не розумніше, не альтруїстичніше прийняти на себе невеличкий, майже зовсім невинний гріх і тим позбавити своїх од страждань, хвороб, смерті й великих гріхів? Ну, скажіть самі? Марія. І ви всіх нас випустите?*

Всіх?.. І більше нічого від мене не вимагатимете?.. Я згоджуюсь" [5, с.508]. За збереження злагоди в сім'ї платить коханням і життям Наталя Павлівна ("Брехня"); Марія Андріївна ("Закон") ладна решту життя віддати за щастя своєї дитини; високою є ціна повернення до своєї культури, свого народу, що її платять Лія ("Дисгармонія"), Арон ("Кол-Нідре"), Софія Сліпченко ("Між двох сил").

Така метафора притаманна мові текстів періоду значних соціальних зрушень, однією з характерних рис якого є саме зміщення шкали особистісних та суспільних пріоритетів. Вона стає вже не тільки тропом, але й об'єктивною реальністю, оскільки ситуації, у які ставить автор своїх героїв, вимагають від них принципового вибору, підтвердження поглядів та переконань часто ціною власного життя.

Аналіз драматургії В.Винниченка доводить домінування в ній модерністських принципів зображення дійсності: мотивів абсурдності світу, відчуження особистості, її самотності й приреченості, апеляції до ніцшеанського дискурсу, інтертекстуальності, символічної образності.

Поза всяким сумнівом, метафора у драматургійному дискурсі В. Винниченка набуває ознак власного естетичного буття, визначеного творчою манерою митця і сприймається кожним через призму авторського виміня побачити у буденному небуденне. Метафора несе в собі креативно-пізнавальні можливості і функціонує як засіб лінгвального осмислення та репрезентації, у процесі якого відбувається пізнання людиною навколишнього і внутрішнього духовного світу. Створена В. Винниченком система метафор свідчить про обізнаність автора в міфології, релігії, психології, сучасних йому філософських теоріях. Високий рівень поезики драматичних творів робить їх виразними зразками європейської драми. Об'єктивно старі та стерті метафори християнської етимології в текстах п'єс В. Винниченка відроджуються, набувають нового, свіжого значення, відзеркалюють індивідуальне бачення світу.

Література

1. Арутюнова Н.Д. Языковая метафора (синтаксис и лексика) / Н.Д. Арутюнова // Лингвистика и поэтика. – М.: Наука, 1979. – 150 с.
2. Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту. – М.: Видання Московського Патріархату, 1988. – 1534 с.

3. Білоус В. Мова та революційні перетворення (соціальне та лінгвокультурне дослідження на матеріалі драматичних творів Володимира Винниченка) / В. Білоус. – Кіровоград, 2008. – 128 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2003. – 1440 с.
5. Винниченко В.К. Вибрані п’єси / В.К. Винниченко / упорядн. М.Г. Жулинський, В.А.Бурбела; авт. вст. ст. М.Г. Жулинський. – К.: Мистецтво, 1991. – 605 с.
6. Винниченко В. Пісня Ізраїля (Кол-Нідре) / В. Винниченко. – Харків, 1930. – 183 с.
7. Гальперин И.Р. Очерки по стилистике английского языка / И.Р. Гальперин. – М.: Наука, 1980. – 360 с.
8. Гундорова Т. Проявлення Слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація / Т. Гундорова. – Львів: Літопис, 1977. – 297 с.
9. Єфремов С.О. Історія українського письменства / С.О.Єфремов. – К.: Феміна, 1995. – 686 с.
10. Знаки української етнокультури: словник-довідник / [авт.-уклад. В.В. Жайворонок]. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.
11. Кривонос Я.В. Відтворення авторського метафоричного концептопростору в українських перекладах “Пісні про Гайавату” Г.У.Лонгфелло // Вісник СумДУ. – № 11 (95)’. – Т.2. – 2006. – С. 140 – 150.
12. Макурєнкова С.А. Об особенностях метафоры цвета у Донна и Шекспира / С.А. Макурєнкова // Лингвистические единицы, конструкции и текст. – Новосибирск: Наука. Сиб. отделение, 1989. – С. 61 – 67.
13. Русанівський В.М. Сила і краса (особливості мови творів В.К. Винниченка) / В.М. Русанівський // Українська мова і літ. в школі. – 1992. – №2. – С. 41 – 46.
14. Словарь української мови: у 4-х т. / [упоряд. з додатком власного матеріалу Б. Грінченко]. – К.: Наукова думка, 1996.
15. Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів / за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. – Х.: ВД “ШКОЛА”, 2008. – 1008 с.
16. Тараненко О.О. Метафора / О.О.Тараненко // Українська мова: енциклопедія. – К., 2007. – С. 350 – 353.
17. Фразеологічний словник східнослобожанських і степових говірок Донбасу [В. Ужченко, Д. Ужченко]. – 5-е вид., перероб. й доп. – Луганськ: Альма-матер, 2005. – 348 с.
18. Фразеологічний словник української мови: у 2-х томах / [авт.-уклад. Г.М. Удовиченко]. – К.: Вища шк., 1984.
19. Этимологический словарь русского языка: в 2-х томах / [авт.-уклад. А.Г. Преображенский]. – М., 1959. – Т. 2. – 1284 с.

Лідія Бондаренко

**“Дай, Боже, нам усім так любити
Україну...”**

*(сценарій позакласного заходу за життям і
творчістю Олесь Гончара)*

Вступне слово учителя. Дорогі учні, автор, про якого піде мова, Вам знайомий. Сьогодні ж з’ясуємо, наскільки добре Ви його знаєте. Для початку назвемо його ім’я, розгадавши таку літературну загадку:

Він вірив у Бога, сприймав чужий біль, як свій. Часто відвідував Володимирський собор, дружив із патріархом Мстиславом. Він писав слова *Дідусь* і *Бабуся* з великої літери, бо вони для нього – ангели-хранителі. На запитання звідки родом відповідав, що і з Полтавщини, і з Дніпропетровщини, бо *“тато й мама помирили”*. Він – перший лауреат Національної премії України ім. Т.Г. Шевченка, академік АН УРСР, голова Українського республіканського комітету захисту миру, член Всесвітньої ради миру. Він – інтелектуал, визнаний за свою творчість світом, а за громадську патріотичну діяльність названий Великим Українцем. Він відкрив установчу конференцію Товариства української мови ім. Т.Г. Шевченка, Установчий з’їзд Народного руху України. Він зустрічався з Юрієм Гагаріним та матір’ю Терезою. Обожиював розповідати щось із народних усмішок. Відпочивав переважно на дачі. Особливо любив іти на луки зі своєю онукою Лесею. Брала з собою собаку Біма. Зі страв надзвичайно любив гречаники.

То хто це? Звичайно, письменник Олесь Терентійович Гончар.

Сторінками долі

Про кого з рідних в О. Гончара залишилися такі спогади: *“... очевидно, був з козаків. Може, лоцманував (на порогах). Всі згадки, чуті в дитинстві, ведуть до цього. Пригадую щось біле й величне. Гору сивини. І в ній десь тане усміх. Коней любив. Здається, ними й промишляв”*? (про діда по батькові Сидора Білого)

Про кого О. Гончар у своїх щоденниках згадував, що ця жінка ніколи не дозволяла собі відпочивати, була глибоковіручною, доброю, мудрою людиною; мала хіба що один гріх – могла покласти собі зайвий шматок цукру, як готувала чай для всієї родини, бо дуже любила солодке; коли письменник приїздив у Суху, обов'язково бував на її могилі? (про бабусю Єфросинію Євтихіївну)

Про кого з родичів О. Гончар сказав: *“...відзначалася щирою вродженою любов'ю до людей, в її образі втілюлося для мене все найкраще, що є в нашого народу. Її вплив на мій розвиток був величезний... від неї – мова, фольклор, працелюбство”*? (про бабусю Єфросинію Євтихіївну)

Хто з рідних О. Гончара пройшов Першу світову війну, нагороджений двома Георгіївськими хрестами? (батько Терентій Сидорович)

Про кого з найрідніших людей так згадував О. Гончар: *“Щастя моє і пісня моя... Третій рік мені йшов і якщо і є про неї згадка десь в дитячій свідомості, то саме як далека пісня, спомин про прекрасну легенду”*? (про маму Тегяну Гаврилівну. Померла у 1920 р., не проживши тридцяти літ, підірвавшись на будівництві нової хати)

Про кого О. Гончар залишив такий запис: *“Вона всі роки порядкувала в хаті, а не Георгіївський кавалер”*? (про мачуху)

Кого зі своїх родичів О. Гончар порівнював із Гомером, бо приїжджаючи до Києва в гості вона привозила із собою весь епос Ломівки (соборної Зачіплянки): *“різні бувальщини, ломівські історії, міфи, віщі сни ллються з вуст оповідачки невпинною рікою”*? (старшу сестру Шуру)

Над якою книгою *“бабуся й тітки проливали сльози”*, коли малий Сашко читав її вечорами? (“Кобзар” Т. Шевченка)

Хто дав Гончареві, якого від народження називали Сашком, ім'я Олесь? (учитель української мови та літератури)

Яке унікальне старовинне видання на 1550 сторінок, придбане на харківській товкучці, подарував своїй неписьменній сестрі Шурі О. Гончар у 1938 р.? (Біблію)

За якою збіркою О. Гончар радив своїй сестрі вчитися грамоти? (за “Кобзарем” Т. Шевченка)

Про який вищий навчальний заклад О. Гончар пізніше згадував: *“Університет на цілих три роки став рідною домівкою, обдарував щастям дружби, в його аудиторіях, у тиші бібліотек пізнавали ми радість прилучення до скарбниці людських знань, тут переживали насолоду й захват творчої праці”* (про Харківський університет, до якого вступив у 1938 р.)

Який майбутній талановитий письменник навчався одночасно з О. Гончарем у Харківському університеті? (Григорій Тютюнник)

Про який твір відомого автора О. Гончар згадує, що коли він з'явився, то в його *“студентському середовищі, поміж закоханих в літературу юних ентузіастів точилися дискусії... з приводу... блакитних вей: чи існують вони насправді? Чи буває таке в степах? Чи, можливо, з'явилися вони лише в уяві письменника, в його натхненних поетичних видіннях? Автор був загадковий: образ його чомусь пов'язувався з морем...”*? (“Вершники” Юрія Яновського)

Чому О. Гончару не вдалося закінчити Харківський університет? (у перші дні війни добровольцем пішов на фронт)

У якому творі О. Гончар описав долю друзів-студбатівців, які полягли 1941 р., захищаючи Київ? (у романі “Людина і зброя”)

Якими бойовими відзнаками нагороджений О. Гончар? (трьома медалями “За відвагу”, орденами слави і Червоної Зірки, медаллю “За оборону Києва”)

Де О. Гончар зустрів звістку про перемогу? (у Празі)

Чому після війни О. Гончар продовжив навчання у Дніпропетровському університеті? (повоєнний Харків болісно краєв серце молодому письменнику, а в Дніпропетровську працювала старша сестра – єдина близька родичка, яка залишилася у нього)

Хто О. Гончар за освітою? (філолог)

Якій темі була присвячена дипломна робота О. Гончара, захищена ним у 1946 р.? (новелістиці В. Стефаника)

Яку посаду обіймав О. Гончар з 1959 по 1971 р.? (був головою правління Спілки письменників України)

У 1992 р. О. Гончару присвоєно почесний ступінь доктора Альбертського університету. В якій країні розташований цей навчальний заклад? (у Канаді)

Як у 1993 р. Міжнародний біографічний центр у Кембріджі (Англія) відзначив О. Гончара? (визнав його Всесвітнім інтелектуалом 1992-1993 рр.)

Де розташований Державний літературно-меморіальний музей-садиба Олесь Гончара, в якому щорічно 3 квітня та 14 липня проводяться літературно-музичні вечори, присвячені вшануванню пам'яті письменника? (у с. Сухе Кобеляцького району Полтавської області)

Який вищий навчальний заклад України носить ім'я О. Гончара? (Дніпропетровський національний університет)

У яких містах України є вулиці імені Олесь Гончара? (у Києві, Дніпропетровську, Івано-Франківську)

Хто автор книги спогадів про О. Гончара “Я повен любові...” (його дружина Валентина Данилівна Гончар, з якою він прожив у шлюбі майже півстоліття)

Дослідник літератури

Якому авторові присвячена ювілейна стаття О. Гончара “Безсмертний полтавець”? (І. Котляревському)

Якому українському митцеві слова О. Гончар дав таку оцінку: “*Поет-революціонер, поет-тираноборець, поет, що з незрівнянною силою й непримиренністю висловив протест народу проти соціального і національного гніту, людина безмежно трагічної долі, він залишив нам найкращу перлину своєї душі – нездоланне свободолобство, гуманність, чисту, як сонце, мрію про вселюдське братерство, щастя*”? (Т. Шевченкові)

В одній із праць О. Гончара є такі рядки: “*Бойовитість творчості, глибина соціально-психологічних досліджень, відданість кожним своїм словом справі народу, справі прогресу людства – це саме те з [його] життя, що хвилює нас, що може сприйматися нами як його заповіти. Літературі нашій і сьогодні потрібні [його] одержимість, його трудолюбство, громадська активність, широта мислення... нам і сьогодні треба його мужності, несхитності*

й *гарту*". Про якого видатного митця так говорить О. Гончар? (про І. Франка)

Про яку відому збірку О. Гончар сказав: "...так зветься книга, що є головною книгою всього поетового життя. Страшно подумати, що яка-небудь випадковість могла б позбавити народ наш, позбавити Україну цієї заповітної книги, яка для багатьох поколінь стала мудрою наставницею, вчила і вчить усіх нас совісті й добру, вірності синівському обов'язку"? ("Кобзар" Т. Шевченка)

Про кого з видатних українських письменників О. Гончар сказав, що світанок його життя "*починався біля маленького вогню закуреної батьківської кузні, а високий життєвий захід цієї людини догоряв у променях європейської слави*"? (про І. Франка)

Який письменник другої половини ХІХ ст., на думку О. Гончара, – "*перший симфоніст української прози*"? (Панас Мирний)

Про яку відому українську авторку кінця ХІХ – початку ХХ ст. говорить О. Гончар у наступних рядках: "*Звертаючись... до цього феномена людської стійкості, можемо бачити, якою силою може ставати в людині високість її помислів, значність життєвого ідеалу, безмір любові до свого народу*"? (про Лесю Українку)

Про якого письменника О. Гончар сказав, що він "*яблуновоцвітний геній України*", а який автор, за його визначенням, – "*зі степів, де лютували шаблі*"? (про П. Тичину, Ю. Яновський)

Якому відомому українському автору, що починав як неокласик разом із М.Зеровим, П. Филиповичем, М. Драй-Хмарою, Юрієм Кленом, адресовані такі слова О. Гончара: "*поет високої культури, широких обрїв*"? (М. Рильському)

Про кого з українських гумористів і сатириків О. Гончар сказав: "*розум він мав вольтерівської гостроти, викривач був незрівнянний, та все ж визначальним, мені здається, в його вдачі було саме це: ніжність, душевність, поетичність*" (про Остапа Вишню)

Якому всесвітньо відомому митцеві присвячений нарис О. Гончара "*Від Сосниці до планети*"? (О. Довженку)

Якого автора у передмові до його книги "*Лебеді материнства*" О. Гончар назвав "*витязем молоді української поезії*"? (В. Симоненка)

Майстер слова

Де і коли розпочався творчий шлях О. Гончара? (у 30-і рр. в Харкові, коли він навчався у технікумі журналістики)

Які твори О. Гончар назвав “конспектами почуттів”, “чернетками для майбутніх творів”? (фронтові вірші)

Як називався перший повоєнний твір О. Гончара? (новела “Модри Камень”)

Що означає ця назва? (так називається словацьке містечко)?

Про роботу над яким із своїх творів О. Гончар згадував так: “Наче не я його писав, а щось водило моїм пером, само писалося і клекотіло в душі, якась вища сила, любов, жаль, біль, що не вмирав, коли я повернувся з того пекла”? (роман “Альпи” з трилогії “Прапорonoсці”)

Із якими всесвітньо відомими антивоєнними творами дослідники порівнюють роман-трилогію О. Гончара “Прапорonoсці”? (“Прощавай, зброе!” Е. Хемінгуей, “Час жити й час помирати” Е. М. Ремарка)

У якій зі своїх новел О. Гончар згадує дочку візира перського царя Шахерезаду? (“За мить щастя”)

Із яким твором В. Винниченка, що має підзаголовок “Із тюремних буднів Шахерезади”, перегукується ця новела О. Гончара? (із новелою “Момент”)

Який твір письменника був відзначений Державною премією Української РСР ім. Т.Г. Шевченка за 1962 р.? (роман “Людина і зброя”)

Про який твір О. Гончара діаспорна дослідниця М. Тарнавська сказала, що якби він вчасно вийшов в англійському перекладі, то викликав би в Америці сенсацію: так глибинно відтворено тут “екзотику” радянського суспільного ладу та викрито національне нищительство? (роман “Собор”)

У 1986 р. в інтерв’ю журналу “Радуга” О. Гончар розповів наступне про виникнення задуму одного зі своїх творів: “Хотілося сказати слово на захист того, що було виплекане творчим генієм народу. Було бажання також сказати про такі негативні явища, як пустодзвонство, кар’єризм, нехтування народною мораллю”. Про який роман говорить О. Гончар? (роман “Собор”)

Хто із письменників у листі до автора так охарактеризував цей твір: “Орлиний, соколиний роман Ви написали, роман-набат”? (Гр. Тютюнник)

Яким романом, на думку дослідників, О. Гончар нагадував сучасникам, що Планета (Домівка людства) – має наповнюватися нектаром бджіл-трудівниць; Дорога (Час) – змушувати думати; Небо (Вічність) – захистить, якщо прихилимо його до дорогих істин; Мадонну (Душу людську) – треба неодмінно побачити? (“Твоя зоря”)

Як дослідники називають таку рису творчого почерку О. Гончара – тривожні роздуми про долю землі, майбутнє людства? (планетарність мислення)

Хто є автором відомої праці “Собор у риштованні”? (Євген Сверстюк)

Якому відомому поетові належать такі слова про О. Гончара: “Гончар – художник світла, його дослідник, зображувач і поет”? (Миколі Бажану)

Скількома мовами світу перекладалися твори О. Гончара? (67-ма мовами)

Патріот

Про яку трагічну подію в історії України так пише О. Гончар: “То був наш перший Чорнобиль. За що це все тобі, Україно? Нічого подібного не знали ні поляки, ні чехи, ні навіть румуни – які вони щасливі!... Прийшов мор на всіх людей. Щось подібне – апокаліптичне – тоді почувалось. Перший Чорнобиль України...” (про голод 1933 року)

Про яку подію розмірковує О. Гончар у своєму щоденнику (запис від 14 червня 1986 року): “Почуваю себе пасажиром “Титаніка”, який їде вночі назустріч айсбергові! Ось так. Люди довго жили сліпою вірою в силу науки, тепер ця віра розсипається в порох... іноді станує такий, що шкодуєш: чому не вбило на війні? ...Відчуття трагізму життя не полишає ні на хвилину” (про Чорнобильську катастрофу)

Як підтримав О. Гончар у 1990 р. студентів (серед них була і його онука), які голодували на Хрещатику на знак протесту проти існуючого уряду? (висловив солідарність у пресі, у привітаннях учасникам конференцій у Вашингтоні та Філадельфії; написав заяву про вихід із КПРС)

У щоденнику О. Гончара від 07.09.1994 є такий запис: “Яка трагічна наша історія! За всі віки українська державність проіснувала в різних формах – приблизно 160 років. І не від зовнішніх ворогів, хоч які вони були

підступні, гинула українська держава... Пам'ятаймо про це!" Чого, на думку О. Гончара, завжди бракувало нашій нації? (бракувало єдності)

Хто із відомих поетів-шістдесятників, автор поеми "Ніж у сонці", так сказав про О. Гончара: *"Дай, Боже, нам усім так любити Україну, її людей і культуру, як любив він?"* (Іван Драч)

Якого звання О. Гончар удостоєний посмертно у 2005 р.? (Герой України)

Яка херсонська поетеса є авторкою вірша про О. Гончара, в якому є такі рядки:

*Він схожий на планету,
Відкрити та непізнану людьми.
У вічність відійшов, але не канув в Лету...
А поки ми, заплутані в тенетах
Лжеправди, за софітами не бачимо Зорі
І молимося новим ідолам в багетах,
На сполох б'є Собор Його душі?*

(Лана Світ – Світлана Параскевич)

На завершення гри після визначення і нагородження переможців пропонуємо вчителеві стисло переказати бувальщину, що її розповів О. Гончар на зустрічі з творчою молоддю вузів столиці України і про яку згадує Віталій Святовець у книзі "Слово про Олесья Гончара": *"... Жив собі селянин. Звали його, здається, Іваном. Особливо взимку, коли наставали довгі-предовгі ночі, коли не спалося, думав про щастя. "Що ж воно за жар-птиця така? – запитував себе. – До кого вона залітає, а кого й обминає?"... Одного разу, коли зійшлися дядьки, Іван вирішив з ними обміркувати те, що гризло душу...*

– Тут усе просто, – каже один, підкручуючи вуса. – Оце якщо... в тебе, Іване, усе є необхідне в оборі і в коморі... то ти й щасливий...

– Не зовсім так, – заперечив першому низенький, кругленький чоловік. – Це тоді щастя, коли всі в родині здорові, роблящі, нема лежнів, трутнів будь-якої масті, неприсяжних п'янюг...

– Славно, якщо тебе і твою сім'ю люди поважають...

– Головне, коли нема війни...

Усі, хто говорив, либонь, мав резон. Але так ніхто й не сказав точно. Мабуть, у кожного своє розуміння щастя.

Наслухавшись, Іван подумав: “Щастя – це таке, що й руками не обхопити й розумом не в змозі обійняти...”. Та й закинув Іван гадку за грядку.

Збіг не один день і не один місяць після того. Якось одного разу надвечір Іван узяв вудочку і пішов на річку... Ще й не прикурив, як гусячий поплавок сів на воду і зник під водою. З великими труднощами витяг величезну пащекувату щуку – кілограмів на 10... Вирізав лозину, зачепив крізь жабри щуку, звалив на плече та й додому...

– Йй-богу, – дід підвівся, зробив долонею козирок, – ось уже дев'ятий десяток кінчаю, а ще не бачив, щоб хто в нашій Захлюпанці упіймав таку путню рибину. Йде далі Іван.

– Ти диви, Уляно, – долинає від колодязя. – Тількино чоловік з вудочкою ішов. Ми не встигли й води принести. А тут уже несе таку ловку рибину. Наче ждала його, щоб упіймав. Ото щастя привалило людині!..

Йде Іван та й думає: “Так ото, виходить, я щастя несу. А я й не знав, що воно у мене на плечі...”.

Так і ви всі, дорогі учні, маєте на своєму плечі юність, дай Боже, здорових і живих батьків, вірних друзів. Цінують це! Творіть добро на рідній землі, любіть і примножуйте її достаток, як це робив усе своє життя Митець і Громадянин Олесь Гончар.

Література

1. Гончар О.Т. Щоденники: у 3-х т. / Олесь Гончар. – К.: Веселка, 2002-2004.
2. Зобенко М.О. Українське небо Олесь Гончара: есеї, студії, полеміка / Марія Зобенко. – Л.: Вид-во М. Коць, 2003. – 174 с.
3. Слово про Олесь Гончара: Нариси, статті, листи, есе, дослідження / упоряд. В.К. Коваль. – К.: Рад. письменник, 1988. – 647 с.

Микола Оленковський

Велетенські кургани Херсонщини – національне надбання України

*(проблеми охорони та
туристичного використання)*

Територія Херсонської області – це, у цілому, регіон з одноманітним рельєфом та простою топографією, з абсолютною висотою, що не перевищує 100-метрової відзначки. На загальному фоні виділяються лише долина Дніпра, з дельтою у пониззі, та унікальне природне утворення – Нижньодніпровські піщані кучугури. Тільки по долині Дніпра є круті схили (іноді до 70-80 м заввишки), з урвищами на виходах вапняків. Найвищі “гори” Херсонщини – це піщані бугри Нижньодніпровських кучугур, що не перевищують 30-ти метрової висоти. Інші території регіону – це рівнинні степи.

Здавна око людини тут тішили лише давні кургани – ці одвічні “вартові степів” та надійні орієнтири численних кочовиків протягом останніх 4 тисяч років, запорозьких козаків та мандрівників, що рухалися до Криму. Вони ж історико-археологічні об’єкти, кількість яких за XX століття теж катастрофічно зменшилася.

Автором з 2002 по 2009 роки здійснювалося суцільне обстеження території Херсонщини з метою виявлення та дослідження давніх курганів для написання усієї археоло-

гічної частини тому “Звод пам’яток історії та культури України. Херсонська область”. За наслідками різноманітних наукових археологічних джерел, у тому числі й отриманих зазначеними безпрецедентними польовими розвідками, автором було підготовлено понад тисячу енциклопедичних статей, обсягом біля 40 умовних друкарських аркушів. На превеликий жаль, злочинний антиукраїнський режим В.Януковича й у цій справі “відзначився” – публікація цього вкрай необхідного для України видання була заборонена. Пам’ятки ж археології та національної історії продовжують інтенсивно знищуватися. А знищення археологічної спадщини людства на території України може закрити нашій державі шлях до ЄС (злочинний режим знав, що робить!).

Проведені дослідження були фактично не тільки археологічними розвідками, але й багаторічними подорожами степовою Херсонщиною. Обстежено поля й цілині ділянки степу на площі до 25 тисяч квадратних кілометрів. Довжина тільки безпосередніх розвідувальних маршрутів склала понад 12 тисяч кілометрів, у тому числі 1700 км піших та велосипедних розвідок.

Усього проведеними роботами описано 3949 курганів, що ще візуально простежуються, близько 2 тисяч з яких було виявлено для археологічного облікування вперше [16]. Ще щонайменше 2 тисячі маленьких курганів (судячи з космічних фотознімків) утратили насипи в результаті багаторічної оранки та перетворилися на так звані “курганні плями”. Крім того, близько 1 тисячі курганів було розкопано повністю (“під знос”) археологічними експедиціями протягом ХІХ-ХХ століть. А ще плюс сотні курганів, знищених господарською діяльністю у ХХ-ХХІ століттях.

Наукові матеріали обстеження курганів стали суттєвою складовою для написання 20 монографічних регіональних випусків “Археологічної карти Херсонської області”, опублікованих автором у 2003-2008 роках, що мали сумарний обсяг понад 90 умовних друкарських аркушів.

З точки зору не стільки археологічної, скільки природно-ландшафтної та естетичної, дійсною окрасою степів є великі кургани, що зберегли витонченість та гарні контури насипів. У більшості ж маленьких, а часто й середніх, курганів насипи знівечені оранкою й виглядають лише горбиками, що слабко простежуються на місцевості. Кургани, що не пошкоджено оранкою, мають, переважно,

сферичні насипи. У великих курганів часто зустрічаються й конічні насипи. Майже усі кургани округлі у плані. Дуже рідкісними є кургани з овальними насипами та так звані “довгі кургани” – дійсно унікальне явище південно-українських степів.

До категорії великих курганів автором віднесено пам’ятки з насипами понад 5 метрів заввишки. Усього таких курганів на території Херсонської області виявлено 104. На відміну від невеликих курганів ці велетні, у більшості, відносно добре збереглися. За даними автора, лише близько десятка великих курганів було повністю розкопано археологами, або знищено господарською діяльністю. Серед великих курганів Херсонщини, що збереглися, є не лише чудові ландшафтні об’єкти, не лише унікальні археологічні пам’ятки, а й цікаві об’єкти вивчення історії розвитку археологічної науки. Деякі з них у майбутньому займуть своє гідне місце як “родзинки” в турсурсах України.

Воістину, несподіваними виявилися результати проведеного картографування великих курганів Херсонщини. Виявилось, що усі кургани-гіганти пов’язані лише з ділянками плато, що примикають до річкових долин. Особливо багато їх на правому березі Дніпра та уздовж Інгульця. Деяко меншу насиченість великими курганами простежено уздовж лівого берега Дніпра. Пов’язане розташування курганів-велетнів також з долинами невеликих, пересихаючих у наш час, річок лівобережжя (Білозерка, Рогачик, Сірогоз та Каланчак). І лише одна група великих курганів не пов’язана з річковими долинами. Вона міститься між Ягорлицькою та Тендрівською затоками Чорного моря [20, с.50-55]. При цьому дуже показово, що густа мережа дрібних та середніх курганів (іноді до 4 метрів заввишки) вкриває усю зону рівнин, з концентрацією навколо подів, Нижньодніпровських піщаних арен, берегів Сивашу та Чорного моря.

Враховуючи, що великі кургани Нижнього Подніпров’я принесли Україні світову популярність, вони обов’язково повинні сприйматися українцями як одна з найцінніших складових у культурно-історичній спадщині нації та держави, не можуть знаходитися поза полем зору органів влади та громадськості. Правда автор, маючи величезний досвід з охорони пам’яток археології, ставиться абсолютно скептично до бажань перших та можливостей других [10, 16].

Уздовж правого берега Дніпра, в межах Херсонщини, великі кургани фіксуються упродовж усього відрізка річки – від межі з Дніпропетровщиною й майже до Дніпровського лиману. Всього тут знаходиться 31 великий курган. Деякі з них особливо привабливі своїми розмірами, контурами або історичною загадковістю [7; 15; 17].

Чудовий курган знаходиться біля с. Михайлівка Нововоронцовського району. Його висота 7,5 м, діаметр до 45 м. Насип кургану сферичних обрисів. Абсолютна висота верхівки кургану складає 97 м над рівнем моря. Координати – 47020'32" північної широти та 33057'48" східної довготи.

До певної міри інтригуючим курганом є “Могила Розкопана”, що знаходиться біля с. Новоолександрівка Нововоронцовського району. Сучасні залишки насипу кургану мають висоту близько 6 м та діаметр до 60 м. Його координати – 47016'51" північної широти та 33054'50" східної довготи. Інтерес викликає те, що наприкінці XIX або на початку XX століть курган досліджувався археологічними розкопками. Збереглися сліди розкопу, розміром близько 10 на 20 м, з траншеєю, що йде від розкопу до нижнього рівня поли кургану. Цей курган знаходиться неподалік палацу відомих поміщиків Фальц-Фейнів, на території їх земель. У автора є підстави припустити, що розкопки проводилися на замовлення та на кошти володаря маєтку.

Витончений курган-красень, чудової збереженості, міститься біля с. Дудчани Нововоронцовського району. Висота кургану до 8 м, діаметр усього лише до 30 м. Насип правильної конусовидної форми. Абсолютна висота верхівки насипу складає 96 м над рівнем моря. Координати – 47009'29" північної широти та 33046'22" східної довготи.

Вражає своїми розмірами курган “Могила Бериславська”, що знаходиться біля с. Новокаїри Бериславського району. Його висота до 10 м, при діаметрі близько 40 м. Насип правильних сферичних обрисів. Координати кургану – 47002'14" північної широти та 33036'15" східної довготи.

Поблизу с. Республіканець Бериславського району, прямо над схилом долини Дніпра, знаходиться гарний “витончений” курган з конусовидної форми насипом. Координати його – 47001'38" північної широти та 33039'01" східної довготи. Висота кургану близько 7 м., діаметр – 30 м. Абсолютна висота верхівки насипу складає 93 м над рівнем моря. Майже з повною впевненістю можна стверджувати, що цей курган був спостережним пунктом запорожців,

оскільки він знаходився усього за 3 км від Кам'янської Січі. З його вершини (навіть зараз, без спостережної вежі) простежується степ щонайменше на 10 км.

Ще однією пам'яткою, загадку якої у майбутньому належить з'ясувати, є курган біля с. Червоний Маяк Бериславського району. Первинний насип кургану перевищував 5 м заввишки, з діаметром 38 м. І досі на вершині насипу простежуються сліди археологічного розкопу. Найвірогідніше це сліди досліджень XIX або початку XX століття. Але не можна виключати, що це свідчення розкопок німецьких археологів часу Другої Світової війни. Розкоп було закладено у центрі та частково на схилі насипу. Його розмір – 5 на 10 м, орієнтований з півночі на південь. Координати кургану – 46058'44" північної широти та 33037'12" східної довготи.

Дійсною окрасою степу між Херсоном та Бериславом є курган біля с. Бургунка Бериславського району. Висота цього велетня сягає 9 м, а діаметр близько 40 м. Гарний насип має конусовидні обриси. Координати кургану – 46051'45" північної широти та 33011'43" східної довготи.

Цікава закономірність простежується стосовно розташування великих курганів уздовж Інгульця. На відміну від великих курганів Подніпров'я, що на Правобережжі іноді знаходяться за 6 км від долини річки, а на Лівобережжі до 8 км від долини, тут майже усі кургани розташовуються на відстані до 1 км від річкової долини й тільки як виняток за 2-3 км. Усього вздовж обох берегів Інгульця (у межах Херсонської області) знаходиться 30 великих курганів [7; 8; 14].

Дуже великий курган – “Могила Брильова” – знаходиться біля с. Зарічне Високопільського району. Висота кургану 8-9 м, діаметр близько 40 м, насип конусовидний. Абсолютна висота зрізаної верхівки насипу складає 88 м над рівнем моря. Координати кургану: 47026'16" північної широти та 33020'26" східної довготи.

Вражає своєю масивністю курган “Висока Могила”, що знаходиться біля с. Давидів Брід Великоолександрівського району. Висота конусовидного насипу близько 8 м, при діаметрі аж 60 м. Координати кургану – 47006'86" північної широти та 33014'18" східної довготи.

Унікальний за своїми контурами курган “Велика Могила” знаходиться біля с. Андріївка Великоолександрівського району. Висота його не перевищує 6,5 м, але у плані

він унікальний – яйцевидної форми, розміром 40 на 56 метрів, з верхівкою, зміщеною у південно-західну частину насипу. Це один з двох великих курганів такого роду, виявлених на Херсонщині. Координати – 47010'31" північної широти та 33003'47" східної довготи.

Уздовж лівого берега Дніпра великі кургани розташовуються менш компактно, аніж аналогічні кургани правого берега. Пов'язано це, передусім, з тим, що лівобережні кургани-велетні частіше віддалені від річкової долини, аніж правобережні. Усього тут виявлено 21 великий курган [11; 12; 13]. Частина цього регіону входить до зони розташування величезних курганів вищої скіфської знаті 4 століття до н.е.

Біля с. Леніне Верхньорогачицького району, навпроти гирла річки Рогачик, знаходяться залишки славнозвісного "Верхньорогачицького кургану", усипальниці царської скіфської еліти [4, с.41-44]. Курган частково досліджено М.Веселовським у 1915 році. Первинна висота насипу складала 11 м, діаметр – до 70 м. Сучасна висота залишків кургану сягає 8 м. Насип підковоподібний. Координати кургану – 47011'11" північної широти та 34028'18" східної довготи.

Залишки ще одного славетного "царського" скіфського кургану, відомого в науці як "Малолепетиський курган", а у місцевих мешканців як "Курган Веселовського", знаходяться біля с. Мала Лепетиха Великолепетиського району. Курган був частково розкопаний у 1914-1915 роках М. Веселовським [4, с.39-41]. До початку розкопок цей курган мав висоту 7,7 м, сучасні ж залишки насипу зберігають висоту близько 5 м. Координати кургану – 47012'47" північної широти та 34003'10" східної довготи.

Теж біля Малої Лепетихи, на відстані 8 км від долини Дніпра, знаходяться залишки унікальної археологічної пам'ятки – частково розкопаного кургану "Широка Могила". Розкопки здійснювалися М.Веселовським у 1916 році [3]. Курган належить до білозерської культури доби пізньої бронзи, скоріш за все до її кінцевого етапу на межі переходу до залізного віку (XI-X століття до н. е.). Насипаний цей курган, судячи з наявних фактів, над могилою киммерійського вождя (ще на початковому етапі киммерійської історії). Якщо це так, то курган за своїм науковим значенням (і не тільки археологічним, а й історичним) є пам'яткою світового рівня. Курган до розкопок

мав величезний земляний насип – заввишки 9,6 м, діаметром до 100 м. Сучасні залишки насипу мають ще висоту близько 6 м, сам насип розтягнуто на 120 м. Координати пам'ятки – 47011'52" північної широти та 34007'19" східної довготи.

Уздовж русла пересихаючої річки Сірогоз, що впадає у величезний под Агаймаський, знаходилися два найбільші кургани Херсонщини – широковідомі усипальниці вищої скіфської знаті “Огуз” та “Козел” [13].

Курган “Огуз” знаходився неподалік смт. Нижні Сірогози. Координати кургану – 46052'27" північної широти та 34026'07" східної довготи. Археологічними розкопками М. Веселовського (1891-1894 рр.), В. Рота (1902 р.), О.Лескова (1972 р.) та Ю. Болтрика (1979-1981 рр.) курган було досліджено повністю [4, с.19-28; 1; 2]. “Огуз” до початку розкопок мав грандіозні розміри – висоту 23 м, діаметр понад 90 м. Це був найбільший курган усієї Східної Європи. Немає сумніву, що цей курган був усипальницею наймогутнішого скіфського царя другої половини 4 століття до н. е. У середині 1980-х років насип кургану був частково реконструйований. Зараз це безформний бугор заввишки до 14 м.

Курган “Козел” знаходиться біля с. Нова Олександрівка Нижньосірогозького району. Часткові розкопачні дослідження пам'ятки здійснено І. Забеліним у 1865 р. Розкопки проводилися однією наскрізною траншеєю, закладеною через центр насипу [4, с.14-16]. Первинна висота кургану складала 14 м, діаметр до 80 м. Сучасні залишки насипу сягають 8,4 м. Споруджено курган у другій половині IV століття до н. е. “Козел” має статус – “пам'ятка археології національного значення”.

Уздовж невеличкої річки Каланчак, що впадає у Чорне море, виявлено 7 досить компактно розташованих великих курганів [9]. Розміщуються вони уздовж обох берегів річки. Найбільший з курганів знаходиться біля с. Новоолександрівка Каланчацького району. Висота його близько 12 м, діаметр – до 70 м, насип конусовидний. Це найбільший курган Херсонщини з тих, що збереглися на початок XXI століття.

Якоюсь мірою загадковою є концентрація великих курганів між Тендрівською та Ягорлицькою затоками Чорного моря. Тут знаходяться 12 курганів-велетнів [18]. Великий курган, з гарною конусовидною конфігурацією,

знаходиться біля с. Новочорномор'я Голопристанського району. Його висота до 9 м, діаметр близько 40 м. Абсолютна висота вершини насипу складає 10 м над рівнем моря. Серед великих курганів України, ця пам'ятка має найменшу висоту відносно морської поверхні. Координати кургану – 46011'43" північної широти та 32014'47" східної довготи.

Чудово виглядає на фоні рівного степу витончений конусовидний курган “Могила Волова”. Знаходиться біля с. Очаківське Голопристанського району. Висота насипу близько 7 м, при діаметрі усього тільки 30 м. Абсолютна висота вершини насипу складає 9 м над рівнем моря. Координати кургану – 46021'14" північної широти та 32002'43" східної довготи.

Викладаючи свого часу університетський курс “Туристичні ресурси України”, автору довелося досконало вивчити досвід країн Євросоюзу з використання у туристичній галузі історико-культурного надбання. Тоді я впевнився, наскільки велику роль грають археологічні об'єкти у сумарному обсязі туристичних ресурсів цих країн. В Україні археологічні ресурси туроператорами практично не охоплено. Лише територія Криму до 2014 року була невеличким винятком (та й то неповноцінним) на загальному несприятливому фоні. Херсонщина у цьому плані взагалі унікальна – жодна пам'ятка археології області не є об'єктом відвідування на туристичних маршрутах. Хоча привабливі об'єкти тут є [5; 6]. Перш за все, це декілька пізньоскіфських та античних городищ.

Не менше туристичне значення мають і деякі давні кургани. Особливо привабливими для цього є такі видатні кургани, як “Козел”, “Верхньорогачицький”, “Веселовського”, “Широка Могила”. Цілком придатне для використання у туристичній галузі й місце розташування “Огузу” (з його частково відновленим насипом). Адже усе рекордне – привабливе. Як об'єкти на різних туристичних маршрутах можуть успішно залучатися й великі гарні кургани, ще не досліджені розкопками. Автор упевнений, що колись це обов'язково відбудеться. Проблема тільки в тому – коли це відбудеться та що встигне втратити Україна?!

Залишається тільки зазначити, що позитивний ефект від відвідування туристами археологічних об'єктів може мати місце лише за умови високопрофесійного лекційного супроводу та здатності професійно відповісти на запитання. Й тут без співробітництва археологів та тур-

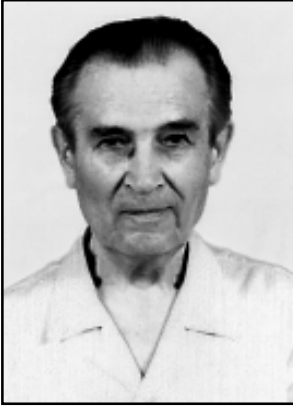
операторів (з їх жахливою гуманітарною підготовкою) не обійтися.

Найголовнішим завданням археологів та громадськості України зараз є збереження пам'яток археології для майбутнього. Жодних надій на те, що пам'ятки археології в Україні збережуть чиновницькі структури діючих органів охорони пам'яток, органи місцевого самоуправління та державної влади, правоохоронні органи – немає (середній інтелектуальний рівень цих структур явно відстає від необхідного для розуміння проблеми). Становище з охороною всесвітньої археологічної спадщини на території України тільки погіршується, й близьке до катастрофічного. Автор, як лауреат премії ім. Вікентія Хвойки (присвоювалася людям, що найбільше в Україні зробили для збереження археологічної спадщини), знає про це дуже добре. Особливо показова у цьому плані Херсонщина [16; 19]. Вважаю, що зберегти археологічну спадщину в Україні можливо тільки у разі втручання структур ЮНЕСКО [10].

Література

1. Болтрик Ю.В. Завершение исследований кургана Огуз / Ю. Болтрик // Археологические открытия 1981 года. – М.: Наука, 1983. – С.245.
2. Болтрик Ю.В., Фіалко Є.О. Огуз – курган скіфського царя кінця IV ст. до н.е. / Ю. Болтрик // Золото степу. Археологія України. – Київ-Шлезвіг, 1991. – С.178-180.
3. Латышев В.В. Раскопки Н.И. Веселовского в 1916-1917 гг. / В. Латышев // Сообщения Государственной Академии истории материальной культуры. – Т.1. – 1926. – С.200-206.
4. Лесков О.М. Скарби курганів Херсонщини / О. Лесков. – К.: Мистецтво, 1974. – 124 с.
5. Оленковський М.П. Археологічні туристичні ресурси Херсонщини / М. Оленковський // Туристично-краєзнавчі дослідження. – Вип.2. – К., 1999. – С.472-486.
6. Оленковський М.П. Використання пам'яток запорозького козацтва на туристичних маршрутах України / М. Оленковський // Внутрішній туризм в Україні: окремі аспекти. – К., 2002. – С.92-103.
7. Оленковський М.П. Археологічні пам'ятки Білозерського району Херсонської області: каталог-довідник / М. Оленковський. – Херсон, 2004. – 77 с.
8. Оленковський М.П. Археологічні пам'ятки Високопільського району Херсонської області: каталог-довідник / М. Оленковський. – Херсон, 2004. – 36 с.
9. Оленковський М.П. Археологічні пам'ятки Каланчацького району Херсонської області: археологічна карта / М. Оленковський. – Херсон, 2004. – 55 с.

10. Оленковський М.П. Чи спроможна Україна зберегти на своїй території всесвітню археологічну спадщину? / М. Оленковський // Археологія. – 2004. – №.1 – С.132-134.
11. Оленковський М.П. Археологічні пам'ятки Великолепетиського району Херсонської області: археологічна карта / М. Оленковський. – Херсон, 2005. – 51 с.
12. Оленковський М.П. Археологічні пам'ятки Верхньорогачикського району Херсонської області: археологічна карта / М. Оленковський. – Херсон: Айлант, 2005. – 63 с.
13. Оленковський М.П. Кургани Нижньосірогозького району Херсонської області: каталог-довідник / М. Оленковський. – Херсон: Айлант, 2006. – 48 с.
14. Оленковський М.П. Археологічні пам'ятки Великоолександрівського району Херсонської області: археологічна карта / М. Оленковський. – Херсон: Айлант, 2006а. – 84 с.
15. Оленковський М.П. Археологічні пам'ятки Нововоронцовського району Херсонської області: археологічна карта / М. Оленковський. – Херсон: Айлант, 2006б. – 92 с.
16. Оленковський М.П. Інвентаризація та охорона курганів Херсонщини (а також до питання про археологічну фаховість та рівень професійної моральності) / М. Оленковський // Археологічні відкриття в Україні 2004-2005 рр. – Київ-Запоріжжя: Дике поле, 2006в. – С.461-462.
17. Оленковський Микола. Археологічні пам'ятки Бериславського району Херсонської області: археологічна карта / М. Оленковський. – Херсон: Айлант, 2007. – 108 с.
18. Оленковський Микола. Археологічні пам'ятки Голопристанського району Херсонської області: археологічна карта / М. Оленковський. – Херсон: Айлант, 2008. – 132 с.
19. Оленковський Микола. Археологічна катастрофа на Херсонщині / М. Оленковський // Вісник Таврійської фундації. – Вип.8. – Київ-Херсон: Просвіта, 2012. – С.95-101.
20. Оленковський М.П. Кургани-велетні Херсонщини / М. Оленковський. – Херсон, 2014. – 104 с.

Павло Параскевич

Невтомний творець усмішок

*Усмішки Остапа Вишні я полюбив.
Полюбив їх за те, що вони запашні,
за те, що вони ніжні, за те, що вони
жорстокі.
За те, що вони смішні і водночас
глибоко трагічні.*

М. Хвильовий

13 листопада 2014 р. минуло 125 літ від дня народження одного з зачинателів і активних творців української сатирико-гумористичної літератури Павла Михайловича Губенка, відомого читачам під псевдонімом Остапа Вишні (1889-1956) – поета народного сміху, справжньої легенди нашого народу.

Він прийшов у літературу порівняно пізно. Це сталося на четвертому десятку літ життя. Але за короткий час Остап Вишня став одним із найбільш популярних письменників. Уже наприкінці 20-х років митець був автором 23 книг фейлетонів, гуморесок, нарисів, які за кілька літ витримали понад 40 видань великим (понад 400 тисяч примірників) тиражем. Їх перевищував тільки наклад Шевченкового “Кобзаря”. Павло Михайлович був чудовою людиною, справжнім життєлюбом і великим трудівником літератури. Він усе життя кохався в природі, тонко відчував красу і силу слова, народну пісню, дотеп і гумор, був незвичайним мисливцем і незрівняним оповідачем.

Як сміхотворець Остап Вишня озивається фактично з кожного свого тексту. Прочитуємо хоча би напівсерйозну-напівіронічну “Мою автобіографію”: “У мене нема жодного сумніву в тому, що я народився, хоч і під час мого появилення на світ білий і потім – років, мабуть, із десять підряд – мати казали, що мене витягли з колодязя, коли напували корову Оришку.

Трапилась ця подія 1 листопада (ст. стилю) 1889 року, в містечку Груні, Зіньківського повіту на Полтавщині.

Власне, подія ця трапилась не в самім містечку, а в хуторі Чечві біля Груні, в маєткові поміщиків фон Рот, де мій батько працював у панів.

Умови для мого розвитку були підходящі. З одного боку – колиска з вервечками, а з другого боку – материні груди. Трішки поссеши, трішки поспиши – ростеш собі помаленьку.

Так ото й пішло, значить: їси – ростеш, потім ростеш – їси.

Батьки мої були як узагалі батьки.

Батьків батько був у Лебедині шевцем. Материн батько був у Груні – хліборобом.

Глибшої генеалогії не довелося мені прослідити. Батько взагалі не дуже любив про родичів розказувати, а коли було питаєш у баби (батькової матері) про діда чи там про прадіда, вона завжди казала:

– Отаке стерво було, як і ти оце! Покою від їх не було!

Про материну рідню так само знаю небагато. Тільки те і пам’ятаю, що частенько було батько казав матері:

– Не вдалася ти, голубонько, у свою матір. Царство небесне покійниці: і любила випити, і вміла випити.

А взагалі батьки були нічого собі люди. Підходящі.

За двадцять чотири роки спільного їхнього життя, як тоді казали, послав їм Господь усього тільки сімнадцятеро дітей, бо вміли вони молитись Милосердному.

Почав значить я рости.

– Пишатиме, – сказав батько, коли я, сидячи на підлозі, розводив рукою калюжу. Справдилося, як бачите, батькове пророкування.

Але нема де правди діти – багацько ще часу проминуло, доки батькові віщування в життя втілилось.

Письменник не так живе й не так росте, як проста собі людина...” [3, с.170-171].

Тексти митця щедро пересипані гумористичними перлинками, як-от:

“Взагалі любив я книжки з м’якими палітурками.

Їх і рвати легше, і не так боляче вони б’ються, як мати було побачить” [3, с.174].

Про своє самоусвідомлення як літератора Остап Вишня нотує:

“Писати в газетах я почав 1919 року. За підписом Павло Грунський. Почав з фейлетону.

У 1921 році почав працювати в газеті “Вісті” перекладачем.

Перекладав, перекладав, а потім думаю собі:

“Чого я перекладаю, коли я можу фейлетони писати! А потім – письменником можна бути. Он стільки письменників різних є, а я ще не письменник. Кваліфікації, думаю собі, – в мене особливої нема, бухгалтерії не знаю, що я – думаю собі – робитиму”.

Зробився я Остапом Вишнею, та й почав писати.

І пишу собі” [3, с.174].

Остап Вишня – неповторно самобутній майстер українського художнього слова, його твори проникали в саму гуцу народного читача не тільки українського, а й зарубіжного. Поява нової гуморески, усмішки на сторінках періодики була своєрідним святом для шанувальників таланту митця. Він нещадно висміював міщанство, відсталість, зарозумілість, неуцтво, пережитки старого часу. Викривав бюрократів, шкурників, кар’єристів, нероб, оковамилювачів і пристосуванців. На стіні біля його робочого стола висів машинописний аркуш паперу, на якому була виписана своєрідна програма дій гумориста, де серед своїх “друзів” (“будь вони трижди прокляті”), сатирик називає такі категорії: бюрократи, вельможі, перестраховщики, оковамилювачі, хапуги, замасковані паразити, підлабузники, хабарники, спекулянти, круглободові патякали, дрімучі дурні, чваньки, зажимщики критики, одверті мерзотники, сутяги й склочники, халтурщики, пошляки, хами, здирщики, ханжі, браконьєри, грубіяни, задаваки, аліментщики-літуни...

І мимо цих “друзів” митець не проходив протягом усього свого життя.

Будучи одним із *“нападаючих на капіталістичний світ у збірній команді сатириків СРСР”* (за його власним виразом), Остап Вишня вбивчо таврував ворогів миру, паліїв війни.

Письменник залишив нам цілі книги і цикли вишневих усмішок сільських, кримських, кооперативних, закордонних, мисливських, мистецьких, київських, реконструктивних.

На долю Остапа Вишні випала велика слава і велика біда: скільки міг би він зробити, якби в період найвищого творчого розквіту не зазнав беріївської інквізиції. Він чи не єдиний із наших геніїв пожовтневих літ, що за життя не був удостоєний найскромнішої премії. Але він став популярним народним письменником.

Остап Вишня неодноразово підкреслював мету своєї творчості, любов до народу. У записнику від 10 березня 1951 року він зазначив: *“Умираючи, кажу вам усім: ніколи не сміявся без любові до вас усіх, до сонця, до вітру, до зеленого листу!*

У моєму сміхові завжди бачив народ: хорошого чоловіка, привітну жінку, дівчину веселооку, дитину, бабу з дідом... І так мені хотілося, щоб посміхнулися вони, щоб веселі вони були, радісні, хороші” [3, с.494].

Любов до рідного народу поєднується у нього з любов'ю і повагою до всіх народів. Ось нотатка від 4 травня 1949 року: *“Я вважаю за українця не того, хто вміє співати “Реве та стогне” та садити гопака, і не того, в кого прізвище на «ко», а того, хто бажає добра українському народові, хто сприяє його матеріальному й духовному розвитку”* [3, с.485].

Найвищим покликанням для Вишні було працювати для народу та в ім'я народу. Ніколи не треба забувати, що ти від народу і що твоя робота – для народу, – підкреслював він. В іншому місці він писав:

“Хто ж я такий? Для народу?”

Я – народний слуга!

Лакей? Ні! Не пресмикався!

Вождь? Та боже борони!

Слуга я народний, що все моє життя хотів, щоб зробити народові щось хороше!” [3, с.489].

Глибоко усвідомлюючи роль і значення літератури у житті народу, письменник не раз наголошує, якою вона має бути, що вона являє собою.

“Що таке, по-моєму, література?”

1) Образи? – Народ!

2) Сюжети? – Народ!

3) Тема? – Народ!

4) Література? – Народ!” [3, с.490].

Роздумуючи над тим, що таке талант, він приходить до висновку:

*“Це – крила Шевченка!
Це – ніжність Лесі Українки!
Це – мудрість Івана Франка!
Це... і т.д.*

А взагалі талант – це народ!” [3, с.490].

Іншого разу Остап Вишня підкреслює:

“Таланти різні бувають:

1) Талант для таланту.

2) Талант для себе.

3) Талант для народу.

Я – за третій талант” [3, с.501].

І ще:

“Хочеш бути талановитим – учись у народу!

Вивчився? Визнали?

Кланяйся народові! [...]

Вчись у народу!” [3, с.502].

Письменник пишався тим, що його *“роботу рецензував народ”* і вважав, що *“найвищого “гонорару”, як веселий блиск в очах народу – нема”*, а кожним своїм успіхом він зобов’язаний тій підтримці і допомозі, які постійно відчував з боку нашого великого етносу.

Талант Остапа Вишні розмаїтий, багатогранний. Він майстер малих форм, творець оригінальних усмішок в усіх їх різновидах, автор гострих політичних памфлетів, комедій, бойового злободенного фейлетона і дотепних, веселих гуморесок, оповідання, нарису, статті, рецензії.

Позитивними героями багатьох усмішок Остапа Вишні є трудівники індустріального Запоріжжя, шахтарі Донбасу, героїчні захисники Ленінграда, кращі представники колгоспного села, трудової інтелігенції.

Особливе місце у його творчості посідають мисливські та мистецькі усмішки – неперевершені зразки майстерності, тонкого відчуття рідної природи, краси людської. *“Мої “Мисливські усмішки”, – казав Остап Вишня, – результат багатолітніх мандрівок з рушницею, в “Мисливських усмішках” нічого вигаданого нема: це все власні спостереження, все це було побачено, почуто, пережито”*. Він створив оригінальний жанр незлобливої, але дошкульної, веселої, м’якої, дотепної, виховної вишневої усмішки (*“Усмішка – нашіша від фейлетона”* – вважав автор), вона завоювала право громадянства у літературі.

Митець дав оригінальні її зразки: усмішку-жарт, усмішку-біографію, усмішку-нарис, лист, статтю, рецензію... Вони лаконічні, мають чітку композицію, динамічно напружений сюжет, розповідь у них чергується з діалогом, вони часто об'єднуються у тематичні цикли.

Щиро, дотепно, безжурно, весело та схвильовано розповідає письменник про мисливські пригоди, дає чудові описи природи (“Відкриття охоти”, “Як варити і їсти суп із дикої качки”, “Про мудрого зайця”, “Заєць”, “Вальдшнеп”), виховує любов до рідної природи, дає описи річок, озер, лісів, гаїв, розкриває особливості багатьох звірів, птахів, тварин (дикої кози і качки, гуски, гагари, вепра, тигра), змальовує екіпіровку мисливця, підготовку і початок полювання, гнівно засуджує губителів природи – браконьєрів (“Дика коза”, “Каченята плачуть”, “Відкритий лист до прокурора УРСР”).

Художньо-своєрідними і неповторними є і його мистецькі усмішки-нарис про відомих українських артистів Г.Юру, Ю.Шумського (“У курсі дела”), Г.Борисоглібську, І.Мар’яненка, І.Замичковського, В.Романицького, про театр І.Франка, Одеську держдраму та Харківський опери і балету (“Державний театр ім. М.К.Заньковецької”), про письменників і письменницькі організації (“Плуг”, “Гарт”, “Олександр Довженко”, “Многая літа поетові”), про П.Тичину, про “побратимів-сатириків” С.Олійника, Д.Білоуса, С.Воскрекасенка (“Калиновий гай”). Мистецькі усмішки відзначає тонка спостережливість, чуйність, теплога, такт, уміння побачити і відзначити найхарактерніше, найвагоміше.

До них примикають і автобіографічні гуморески (“Моя автобіографія”, “Як ми колись учились”, “Отак і пишу”, “Великомученик Остап Вишня”, “Все життя з Гоголем”, “Перший диктант”, “Паралелепіед”).

Коріння його сміху входить в народне середовище, а джерелом цього сміху є народне життя в усіх його проявах. Переважна більшість кращих його усмішок мають життєву основу. Вони взяті з життя і повернуті талановитим майстром знову народові. Він чистосердечно зізнавався: *“найкраще бачити життя на власні очі, вивчати його, бути серед народу”*, підкреслював користь від поїздок до майбутніх героїв, а сатирикам і гумористам такі зустрічі *“ще потрібніші ніж комусь іншому”*.

Неодноразово бував Остап Вишня і в нашому краї. Він захоплювався його красою, працелюбними нашими людьми. Не раз гуморист відпочивав у Республіканському будинку

відпочинку, який носить ім'я Остапа Вишні. “Хто у Крим, а я у Кринки”, – говорив він. Про наш край є згадки у гуморесках “Чаплі”, “Степами таврійськими”, “Сукно в степу”, “Птиця плаче”, “Щука”, “У курсі дела”, “Нова порода свиней”, “А за це бозя битиме”. Ось приклад опису нашої місцевості: “*Єриками лимани сполучаються з річкою Конкою, що від Дніпра тече поруч річки Кринки під селом Кринками аж туди, до села Козачих Лагерів, а там уже знов з'єднується з Дніпром... За селом за Кринками з Конки праворуч витікає невеличка, густо-прегусто вербами закучерявлена річечка Басанка, яка шанобливо пригортається до могутнього Дніпра, а з Басанки невеличкий єрик іде у Дідів лиман, круг Дідового лиману порозлягалися лимани Мала Злодіївка, Велика Злодіївка, Круглик, Шия...*” [2, с.289]; “*Ох і щук же на річці Конці! А на Баранці! А на Дніпрі!*” [2, с.294]; “*Наловимо перепелів, та, може, аж до Олешок на базар понесемо, в Олешках, кажуть, німці за перепели добрі гроші дають*” [2, с.291];. Або: “*Давно це було. Ще до цариці Катерини. Жив у ті часи десь аж під Херсоном дід Ступа*” [2, с.289]; “*дід Круча родом не тутешній, а звідти, аж із-за Чаплинки, туди ближче до Таврії*” [2, с.291]. І ще: “*Від Підстепного лиману до самісінької розкаряченої верби-велетня прослалася протока з прозорої води, до цієї протоки пригорнувся безкрайній херсонський степ, приліг і цілі століття з тої протоки, гарячий, воду дудлить і ніяк напитися не може... А вода там свіжа-свіжа та прозора, бо з-під верби і далі поза вербою у ту протоку б'є джерельна вода, вікнами б'є вода із багатьох джерел, узимку навіть не замерзаючи,... А на тому боці протоки верболіз із очеретом над водою нахилилися*” [2, с.288]. Він пояснює етимологію (походження) окремих назв (“Фролів лиман”, “Казначейський”, “Дідів”).

Сміх митця лікувальний, доброзичливий, коли йдеться про наших людей, які ще не позбавились окремих вад, недоліків і він стає нищівним, спопеляючим, коли перед письменником постають наші вороги – внутрішні чи зовнішні. “*Що треба, щоб мати право з людини посміятися, покепкувати, навіть насміятися з своєї рідної людини? [...] – Треба любити людину. Більше, ніж самого себе. Тоді тільки ти маєш право сміятися. І тоді людина разом з тобою буде сміятися... Із себе, із своїх якихось хиб, недоліків і т.д. І буде такий дружний, такий хороший сміх. Той сміх, що не ображає, а виліковує, виховує людину,*

підвищує” (“Думи мої, думи мої” [2, с.347]). Сміх для нього не був самоціллю, а лише знаряддям, яке служило для того, щоб найкраще показати наші прорахунки, викривлення, народний біль.

Відомий гуморист і як майстер-перекладач із зарубіжних літератур.

Завдяки зусиллям Остапа Вишні засіяли яскравими самоцвітами твори Марка Твена, О’Генрі, Яна Неруди, Ярослава Гашека, М.Гоголя й А.Чехова. Його добробок видався великими тиражами. Вийшли українською зібрання творів у 7, 5, 4, 3 томах, а також у перекладах мовами колишнього СРСР.

“Він світив як сонце, – писав М.Рильський, – до нього люди тяглись як до сонця. Він умів гриміти як грім, і того грому боялись усі плазуни і негідники” [1, с.6].

О.Гончар у нарисі “Штрих до портрета” з книги “Живий Остап Вишня” зазначав:

“Розповідають, що бачили його і різким і колючим, навіть і грубим на слово (І це, напевне, так, адже таким буває він і в своїх творах), мені ж все випадало бачити його в розливі доброти, яву він мовби випромінював на співрозмовника. Для мене Остап Вишня – це насамперед виняткова душевна делікатність, чулість, ласкавість. Він був закоханий в літературу, уважно стежив за появою нових творів.

Розум він мав вольтерівської гостроти, викривач він був незрівнянний, та все ж визначальним, мені здається, в його вдачі було саме це: ніжність, душевність, поетичність. Ніякі найстуденіші вітри тяжких часів не могли остудити в його душі жар любові – негасної любові до народу, до Вітчизни, до краси життя й мистецтва.

Як люди, що звикли багато думати, він був неквапливий в ході, у рухах, у мові. Кволий тілом, зістарений, перестражданий – таким він був на перший погляд. Але ми знали (і свідченням цього – вся його чудова творчість!), що в кволу тілі цьому жила могутня й весела душа життєлюбця, гуманіста, бійця” [4, с.231-232].

Не все написане ним витримало випробування часом. Але те краще, що створив письменник, посідає чільне місце в золотому фонді нашої літератури. Йому не загрожує забуття, а судилося довголіття.

3 грудня 1951 р. письменник занотував у щоденнику: *“Покидаючи Вас усіх, мої друзі, кланяюся Вам земно за*

те, що жив із Вами. Хай буде Вам добре! Ви бачитимете народ наш у всій його величі, в розквіті його таланту! Дозвольте ж і мені бути присутнім на його торжестві” [2, с.350].

Остап Вишня сьогодні і в майбутньому буде на наших торжествах, бо *“він жив, боровся недарма, його продовжимо ділами. Немає Вишні, вже нема... НІ! ВИШНЯ НАШ ЗАВЖДИ МІЖ НАМИ!”* (В. Сосюра, “Умер великий правдолюб”). Бо *“без гучних прожив він декламацій, – А в душі поезія цвіла! Друг людини, друг природи й праці, Грізний ворог нечисті і зла”* (М.Рильський, “По полях ми з Вишнею бродили”...).

Стильова манера Остапа Вишні мала вплив на багатьох сучасних сатириків і гумористів. Вона помітна і на творчості С. Олійника, О. Ковіньки, С.Воскрекасенка, Ф.Маківчука, В.Большака, П. Глазового та багатьох молодших вишнівців, які продовжили традиції та уроки свого вчителя.

Встановлена літературна премія імені Остапа Вишні. Її лауреатами стали: О.Чорногуз за сатиричний роман “Аристократ з Вапнярки”, О. Ковінька за книги останніх років, Є.Дудар за книжку “Директор без портфеля”, І.Сочивець за книжки “Сватання на Борцагівці” і “Мохерова особа”, О.Жолдак за книгу “Маститі мастаки” та цикл пародій, П.Глазовий за книжку “Сміхологія”, А.Крижанівський, З.Чемерис, Д.Молякевич, В.Ендеберя, В.Тріпачук, В.Юхимович та ін. Відкриті музеї на батьківщині і в селі Кринки, курсує пароплав по Дніпрі з його іменем.

Минулого 2014 року вже відзначалося 125-річчя від дня народження митця, а пам’ять про нього не гасне, любов до нього і його творів живе. І пройде ще багато років і століть, а вони будуть хвилювати, веселити, виховувати майбутніх читачів, бо його думкам, його доробку судилося безсмертя, бо Остап Вишня – *“країна веселої мудрості... слава України, і невмируща усмішка”* (О. Гончар).

Література

1. Вишня Остап. Вишневі усмішки. – К.: Дніпро, 1979. – 332 с.
2. Вишня Остап. Твори: у 5 т. / Остап Вишня. – К.: Дніпро, 1975. – Т. 5. – 384 с.
3. Вишня Остап. Фейлетони. Гуморески. Усмішки. Щоденникові записи / Остап Вишня. – К.: Наук. думка, 1984. – 558 с.
4. Гончар О. Штрих до портрета / Олесь Гончар // Живий Остап Вишня: 3б. спогадів про письменника. – К.: Дніпро, 1966. – С. 231-232.

Іван Немченко

“У слові “Русь” своє пізнаєш...”

(пафос українськості в поезії Івана Киризиюка)

*Роде мій!
Тим відколотим паростком,
Тим крилом, що за Бугом,
Доторкнись до джерел
Київського престолу...*

І.Киризиюк

10 жовтня 2014 року своє славне 65-ліття відзначив Іван Киризиюк – один із багатьох самобутніх українських співців Польщі помежів'я ХХ і ХХІ століть. Виступаючи на літературній ниві протягом багатьох десятиріч, поряд з такими авторами, як Остап Лапський і Яків Гудемчук, Іван Златокудр і Володислав Грабан, Петро Львович і Ольга Петик-Хиляк, Міля Лучак-Горбачек і Стефанія Трохановська, Ірина Рейт і Юрій Гаврилюк, Тадей Карабович і Петро Мурянка, Анна Ландвуйчак і Софія Сачко, Олена Дущь-Файфер і Женья Жабінська, Юрій Трачук та ін., цей автор традиційно вирізняється своїм ліричним голосом.

Іван Петрович Киризиюк побачив світ восени 1949 року в Крив'ятичах поблизу Більська Підляського на Білосточчині. Він належить до тієї гілки нашого народу, що в рамцях горезвісної операції “Вісла” 1947 р. з благословення

сталінського керівництва з СРСР була свавільно відірваною від етнічних пращурівських земель (Лемківщина, Бойківщина, Надсяння, Любачівщина, Білгорайщина, Холмщина, Підляшшя) і кинutoю у вир асиміляції. Тому сліди цієї трагедії колючими тернинами разять у ліричних мініатюрах письменника.

Іван Киризиук народився, зростав, формувався як творча особистість у межах теперішньої Польщі, але є, як кажуть, до мозку кісток співцем українським, бо увібрав на глибинному рівні те, що заповідане пращурами ще з княжої епохи. Кредо письменника прочитується хоча б у такому одкровенні: *“Якщо є можливості, якщо є дар від Бога, чи є натхнення в чоловіка, то він повинен зберігати те, з чого він вийшов, тобто традиції, мову, культуру предків, свого народу. Бо як ми відірвемося від історії, від коріння, про яке я писав у котромусь з віршів, то станемо людьми чужими для своєї нації, будемо чимось, з чого будуть черпати чужі, будуючи на наших плечах своє”* [20, с.115-116].

Поет не ігнорує сьогочасності з її разючими ознаками, але домінує в його творчому погляді у минуле, пошук витоків свого народу. Таке ретробачення І.Киризиука неодноразово фіксувалося критиками та дослідниками, увагою яких письменник не обділений (С.Андрусів, Б.Бойчук, Т.Карабович, Б.Столярчук, І.Трач, В.Яручик та ін.).

За словами Б.Бойчука, цей поет *“одержимий голосами предків із минулого”* [2, с.104]. А відтак серед граней Киризиукової художньої системи критик називає передовсім *“світ, де минуле стикається з сучасним і долею людини”* [2, с.104]. Улюбленим мотивом співця, стверджує Т.Карабович, залишається *“історія Підляшшя з візантійськими конотаціями, а також церковною духовністю”* [6, с.243]. Він же відзначає: *“Відвага, з якою говорить Іван Киризиук про минуле, дає йому силу і поштовх до майбуття”* [5, с.259]. В.Яручик наголошує, що співець Підляшшя *“праісторію свого краю відносить до часів легендарного Кия і його сестри Либідь, княгині Ольги, князів Володимира та Ярослава”* [24, с.291]. А І.Трач констатує, що джерелом у *“поетичних мандрах”* співця є *“доля предків, рідна мова, фольклор, народні звичаї, природа рідного Підляшшя”* [23, с.476]. З ними всіма суголосний Б.Столярчук, відмічаючи для себе в погляді на І.Киризиука, як *“у його душі нуртується біль за минулим”*, котре *“болить болем”* [22, с.26]. І

причиною цього С.Андрусів називає “екзистенційний статус поета-емігранта – сирітство – на узбіччі буття – без Матері – рідної землі”, адже “втрата матері в ранньому дитинстві у дорослому віці провокує у психіці вічного сироти регресію у минуле” [1, с.100].

У вступному матеріалі “Від редакції”, яким відкривається другий том річника “Український літературний провулок” (2002), точно передано основний імпульс, головне джерело творчості учасників-співавторів цього збірника, зокрема й І.Киризука: “Пошуки тотожності дуже часто ведуть у слово, і воно стає батьківщиною у стовбурі самотності, або гніздом, спленим серед чужини з рідних клаптиків пам’яті про дитинство, яке майже по сей бік життя. Це подорож додому з піднятою головою, із зором, спрямованим в небо, коли слідкуєш за вирієм дикого птаства, що ключем летить десь на Схід. Мандрівка до себе через складні десятиліття, коли вірші писалися до шухляди, а слухачами написаного були чотири стіни, підлога та стеля” [3, с.5].

Іван Киризука – це яскравий представник літературних сил українсько-польського порубіжжя, чия творчість являє собою розмаїте й багатомірне явище. Крив’ятичі поряд з Більськом Підляським на Білосточчині – це поетова “столиця”, від якої зусібіч розходяться промені його сердечних імпульсів, фіксованих у версифікаційних кардіограмах. “Мої предки, – зазначає І.Киризука, – як і частина людей з сільського середовища, мали свої маленькі домашні бібліотеки, де були “Псалтир”, “Біблія”, твори деяких поетів з Росії. Дехто в селах мав також “Кобзаря”. Ці всі книги, на мою думку, видавалися наприкінці ХІХ ст. чи на початку ХХ ст. у Петербурзі, у Харкові чи в Галичині. Вдома ми говорили українською говіркою. Багато співали пісень тому, що мої рідні Крив’ятичі були співучим селом і збиралися в ньому молоді на лавочках у вечірню пору. Насамперед співали українські народні пісні. Траплялися також російські пісні. Саме завдяки фольклорові я в якійсь мірі ввійшов до українського слова” [20, с.107-108]. Подібні міркування не раз знаходимо у згадках, сповідях, одкровеннях співця: “Я виховувався у ті часи, коли на Північному Підляшші був сильний фольклор, де він навіть розвивався через те, що поповнювався фольклором з Полісся чи Волині. Існувало також багато легенд, розповідей про козацькі війни, про Богдана Хмельницького чи Тараса

Бульбу. Співалися веснянки та рогульки – пісні, пов'язані з природою. Тепер це все зникає і існує тільки в мінімальній кількості. Я виховувався в таких здорових умовах, які сприяли мені, як гуманістові, для мене, як поета, для розвитку мого світогляду і для самої поезії” [20, с.115].

Тож знаменно, що творчий процес, який у митця триває вже кілька десятиліть, закорінений насамперед у любові до малої батьківщини як часточки українського етнічного простору. Там він почав віршувати у віці 12 літ. І там поет відчув нерозривний зв'язок з мірадами попередніх поколінь українців, чий невмирущий дух спонукав його до творчості. Батьківська оселя, рідне село – незмінні обереди пам'яті роду. Там *“під іконою / В затишші хати / Псалом візантійський / Гомонить тепло / Мовою предків”* [17, с.47].

Іван Киризиук – динамічний модерний співець. Це *“людина безустанного неспокою”* (Б.Бойчук). Митець пройшов тривалу творчу еволюцію, починаючи від свого поетичного дебюту в періодиці в 1971 році (говірковий вірш *“Наш край”*, уміщений у білостоцькій газеті Білоруського суспільно-культурного товариства *“Нива”*) та першої збірки віршів *“Моя батьківщина, Підляшшя”* (1982) і продовжуючи мистецькими пошуками, що реалізувалися в книгах *“Пісні моєї сторони”* (1985), *“Моїй батьківщині”* (1986), *“Весна з русалками”* (1995), *“На дорозі із кирилиці”* (1995), *“Смак ягоди ожини”* (1999), *“Кольори життя”* (2008) та в численних публікаціях на сторінках річників, журналів, антологій, газет Білорусі, Польщі, Словаччини, США, України (*“Белавежа”*, *“Вісник Таврійської фундації”*, *“Дзвін”*, *“Дукля”*, *“Золотий гомін”*, *“Лемківщина”*, *“Наш голос”*, *“Наша культура”*, *“Наше слово”*, *“Нива”*, *“Світовид”*, *“Український альманах”*, *“Український календар”*, *“Український літературний провулок”* та ін.).

Ще роблячи перші кроки в письменстві, репрезентуючи ранній доробок на сторінках газети *“Нива”*, І.Киризиук послідовно обстоював свою українськість. Йому аж ніяк не імпонувало, що редакційні працівники названого видання прагнули обілорусити молодого автора. Вірші початківця підписувано не інакше як *“Янка Киризиук”*, або *“Ваня Киризиук”*. А сотню поезій, поданих до друку, настійно рекомендували перекласти білоруською. І.Киризиук виявляв опір таким свавільним діям і згодом припинив

свою співпрацю з “Нівою”, де ігнорувалися його національні почуття. Слід зазначити, що рідня письменника традиційно маніфестувала своє українське коріння. Про це свідчать численні факти, про які принагідно згадує І.Киризиук. *“На сучасних українських позиціях стояв мій вже покійний дід, який прожив понад 90 років, – не без гордості констатує поет. – Він був фельдшером у царській армії. То він свідомо говорив, що ми не білоруси, ні православні поляки, а ми є українським етносом – “українські люде”, хоча бабуся говорила, що ми є “руські люде”* [20, с.109]. Саме від старших генерацій перейняв І.Киризиук переконаність щодо своєї національної тотожності. А ще дух непокори, впевненості в собі, безкомпромісності.

Українські поети здавна ідентифікували себе з вільними й незалежними птахами (чи не через наявність в історії народу цілих століть національного поневолення та обезличення). Досить згадати хоча б класичні ліризовані одкровення на кшталт *“Чому я не сокіл, чому не літаю?”* М.Петренка, *“Хотіла б я бути соловейком”* Дніпрової Чайки чи бачення себе як *“непривітаного співця”* одиноким гордим лебедем у творчості Я.Щоголева. Подібні чи й досить відмінні поетичні орнітограми репрезентовані співцями різних поколінь і століть (від Шевченкового *“вию совою”* до *“я – провозвісниця гніву безодні, / Білая чайка над морем сумним”* Христі Алчевської чи *“я – біла птаха, / Та, якої іще не було”* Олесі Кузьменко). Генетичний зв’язок із цією традицією прочитується й у самовизначеннях І.Киризиука, до яких додається відчутна патріотична нотка: *“Терпко чую / Як життя минає. / Я, мов пташка польова / Ніде не відлітаю”* (“Терпко”) [9, с.43]. Мимоволі згадується лірична самохарактеристика нашого краянина – великого драматурга-експресіоніста М.Куліша, подана у верлібровій реконструкції культуролога А.Крата: *“Я / як степова птаха / співатиму”* [21, с.60]. Ідеться про митців різних епох, відмінних генерацій. Один вихожаний степами Таврії, інший – полями Підляшшя. Але яка в них духовна спорідненість, жага до вільних ліричних одкровень.

Як несподівано по-кулішівськи звучить Киризиукова настанова з поезії *“Чорна занавіса”* (цикл *“Вірші з Підляшшя”*): *“Одслонім / Зі своєї душі фіранку, / Там кирилицею / Виписані псалми / І мудрість предків”* [11, с.34]. У ній відлунує й характерне для експресіоністів

бажання якнайповнішого творчого самовираження, і пекучий біль автора “Мини Мазайла” й “Патетичної сонати”, викликаний національною катастрофою, розривом родових зв’язків, забуттям пращурівських заповітів.

Пристрасті в душі Киризиюка-поета просто киплять. Його ліричний герой на межі зриву од відчуття тих непоправних утрат, що переслідують українську націю. Духовний автопортрет цього співця ніби висвічує психограму української спільноти. Скажімо, у тому ж вірші “Терпко”, сповненому щемливих ноток, надривних почуттів стривоженості й глибинної любові, читаємо: “Здається / Серце розірветься. / Наша істина забута / Догора” [9, с.43].

Такі ж болючі нотки пронизують насичену гіперболізацією поезію “Прочнулась бурею мова...”: “Вчорашнє / Плаче чирвоною калиною, / Усихає під тесаним зрубом, Душа / З очима візантійської ікони” [8, с.134].

А проте назагал поезія І.Киризиюка плине неквапливою течією. Вона сповнена споглядальності й розлогих філософських розміркувань. Для І.Киризиюка “минуле / не зовсім минуло”, воно постійно озивається в теперішньому. Колишне стає сакралізованим світом, з якого поет черпає мотиви, образи, натхнення. Бо там, у минувшині, закладена основа сьогодення. Тож автор іменує свої твори відповідно: “Спомин”, “Спогад”, “Час”, “Пам’ять”, “Життя”...

У поетичному світі І.Киризиюка досить затишно поняттю “Русь”, як це було й за ліричних злетів М.Шашкевича чи Ю.Федьковича, П.Грабовського чи І.Франка й міріадів інших авторів, що прочитували його однозначно: “Україна”. Нині синонім, що прийшов із княжих часів, рідше присутній в українській поезії. Чи не тому, що був спрофанований московськими інформаційними ігрищами та війнами. Щодо співця Підляшшя, то він послідовно вживає “Русь”, “руський” на позначення “Україна”, “український”.

Серед характерних для лірики І.Киризиюка мотивів можемо відзначити такі: минулого у зв’язках із сучасністю та прийдешнім; вірності батьківським, дідівським, пращурівським заповітам; неперервності нитки національної пам’яті; тлінності людини і незнищенності народу; історичної долі мешканців Підляшшя в контексті багатовікових українсько-польських взаємин тощо. Звідси й наскрізні образи в поезії співця: часу, життя, смерті, вірю, ріки, берега, мостів, поля, стерні, попелу, порохна, піску... Так, у вірші “Час” виписано символічний образ берега, де “козирні /

Карти життя / Вибільює / Проминання” [12, с.76], а в мініатюрі “У вирій” подібний мотив реалізовано за допомогою вишуканої метафоризації: “*По широкому полі / Життя м’яка / Золота стерня / Нині пахне / Минулим*” [13, с.78]. У поезії “Спомин” згадка “*білим попелом / Стелиться / На мою щоку*” [14, с.91], а в творі “Бринить” вона нагадує спорохнілу скрипку.

Апеляція до сивої давнини з величними діячами, до державницьких злетів Русі-України сповнює серце письменника гордістю за прадавні витоки: “*У зелених / Біловезьких вершинах / Гойдається дух / Князя Володимира*” [8, с.135], або: “*...Світла слава / Князя Ярослава / На городищах, / У курганах*” [7, с.90].

Поетична ретромандрівка співця в язичницькі часи чи до християнських праджерел орнаментується відповідними штрихами. Тут і сам “*Ілля заспіває громом / В час жнива*”, і “*прайд Юр*” гуляє “*з русалками-принадами / На Йвана на Купала*”, і сиплять “*за упомин / Петро і Павло іменами*”. Оцей органічний зв’язок зі старовиною, світом міфів і легенд уселяє й сподівання на краще, бо як може бути інакше, коли “*три цариці, / Три мадонни / Краю мого / Надія, Віра і Любов / Купаються у Бугові...*” [8, с.136]. А протє “*дикі коні*” рокованості знай руйнують та переривають ідилію, стукотять копитами: “*Чи успієм? / Чи успієм... / Жаль пекучий утопити*” [8, с.136].

У поетичній історіософії І.Киризиюка фіксуються координати втрат і злетів українства, особливо ж мешканців його малої батьківщини: “*Кров моїх предків / Лито, / Безмір пролито / Хто скаже, / За що?*” [13, с.73]. Процес винародовлення розпросторюється в часі й закарбовується в пам’яті віхами – свідченнями непоправних деформацій: “*Нас відкололи / Нас розрубали / Декого перехрестили / Перелицювали / Мов дикого коня / На аркан взяли / У ярмо / Загнали!*” (“Рідне”) [14, с.91]. Разок дієслівних рим, завдяки своєму ритмічному полю, стає ніби едальною ланкою зі світом народних дум, у яких зафіксовані лихоліття, що випадали на долю українців протягом цілих сторіч.

Особливо ж разять крізь завісу десятиліть порівняно недавні явища та події, зокрема наслідки репресивної операції “Вісла”. “*...Я повернувся з Бескидів, де працював 2 роки в галузі будівництва, – згадує І.Киризиюк. – Там познайомився з трагедією виселень, трагедією українців, які мешкали в сотнях сіл у Бескидах, на Засянні чи у*

Сяноці, трагедією поч. 1950-тих років, коли в Явожні і в Рюшеві поляки судили українців за приналежність до УПА. Тоді, можна сказати, я дозрів духовно. Це був вагомий момент у моєму житті. З декотрими із людей, котрі в той час потерпіли і їм вдалося повернутися в околиці Балигорода, Затварниці або в інші села, я був знайомий особисто. Від місцевих жителів я багато дізнався про ті трагічні події...” [20, с.109]. Тема “Вісли” та інших репресивних акцій відлунює в багатьох текстах співця.

У віршованих монологів поета, ліризованих голосіннях його краян, як-от у “Плачі 1947 року”, оприявнюється відчуття непоправної біди (“відібрали / Нам / Нашу землю / Рідні хижки спалили”), враження пустки від дорогих серцю куточків, де мешкали автохтони-українці, тепер розкидані по світу: “В горах Карпатах / Наші святі місця / Церкви в руйні / Горі прикрило / Предків могили / Цілує / Зелений барвінок” [14, с.89]. Біль озивається крізь цілі десятиліття в піснях, спогадах про те, “як плаче мати / Коли вогнистий бурелом / Бушує над селом”, коли “з худобою в вагонах, / Голодні / В смердячих ешелонах, / На Пруси їхали / З-за Сянока... / Із-за Криниці / Тягли, везли / У Лідзбарк... / В Бартошиці” [7, с.88]. Така ж фатальність шляху, котрим простують українці, прочитується в багатьох замальовках: “З-під купола / Зруйнованої церкви, / З потрісканих стін, / З виполосканих / Дощем ікон / Бубонять завзято / Осколки / Лемківської доли” [18, с.59]; “Чорніє горе / Розсипане навкруги / В лісах / За Хрещатюю...” [18, с.59]; “Беззубі роти / Погубили псалми / Записані кирилицею / Під колір застиглої крові” [19, с.71].

Зболене питання “А ми? – що ж ми?!” в контексті Киризукових спогадів про славних предків спонукає не тільки до гірких констатацій (“А ми мов ті / коні безногі”), а й до пошуку виходу з трагічного кола, в яке традиційно-роковано потрапляють українці. Відтак для поета характерні інтонації самоствердження, віри в себе і своїх співвітчизників, подолання всілякої кривди.

Справжньою одержимістю й завзяттям І.Киризюк і як співець, і як активний громадський діяч запалює своїх земляків-читачів: “Часто / Куються кайдани, / Старемось рвати / Ми тії пута / Під предків / Святими образами” [19, с.73], а ще сіє “синій льон / Надій за

пазуху” і молиться за краян, “щоб / Не були рабами!” [19, с.74]. У зв’язку з цим модерне поступається у нього традиціоналістському. В душі великих попередників Б.Грінченка чи М.Старицького, П.Грабовського чи І.Франка, або ж суголосно своїм сучасникам Д.Павличку й В.Симоненкові та іншим співцям, що бачили в рідному красному слові трибуну для оборони та самоутвердження українського світу, І.Киризюк проголошує відповідні гасла, вдаючись до декларативної поезії: *“Бережить рідне Підляшшя! / Нашу малу Україну, / Бо то є гніздо вічно ваше!... / Бережить від лукавих сусідів / Нашої мови красу”* [18, с.60]; *“Навчайте нащадків в бесідах / Про історію нашу стару, / Співайте гордо / Пісні козацькі / Хай воскресне пригашена слава!”* [18, с.60].

Та поза такими публіцистичними вкрапленнями І.Киризюк – надзвичайно чутливий і ніжний лірик, який фіксує проминальність, досить відносну сталість у довколишності: *“втопилась тиша / В келихах / Червоного вина, / Думка / Кольоровим метеликом / Сіла”,* а *“час / Мов човен / Стукнув засовкою / За дверима ночі”,* і день *“розчиняє білі груди”* [9, с.46]. Поет чує, як *“тче вітер на скрипці / Музику суму”* і як Сяном *“спливає / Гомін слави, / Гомін гора”,* *“Тихим / Псалмом візантійським / Дзвенить / Лемків гірка доля”* [10, с.8-9]. Автор констатує, що родове коріння *“розкльоване”, “зневолене”, “сполонізоване”,* а все ж він шукає *“наше / Серед німих могил предків / Серед спорохнілої руїни”* (“Фатум”) [14, с.86]. А звідси й пристрасне бажання, щоб сльози краян і їхнє терпіння перемінилися *“в каплі сонця / На соняшниках / В рідних селах весною”* [11, с.30]. Поетові-гуманістові, співцеві-патріотові хочеться, щоб не повторювалися такі трагедії, як у вірші “Злочин”: *“Пробую вивести / Звуком теплої / Нашої молитви / З грудей печаль, що тліє / Від зими сорок шостого року. / На закривавлених черепах / В лісі за Старими Пухалами / Роздавлена перепоченим чоботом / П р а в д а...”* [11, с.29-30].

І ця жахітлива правда *“мов жовч стирчить у глотці”, “дзеленчить невтихаючим / Плачем вдовиць / Та пекучою сльозою сиріт”* [11, с.30].

У людині та її долі перехрещуються минулість і теперішнє, а водночас вона така безпорадна перед неминучим старінням “під осінь” і стиранням відбулого: *“Слід по Тобі / Накладається на мій спомин, / Слід по Тобі, / Відбитий*

на стежині / Моїх днів, / Вигорає жар серця...” (“Слід”) [11, с.22].

Але вихід завжди можна шукати і слід шукати, навіть якщо це принесе чергові рани. Адже людина є творцем своєї долі, стверджує І.Киризюк: “*Беру свій час / За руку, / Ступаю / За занавісу пережитого дня. / Я сам один / Тільки зоря в колодязі / Приколює мою пам’ять / До порога, / Ядро болю / Ковзається по губах*” (“Слід”) [11, с.22].

Ліричний герой поета прагне збагнути, “*куди помчала / Наша / Неосідлана молодість*” (“Темніють”) і де шукати “*ядро / Наших надій*” (“Заставляє”), споглядає, як за порогом “*тліє без диму / Розсипане життя*” (“Розсипане”) і як у “*неспокійне море очей*” в’їжджає “*нове колесо часу*” (“По стінах”).

З образом минулого, що неминуче відходить, пов’язуються попередні генерації, їх устремління, погляди, заповіді. У художній інтерпретації співця колишнє часто персоніфікується в постатях окремих людей або й цілої громади, що увічнюються в пам’яті як певні символи епохи.

Подих часів, що відійшли разом із тими поколіннями, що в них органічно вписалися, пронизує віршовану мозаїку І.Киризюка “*Крив’ятицький букетик*”, змонтовану з цілої галереї портретів земляків, що закарбувалися як “*люди з характером*”, як “*справжні мудреці*” (Петро, що “*на баяні грав / Та псалми Давидові / У повазі, / У задумі, / Односельчанам толкував*”; Степан, який, “*прочитавши Кобзаря / Козаків усатих малював / Про Тараса Бульбу / Свою / Пісеньку, співав*”; Кирило-політик, що “*проти “санації” воював, / Та сільських діток / Яблуками / Зі свого саду / В осені частував*”; Василь – з кубанських козаків, що “*у чорній – / З Кавказу папасі / Гордо голову носив*”; Сергій-анекдотист, який за Другої світової війни “*до Чорного Лісу / Кулі / Та снаряди / Партизанам постачав*”; Данило – “*чоловік бадьорий / З чистою душею*”, котрий “*пісень жвавих / Та веселих / Носив повні груди*”). Співцеві залишається тільки посумувати, що не всіх краян він “*спомином обняв. / Тих, що добре знав / Мов букетик троянд білих / Під серце поклав*” [13, с.75]. Той же Петро, тлумач Святого письма, звичайний сільський дядько і філософ прорікає співбесідникові з ліричної присвяти “*Односельчанам*”: “*Минає все, синок, / Музика життя / Розсипана по струнах / Втіх / Та невдач, / Що день / То тихше*

грає” [15, с.105]. А в поезії “Приклич” автор спогадує *“дзеленчушу пісню / Крив’ятицького коваля / Гришки Журавля / Що по-сусідськи / В своїй кузні / В розспівах козацьких / Золоте залізо / Із горна / На ковадло клав”* [14, с.84]. Цей звичайний сільський трудівник, що осяяв картинами своєї праці та співу дитячі роки поета (*“мою душу / Звеселяв”*), мимоволі змушує згадати монументальний образ Франкового коваля з його філософської замальовки з циклу “Спомини” про творчий геній народу *“У долині село лежить...”* (зі збірки “Із днів журби”).

Особливо щемливо звучить у І.Киризюка тема батьків. А це *“одне із найважливіших тілесних місць у топографії буття, – пише С.Андрусів. – Мати – архетип вічного народження й тривання, солодкої безжурності, раю дитинства, але й розлуки, старіння, відходу – смерті, проминулого, що віддаляється назад, у глибину часу – за завісу буття, тоді як людське «Я» спрямоване вперед, у майбутнє”* [1, с.100].

Тож у поетових візях *“колиска життя / перецвілим льном / Розсипалась по маминих руках”* на тлі позачасового малюнку-спомину про рідний дім: *“Холодне срібло місяця / Розплилось / Перед порогом / Полотном пам’яті”* (“Вертання”) [16, с.59], а *“дим / Великим знаком запитання / Над іконою гойдається, / Воск / Прилип до долоні / Як слова батька...”* (“Задума”) [16, с.57]. У поезії “Каюсь” (цикл “Білим по білому”) підкреслюється нерозривність сув’язі поколінь – син, чия *“душа плаче / Роздзвоняним болем / На весь груди”*, ніби просвітлюється од відчуття дотику залізного хрестика, дарованого ненькою в далекому дитинстві: *“Стало так тепло, / Гомоном тихим / Усміхнулась з ікон / Молодість / Моїх предків”* [15, с.100].

Ліричний герой у віршах І.Киризюка перебуває в колі, яке означене одвічними пунктирами: дитинство – юність – зрілість – старість. Звісно, кожному випадає свій час життя: комусь довший, комусь коротший. Хтось приходить у цей світ раніше, а хтось пізніше. Але завжди – через світ дитинства. І чим далі відходить від нього людина, тим слабшими стають зв’язки з чимось глибинним, безпосереднім, чистим. Тому *“відкрите віконце / Припорошене / Забуттям / Скалічило / Пальчик / Дитинства”* [14, с.82] (“Кашличка”).

Веселковий світ, у якому живе малеча, асоціюється для багатьох з образом матері. Через роки й десятиліття озива-

ються спомини про ці часи, будять докори сумління, змушують зі щемом повертатись у минулі літа: *“Твої очі / Сумні / Ввели мою совість / В затихаючий / Подих / Нашого / Сільського саду”* [14, с.82] (“Стоїмо”). Постаті сина і матері здаються монументальними і водночас такими беззахисними перед плином неблаганного “часу життя” з його реаліями (розлуки, хворощі, смерть): *“Стоїмо / Кожен окремо / На своєму / Боці життя / Мов лелека / На одній / Нозі”* [14, с.82].

Спогадові завії вільно переміщуються в І.Киризяка з вірша у вірш, то трансформуючись у краплини дощу пам’яті, то пересипаючи *“нісок пришлого”*. Зазирання у минуле нагадує безупинний млин: *“Спомин / Спомин / Спомин кружить / Мов вітряка / Весінні крильця / У мойому / Веселому лузі / З очеретом дитинства”* (“Сповите”) [12, с.73].

І.Киризяк пишається своїми пращурами, які здавна заселяли мальовниче Підляшшя. Цей пієтет і любов сплітаються в ліричній формулі з поезії “Пливе” (цикл “Дівчина ночі”): *“Три ріки / Роду нашого / Буг, / Нарва / І Сян / Колишуть моє серце”* [18, с.54]. Герой віршів І.Киризяка знаходить “наше” за промовистими орієнтирами – *“по церквах золотoverхих”*, по дорогах *“із кирилиці / Через Русь Перемиську / Холмську й Підляську”* [14, с.86]. Староукраїнські прикмети озиваються до нього у всьому доквіллі Підляського краю, сповнюючи відчуттям власної вагомості й гідності, закоріненості в цю землю зі споконвічним *“бузковим цвітом”* і *“зеленим листочком”* як символами непроминальності, через *“теплу музику / Церковного дзвону”*.

Таким проникливим і природним є поетове звертання до предка: *“Дідусю / Мій вічний / Усатий козаче”* [12, с.64]. У ньому чутно і любов, і шану, і гордість, і сум. *“На окраїні / Спомину / Журавель / Пам’яті / Шукає гомону / Твогого імені / У неба / Остигаючих / Стерела”* [12, с.64]. Такою ж простою й щирою є й апеляція до спадкоємця, що продовжить нитку роду, ткану протягом століть: *“Ти любиш / Шануєш свою / Батьківщину / Своє рідне Підляшшя / Намалюй мені / Сину / Кольоровий спів / Жайворонка / Що кружляє / Над полем нашим”* [12, с.70]. Екстатичні стани, душевне піднесення од відчуття належності до українського етносу чуються у вірші “Радість”: *“Моє рідне / Підляшшя /*

Моя Батьківщина / Перед престолом / Перед іконою / Гріє мою душу / Молитвою / Добрих надій [12, с.70]. Поняття “рідне Підляшшя”, “моя Батьківщина” для поета як сакральні обереги, що нагадують про прапращурівські джерела, витoki українського світу: *Тут / Київська Русь / Гостює / В зелених / Над Бугом пейзажах / Тут спокійна / Пісня предків / Радує серце / В теплих / Сонячних / Вітражах* [12, с.72]. Знову і знову він звертається до них як до невід’ємних елементів високої поезії-молитви. У цих краях Буг *“накрився спомином / У вирій відлетівших / Святих / Руських князів”* [12, с.63].

Промовиста асоціація лежить в основі вірша “За Крив’ятичами”: герой веде до водопою коня, *“вигодованого / Батьківським полем”*, баченого завжди *“у службі, / У роботі / Не раз понад силу”* і цей незмінний помічник та супутник селянина-хлібороба видається ніби віддзеркаленням вдачі самих українців: *“Читаю / З його спокійного, / Мудрого ока / Нашого роду сумління”* [12, с.69]. Такі спостереження й роздуми виливаються в патетичному підсумку: *“Виходжу / На волю / Рідного простору, // Де сонечком / Розпливлась пісня / Мого покоління”* [12, с.69].

Поетичний світ І.Киризука розпросторений і водночас нерідко локалізований через пунктирно окреслені символи українського ареалу (ріки, гори, села, містечка) на колонізованих теренах, де продовжується процес винародовлення, асиміляції, руйнації прадідівських пам’яток і слідів: *“У Скородному / На розбитих / Надмогильних хрестах / Осталась / Чиста / Глибока мисль / Доля наша / Виростає з сльози / За порогом предків”* [12, с.69]; *“В Лютовиськах / На розритих / На могилах / Сумом / Плаче горобина”* [12, с.69]; *“У Гільському / Біля Сяну / Вже церковки / Не оглянеш”* [12, с.69-70]. Чи не випадково уцілілий храм у Хмелю видається чимось надзвичайним (*“Чудо / Чудо / Чудо...”*).

Вірш І.Киризука “Життя” нагадує імітацію під фольклор. Це розлога ліризована формула споконвічного буття краян співця в їх давніх етнічних межах. Вона звичайна й зрозуміла: *“Тече вода / У Ославі, / Тече вода / У Тисині, / Розділена / На два боки, / Мов життя / На Лемко вині”* [12, с.66]. Йдеться про долю рідного народу з його злетами (*“дні щасливі”*) та лихоліттями й тяжкими випробуваннями (*“ворог лютий”, “сльоза клята”*).

Лейтмотив усього доробку поета підкреслено у вірші “Живе”. Він засвідчує глибинність українських начал у цій землі. “*На Підляшші / Живе Україна*” [12, с.66] – це не просто констатація факту присутності. Це визнання автохтонності мешканців регіону, чий рід продовжується й через тисячоліття після княжих часів.

Разом з невмирущими й невичерпними силами природи отнього краю, що заронюють надії “на нове”, вируючи соками життя (“Провесінь”), ліричний герой ніби й сам жадає “*зеленим листочком / Причастити / Пам’ять / Про Підляшшя / Ріднесеньке / Мое!*” [13, с.87]. Пафос відродження національної ідентичності земляків чується в окличних конструкціях: “*Над Сяном / Воскрес лемко!.. / Над раном / Розгойдались в дзвонах / Приіржавілі серця!*” [7, с.89].

Вірші-ретроспекції І.Киризука помережані афористичними висловами, в яких чуємо мудрість того люду, серед якого зростає автор: “*Мов розчина / Воскресає / Батьківщина!*” [7, с.89]; “*Народ / Ніколи не вмре / З плуга і верстата / Творить своє / Буде завзято*” [7, с.89]; “*Над Бугом / Над Сяном станеш, / У слові Р у с ь ! / Своє пізнаєш*” [7, с.90]; “*Недоспіваною піснею / Кличе / Батьківське поле*” [11, с.25-26]; “*Спів / Перепелиць / Сповіщає / Час Вирію*” [11, с.28]; “*Світ поскладаний / В валізі життя / Мов листи / Календаря*” [11, с.28]; “*Минулого літа / Ніхто з нас не догонить*” [13, с.62]; “*Поміж / Фактом / А нереальністю / Піднятись годиться / З колін / Щоб кров / Розсвіжила пам’ять*” [14, с.86]; “*Не заб’єш болю, / Який / Мірається вольою*” [14, с.91]; “*Меле безпощадно / Часу колесо*” [15, с.98]; “*Ви не гнітєсь чужому – / Неволя глотку задавить*” [18, с.60] та ін.

Поет щиро вірить у те, що на Підляшші можуть відбутись позитивні зміни для українства. В інтерв’ю, даному Андрієві Єкатеринчуку, І.Киризюк зізнається: “*Я думаю і хотів би, щоб наш етнос, наша мова, наша культура пробудилися. Може, не в такій формі, як у ХІХ столітті чи першій половині ХХ-го, але у формі сучасній, модерній, і то є роль до відігнання для молодих людей, для нашої молодогої інтелігенції*” [20, с.116].

Письменник Іван Киризюк з гідністю несе свій хрест співця. Його поетичні ретроспекції спрямовані на сучасність – таку химерну й непередбачувану. Ці тексти попри їх мистецьку грацію володіють потужною сугестивною

силою, пробуджуючи в українцях відчуття своєї значимості й вартісності. *“Сучасна цивілізація, – відзначає Т.Карабович, – не втягнула джерельного поета Івана Киризьюка на своє плитке плесо. Поет і далі живе у світі, в якому суть існування, зміст душі, коріння предків і почуття людини переплітаються”* [4, с.215]. Побажаємо ж співцеві не втрачати й у наступних своїх творчих наробках тієї вражаючої первозданності й чистоти поетичного вислову, заглибленості в духовні світи пращурів, а водночас орієнтації й на сучасні запити українства.

Література

1. Андрусів Стефанія. Комплекс емігрантства: інобуття в культурі / Стефанія Андрусів // Український літературний провулок. – [Білосток]: PRYMAT, 2001. – Т.1. – С.98-103.
2. Бойчук Богдан. Джерела та грані поетичного світу Івана Киризьюка / Богдан Бойчук // Український літературний провулок. – [Білосток]: PRYMAT, 2001. – Т.1. – С.104-105.
3. Від редакції // Український літературний провулок. – [Білосток]–Криниця–Перемишль–Холм–Більськ Підляський, 2002. – Т.2. – С.5.
4. Карабович Тадей. Деякі аспекти ідентичності українського літературного феномену на Північному Підляшші / Тадей Карабович // Український літературний провулок. – Люблін, 2013. – Т.13. – С.207-224.
5. Карабович Тадей. Поетична замисленість Івана Киризьюка у збірці “Весна з русалками” / Тадей Карабович // Український літературний провулок. – Люблін, 2005. – Т.5. – С.258-263.
6. Карабович Тадей. Присутність чи відсутність в українській літературі / Тадей Карабович // Український літературний провулок. – Люблін, 2012. – Т.12. – С.226-256.
7. Киризьюк Іван. Вибране з пам’ятникового записника. Вірші / Іван Киризьюк // Український літературний провулок. – Люблін, 2007. – Т.7. – С.80-91.
8. Киризьюк Іван. Вірші / Іван Киризьюк // Золотий гомін: Українська поезія світу / Упоряд. А.К.Мойсеєнко. – К.: Голов. спеціаліз. ред. літ. мовами нац. меншин України, 1997. – С.133-136.
9. Киризьюк Іван. Вірші / Іван Киризьюк // Український літературний провулок. – [Білосток]: PRYMAT, 2001. – Т.1. – С.43-46.
10. Киризьюк Іван. Вірші / Іван Киризьюк // Український літературний провулок. – [Білосток] – Криниця – Перемишль – Холм – Більськ Підляський, 2002. – Т.2.-С.7-10.
11. Киризьюк Іван. Вірші з Підляшшя / Іван Киризьюк // Український літературний провулок. – Люблін, 2003. – Т.3. – С.21-37.
12. Киризьюк Іван. З циклу “Осіння музика”: Вірші / Іван Киризьюк // Український літературний провулок. – Люблін, 2011. – Т.11. – С.63-77.

13. Киризиук Іван. З циклу “Розставання”: Вірші / Іван Киризиук // Український літературний провулок. – Люблін, 2010. – Т.10. – С.61-80.
14. Киризиук Іван. З циклу “Час життя”: Вірші / Іван Киризиук // Український літературний провулок. – Люблін, 2012. – Т.12. – С.82-96.
15. Киризиук Іван. Кому суджено, світити тобі вночі: Вірші / Іван Киризиук // Український літературний провулок. – Люблін, 2006. – Т.6. – С.93-106.
16. Киризиук Іван. Крив’ятицька широчінь: Вірші / Іван Киризиук // Український літературний провулок. – Люблін, 2009. – Т.9. – С.57-61.
17. Киризиук Іван. Пам’ять; З циклу “Метелики еротики”: вірші / Іван Киризиук // Український літературний провулок. – Люблін, 2013. – Т.13. – С.45-52.
18. Киризиук Іван. Підляські прокоси: Вірші / Іван Киризиук // Український літературний провулок. – Люблін, 2005. – Т.5. – С.47-60.
19. Киризиук Іван. Твоє ім’я знає тільки вітер: Вірші / Іван Киризиук // Український літературний провулок. – Люблін, 2004. – Т.4. – С.68-79.
20. Киризиук Іван. “У нас на Підляшші живе українське слово...” / Іван Киризиук // Український літературний провулок. – Люблін, 2006. – Т.6. – С.107-116.
21. Крат Анатолій. Епістолярна спадщина М.Г.Куліша: Спроба культурологічної розвідки / Анатолій Крат // Степ: Літературно-художній альманах творчих спілок Херсонщини. – 1992. – № 2. – С.44-62.
22. Столярчук Богдан. Не наполохай ранню тишу: Рецензії / Богдан Столярчук. – Рівне-Люблін, 2007. – 39 с.
23. Трач Ігор. Драматизм епохи – через призму душі: Сучасна українська поезія на європейському континенті поза межами України (кінець 80-х – початок 90-х рр.) / Ігор Трач // Золотий гомін: українська поезія світу / Упоряд. А.К.Мойсєєнко. – К.: Голов. спеціаліз. ред. літ. мовами нац. меншин України, 1997. – С.133-136.
24. Яручик Віктор. Роль творчості Івана Киризиука у поезії Північного Підляшшя / Віктор Яручик // Український літературний провулок. – Люблін, 2004. – Т.4. – С.289-294.

Спогади про Павла Загребельного

3 лютого 2003 року відійшов у засвіти П. А. Загребельний (1924-2003). Подія ця глибоко вразила громадськість – письменників, читачів, друзів, рідних, близьких людей, громадські організації, пресу. З'явилося багато статей, а з часом і книги. “Літературна Україна” у колективному матеріалі “Слово на спомин душі” відзначала: “Він радо привітав незалежність, але неодноразово одним з перших застерігав націю від ілюзорних примар, якими новітні “вожді” заповзялися вкотре ошукати українську душу. Він був не просто високоталановитий – він був мудрий у найвищому сенсі цього поняття.

Без Павла Загребельного важко уявити сучасну українську літературу. Та й сама б вона не була такою, якою нині її знає світ. Тривалий час він тримав на собі Храм нашого письменства, оберігав його від надто запопадливих ідеологічних протягів, плекав молодих, яким заповідав цей Храм. Безмежно любив він таланти, вишукував їх по всій Україні, збирав під своє крило і всіляко благословляв – водночас не терпів агресивних бездар, пристосуванців і всіх, хто любив себе в літературі, а не літературу в собі” [2, с. 2].

За час, що минув, з'явилися цікаві книжки про видатного письменника, великого працелюба й людинолюба, лауреата, Героя України, одного з очільників СП України. Серед них хотів би назвати і виділити дві: “Спогади про Павла Загребельного” (2010) і “Павло Загребельний” М. Загребельного (2013).

У “Спогадах...” уміщено 13 статей. Це матеріали Анастолія Дімарова (“Життя віддане слову”), Володимира Базилевського (“Людина високого зросту”), Петра Перебийноса (“Усмішка янгола”), Віталія Дончика (“Головний редактор”), Михайла Слабошпицького (“За гамбурзьким рахунком”, “Пояснення при цій згадці”), Валентини Запорожець (“Народжений для праці”), Михайла Загребельного (“Мій учитель – мій батько”), Олега Черногуза (“Творчий вогонь його душі”), Лариси Копань (“Він змущував душі стрепнутися”), Григорія Гуйсенова (“Скіфське золото з таємничих курганів”), Володимира Яворівського (“Життям зневажив рабство”), Олександра Красовицького (“Слово о мастере”), інтерв'ю Любові Голоти з Павлом Загребельним “Я вибрав

великі душі, які сяють нам тисячоліття”. Упорядник видання – М. Слабошпицький.

Кожен із авторів згадує про найважливіші зустрічі з митцем, відмічає незвичайну працьовитість і вражаючу пам’ять та ерудицію письменника, його вплив на багатьох сучасників. П. Загребельного репрезентовано як справді Велику Людину і видатного майстра і керівника. Наприклад: *“Всі слова здаються банальними. Всі роздуми не варті тієї пам’яті, що їй заслуговує геній, який появляється раз у століття”* [3, с. 3]. Ледве стримуючи сльози, А. Дімаров продовжує: *“Коли довідався про його смерть – обірвалося серце. Ріднішої і ближчої людини в моєму житті не було”* [3, с. 4]. Далі автор наводить інтерв’ю з газети “Факти”, де є такі слова: *“Минуть десятиліття... століття мине... а книги Великого Українця будуть читатись, читатись і перечитуватись. Бо це незнищенне: СЛОВО, що стоїть на сторожі нації”* [3, с. 15].

В. Базилевський згадує про його редакторську винахідливість і сміливість, про підтримку й оцінку творчості В.Медведя, Є. Пешковського тощо. Промовиста оцінка: *“Так, це справді була жива і динамічна постать. Він міг постати у будь-якій ролі, але не нудним і байдужим. Як співрозмовник Павло Архипович постійно провокував на дискусію”* [3, с. 27]. У “Думках нарозхрист” він сам чітко задекларував, що з усіх письменницьких чеснот шанує передусім незалежність розуму” [3, с. 28]

П. Перебийніс підкреслює: *«Чи знаємо ми, скільки простору вміщає це безмежне ім’я – Загребельний? “Європа 45”, “День для прийдешнього”, “З погляду вічності”, “Роксолана”, “Я, Богдан”, “Безслідний Лукас”, “Тисячолітній Миколай”... Не осягнеш ні розумом, ні серцем. Далина. Давнина. Вишина. Глибина... Хто він цей незбагнений творець вічності? Чи земний він, чи ниспосланий небесами?»* [3, с. 31]

В. Дончик розповідає про нього як незвичайного й оригінального редактора, про його сміливість, новаторство, винахідливість, про ставлення до критики в газеті (“Про талановите – талановито”), вплив на молодих, *“був прикладом творчої одержимості, вічної незадоволеності. Був людиною енциклопедичних знань, європейської культури. Джерела енергетики видатного діяча культури, непересічної особистості – у його самозреченій відданості літературі, у прагненні – без гучних декларацій і присягань – служити рідному народові, Україні. Жорсткий і колючий у своїй критиці недостойних явищ, різкий і категоричний у неприйнятті мізерії і підлоти, він тим часом напрочуд*

уважна, м'яка, з теплим серцем людина” [3, с. 62].

М. Слабошпицький наводить уривок із книги “За гамбурзьким рахунком”, яким вдало доповнює штрихи до колективного портрета П. Загребельного. *“І саме за цим рахунком Загребельний одна з авторитетніших наших літературних констант” [3, с.106].*

В. Запорожець згадує про його доброту, про допомогу тим, хто її потребував, про уважність до людей і наводить уривки зі “Щоденника”.

О. Черногуз пригадує ряд епізодів, які розкривають П. Загребельного як Людину з великої літери, про допомогу у виданні його книг.

Л. Копань пригадує кілька епізодів, в яких розкривається характер і взаємини Павла Архиповича з письменниками, відвідувачами. Якось помер один із членів СП. У Літфонді порожня каса, у видавництві – нема директора на місці. Павло Архипович вийняв з кишені чималу суму – наперекор одержав гонорар – і віддав не роздумуючи. У Григорія Майфета не виявилось ні родичів, ні друзів. Павло Архипович домовився, щоб його поселили в Ірпінському будинку творчості. Як засвідчує Л. Копань, П. Загребельний завжди був співчутливий до чужої біди [3, с.163-169].

Г. Гусейнов завершив свій спогад словами: *«Готуючи перший том “Господніх зерен”, на обкладинку я виніс його слова: “Україна – як скіфське золото в таємничих курганах: ще не розкопана, ще не znana світові. Та коліс розкопають, і вдарять об поли, і відступлять у захваті, приголомшені й знетямлені. А що ж ми самі? Ми, знай, закопуємо свою Україну глибше й глибше, а з нею закопуємо й самих себе”» [3, с.180].*

Досить розлоге інтерв'ю Любові Голоти [с. 181-228] містить чимало нових відомостей про працю письменника над його романами, про переосмислення окремих періодів, образів, про жанрову специфіку текстів, проблематику, художню своєрідність української літератури, про літературний процес та ін., і закінчуються роздуми такими словами: *“...Оця закоханість, залюбленість у мій край, в цих людей перейшла і на мої писання, і від цих талановитих людей я приніс свої почуття. Ні, не якийсь там валютний фонд нас порятує чи інвестиції... Народ врятує себе сам, але якийсь поштовх, якийсь порух, десь подати руку чи підставити плече – треба обов'язково. І культурою не треба керувати – їй не треба заважати... На літературу нашу накиннулися оці так звані скоробагатки – продали заводи, кинулися до видавництв, до літератури, уже якийсь*

нікчемний процент українських книжок видається на Україні. Тобто уже прийшли по нашу душу. Треба берегти душу – оце найголовніше. Берегти душу...” [с. 227-228].

В. Яворівський наводить епізоди зустрічей, які розкривають багатотрудне життя П.Загребельного – чотири удари – сирітство, голодомор 1932-1933-го у Солошині, війна і військовий фільтраційний концтабір, далі спогад про дружину Еллу, про допомогу шістдесятникам в опублікуванні їх творів. Далі автор висловлює найголовніше: *“Ви створили за своє життя цілу бібліотеку, якою могла б гордитися будь-яка європейська література. Двадцять дев’ять романів. Ціла література. Не кажучи про повісті. Оповідання, п’єси, кіносценарії, статті, рецензії. Поруч за кількістю написаного може стати лише Франко. За кількістю художніх творів – ніхто.*

Так само ніхто не охоплював своєю творчою уявою весь масив тисячолітньої української історії” [З, с. 240].

О. Красовицький розповідає про зустріч і знайомство, а потім про публікацію творів видавництвом “Фоліо” у пору, коли П.Загребельного не публікували, і про майстерність його романів. *“Наверное, сильнее всего мне он запомнится таким – руки открывают и гладят новую, только привезенную книгу, а на лице улыбка от предвкушения наслаждения чтением новинки... От нас ушел не писатель, ставший далекой историей, а активный участник современного украинского процесса и лидер современного украинского рынка по количеству продаваемых книг. Думаю, так будет еще очень много лет”* [З, с. 248].

Спомини прикрашає вставка з фотографій, автобіографії, рукописних текстів, обкладинок книг і плакатів.

Із збірки спогадів постає колективний портрет, створений друзями, колегами і близькими людьми. Не завадило б подати короткі відомості про авторів книги, бо не всім читачам вони знайомі.

По-своєму цікаві й оригінальні спогади про батька є й у його сина Михайла. Він видав у Харкові гарну книжку “Павло Загребельний” у серії “Знамениті українці” (2013) [1]. Але про ці спомини і враження ми розповімо вже в наступній нашій статті.

Література

1. Загребельний М. Павло Загребельний / М. Загребельний. – Харків: Фоліо, 2013. – 121 с.
2. Слово на спомин душі // Літературна Україна. – 2009. – 5 лютого.
3. Спогади про Павла Загребельного. – Харків: Фоліо, 2010. – 249 с.

Оксана Стремоусова

Джаз Ліни

Ваші вірші – натягнуті струни,
Нотний стан, де стаккато душі
Відчеканює текстами струміль,
Струміль відчаю: “Стій! Не гріши!”

Ваші вірші – печальні бемолі.
Вони просять “взаємокраси”,
Чистих поглядів, неба на волі,
Жаль, та гупають альтом баси.

Ваші вірші – мажорні квартети:
Келих квітів підніме весна,
Осінь літу пошле менуети,
Стрази снігу розсипле зима...

Ваші вірші – натхненна соната.
“Ти – стихія, як любиш – люби!”
І не треба – анданте, легато,
Коли серце стає на диби.

Ваші вірші – це цілі оркестри.
Скрипка скрикує, б’є контрабас.
Кожен такт диригує Маестро,
І виходить – костенківський джаз.

Микола Чернявський

Низова течія

Із щоденника

Блдіолиций, напівущерблений місяць срібним промінням заливає землю і заглядає в моє відчинене вікно, а там, надворі, стоїть тепла, яснозора, звабливо-меланхолічна ніч. Вона прозірним серпанком обгортає город, і він шумить і гуде вночі немов ще дужче, ніж удень. По вулицях, змагаючись з промінням місяця, сяють електричні ліхтарі і бігають трамваї. Вони біжать і гудуть, мов жуки: “ж-ж-ж!... ж-ж-ж!...”. Метуться люде і пролітають, одна назустріч другій, розкішні коляси... Часом до мене доноситься далекий відгук музики. Там, у саду, на терасі згористого берега річки, тепер іде гуляння... Мені ясно малюється його картина: пишно й легко вдягнені пані й панночки, увічливі кавалери, лорнетки й пахощі, і все інше, чому родина є Париж...

Нехай веселяться або нудяться, – мені байдуже. Сьогодні я не буду там. Не тягне мене туди...

Сьогодні увесь день я почуваю себе неначе слабим. Ні одного мазка не додав я за день своїм Богданові та Ханові, і стоять вони на полотні, ось уже кілька тижнів, мертві й бліді, і у мене немає сили надати їм життя. Не хочеться і до рук узяти пензля, а все якось тягне до столу, до паперу,

й в душі мов щось несвідомо бродить – невизначне й невеселе – і зодягає мою душу важким смутком.

Отак іноді з води низовою течією підноситься на поверх скаламучений намул і, помалу перемішуючись з чистою поверховою водою, мутить її прозору глибочинь.

За останній час се діється зо мною часто. Я мов загубив рівновагу. Думки і темні передчуття турбують мене, і я не можу в них розпутлятися. Сьогодні оце я намислив зробити собі зшиток і записувати туди все, що думатиму. Може таким робом відв'яжусь від моєї журби. Буду писати все, що думатиму, і потроху розбиратись в думках. Буду розпутлювати той вузол, в який зашморгнулось моє життя в останні часи. Бо так жити не можна.

Я почуваю себе сьогодні якось особливо самотнім. І се не марне слово, а чиста, але й гірка правда. Я – самотній. Нема на світі ані душі мені близької. Я не кажу – нема друзів, приятелів, – о, їх у мене доволі!..

Нема рідної, дійсно близької душі.

Ось я сижу тут і зараз мені не хочеться нікого бачити біля себе з моїх знайомих, не хочеться чути їх голосу і я сам нікому непотрібний. А тим часом серце ние, і щемить, і прагне тихої розваги, ласкавого слова, щирої філософічної розмови про вічні закляті питання. Здається, що коли б знайшлась така душа, і ми б поговорили по щирості, то мені було б легше. Але всі люде, увесь світ самі по собі, а я теж сам по собі, і нема мені в житті ніякої приваби, ніякої заохоти до його.

В останні часи я часто думаю, що оце зо мною діється, що се отак псує моє життя: утомленість від вражень життя, підупалість сил душі, підступ старості, чи просто якась дочасна фізична хвороба? Не знаю. Я давно думаю про се і не можу прийти до якоїсь однієї думки.

А колись, ще так недавно, я зовсім не думав про се, бо й це треба було, бо й життя моє було інше.

Коли я тепер спогадаю своє минуле, то бачу, що я весь свій вік, до останнього часу, вганявся за химерами... так – химерами! – годі себе дурити... потюпав себе манною, що зовуть її красою, вродою, искусством. Наш брат, „друкований” українець, ще ужив би тут слово – штука, але я органічно не переносю сії німецької штуки. Й всі навколо мене, такі ж самі люде, як і я, поклонялись отим богам. І те наше поклонення вроді, або певніше сказати, вишукування її поміж невродою, усякою гидотою життя, було нашою

альфою і омегою. Ми уважали себе за вибранців між людей і одсували од себе всяку прозу життя. Ми сліпо вганялись за колісницею нашої богині – вроди, не чуючи й не бачучи круг себе нічого. А життя йшло своїми шляхами, по своїх неземних законах, і час минав і минав. І ось тепер я припиняюсь і бачу, що погоня за вродою не може бути метою життя, коли навколо царюють усякі гидоти й муки життя, коли все чекає смерть моральна і фізична. І я ставлю питання: хто ж я і що я, на що я існую на світі, що я гарного зробив за своє життя, що мушу робити і куди піду звідділь?...

Правда, – химерне й зайве питання? Уявляю собі, яка усмішка заграла б на вустах декого з моїх приятелів, коли б вони почули мої слова! Задавати такі питання так саме незвичайно, як прилюдно перебирати свої нечисті сорочки... А я все таки питаю: хто я?

Хто я?... Для широкої громади – уславлений український маляр, художник. Уславлений за те, що картини мої приковують до себе по виставах очі угодованих і байдужих людей... Окрім того земляки кажуть про мене: “се наш щирий земляк українець: він не брав ні одного неукраїнського сюжету”. Се, по їх думці, вища хвала, а мені здається, що все оте – і що я малюю на українські сюжети, і що мене хвалять – марне й нікчемне. І хто я такий, я все-таки не знаю, хоч певне знаю, що вся моя ота праця – дріб’язок і не дає мені ніякого задоволення. Малюю я з-за того, що люблю малювати, люблю надавати образи тому, що мені мріється, бродить й хвилюється в моїй душі. І хвалять мене за те, що моє малювання подібне до життя, нагадує його.

Але хіба се має безумовну ціну, хіба природа не кращий маляр над усіх нас, хіба моє малювання варто того, щоб йому безповоротно присвятити своє життя й зупинитись на тим, і не думати про будучину, яка чекає кожну живу істоту, не дивитись незатуманеними очима у простір безмежного світу?..

Ні.

І, по правді кажучи, нічого путящого я не зробив досі ні собі, ні людям. Бо кому, знов кажу, потрібні мої картини і кому потрібен я сам? Нікому. А все-таки хочеться жити і хочеться вірити, що треба жити, що єсть якась, як сказано десь, здається у Чехова, велика мета життя, якої ми не знаємо, і коли б ми її дізнались, то наше б життя стало ясним і простим, і всі б ми знали, що нам робить і як

робить, і ми були б щасливі, виповняючи велику повинність життя, і не боялися б смерті.

Ні, я не хочу думати про смерть, бо кожен фібр моєї душі обурюється проти неї. Буду думати тільки про життя.

Але я не можу цього. Життя і смерть для мене зв'язані тепер нерозлучно.

Зіно, Зіно, що ти зробила зо мною!...

Так, я знав, що сьогодні згадаю про неї. Буду роз'ятрювати пекучу рану і буду ще гірше сумувати.

Мені зараз увижається літній вечір, широка й спокійна річка, пароходи на ній, острів, і на його піскуватому березі наш човен, – все так, як було у той вечір. Ми сиділи трохи вище, далі від води, на невисокій піскуватій кручі, і дивились на річку і на город, що стояв перед нашими очима на другому березі.

Я вже тоді знав, що Зіна любить мене, і я її любив, хоч ми були з нею різних вдач. Тоді, як я звик обмірковувати кожне своє слово, кожен свій ступінь, вона все робила не вагаючись, зразу. У неї був чималий хист малярський і добре вироблений смак артистичний, а до того дар критичного аналізу. Вона часто критикувала мої картини, і хоч я сперечався з її присудами, але правда, здебільшого, була на її боці. Сі суперечки надавали нашим відносинам багато життя і гострого зацікавлення, і я любив їх.

У той вечір вона докоряла мене за те, що я беру для своїх картин дрібні, незначні сюжети.

– Що ви пишете? – казала вона, – усякі дрібниці: краєвиди з млинами, з бабами, з телятами, ставки з качками та гусями, шинки з п'яницями, волость, з писарем та старшиною, історичні картини з шаблоновими запорожцями та ляхами, але у ваших картинах немає провідних думок, ідей немає. У вас має однакову вагу і гуска, і п'яний староста, і мученик-гетьман.

То була почасти правда, але я сперечався і змагався з коханою і безмірно мені дорогою дівчиною, як з примхуватою дитиною, та коли вона поставила мені прямо питання – кому я служу своїми картинами і кому хочу служити, – то я не зразу відповів їй.

Ще ранком мого життя я клявся стати до послуги своєму народові. Тоді се здавалось так просто й легко, і так благородно: треба було тільки ненавидіти ворогів свого

народу, любити його друзів, а найголовне – сліпо любити самий народ. І я се робив, але, звичайно, платонічно, бо треба було, насамперед, пробити собі самому шлях в життя, вчитись, заробляти свій хліб. І я вчився, а справжню послугу народові откладав надалі, та так роблю й досі.

Не можу ж я сказати по правді, що як змалював я добре, як молодиця мочить коноплі в копанці, то що оце й єсть послуга народові. Ні, в моїй душі ще зосталось доволі щирості, щоб не лічкуватись перед самим собою: для народу я нічого не зробив і може не зроблю, а усе що робив, робив тільки для себе. Тут я пестив своє око вродою рис та фарб, тут я потішав свою пиху, коли опережав своїх товаришів по малярству, і нарешті – тут я просто заробляв собі гріш, щоб гарно й безпечно жити в сій “юдолі плача і стенанія”.

Правда, велика моя послуга своєму народові!...

Але тоді все ж таки я сказав, що служу і хочу служити тільки народові. В моїх словах була фальш, я чув її сам, чула її й Зіна, і вона навпрямки сказала мені:

— Неправда! Ви служите тільки собі. Хіба народові потрібні ваші картини, ваші сюжети!...

— А які сюжети потрібні народові, – спитав я, – і що то таке за народ?

Її глибокі очі враз засвітились до самого дна.

— Освічений чоловік, у тридцять п’ять років, в початку ХХ віку становить таке питання?:... Соромтесь! – і вона, доволі несподівано для мене, прочитала на дану тему цілу лекцію.

Видно було, що вона багато думала над сим питанням.

Я не буду переказувати всієї нашої розмови – на що? Але не можу не пригадати того, що вона казала про завдання історичного малярства.

— Народ, – я кажу не про простолюд, а беру народ цілком, як націю, – казала вона, – се те ж, що окрема людина. Він живе й бореться за своє існування, маре про свою будучину, домагається своєї долі, відповідно своїй вдачі. Він творить щось нове й своє і робить часом помилки. Йому не все удається, як і окремій людині. О, які катастрофи знає історія народів. І як часто ці катастрофи зчиняються від самої нікчемної причини, дрібниці... І в тому лежить, здебільшого, драматизм історії кожного народу. Беріть оті хвилини історії свого народу. Виставляйте їх на очі нащадкам, нагадуйте, чого

хотів народ, чого домагався, на чому спочивали його мрії, де падали його надії, щоб внуки і правнуки знали, чого хотіли діди й прадіди... Ось мета славного талановитого маляра з нахилом до історичного жанру, яким я уявляю собі вас, а не оті баби та діди!...

Я хотів сперечатись, але Зіна не дала мені сказати й слова.

Не хочу я слухати вас, – почала вона далі після хвилинної мовчанки. – Нехай оті баби зостаються на долю малярам-недотепам, малярам, що мають тільки очі й руки і не мають розуму, не мають серця, не мають ніякого громадянського виховання. Боже, який непочатий край наша історія для великого історичного маляра!... Знаєте, яку б я вам дала тему?

— Ні, не знаю, та я й маляр невеликий, – промовив я, осміхаючись і любуючись з її вроди й запалу.

— Який ви маляр, про се не будемо розмовляти, а тема ось яка. Найголовна хвилина нашої історії... Народ скинув лядське ярмо. Як роздратований тур, розметав ворогів і хоче будувати власну оселю... Але вороги внов купчаться, збираються, мов чорні хмари. І ось дві сили зійшлися і стали “під містечком Берестечком”. Ще б раз ударити, але ударити насмерть, розбити тую чорну хмару, – і хто б тоді посмів нас зачіпати?... Ще б раз загремів грім й упала б панська Польща перед демократичною Україною, щоб уже не вставати і не заступати їй шляху. Але той грім не вдарив. – Саме в слушну хвилину, коли клалась на тереза історії доля України й Польщі, повертає хан кримський, спільник Богданів, свою орду й тікає з поля боротьби. О, яка зрада, яка страшенна несподіванка!...

— Здригнулось серце Богданове. Побачив він, як безодня розгортається перед його народом, – кидає він військоч, дає бунчук і булаву своєму наказному, і вдвох зі писарем Виговським скаче за ордою. Наздогнав... Хапає за повіді ханського коня: “Стій! Повертай орду назад!..” Поверне хан – буде Україна, не поверне – її не буде. І хан... не повернув!... Ось вам тема!

Я глянув на Зіну. Вона вся тремтіла, очі її палали і стали глибокі-глибокі, мов у ясновидючої. Я теж увесь перенявся її настроєм і величністю картини.

— Чудова тема, чудова!... – казав я, почувуючи, як пал натхнення Зіни обхоплює мене всього, як холонуть мої

ноги й спина і загорається мій мозок, і як устає передо мною грізний і величний гетьман.

— Стій! – гукнув я, не тямлючи, кому кричу: чи ханові, чи Зіні. – Стій!!...

І враз, несподівано, упав на пісок і заридав.

Важкі й солодкі спогади. Я мусив кинути перо й ходити по кімнаті, щоб трохи угамувати своє серце.

Які ми були тоді молоді, які чисті душою й тілом і як ми не берегли нашого щастя: молодості, наших таланів, нашої будучини!.. Хіба я думав тоді, що мене чекають отакі ночі?... Здавалось, що ніколи не буде кінця й краю і нашій молодості, і нашому коханню, і всім привидам і осолодам натхненної творчості.

Так здавалось.

Скоро після того вечера на острові ми відкрили одно одному душі. Боже, який то був гарний час! Мені здавалось, що хтось підлив самого що-не-на-є гарного масла в світільню моєї душі. Я горів і не згорав. Мрії роїлись в моїй голові, і з їх виникали чарівні і могутні образи. Одна по одній, як з води виходили, вільно й легко вимальовувались мої картини з зовсім до того незаними для мене темами й силою. Здавалось, що я вдруге народився на світ – сильний і смілий. То був вплив Зіни. Тільки малювати Богдана й Хана під Берестечком я все ще боявся братись. Ще не почував себе на силах.

І потім, після безмежного моря сяєва і блиску, – п'ятьма! О, жорстока рука твоя, доле!...

Вчора я бачив той проклятий стовбчик. Він стоїть так само похилений і обідраний. Я прийшов, подивився на його, схилився головою на його струхлявілий вершок... і знов страшна подія встала передо мною.

Ми прудко спускаємось з гори. Попереду Зіна з Вірою Петрівною, в другому кабриолеті – я з Чиккульським. Їдемо за річку, через „Ланцюжний” міст. Це бажання Зіни. Коні прудко збігли по спуску з гори і біжать по шосе понад річку. Зіна любить прудку їзду. Вона сама править попередніми кіньми, часто повертаючи голову до нас назад і перемовляючись з нами.

І несподівано щось сталося незрозуміле й страшне.

В ту мить, коли Зіна гукала до нас: „наздогоняйте!“ – і вдарила віжками коней, їх коні і кабриолет кинулись убік і полетіли шалено прудко вдовж по шосе.

Їх злякав сліпець, що йдучи до міста, сів на одпочинок окрай шосе.

Я не встиг отямитись, як зразу у пилу перед нами щось заторохкотіло ще білыпє, затиліпало, мов метелпк, крилами, тріснуло, майнуло на мить у куряві чимсь ясным і пішло плигати по шосе далі, кидаючись з одного боку в другий і б'ючись то в один, то в другий ряд стовбців, що стоять по боках шосе.

Коли ми підбігли до місця, де счинилась пригода, то знайшли зразу праворуч на шосе непритомну Віру Петрівну з покаліченими ногами, а трохи далі, ліворуч, біля одного з стовбців придорожних – Зіну.

Вона була мертва.

Ударилася тім'ям об тей нікчемний стовбець і її не стало...

Я й досі питаю: кому й на що була потрібна її смерть? І немає мені відповіді, і не хочеться вірити, що то правда, що Зіна була і тепер її немає. І мені здається, що все ото тільки сон...

Зіно, щастя моє, світ душі моєї, невже тебе немає на світі? Де ти, одгукнись!... Подай про себе вість хоч чим-небудь... Я догадаюсь, я зрозумію!...

Я прислухаюсь усіма фібрами душі, жду чогось надзвичайного, і хоч би одна волосина на моїй голові затремтіла, хоч би здригнувсь огонь в моїй лампі, – все тихо, все звичайно, і немає відгуку з того краю...

Нема, не було й не буде!

Я знов кинув писання і довго стояв біля вікна і дивився на зорі. Це моя єдина утіха у такі, як оце, ночі. Мені здається, що коли б ми їх не могли бачити, то життя роду людського було б зовсім друге. В чаду життя так потрібно підвести хоч іноді вночі вгору очі і думати, що не все починається отут на нашій планеті, що не тут осередок світу, як іноді нам здається, що скрізь в безмежній далечі горять мирріади сонєць і мабуть живуть на планетах невідомі нам істоти. І здається тоді, знов кажу, що мусить бути якась одна вища мета існування всього оцього світу, і що тільки ми, люде, не можемо нашим обмеженим розумом дізнатись цієї великої

тайни. І тоді не хочеться думати, про себе, про свої пригоди і про страждання людей і всіх живих істот на землі, бо все те здається дріб'язком, нікчемною подробицею в великій системі світу, і хочеться тільки дивитись на зорі.

Так і тепер я довго дивився на зорі, а в моїй душі несвідомо хвилювався і мріявся образ Зіни – чистої й врівноваженої, з світоглядом ясним, як кришталь, без непевності в собі, – такої, якою я її знав за життя.

Тоді хотілось і мені бути таким, як вона, але я не міг. Я завжди був меланхоліком, а почасти може й містиком. Мій розум ніколи не задовольнявся реальним, щоденним, звичайним і обмеженим, і поривався в край надзвичайного, таємного, невідомого й необмеженого, бо мені здається (навіть більше, ніж здається, – я певен), що за межами того, що ми бачимо й чуємо, існує другий бік речей, невіддільний від цього видимого, якого ми тепер не бачимо й не знаємо, а може коли й будемо знати. На межі цих двох світів стоять поезія і всі вищі емоції нашого духу – таємні й необмежені.

Так слід бути, і так воно й є. Це для мене ясно.

І з кожним роком мене все більше тягне до всього таємного й невідомого, і я низько ставлю тих людей, що нічого не признають поза межами того, що бачать і що можуть мацати своїми руками, або чути своїми вухами, що можуть полічити й зважити.

Я завжди милувався з Зіни, але в той саме час мене тягло у другий бік. Це, мабуть, наслідок від моїх предків. Всі вони були люде релігійні. І я в дитинстві був дуже побожний. Рай і пекло завжди стояли передо мною як живі. Я переживав у душі блаженний екстаз святих в раю і страшні муки відчаєння грішників в огні гієнни. Мені часто снилось вночі, що я сам мучусь у пеклі, і тоді я просипався з одгуком мук відчаєння в серці і довго не міг заснути знов. Я ждав життя святих і вкупі з преподобними думкою змагався з бісами. Я ждав, що скоро, ось-ось як не видно, мусить прийти антихрист, і з жахом прислухавсь до вістей про його, що доходили, невідомо відкілля, до стареньких богобоязливих бабів сільських...

Потім прийшов час, і все те одійшло геть, невідомо куди, і у мене zostались тільки згадки про ці часи.

Але згадок сих я не міг вигнати з моєї пам'яті і навіть не хотів. Я почував у них щось рідне, дороге, що зв'язувало мене хоч трохи з моїми рідними, з моїми предками. І з

того часу я мов роздвоївся: я покинув один табір і, перейшовши в другий, не забув зовсім про перший, і не поклонився цілком богам нового табору... Бо скрізь треба чомусь вірити й кланятись. І я й тепер почуваю себе чужим і там і там: і мені здається, що коли б мені сказали: іди і підпали перший табір, він згорить з усіма його забобонами, і від його не зостанеться й пам'яті, і тоді люде будуть щасливі, то я б не пішов підпалювати його, бо не певен, що без його було б краще. Бо скільки людей знаходили й знаходять в йому забуття своїх мук, скільки в йому загоєно ран і хто й тепер дасть певну відповідь на давнє питання: що таке істина?...

Зараз оце заплющив очі, і мені ясно-ясно уявився один час з мого минулого, давнього і, здавалось, добре забутого минулого.

Літній вечір в ріднім селі. Субота. На дзвіниці передзвонено до вечірні. Пройшов у огражу дяк Ларионович. Пройшов потім і піп, мій батько. Більш до церкви не пішов ніхто: всі на полі, на роботі. І ось перетредзвонив „во вся” дід-сторож, Лимар, і дзвіниця заніміла. Голуби посідали на знов послуні дзвони і знов завели свою голуб'ячу розмову. Хто подивився б тепер на церкву, то сказав би, що вона пуста, що в неї немає ні душі, бо не видно ні людей біля неї, ні одної шапки на огражі і в залізних ґратах у церковних вікнах.

Я теж не пішов до церкви, а потяг за село, на гору. Посидів там на східцях вітряка і, вернувшись знов на село, пішов у огражу, щоб і там ще осолодити свою душу безділлям, попоринати в золотих мріях. Там я ліг на густу цілінну траву, під самим вітгарем, на своє улюблене, належане місце під старими гіллястими вишнями. Я зовсім забув, що в церкві правлять службу і не звертав уваги, що з неї іноді доносяться до мене тихі звуки. Я лежав і думав.

Думав про те, які я намалюю гарні картини, яка слава осяє мою молоду, необачну голову, яке я добро зроблю своїми картинами людям... А година минала. Уже було чути за селом череду, і церковна тінь, у котрій я лежав, простягалась далеко за огражу в панський сад. Я підвівся і пішов кругом церкви і тут побачив, що двері в ній відчинені, і далеко біля іконостасу сяє кілька червоних вогників.

Тоді я згадав, що то правлять вечірню, і переступив церковний поріг.

Я увійшов не молитись. Я тоді уже не молився. Мені просто забажалось постояти трохи в порожній церкві, щоб знов залетіти в своїх думках далеко-далеко, геть і від рідного села, і від його церкви, і від своєї служби.

В церкві було всього три чоловіка: батько, Ларионович і дід Лимар, сторож церковний. Служба йшла своєю чергою. Рівно й строго, як і завжди, розлягався по пустій церкві басистий батьків голос. Не хапаючись, одгукався на його “возгласи” Ларионович і служба йшла, як і завжди, рівно, велебно, мов церква була повна “предстоящих і молящихся”. На віконних ґратах за склом стрибали горобці і часом, як затихала служба, було чути їх цвірінкання. А сонце, уже тільки в самому верху кам’яних зводів, пронизувало крізь вікна церкву наскрізь і грало змарнілим промінням в хвилях сизого кадильного диму.

Лимар стояв у кутку в бабинці й молився. То був один богомолець на всю церкву, а я стояв з ним уряд, але не молився.

Я стояв і думав. Служба ж ішла своєю чергою. Служили комусь, темному і невидимому...

Давно це було. І тепер, знаю я, також читав й співав в тій великій, з розірваною і зв’язаною залізними шпугами аркою, церкви Ларионович і дід Лимар, може й досі такий саме кряжистий і ввесь оброслий волоссям, з чорною загорілою шиєю і грудниною, молитись в тій церкві, а той, хто, здавалось, був кріпший за їх обох, чий голос так владно лунав під гучними зводами, – де він?.. Немає його. А чому немає власне його, а не кого другого – хто дасть відповідь?

Ніхто не дасть.

Всі йдуть, один по одному, звідціль кудись, і ніхто не знає, – куди саме, і нікому немає вороття. Смерть чекає всіх і все. І в останній час думка про неї не дає мені спокою. Про що б я не думав, все у мене, мов вода у віри, сходиться до одного місця – смерті і питання: що ж таке я і куди подінусь? І ці питання, мов страшні тини стоять передо мною і то ширяться й роздимаються, мов наступають на мене і грозяться проглотити мене, то мов зменшаються й одходять далі. Але ненадовго. І навіть в ці хвилини мені здається, що з безодні невідомого на мене дивиться чиясь таємне око, що воно уг’ялось у мою душу холодним мертвим промінням і дивиться, не моргаючи, мов страшний сфінкс, і

нікуди мені сховатись від того погляду. І холод обгортає мою душу, і ніщо в житті не цікавить мене. І коли я увечері лягаю спати, то часто думаю: як гарно було б заснути і більше не прокидатись, і не бачити й не чути на собі того погляду, того ока смерті!

Але й жити хочеться, о, як хочеться жити! Не для того, щоб жити тілом, зазнавати всяких осолод життя, – ні, для мене це має дуже невелику ціну: шкода життя духу, шкода мого “я”. Ці дні у мене весь час не сходять з думки слова Фета:

Не жизни жаль с томительным дыханьем, –
Что жизнь и смерть!... – А жаль того огня,
Что просиял над целым мирозданьем, –
И в ночь идет!... И плачет уходя!...

Ось де драма нашого життя: просіяти над цілим світом і потім йти невідомо куди, – в ніч, у пільму... і плакати...

І я не можу не плакати. А Зіна б не плакала і батько не плакав.

Учора я ліг, коли уже зходило сонце. Воно вставало таке мляве й невеселе, і город мав вигляд тяжко й безнадійно хворого. Будинки стояли сірі й мовчазні, і здавалось, що всі дерева по вулицям пов'яли.

І коли я дивився на город, то мені здавалось, що і я теж саме тяжко і безнадійно хворий, і що ніколи не вернеться до мене рівновага мого духу, що завжди я буду почувати себе хворим і немов надламаним, і що ніколи я не скінчу своєї картини – Богдана й Хана, хоч я дав собі зарік намалювати її на спомин Зіни. Бо нікому й нічому не зцілити мого духа, і нема кому збудити натхнення в моїй душі, і ні для кого писати цієї картини. Ні для чого жити.

Ех Зіно, Зіно, нащо ти так скоро покинула мене? Самотній я і безпривітний. І я бачу, що огонь мого життя рушив з місця і хилитаючись і, тремтючи, іде в ніч, у пільму, і скоро мусить зовсім погаснути в ній.

Що ж, нехай погасає!...

Володимир Кедровський

Обриси минулого

*Деякі останні діячі-українофіли
напередодні революції 1917 року*

ПЕРЕДМОВА

Щоб розуміти й любити сучасне, треба розуміти й любити минуле. Це добре знають усі вороги українського національного відродження та української державности. Тому вони старанно затирають або перекичують історичні процеси відродження і розвитку української національної ідеї. Це старанно робила царська Росія, це робить псевдо-союз “соціалістичних держав” під проводом комуністичної партії.

В 1917 році, коли вибухла революція, вороги українства й навіть багато українців були здивовані тими колосальними національними маніфестаціями, які відбувалися не лише на Україні, але й в інших частинах царської імперії, де були українці. Це здивовання було наслідком незнання величезної праці, яку від часів Котляревського й до самої революції 1917 року провели ті, кого називають “українофілами”, “просвітнянами”, надаючи цим назвам присмаку якоїсь погорди.

В 1917 році, коли українське національне відродження вирвалося зі сутеренів таємничості й знайшло свої організуючі осередки, вороги українства створили легенду, що український національно-державницький рух є німецькою

інтригою, як раніше твердили, що був інтригою польською. Тепер на нашій Батьківщині пропагується ідея, що комуністична партія, “старший брат”, були творцями й провідниками українського національного відродження. А водночас із цим червона, як і колись біла Москва, різними засобами нищить усе, що пригадує правду про історичну минувшину українського народу.

Отже, щоб хоч трохи піднести краєчок правди над нашою минувшиною, я написав ці спомини про близький колись мені невеликий осередок “українофілів”. З цього нариса читач побачить, що то був рух не безгрунтовних романтиків, але впертих працівників на ниві культурно-національного розвитку свого народу – рух, який став підставою могутнього українського національно-державного відродження.

Хочу подати обриси кількох українських діячів з тих, кого називають, і навіть іноді зі зневагою, “українофілами”. Оці українофіли були тими українськими діячами, що працювали над відродженням української нації, що будили її із забуття, що підводили культурні та наукові підвалини під відбудову української державности. На тих підвалинах розвинулася українська політична думка, а пізніше – політична боротьба й боротьба за українську суверенну соборну державу.

Оті старі українські діячі працювали методично, вперто, плідно на рідній ниві, але без галасу та інших “атрибутів”, які з’явилися пізніше в українському житті. Свою величезну й позитивну працю вони провадили без гопаків, без вареників, українських пирогів чи голубців, без вишивок і стрічок, що мало б назовні показувати їх українство. Вони не кричали на все горло і на всіх перехрестях, що вони – українські патріоти, націоналісти, українські діячі й т. п., що ми тепер так часто чуємо від деяких наших патріотів. Вони не домагалися признання, нагороди або заплати за свою патріотичну роботу. Вони були немов ті плугатарі, що глибоко й старанно орали національну ниву та засівали її зерном, з якого мала вирости прекрасна, обновлена українська нація. Вони не ділили себе на групи, вони не вихвалялися тим, що лише вони мають рацію що за ними мають іти всі, а працювали для цілого українського народу,

для всієї України. Праця на українській ниві не давала їм ніяких матеріяльних придбань, навпаки вимагала від них матеріяльних пожертв, які доводилося уривати навіть від своїх родин. То були подвижники. справжні ідейні слуги на полі українського національного відродження, що наражалися на різні адміністративно-поліційні й навіть судові кари. Вони добровільно брали на свої плечі тяжкий хрест і гідно, з самопожертвою несли його до гробу, не схибляючи з української народницької дороги й не зраджуючи ідеї визволення свого народу.

Всі свої надії вони покладали на свій власний нарід, на його загал, на свою працю і не шукали серед чужинців допомоги або широкого признання собі в українських масах. Вони працювали над відродженням свого рідного народу з такою самою посвятою, як працювали проповідники й борці за християнство, і вмирали мучениками за його ідеї. Для них ідея українського національного, а згодом і політичного відродження була святощами, в ім'я яких вони працювали в незламнім завзятті.

Меточин, Н. Дж., 1964 рік

АНДРІЙ МИХАЙЛОВИЧ ГРАБЕНКО **(1857–?)**

Не можна говорити про діячів доби так званого українофільства, не торкнувшись хоч побіжно характеристики тих обставин громадського життя на Україні, в яких вони вирости та працювали. Тому, говорячи про Андрія Михайловича Грабенка (літературний псевдонім Андрій Конощенко), спробую дати коротенький нарис розвитку українського національного руху перед тою добою, в якій він жив і працював.

Після розгрому Кирило-Методіївського Братства український рух на деякий час був пригломшений. Але незбаром він знову почав відроджуватися, коли свідома українська інтелігенція в особах найкращих її представників пішла в народ, щоб вивчати його життя, побут, розпізнавати його потреби та бажання, а разом з тим пропагувати визвольні ідеї. Матеріяли з історії загальноросійського революційно-соціалістичного руху дають твердий доказ, що весь той рух, який в перших початках провадився в цілій Росії

під іменем Партії Народної Волі, започаткували українці з походження або й переконання. Рух той розгалузився на Україні в різних її частинах, а провідні осередки його були в Києві, Харкові, Одесі, Катеринославі, Єлисаветі, Херсоні та в інших містах.

Андрій Михайлович Грабенко належав до того гуртка українофілів, що зародився й провадив свою роботу в Єлисаветграді на Херсонщині. Гурток той мав зв'язки з харківським центром і знаходився під безпосереднім впливом Одеської Громади.

Коли народилася Одеська Громада годі точно сказати. Один з її членів в своєму начерку пише: “На початках 1876 року Громада склалася, зорганізувалася і зміцніла. Але треба зазначити, що багато осіб з її складу й самі добре не знали, до якої саме течії вони належали, – до української чи до російської народницької, чи соціалістичної взагалі. Але якраз цей брак виразного розгалуження сприяв більшому з'єднанню всіх “громадян” на загально-революційному фронті, який вони ще не зовсім ясно розуміли.

“1876 року до Одеси прибув Михайло Драгоманов по дорозі з Києва до Женеви, і перебування його мало величезні наслідки...”

“Переїзд Драгоманова через Одесу викликав майже явні збори Громади, і то в кількості від 50 до 100 осіб – в помешканні секретаря “Сельско-Хозяйственного Общества”, Михайла Петровича Боровського; а помешкання він мав у приміщенні “Общества”, в міському саді, в самому центрі міста...”

“Були на ньому не тільки “українофіли”, але також і Желябов (вождь російських терористів – повішений у 1881 році – В. К.), Гернет та інші. На цих зборах вирішено видавати за кордоном український політичний журнал за допомогою і матеріальною і статтями одеської Громади; цей замір справді потім було здійснено в Женеві, і часопис було названо “Громада”...”

На зборах Одеської Громади бували у тих роках і інші видатні лідери російського соціалістичного руху, В.Дебагорій-Мокрієвич і Лизогуб, який у 1879 році, за кілька днів до шибениці, писав з в'язниці, що його найбільшим бажанням є те, щоб для його брата знайшовся учитель-українофіл. Оцей брат пізніше був прем'єр-міністром під час нещасливого гетьманування Павла Скоропадського.

Кілька членів громади були вождями російського революційно-соціалістичного руху – Ковалевський, Мальований, Трезвинський та інші. Це були свідомі й непохитні українці, які вважали, що український народ не можна визволити без загального визволення всіх народів Росії, без всеросійської революції. На тому до останньої революції стояли на Великій Україні всі соціалістичні та революційні українські партії.

Одеська Громада та інші українські гуртки поширювали серед народу революційну та національну літературу, спеціальні партійні відозви-проклямації, видання женеvської Громади й т. п. Годі сказати, хто якого характеру роботу тоді провадив у народі й яку літературу поширював, бо революційно-визвольна й українсько-національна праця була тісно зв'язана та переплетена між собою і мала одну й ту ж мету – визволення працюючих мас через повалення самодержавства в Росії.

У той час на Херсонщині, поза Одеською Громадою, найбільше діяльним був український гурток в Єлисаветграді. Уже в 1870 році в тому місті починають ширитися політично-революційні ідеї та витворюється ґрунт для не лише суто революційних формувань, але й для національно-народницьких українських. За початок українського гуртка в Єлисаветграді вважають 1878 рік, коли туди приїхав лікар Опанас Іванович Михалевич, що раніше входив до складу київської Старої Громади. Царська влада його була вислала з Києва на Волгу, а потім заборонила жити в п'яти північних українських губерніях. Міністер внутрішніх справ поставив Михалевича під догляд поліції за приналежність до партії “хохломанів”. От він і опинився в Єлисаветі. Вже в 1879 році були на нього доноси в поліцію, що він провадить “хохломанську” пропаганду серед клієнтів, але поліція ще не вбачала в тому “революційної” пропаганди. Та й справді гурток, який зібрався навколо Михалевича, провадив чисто культурницьку роботу.

У своїх спогадах про початки діяльності елисаветського українського гуртка О. Рябінін-Скляревський пише:

“В Єлисаветграді з освічених людей серед інтелігенції більш-менш близької до своєї ідеології Михалевич здибав Пильчикова, Линтварова та Стрижевського. Пильчиків та Линтварів були відомі Київській Громаді. Стрижевський був відомий автор українських казок.

“Коло того часу приїхав з Бобринця до Єлисаветграду Іван Карпович Тобілевич. Ще в Бобринці Тобілевич брав участь з М. Л. Кролівницьким в аматорських театральних виставах, коли вони разом служили там у міській управі. Лінтварів робив вистави в Єлисаветграді. Таким чином у Єлисаветграді спочатку склався гурток виключно культурницького напрямку. До гуртка приєдналися: вчитель з села Олександр Фед. Волошинів; Андрій Михайлович Грабенко... Теж 1880 року пристали бувші учні реальної школи Михайло Василів та Євген Чикаленко. 1881-го року після військової служби повернувся теж учень тої школи Омелян Дяченко і приєднався до них. 1882 року приїхав старий член Київської Громади Олександр Ол. Русов і його дружина Софія Федорівна. Русов зайняв посаду статистика в Херсонському земстві. Потім його співробітник Теофіл Василівський та студент Іван Колодів”.

Гурток цей розвинув широку культурно-освітню діяльність, а також нелегально розповсюджував закордонні українські видання. З поміччю своїх членів, що виїхали вчитися до Петербургу, гурток тримав через Фінляндію тісний зв'язок з Парижем, де перебував на еміграції український етнограф Федір Вовк, та з Женевою, зокрема з Драгомановим. Під впливом цього гуртка учительський з'їзд в 1881 році на Херсонщині ухвалив вести агітацію за те, щоб у народних школах дітей вчили в рідній мові (українській). Ця постанова дуже схвилювала владу й змусила її пильніше слідкувати за діяльністю “хохломанів”.

Внаслідок поліцейних переслідувань Київська та Одеська Громади на початку 1880 року майже зовсім відійшли від народництва, провадячи виключно культурну працю. Проте, елисаветський гурток провадив найбільш діяльну роботу на полі політичного народництва й культурно-української роботи ще й в 1880-1883 роках, аж поки 2-го серпня 1883 року не арештували Мальованого. Поліція знайшла у нього паспорт з печаткою елисаветградського поліцейного управління, який видав йому І. Тобілевич, що вже тоді писав українські п'єси під прізвиськом Карпенко-Карий.

З арештом Мальованого почалися поліцейні переслідування та арешти інших членів гуртка. 16-го липня 1883 року в Катеринославі арештовано Софію Федорівну Русову, що приїхала туди з Єлисаветграду. 7-го листопада того самого року І. Тобілевича взято під догляд поліції, а потім вислано до Новочеркаська. Жандарми провели труси в усіх

членів українського гуртка та гуртка “Народної Волі”, що тісно співпрацював з ним, бо деякі члени, як Михалевич, Дяченко, Василівський та інші були членами обох гуртків. Таким чином у 1884 році гурток розгромлено. Правда, його діяльність незабаром відновив адвокат Микола Левицький, відомий український кооператор, “артільний-батько”. Під його впливом заснували такий самий гурток в Олександрії Косюра, Окушко, Борисів та інші.

Розкинуті в різних місцях члени елісаветградського гуртка своєї діяльності не припинили. Деякі з них опинилися в Херсоні. Про це Андрій Михайлович Грабенко пише так:

“...Ми з товаришами-статистиками “волею судеб” опинилися в Херсоні, в місті-закутку, що в ті часи вважали його урядові чинники за місце заслання. Витребувала нас туди губерніяльна земська управа після того, як в Єлисаветі розпочали жандарми “дело о тайном сообществе”, що мало на меті “в более отдалённом будущем, путём распространения дозволенных цензурою малоросійских сочиненій, ніспровергнуть существующий порядок”*.

Тоді в Херсоні зібралися А. М. Грабенко, Т. О. Василівський, товариш прокурора Д. В. Маркевич, якого переведено на службу в Херсон з пониженням по службі, як учасника українофільського гуртка. До них пізніше приєднався статистик Іван Степанович Лоначевський та інші. Спочатку херсонський гурток був під проводом О. О. Русова, якого також земство викликало сюди, а з від’їздом з Херсону О. Русова, не вибраним, але признаним лідером гуртка став А. М. Грабенко.

Український гурток в Херсоні продовжував свою культурно-освітню працю. Тут приготовлено до друку збірник-альманах “Степ”, який почали були складати ще в Єлисаветграді. Через письменника Д. Л. Мордовця пощастило дістати дозвіл петербурзької цензури на видання цього першого на Херсонщині збірника. Друковано його в Петербурзі, щоб не наразитися на прикросці від місцевої адміністрації.

* “Україна”, ч. 5, 1927, стор. 121.

До збірника ввійшли оповідання Д. Мордовця, І. Левицького, А. Браунера, Д. Маркевича та ін., драма Карпенка-Карого “Бондарівна”, вірші Павла Тулуба, Дніпрової Чайки (Людмила Василівська по мужеві), що жила з своїм чоловіком у Херсоні й пристала до гуртка. Крім того, в альманаху вміщено цінні наукові розвідки, як, наприклад, “Родинно-маєткові відносини селянського населення в Єлисаветградському повіті” (матеріяли із звичаєвого права) – Марії Ганенко, “Весільні пісні в Єлисаветградському повіті” – Олени Маркевич, “Обласне начало в земській статистиці” – О. Русова та ін.

Альманах видруковано в 1886 році, але його ще й тепер читається з великою цікавістю. Це свідчить про солідність роботи гуртка українофілів, що закладали дійсно тривкі фундаменти під будову українського відродження.

Говорячи про членів гуртка земських статистиків, треба сказати, що до них належали О. Русов, який керував статистичними роботами, А. Грабенко, Ф. Василівський, С. І. Лоначевський, Борисів, який приїхав до Херсону пізніше, та інші “українофіли”. Вони провели так званий “подвірний перепис” на Херсонщині, під час якого обійшли більшість селянських хат, збираючи статистичні відомості. По селах і хуторах вони безпосередньо студіювали життя українського села, його настрої, думки, бажання й потреби. Це основне вивчення української селянської маси було дуже помічним їм усім в праці над відродженням українського народу.

З діяльності херсонського гуртка, крім видання альманаху “Степ”, А. М. Грабенко пригадує, що Л. Дніпрової Чайка в 1885 році написала за три дні лібретто дитячої опери “Коза-Дерева”. Музику до цього лібретто підібрали з народних пісень О. Русов, С. Русова та А. Грабенко. Опера була вперше виставлена в Херсоні дитячими силами в супроводі фортепіянової гри (С. Русової). Вже пізніше надруковано її в обробці М. Лисенка в Галичині, а потім у Києві**.

Андрій Михайлович Грабенко був сам дуже добрим музиком. Грав він артистично на віолончелі. Отже, кохаючись у музиці, зібрав він кілька соток пісень і уклав для них ноти. У 1900 році він видав збірник “Українські пісні”, куди ввійшла перша сотка зібраних ним пісень з

** “Україна” ч. 5, 1927, стор. 122.

укладом на ноти. Друга збірка вийшла з друку в 1902 році, а потім видання було кілька разів поновлене. Пісні свої А. Грабенко записав переважно на Херсонщині, почасти на Київщині, Полтавщині та Поділлі. Це був перший, і то досконалий, великий збірник пісень центральної України. З того часу вся Україна пізнала ім'я Андрія Конощенка (А. Грабенко), як збирача та впорядника українських народних пісень.

Але тільки ближче оточення та приятелі знали ширше й розуміли глибше Андрія Михайловича, бо він ніколи не шукав собі слави, популярності і не любив прилюдних popisів. Хіба на річних балях, що їх вряджували співробітники губерніяльного земства, грав на віолончелі в "тріо", зладженому ще з двох скрипалів, також співробітників земства. Про це високоартистичної вартости "тріо" не раз писала місцева газета В. І. Гошкевича "Юг".

Зовнішній вигляд Андрія Михайловича був ніби втіленням образу Тараса Шевченка. Бувало, дивився на портрет Т. Шевченка, написаний Красницьким, і здається, що то з нього маляр писав отой портрет. Але сам Андрій Михайлович ніби не помічав тієї схожости.

Андрій Грабенко здавався суворою та сухою людиною, але поза тією його зовнішністю крилося гаряче серце.

Уперше зустрів я А. М. Грабенка в 1902 році в Херсоні, куди переїхав мій вітчим, зайнявши посаду в статистичному відділі Губерніяльної Земської Управи. А. М. Грабенко був секретарем Управи, а губерніяльним статистиком був Феофан Олександрович Василівський.

Вже тоді ім'я Грабенка було відоме не лише в Херсоні, не лише в українських колах, але й в усіх сорока губерніях Росії, де були земства. Його вже тоді знали, як одного з найкращих знавців земських справ, і до нього зверталися з інших губерній за різними фаховими порадами, особливо, коли заходили непорозуміння між земствами та урядом, для розв'язання яких треба було рішення "Правительствующого Сената" (ця інституція в Росії була найвищою судовою інстанцією), якому корилися навіть царські міністри. Андрій Михайлович своїм великим знанням обороняв земства від нападів різних царських адміністраторів.

У Херсонському губерніяльному земстві називали А. Грабенка "ходячою енциклопедією", бо мав він надзвичайну пам'ять. Пам'ятав сотки різних сенатських, адміністративних та судових рішень, коли які прийнято та в

яких справах і навіть за яким номером опубліковано. На річних зборах “гласних” А. Грабенко, хоч службовці земства ніякого голосу на таких зборах не мали, завжди був неофіційним дорадником, до думки якого всі прислухалися. Довголітня праця А. М. Грабенка в земстві полишила глибокий творчий слід на полі поширення та вдосконалення агрономії, медицини, ветеринарії, шкільництва, будівництва шляхів і т. д. Не було ні одної галузі земської праці, на якій не відбилосся б фахове знання А. М. Грабенка.

Губерніяльне місто Херсон кілька разів вибирало А. М. Грабенка своїм посадником, але кожного разу міністер внутрішніх справ не затверджував його на тому пості, як “політично неблагонадійного”. Лише по революції 1917 року Андрія Михайловича з ентузіазмом обрано на голову Губерніяльної Земської Управи – найпочеснішу посаду, яку лише могли виборці йому дати. Цю посаду Андрій Михайлович прийняв як тяжкий обов’язок, бо волів лишатися секретарем, фактичним керівником без титулів і почестей.

Своєю працею в земстві Андрій Михайлович, разом з іншими членами українського гуртка, дуже багато зробив для піднесення української справи в губернії. Так, наприклад, за їх порадами всі повітові земства, разом з губерніяльним, у різних роках прийняли постанови домагатися перед урядом, щоб в народних школах Херсонської губернії навчання провадилося українською мовою. Подібні постанови на початку 1890-их років прийнято в інших містах Херсонщини, і, навіть одеська міська дума ухвалила, щоб на передмістях Одеси навчання в народних школах провадилося обов’язково в “материнській мові”. Всі народні бібліотеки й багато шкільних підручників мали “дозволені цензурою” українські книжки. А такі книжки, як Є. Чикаленка “Розмови про сільське хазяйство” або Немоловського “Бджільництво”, закупували земства десятками тисяч примірників і поширювали поміж населенням. Це в ті часи було лише те єдине, що, надруковане в українській мові, попадало в руки селянського загалу.

Своє становище секретаря Андрій Михайлович вживав на те, щоб якнайбільше посад у земстві обсадити свідомими українцями. Тому на з’їздах статистиків або завідувачів шкільних відділів земств або ветеринарних лікарів чи агрономів можна було чути українську мову, коли не на

офіційних засіданнях, то на приватних нарадах або в приятельських розмовах.

Своїм заступником на становищі помічника секретаря Губерніяльної Управи Грабенко мав відомого українського письменника й поета Миколу Федоровича Чернявського. На становищі завідувача медичного відділу був член українського гуртка, лікар Іван Наумович Козубів; завідувачем статистичного відділу був Феофан Олександрович Василівський, а його заступником Іван Степанович Лоначевський та Михайло Тихонів – усе старі українські діячі; завідувачем оцінного відділу був інженер Манджура, старий українофіл, брат відомого українською етнографа та поета; завідувачем ветеринарного відділу – Володимир Іванович Сінкевич – українофільствующий поляк.

Після того, як по революції 1905 року розгромлено Шкільний відділ Губерніяльної Управи і деяких його співробітників вислано з Херсонської губернії, а завідувача відділу Миколу Чернявського ледве пощастило врятувати від заслання, з пониженням на становище помічника секретаря, на завідувача відділу призначено в 1910 році українофіла Юрія Васильовича Федорова, а в 1911 році на завідувача статистики народної освіти призначено мене. Крім того багато було українців на менших посадах. Це була плянова й довголітня праця А. Грабенка – фактична українізація апарату Херсонського земства.

Під впливом гуртка “старих українофілів” зав’язалися різні українські гуртки молоді. Такі гуртки появились, зокрема, в сільськогосподарській школі, в учительській семінарії, в мужеських та жіночих середніх школах. Згодом з тих гуртків вийшло багато активних діячів визвольної боротьби.

В 1917 році, коли в Києві Центральною Радою було утворено уряд, Генеральний Секретаріят на чолі з В. Винниченком, я запропонував йому запросити Грабенка на становище керівника відділу земських та міських самоврядувань при Секретаріяті внутрішніх справ. В. Винниченко, знаючи добре про діяльність Грабенка, радо запросив його приїхати до Києва. Андрій Михайлович приїхав і спинився на помешканні свого давнього приятеля Євгена Харлампо-

веча Чикаленка. Після побачення з В. Винниченком він прийшов до мене у Військовий секретаріат із словами:

– Ой, Володимире Івановичу, вам треба добре натерти вуха! Нащо ви потурбували мої старі кості та витягнули мене сюди до Києва? Тут місце іншим людям, а я для них і старий і вже не такий “революційний”, як їм треба. Не думаю лишатися тут.

Довідавшись, що він спинився у Є. Х. Чикаленка, я сказав, що ввечері виберу час і прийду туди.

У помешканні Євгена Харламповича відбулася розмова, внаслідок якої Є. Х. Чикаленкові і мені вдалося переконати Андрія Михайловича, щоб він лишився в Києві й зайняв те становище, яке запропонував прем’єр-міністер. Це становище, – казали ми, – технічне, і не лише Україна, але й ціла Росія не має ліпшого, як він, знавця земських та міських справ. Бувши довголітнім “гласним” херсонської міської Думи, А. Грабенко багато працював над розв’язанням часто дуже замотаних міських справ. В думі він виступав з промовами рідко, але коли що говорив, то це для всіх мало велику вагу, “бо, – казали, – то говорить Андрій Михайлович”.

За кілька тижнів А. М. Грабенко виробив досконалий плян організації земського та міського самоврядування. Але революційні події не дали можливості навіть почасти провести той плян у життя. Очевидно, Андрій Михайлович не звик до нереальної праці, яка обмежувалася лише проектами та побажаннями. До того ж він, придивившись до всього своїм старим, практичним оком, зрозумів невідрадність становища нашого уряду й самої Центральної Ради. Тому одного разу, під час обіду, несподівано сказав:

– Оце, Володимире Івановичу, ми востаннє обідаємо в Києві разом.

– Чому так?

– Завтра ранком виїжджаю додому, бо тут нема чого мені сидіти. Вам також раджу покинути Київ і їхати на Херсонщину. Там ми з вами маємо силу, там нас знають і там перед нами величезна праця.

Я старався його переконати залишитися в Києві, бо, мовляв, незабаром усе наладнається і життя почне набирати більше організованих форм і практичного змісту. На це Грабенко відповів, що він відчуває, що я говорю нещиро, бо й сам знаю, що все йде на гірше, а не на ліпше. Я казав йому, що тут, в центрі, люди потрібніші!, бо від центру

залежить бути чи не бути нашій державі. На це він сказав, що тут треба людей, які можуть активно боротися. Треба одчайдухів, а він уже старий і для такої ролі не надається.

З сумом я попрощався з ним, щоб знову стрінутися в Херсоні в 1918 році.

До Херсону я приїхав в другій половині березня й застав там Андрія Михайловича вже на становищі голови Губерніяльної Земської Управи, на чолі Української Ради та цілого українського організованого загалу. Не зважаючи на його літа, він працював багато, не жалуючи своїх сил і здоров'я.

Востаннє і навіки попрощався я з Андрієм Михайловичем у жовтні 1918 року, коли виїздив до Білої Церкви до Січових Стрільців, щоб взяти участь в повстанні Директорії проти австро-німецької окупації та гетьмана, що вже підписав був федерацію з “добровольчою” Росією. У моїй пам'яті і досі стоїть образ цієї лагідної, завжди спокійної, поважної людини. Зі сльозами на очах казав він мені, що виряджає мене в невідому дорогу, як свого рідного сина. Йому лише одному я сказав тоді, куди й чому їду, і просив його помочі моїй родині, якщо б вона потребувала. Міцно поцілував мене Андрій Михайлович і побажав щастя й успіху.

Перед очима в мене стоїть і другий його образ. У 1902 році в його домі, в кімнаті молодшого сина, зібрался кілька нас, учнів, як водилося в ті часи “завзятих революціонерів”-хлопчаків. Ми співали революційних пісень, звичайно російських. Відчинилися потихеньку двері й до кімнати увійшов, як мені тоді здалося, сам Тарас Шевченко – це був Андрій Михайлович. Співали ми тоді “Отречомся от старого міра”.

– Не ту співаєте, хлопці. Отака буде ліпша, – сказав Андрій Михайлович і проспівав нам пісню:

*Вперед, вперед, сини Вкраїни,
Славутній час вже наступив:
Супроти нашої країни
Злий ворог прапор розпустив.*

*До зброї, громадо,
Ставаймо в ряди,
Щоб вражою кров'ю
Залить борозди!*

*Хіба не чуть, які по селах
Усюди стони роздались,*

*На наших рідних, невеселих,
Ворожі списи піднялись...*

Тоді ми цю бойову пісню вивчили напам'ять, і вона досі луною відбивається мені в ушах, а на тлі її постає образ великого працівника на полі відродження українського народу – Андрія Михайловича Грабенка.

МИКОЛА ХВЕДОРОВИЧ ЧЕРНЯВСЬКИЙ (22.XII.1867 –?)

Щасливі обставини дали мені можливість не лише особисто пізнати українського письменника Миколу Хведоровича Чернявського, але й майже десять років під його впливом та за його вказівками випробовувати своє перо.

Вперше я його побачив десь у 1906 році, коли написав у російській мові маленьке оповідання “На камені”. Я думав послати це оповідання до ілюстрованого тижневика “Вокруг Света”, яким тоді зачитувалася шкільна молодь. Дуже кортіло побачити своє ім'я не так у друкові, як серед тих осіб, що дістають нагороду за свої літературні праці й даремно отримують журнал цілий рік.

Написавши оповідання, я перечитав його своїм шкільним товаришам. Тоді ми влаштовували літературно-культурні вечірки, на яких обговорювали різні літературні новинки і випробовували свої молоді сили: дехто читав власні драматичні твори, дехто вірші, оповідання. Таким чином прийшла й моя черга.

Українську мову я тоді вивчив, сказати б, на слух, бо у мене в родині вживали переважно української мови, селянське і міщанське оточення також говорило здебільша по-українськи. Але найбільше зачерпнув я знання цієї мови від робітників, що приходили з Київщини та Полтавщини на “строкову” працю до маєтку мого діда, де я прожив свої дитячі роки і перебував усі шкільні вакації.

Більшість моїх товаришів виховалися й вирости в місті. В родині у них панувала російська мова, крім кількох українських свідомих родин моїх найближчих товаришів. Отже моє оповідання було скритиковане за “несоответствующие обороты”, за невідповідну будову речень і т. д. Та я не здавався і боронив своє писання. Після вечірки, щоб потішити мене, мій найближчий товариш Петро Матковський, приймаючи на увазі критику за “малоросійські”

впливи в моєму оповіданні, порадив мені звернутися до українського письменника Чернявського.

Микола Хведорович Чернявський жив на Воєнному Форштадті і був недалеким сусідом Матковських. Я попросив Матковського передати Миколі Хведоровичу мій рукопис і сказати, що коли він захоче поговорити зо мною, то я буду щасливий.

За кілька днів Матковський закликав мене прийти надвечір до нього. Я почував себе “на сьомому небі” і ледве дочекався призначеної години.

Через хвіртку ми увійшли на мале, чистеньке подвір’я перед мурованою, гарно вибіленою хатою, а далі вступили в декоративний садок із кількома лавками під тінистими деревами. Садок і подвір’я були обгороджені високим парканом. В садку я побачив вище середнього росту чорнявого чоловіка, що обтинав гілля на деревах.

– Оце й сам письменник, – сказав Матковський.

Ми підійшли. Матковський представив мене, як автора оповідання.

– От добре, що прийшли, трохи поговоримо, – сказав Чернявський. – Я думаю, що в садку буде ліпше, ніж у хаті. Почекайте, я зараз принесу ваш зошит. – Він пішов, а ми лишилися в садку.

Мене ніби жаром обсіпало. Оце тепер я маю щастя бути у того Миколи Чернявського, який написав таке чудове оповідання, як “Богові невідомому”. Оце той самий поет, що написав вірш “Богданова слава”, вперше видрукований у збірнику “На вічну пам’ять Котляревському”, який я читав у бібліотеці мого діда. Цей вірш я знав напам’ять, і в голові у мене промайнуло:

А дзвіниці гудуть аж хитаються...

Йде Богдан до Софії помолитися...

Пишний славою, що придбав під Пилявою...

Але, схвилюваний, я не міг докладно пригадати увесь цей чудовий вірш.

Тим часом вернувся до нас Микола Хведорович і запросив сісти з ним на лавку. Спокійно й лагідно сказав, що перечитав моє оповідання. Воно цікаве й живо написане, але раніше, ніж сказати остаточну свою думку, він хоче більше знати про мене, про мою родину, де я ріс, в якому оточенні жив до приїзду в Херсон.

Я докладно розповів про своїх батьків, а найбільше про діда, батька моєї матері Миколу Онуфрійовича Липського.

Розповів, що коли скінчив чотириклясову народну школу, то одержав нагороду за добрі успіхи – “похвальний лист” і книжку в позолоченій оправі: “Избранные сочинения А. Пушкина”. Отже, коли я похвалився тією книжкою дідові, він дав мені прочитати в ній вірш, який залишився в моїй пам’яті, як доказ нерозуміння мною російської мови. Я прочитав:

*Ямицк сидит на облучке,
В тулупе, красном кушачке...*

На цих словах дід мене спинив і попросив пояснити, що я прочитав. Вийшло, що я зрозумів лише одне слово “сидіт”, а що саме сидить, де, на чому сидить – я не міг пояснити. Дід витлумачив мені усі слова і додав: “Гарна книжка! Чудові палітурки! Бережи цю пам’ятку, пильнуй, щоб золото не облізло!” За кілька днів дід поїхав до Миколаєва й привіз мені звідти подарунок. Також гарно оправлену і добре ілюстровану книжку – “Енеїду” Котляревського. Я читав і перечитував її кілька разів, бо вона була мені зрозумілою, а вірші її здавалися мені надзвичайно музикальними.

Коли я скінчив оповідати свою біографію, Чернявський лагідно, по-батьківському почав:

– Ну, тепер я можу говорити з вами одверто. Вам треба багато й багато ще вчитися “руському язичу”. Можливо, що, живучи на Україні й з українським народом, ви ніколи не опануєте ту мову. У вас завжди будуть українізм, а особливо в будові речень, що перешкоджатиме вам у літературній роботі, коли б ви серйозно взялися до неї. Ваша стихія українська, а тому ви повинні писати по-українському. Але пам’ятайте, що для цього треба працювати багато й уперто. Треба вміти відчувати, розуміти справи й обставини, а до того мати відповідну техніку.

– Але ж я не знаю української граматики та й взагалі літературної української мови, – почав я, але Чернявський не дав мені скінчити:

– Українська мова, це та мова, якою ми говоримо з вами ось тепер. Це та мова, якою говорять полтавці, кияни, що працювали в маєтку вашого діда. Це та мова, яку ви чули серед околичних селян або в Батурині, де вчилися в народній школі. Щодо граматики, то пильно читайте твори українських клясиків, а до того я, а може й ще хто інший допоможемо вам вивчити граматику.

Микола Хведорович ще довго говорив на цю тему. І оця зустріч з ним спрямувала мене на ту дорогу, якою йду я все своє життя.

Виходячи з садка Чернявського, я навіть забув за своє оповідання “На камені”, а коли приніс його додому, то жбурнув до шухляди в столі і вже більше не брався писати оповідань російською мовою.

Після побачення з Чернявським вирішив я прочитати його твори. Я постарався набути видані ним збірки поезій “Пісні кохання” – 1895 року, “Донецькі сонети” – 1898 року; “Зорі” – 1903 року. До того я набув збірки його оповідань: “З потоку життя” – 1903 року; “В незнану далечинь” – 1904 року; “Ве віктіс” – 1905 року; а пізніше “Богові Невідомому”. Вони стали моїми настільними книжками. Я читав і перечитував їх багато разів, щоб пізнати красу української літературної мови і вивчити її, наскільки це було можливе без знання граматики.

Потім я став передплачувати майже всі українські журнали, коли по революції 1905 року вони почали виходити: “Рідний Край”, “Українська Хата”, “Дзвін”, “Сяйво”, “Світло”... Пізніше, зустрічаючись з іншими українськими діячами, як А. М. Грабенко (А. Конощенко), С. І. Лоначевський, Ф. О. Василівський, я й від них багато навчився й ширше пізнав українське письменство, а зокрема альманах “Вік” дав мені багато матеріалу для вивчення творів українських письменників, головню поетів.

З Миколою Хведоровичем я зустрічався частенько, а коли з 1910 року почав працювати в Земській Губерніяльній Управі, де він був помічником секретаря Управи Андрія Михайловича Грабенка, то бачив його кожного дня.

Микола Хведорович Чернявський родився на Катеринославщині в 1867 році. По скінченні духовної семінарії спочатку вчителював, а в 1903 або 1904 році переїхав до Херсону, де при допомозі А. М. Грабенка дістав посаду завідувача відділу народної освіти в Губерніяльному Земстві. По революції 1906 року, коли почалася столипінська реакція, Чернявського з наказу губернатора звільнили за “українофільство”. З великими труднощами вдалося приятелям врятувати його від заслання на Сибір, а потім знову влаштувати на службі вже на менш відповідальну посаду.

Влада добачила в його діяльності “мазепинство”, бо він упорядкував і видав у Херсоні 1905 року альманах молодих українських письменників “Перша ластівка”. Врятуватись від заслання пощастило йому лише тому, що в альманасі було ясно й виразно надруковано: “Дозволено Цензурою. Ст. Петербург, 10 ноября 1904 года”. Звичайно, такого дозволу тоді неможливо було дістати в місцевій цензурі, і тому наші письменники посилали свої твори на цензуру в Петербург, Москву або в інші місця поза межами України.

До того альманаху Микола Хведорович притягнув аж сорок двох тогочасних українських письменників з російської та австрійської України. Як на той час це було незвичайно багато, і зробити це міг лише М. Х. Чернявський завдяки своєму організаційному хистові і вже широко відомому імені в українському письменстві, де він уже тоді користувався великим авторитетом і повагою, як поет і прозаїк.

У своїй статті до цього альманаху “Замість передмови” М. Чернявський писав:

“Гукнув я оце якось до нашої молоді:

– Гей, хлопці-молодці, сестри-чарівниці, у кого з вас є охота до роботи та добрі крилята, збирайтеся до гурту та полетімо у той наш рідний край, чудовий край, де незахідне сонце сяє святої поезії, де всіма кольорами грає веселка радощів та горя людського, де ревуче море викидає на тихий берег чудові перли людських сліз та сміху або, втихомирившись, стихія розказує скелям казки старовини. Полетімо туди, бо сумно сидіти самотно по всяких пущах та нетрях, бо серце проситься туди, туди, в той край, той світ ясний, необмежений!..

“І озвалися на той поклик ледве чи не з усіх країн, де мова наша лунає, брати і сестри...”

Бачачи, як на його заклик відгукнулися письменники з усіх сторін української землі, він у тій самій статті пише:

“І зібралась оце чимала купка молодят, а то й старших трохи, і всі вони щебечуть, і всі летіти пориваються у той чудовий та звабливий край.

– Добрий шлях, мої любі! Летіть і віщуйте скрізь ясну весну, що ніякі морози не можуть її закувати, ніякі завірюхи снігами занести не всілі!..”

Відчуваючи своїм артистичним еством, що українського слова, українського визволення вже ніщо не спинить, М. Чернявський пише далі:

*Сон мій – знову сон голодний!
Тим все хліб, мені ж на зло
В мурах города холодних
Сниться кожну ніч село.*

(“Сон”)

“А мені незмінно сняться, – каже він на іншому місці, – тихі, чисті ясні зорі”. І тим дужче росте в поета туга за природою, бажання злетіти в якусь височінь надмірну, бо

*Обридло нудитись в цій темній країні:
Рвуть душу і сльози і співи братів.*

(“Орел”)

“Оці дві сили, що гармонійно поєдналися у Чернявського – з одного боку, громадянські обов’язки до “темної країни”, з другого природжена м’якість і пасивність натури, мрійний нахил до краси – служать за вічне джерело роздвоєння в душі самого поета. Виразно це роздвоєння виявилось у Чернявського в поезії “Я йшов ланами рідних нив”, в якій поет висловив свої щирі серцеві мрії про вселюдську згоду і поруч їх поставив дійсність, що всяку згоду ламає й кличе всіх до бою. Вдача поета і дійсність раз-у-раз шарпають у протилежні сторони Чернявського, і це одбивається на його поезії згаданого роздвоювання. То прорветься в його дужа й сміливого завзяття повна “Пісня помсти”, як отой “Мій спів”, що

*...пронесеться він над світом
Не злим гнобителем привітом,*

*А тяжким стогоном вночі,
Братів до гурту зовучи.*

(“Мій спів”)

– то забринить нотка зневіри й туги за тим, що розійшлися в житті шляхи з близькими духом людьми й “спільний ключ правди засох і не б’є” (“Шляхи”), що “проклятий сон життя сліпого” занадто непорухне заліг над землею і придужив людськість. Проти міщанської буденщини, нікчемного і порожнього животіння серед мізерних утіх знайдеться у Чернявського потужне слово, подиктоване великим і щирим гнівом:

*Проклятий сон життя сліпого!
Невже тягтимешся ти вік
І світу розуму ясного
І не побаче чоловік?*

(“Я жив свій вік”)

“Картина природи, степ широкий, ясне і спокійне море – їм Чернявський дає багато місця в своїй поезії, і справді чимало знайдеться у нього в цій сфері гарних, граціозних творів, як “Сон”, “Спека”, “Степові огні”, “Після бурі”, “Сільський вечір”, “Рибалка”, “Сільська осінь” та інші. Тут немов одпочинок од дрібного міщанства знаходить собі поет, немов рве ті кайдани, що про їх з такою силою сам обізвався:

*Прокляті кайдани! Віки вас кували,
Ваш холод залізний вже чув і я,
Вже серце не раз ви мені шматували
І брязкіт ваш чути мені й відсіля:
То – бідкання кволе життя самотного,
То – спів побідний зажер-глитаїв,
То – скарга ледарства, недбальства тупого,
То – темряви стогін... Він все заглушив.*

“Але кінчає автор:

*Але вас об душу свою розіб’ю,
Об серце бідне, що ви катували,
А виборю долю і волю свою.*

(“Кайдани”)

“І поет, що залюбки кликав би до згоди, мусить відкинути згоду “з усім, що діється круг нас”, і взяти зброю до рук, замість оливкової гілки:

*Ще поки серце в грудях б’ється,
Як бачу сльози я братів,
Не раз щодня воно здригнеться,
Не раз клятьбою відгукнеться
На підлі вчинки наших днів.*

(“Відповідь співця”)

“Не дешево, певна річ, обходиться це мрійному співцеві, і через те й бринять так часто у нього нотки зневіри та розчарування”.

Отак характеризує С. Єфремов Чернявського і його творчість. На жаль, Єфремов не знав ближче самого поета. Не знав, що може лише одна третина творів, написаних Чернявським, була видрукована із-за цензурних перешкод. Однак, Чернявський багато написав творів, не зв’язуючи в них ні своєї думки, ні свого почуття цензурними умовами. Свідомо писав деякі свої твори “на майбутнє”, вірячи, що настануть часи, коли українські письменники зможуть друкувати свої твори без калічення їх цензурою. В тих своїх творах “на майбутнє” він щиро виливав свою душу,

щиро викладав свої почуття, бажання, надії. В тих творах він був дійсно борцем за волю українського народу, борцем за визволення його з культурного та політичного рабства.

Чернявський знав і вірив, що лише в тяжкій боротьбі український народ здобуде своє визволення, а тому й кликав його синів до боротьби. Це можна бачити хоч би з такого його вірша:

*Я не бачив вас у вічі
І ніколи вас не чув,
Але серцем і думками
З вами всюди й завше був.
З вами був я, не як рівня,
Не товариш бойовий,
А як брат ваш, брат підбитий,
Та душею ще живий...
І не можу я боротись,
Тільки можу я співать,
Можу щиро словом правди
Справді смілих прославлять.
Вам спліта такі лаври
Наша збурена доба,
Бо то ви у ній зробили
Громадянина з раба.
Так прийміть же і од мене
Од співця, борці, привіт:
Хай живе народна воля!
Хай скориться їй весь світ!..*

(“Борцям”)

Вірш цей написав Чернявський, як привіт борцям в часи революції 1905 року, коли здавалося, що “народна воля” буде жити вільно на українських землях. Та сподіванка його не здійснилася. Революцію було здушено, бо нарід не мав провідників, а сам був нездатний до довгої, впертої боротьби, і тому автор говорить:

*Мчать мене крила по рідній країні.
Гляну, погляну, – де світ на Вкраїні?
Темно в палацах у панства старого,
Гуку не чути в палацах живого,
Плямами вікна холодні чорніють,
Сови по трубах і стогнуть і виють.
Музо, повідай, чом панство дрімає?
– Панство, мій друже, навік засинає.
Скарби прожиті, огні догоріли...*

*Трупів холодних вони не зогріли...
Панство славутне по склепах дримає,
Спадки ж їх слави онук проживає.
Мчать мене крила по рідній країні.
Гляну, погляну, – де світ на Україні?
Темно у бідній мужичій хатині,
Тихо і глухо, немов в домовині.
Ніч бідні села вдягла, повиває.
Музо, повідай, чом темно так всюди?
– Світу не знали ніколи ці люди.
В панській неволі діди їх вмирили,
В злиднях, бідності батьки виростали...
Важко їх дітям ті злидні збувати,
Пітьму ж одвічну ще важче прогнати...
("На крилах")*

Микола Хведорович не був борцем-революціонером, але він був свідомий того, що розганяв "пітьму одвічну", яка так тяжко обгорнула український народ. Він працював на ниві культурній, працював своїм пером над духовним визволенням і скріпленням національної свідомості свого народу. Тому революція 1905-го, а потім 1917 року відбилася в його творах не гучно, але в спокійних формах змалювання певних переживань окремих героїв його творів, в описах відносин в українському громадському житті.

Визволення українського народу Чернявський приймав спокійно, як те, що мусіло статись неминуче. До цього він був приготований, а тому революційні події не вивели його зі звичайної рівноваги й властивої йому стриманості. Він завжди, кажучи образowo, твердо стояв на своїх ногах і не рвався у височінь. З природи він був небалакучим і не любив публічних виступів та безконечного обговорювання різних, часто дуже дрібних справ.

Пригадую, як у 1919 році на великих зборах українського громадянства в Херсоні хтось із молодих та гарячих "революціонерів" і "метушливих діячів" закинув Чернявському пасивність у громадській праці:

– Ви, Миколо Хведоровичу, сидите, ніби той цвіркун у траві, і цвірінькаєте час від часу. Події буревієм несуться над нашими головами, треба пірнути в них і активно працювати.

На це Чернявський спокійно відповів:

– Так, я цвірінькаю і може навіть не в траві, а на печі. Але моє цвірінькання чує вся читаюча Україна і чула ще тоді, коли на наших землях лежала тяжка, темна ніч політичної реакції та національного гніту. Може в ті часи цвірінькання таких, як я, цвіркунів не давало заснути українському народові і нагадувало всім, що кожна ніч, хоч яка вона довга й темна, минається. Оце тепер настав світанок і в його гаморі та метушні голос цвіркунів топиться. Але коли, не дай Боже, знову настане ніч, то багато з тих, що тепер здійсмають гармидер, підуть спати, а цвіркуни далі будуть цвірінькати, щоб не дати остаточно заснути українській національній душі. Отож, дозвольте мені й надалі лишитися цвіркуном.

Рясні оплески учасників зборів були відповіддю на ці слова Миколи Хведоровича. І дійсно, коли знову настала на Україні страшна темна ніч, його голос було чути й тоді, як московсько-большевицький терор засклепив уста всім політично-активним синам українського народу.

Микола Чернявський вважав, що відродження народу й будова української державности повинні спиратися на кращі історичні традиції нашого народу. В його громадській діяльності, правда не широкій, поза письменством, червоною ниткою проходить український традиціоналізм. Це він дуже добре й яскраво висловив у науковому журналі “Україна”, що його видавала Українська Академія Наук у Києві під редакцією професора Михайла Грушевського. У тому журналі в 1929 році Микола Чернявський писав у статті про Михайла Максимовича:

“Коли стати на грані ХІХ століття й уявити собі попередній історичний процес на Україні, як повільну на протязі віків руйнацію зведеної в далеких віках і не раз наново відтворюваної великої будови Русі-України, то початок ХХ століття дасть нам таку картину: Стародавня будівля майже вся в руїнах. Мури порушено й порозбирано. Місцями зрівняно з землею. Подекуди на їх зведено нової конструкції й нового стилю й призначення надбудови. А вся руїна взагалі укрилася лісом і бур’янами. І в тому лісі і в тих бур’янах нові мешканці пробивають собі нові тропи, заводять нові житла. Думають вони про день сьогоднішній. Нема їм ніякого діла до у віках занедбаної руїни. І нічого не роблять вони, щоб старі будівлі відновити, щоб те, що залишилось, зберегти.

“Але іноді руїну ту відвідують туристи. Посидять, подивляться, посумують часом у самотині і йдуть далі. Що їм та руїна? Вона їм або чужа, або здається річчю цілком нормальною, старе віджило свій час, рушилось і нехай собі обертається у сміття і порох!..

“А ось надходять інші туристи. Блукають по руїнах і звертають увагу на те, що які ж то прегарні квіти ростуть по звалищах поміж бур’янами. І скільки їх! Очевидно добре угноюваний ґрунт на місці тим і високої культури квіти, дікі нащадки яких ще зберегли свою красу і принадність!

“Тими туристами були чужинці: Олексій Павловський, князь Микола Церетелі, Срезневський, Пушкін Олександр Сергійович та інші. А свої люди були: Бодянський, Лукашевич, Максимович, Гоголь Микола Васильович. Звертають увагу вони не на матеріяльні пам’ятники доби минулої, не на каміння й вапно, а на пам’ятники культури духової, на ті квіти, що ними буяв геній народу українського. Звертають увагу на його пісенну творчість. Збирають вони ті квітки і використовують їх для свого вжитку в науці і мистецтві.

“Далі підуть інші групи: підуть уже цілком свідомо вчені – археологи й історики і будуть ритися в руїнах, відкопувати старі фундаменти й розчищати їх, щоб на їхній основі прийдеши покоління, вже в ХХ столітті, вже в нашу добу, могли наново відбудувати тисячолітні склепіння давньої Русі-України.

“Всі ці люди, і з ними багато інших, в тій чи іншій мірі, були піонерами нашого відродження. І всі вони мають у цій справі свої великі чи малі заслуги”.

Оцими словами Микола Чернявський дуже влучно схарактеризував діяльність так званих українофілів, себто діячів відродження українського народу, що особливо широку працю розвинули в другій половині ХІХ віку. Сам він був отою гранню, що, переходячи від українофільства в свідому національно-культурну та національно-політичну діяльність, привела до відновлення української державности. Правда, лише на короткий час, але зате вже виразно поставила вона мету для всього українського народу і дала йому завдання відновити, нарешті, свою вільну державу, незалежну ні від яких окупантів чи сатрапів-правителів, залежну виключно від збірної волі громадян вільної України.

Сам він, разом з діяльністю на літературному полі, брав також живу участь в житті Херсонської Української Громади, що діяла під проводом Андрія Михайловича Грабенка, старався всебічно розбудувати українське національне життя в першу чергу навколо себе, а потім і ширше. Та його діяльність, як і взагалі діяльність українофілів того часу, була мало помітною назовні, хоч часто була дуже глибокою своїм змістом і своїми наслідками. Ось, наприклад з того, що, може, кілька осіб знало.

Коли Херсонська Губерніяльна Управа доручила мені провести статистичне обслідування народної освіти в губернії, то це сталося лише внаслідок заходів членів Старої Громади: А. М. Грабенка, як секретаря Управи, М. Чернявського, як його заступника, Феофана Олександровича Василівського (чоловіка Дніпрової Чайки), як губерніяльного статистика.

Я виробив програму обслідування і подав її на розгляд цих членів Громади, що відповідало їх становищам у земстві. Вони звернули увагу на те, що в обслідуванні треба яскраво підкреслити український національний елемент в Херсонській губернії та від'ємні сторони російської школи, зокрема заборону навчати дітей грамоти, вживаючи як допоміжної матірної мови. Далі треба було з притиском підкреслити рецидиви неграмотности серед дітей, що скінчили чотирирічні, а то навіть і п'яти- та шестирічні школи. Ці рецидиви були наслідком того, що в школі навчання провадилося в мові московській, чужій для учнів, а по виході з неї вони не мали нічого до читання, що було б видруковано в зрозумілій для них, українській мові.

Обслідуючи позашкільну освіту, особливо діяльність народних бібліотек, треба було виявити кількість книжок в кожній бібліотеці зокрема і загальне число їх, але головне з'ясувати, які саме книжки населення читає найбільше, а які залежуються на полицях.

Микола Хведорович, як колишній завідувач відділу народної освіти, вніс до програми обслідування багато істотних поправок і додатків. Також дав він мені цілий ряд цінних порад, коли на підставі зібраних матеріалів я керував укладанням повного огляду народної освіти в Херсонській губернії за 1910 рік та позашкільної освіти за 1912 рік. Це вийшли такі капітальні праці, що Всеросійський З'їзд у справі статистики народної освіти

поставив їх в числі найкращих не лише в Росії, але й в світовій літературі в цьому питанні.

На пропозицію Херсонської Губерніяльної Управи мене нагороджено за ці статистичні праці царською срібною відзнакою в пам'ять п'ятидесятиліття заснування земств. Ці праці були заслугою тих, які мені, тоді зовсім молодому статистикові, допомагали в плануванні, опрацьовуванні зібраних матеріалів і в остаточній редакції збірників. Це було заслугою гуртка українофілів, а між ними найбільше Миколи Хведоровича Чернявського.

Підкреслювання українського моменту в усіх працях земців-українців, а особливо постійне ствердження, що не можна ширити освіту серед народних мас, коли навчання, особливо початкове, провадиться не рідною мовою, а брак популярної літератури для народу в його “материнській” мові приводить до рецидиву неграмотности, що яскраво виявлялося серед рекрутів, які не могли підписати навіть свого прізвища, – все це привело до того, що кращі російські педагоги та поступові російські кола чимраз частіше почали заявляти про потребу навчати дітей їх рідною мовою. Відповідний законопроект був внесений у Четвертій Державній Думі. Лише війна, що почалася в 1914 році, затримала його обговорення. Цей законопроект базувався саме на статистичних працях земств з української території та з територій інших неросійських народів.

В ті часи українське письменство на наддніпрянській Україні зосереджувалося головню в журналістиці, власне в єдиній тоді щоденній газеті “Рада”, яку видавав своїм коштом Євген Харлампович Чикаленко, в тижневиках “Село”, “Рідний Край”, в “Дніпрових хвилях” та “Ріллі”, в місячниках “Літературно-Науковий Вістник”, “Українська хата” та “Світло” – журнали, присвяченому народній освіті. Було ще кілька короткоживучих часописів. І до того ще треба додати “Записки Київського Наукового Товариства”, що виходили раз на три місяці. Оце і все, що українці в тяжкій боротьбі змогли досягнути після того, як революція 1905 року знесла офіційну заборону на друковане українське слово.

Про те, як вона знесла ту заборону, можуть посвідчити такі приклади. Того ж самого 1910 року редактор “Ради” просидів кілька місяців у в'язниці і був судово тричі општрафований. Редактора “Вістника” поставлено під суд за надрукування драми Лесі Українки “На полі крови” і сконфісковано чотири випуски “Вістника”. Редакторку “Села”

ув'язнено на місяць, а також сконфісковано одне число “Села” й “Світла”. Покарано гривною на 50 карбованців редакторів “Села” та на 50 карбованців редактора “Ради” з додатком триденного арешту. Навіть російську газету “Новая Речь” у Тифлісі покарано гривною на 50 карбованців за статтю про Миколу Аркаса. Заборонено видавати нові газети та журнали або впроваджувати український відділ у російських газетах.

Такі кари сипалися на українську пресу збоку поліційної влади, а до того ще прилучалися переслідування збоку різних урядовців та інституцій. Так, наприклад, “Раду” заборонено передплачувати для бібліотек Південно-Західньої залізниці та народних бібліотек 3-го району Київщини (повіти: Черкаський, Канівський та Чигиринський). Попечитель кийвської шкільної округи (на три губернії) заборонив передплачувати до шкільно-народних бібліотек “Село”. Харківський губернатор заборонив виписувати для народних бібліотек “Хлібороб”, бо половина його була друкована українською мовою. Заборонено передплачувати для бібліотек українсько-російський кооперативний часопис “Наше Дело”. Газеті “Тавричанин” заборонено друкувати матеріали по-українському й т. д. Усі репресії, законні й незаконні, проти українського друкованого слова годі перелічити, бо вони були загальним явищем.

Російська влада жорстоко переслідувала українських письменників. В тому ж 1910 році арештовано письменників: Г. Чупринку, А. Богдан-Сокольського, С. Черкасенка та інших менш відомих. Сконфісковано і знищено наклади деяких українських книжок та нот, як, наприклад, “Ще не вмерла Україна”. Поліційно-жандармська влада, переводячи ревізії в різних осіб, запідозрених у “мазепинстві”, забирала українські книжки навіть дозволені цензурою. Жандарми забирали навіть такі книжки, як українсько-російський словник Дубровського, видання “Віку” й “Просвіти”, історія М. Аркаса, твори Б. Грінченка. У мене особисто жандарми забрали “Кобзарь” Т. Шевченка, що вийшов у 1906 році в Петербурзі за дозволом цензури. Правда, на мою скаргу проти цього незаконного вчинку, – бо закон дозволяв у приватних бібліотеках мати різні, навіть нелегальні видання по одному примірнику – товариш прокурора Маркевич* видав судовий 35 наказ жандармському управлінню по-

* Українофіл і член українського гуртка в Єлисаветграді до переводу його на службу в Херсон.

вернути мені “Кобзарь” та інші книжки. Характеристичним для тупоумності російських жандармів було те, що я отримав “Кобзарь” із старанно викресленими червоним олівцем місцями, яких не було у попередніх цензурованих виданнях. А на першій його сторінці було чітко написано: “Зачеркнутого красным карандашем не читать”. Підписав начальник жандармського управління полковник Бурачков.

Ось на тлі всього сказаного зрозуміло, чому Микола Хведорович, що був під пильним доглядом поліції, а з ним і інші українські письменники, часто писали, як я вже згадував, “на майбутнє”, коли зміняться обставини для української літератури на краще. Великий мистець-письменник, він не хотів здушувати свою думку, свої пориви рямцями цензури. Ні, він хотів передати наступним поколінням вільного свого народу ті думки й ті мрії, якими жило покоління на межі ХІХ та ХХ віків, а тому й писав те, що відчувала його душа, що говорив йому розум і до чого штовхало його серце. У відродження українського народу він вірив так глибоко, як вірив у те, що після темної ночі завжди настає світлий день.

Віру в краще майбутнє свого народу Чернявський виявляв у численних своїх творах. Подам тут лише один такий зразок, уривок з його поеми-елегії “Пантеон”, в якій автор описує, як Учитель повів його у мандрівку минулих віків:

... І знов

Ми піднялись високо над землею.

Вона з-під ніг втекла, мов провалилась,

І стала враз туманом білуватим.

І я спитав: – “Учителю мій любий,

Куди це знов ми летимо з тобою?”

Одмовив він: – “Я мушу показати

Тобі колосів світових

І велетнів людського роду”...

І ось поет подався у невідому височінь з своїм Учителем. І там, на височині, побачив він гору.

...Стояв на тій горі величний храм.

Суворий, він здіймавсь високо вгору.

А круг його холодна колонада,

Мов вартові грізні його спокою,

Стояла скрізь. І тридцять трое східців

*Вели в той храм. І на дверях його
Таємний напис був: “Етернітас”.
І мовив тут Учитель мій до мене:
– “Ти бачиш храм? Се пантеон народів.
Іди в мій слід”...*

І пішов поет сміливо за своїм Учителем. І побачив у пантеоні “Етернітас” (вічність) усі народи, що жили на землі з самого початку існування світу, але між ними не знайшов свого, українського народу. І коли Учитель сказав, що вже час поспішати далі:

*... Його за руку
Я ухопив з нестриманим благанням:
– “А мій народ? Невже я не побачу
Його у сім всесвітнім пантеоні?..
– “Того тобі не дано”, – він одрік.
Але я впав навколюшки з благанням
І теплими сльозами оросив
Його десницю. І гукнув він гучно:
– “Гей, де ви, де, майбутні народи?”
І наче грім загоготав у храмі
Той смілий поклик, і далеко десь
Озвались голоси: “Ми тут, провидче!” ..*

І тут поет побачив багато “майбутніх народів”, але між ними не знайшов свого рідного народу. І знову став він благодати Учителя показати, де є властиво український нарід.

*– “Шукай отут!” – сказав мені Учитель
І показав рукою на статуї,
Що ледве на людей скидатись стали.
– “Оце слов’янищина”. І бистрим оком
Обвів статуї я, і не знайшов
Статуї рідного свого народу.
– “Нема її!” – я простогнав. Але
В ту саму мить всім тілом я здригнувся:
Побачив разом три статуї,
Що мов зрослись. Одна із них скидалась
На білого ведмедя, а другая –
На пень, оброслий мохом – пень трухлявий, –
Така убога тая постать.
А третя – дебела, черевата,
З могутніми плечима і руками,
Що, мов чепіги велетенські плуга,
От-от збирались в землю вритись, –
Була без голови... І ледве визначалось*

*Горбом те місце, де повинна бути
Вона колись...*

Отією головою мала бути українська культура, українська наука, українське політичне життя, а як завершення всього – українська вільна держава. Голову ту українському народові стяла і в багні розтоптала Московщина, що скидалася на білого ведмедя, їй допомогла в тому Польща, отой “пень трухлявий”, бо знесилила своїм гноєм і порохнявістю отруїла душу й тіло українського народу. Побачивши Україну в такому сусідстві, поет говорить:

*І сумом стислось
З жалю у мене серце, і сльозами
Затьмилися очі враз. “Без голови!..
Сліпа, стихійна сила, що не має
Ще виходу для себе!” ..
Я чув,
Як вийшли ми із храму. І коли
Мені дмухнув в обличчя вільний вітер
І сльози осушив, побачив я,
Що знов ми летимо понад землею.
Вгорі нависли хмари. Падав сніг...
І зараз же під нами в тихий дощ.
Перекидався і летів на землю
Алмазами ясними... Та мене
Вже не цікавило ніщо: стояла
Перед очима тая безголова
Статуя рідного мого народу...*

Над відбудовою тієї голови ретельно працював усе своє життя поет, письменник і громадський діяч Микола Чернявський. Працював разом з своїми старшими й молодшими товаришами “українофілами”.

Микола Чернявський був гарний, чорнявий мужчина вище середнього росту, міцної будови тіла. Тримався він спокійно, з внутрішньою гідністю і в кожного викликав до себе повагу. Одягався елегантно, без найменшого натяку на пересаду. Словом, був мистець від голови до п’ят. З усіх українців-інтелігентів, яких я в той час знав, йому дорівнював лише Михайло Коцюбинський, який іноді приїздив до Херсону, подорожуючи то в Басарабщину на боротьбу з філоксерою, та за кордон для лікування. Артистичною насолодою було бачити цих двох товаришів на вулиці, десь у хаті чи на зібраннях. Вони немов конкурували в своїй елегантності.

Під час дискусій, коли всі гарячкували, Микола Хведорович, а з ним і його найближчий в Херсоні старший товариш Андрій Михайлович Грабенко завжди були зрівноважені, спокійні й чемні. Це викликало до них ще більшу пошану. Навіть Дніпрова Чайка, коли вже стала відомою українською поеткою, давала свої поезії Чернявському на перегляд і критику, перше як пустити їх до друку. Свої критичні завваги він робив так, що це не викликало ніякого неприємного присмаку, навпаки, заохочувало до праці.

Протягом десятка років близького співжиття з Миколою Хведоровичем він був для мене учителем української мови, а разом з тим і практичної праці. Разом з ним моїми виховниками були й інші члени Громади на чолі з Грабенком. Вони виховали кілька десятків нас, молодих, для діяльності на українській ниві, зокрема славного артиста Юрія Шумського (Григорій Шомін).

Крім високомистецьких поезій, Чернявський написав також багато нарисів і оповідань. Силу свого драматичного таланту яскраво виявив він у трагедії-поемі “Князь Сарматії”, про кінець життя гетьмана Юрія Хмельницького.

Пам’ятаю, яке велике враження справило читання в малому гурті Миколою Чернявським цієї драматичної поеми, в якій змалював він душевні переживання нещасливого гетьмана України. Юрій Хмельницький бачить, що він став жертвою турецької інтриги:

*І никне, хилиться безсило
У його думках голова.
Спинись, отямся, небораче,
Покинь клейноди, булаву,
Бунчук турецький і нову
Шукай дорогу, бо заплаче
І так сплюндрований украй
Довготерплячий рідний край.
Заплаче гірко над тобою
І прокляне тебе!*

Коли український народ почав проклинати Юрія Хмельницького за те, що приніс не визволення з-під московського та польського ярма, а турецьке плундрування, його охоплює розпач:

*А хто ж там ходе уночі,
Одежу рве, гілля ламає
І сам з собою, ідучи,
Мов божевільний, розмовляє?*

*Хто там, в гетьманському саду,
Гетьманську долю проклинає,
На землю падає й ридає,
Траву толоче молоду?
Кого то там скрутила доля,
Коли поснули і сичі,
Ламає крутить уночі?
То – князь Сарматії, султана
Підніжок, раб, то син Богдана.*

Чернявський глибоко зрозумів і майстерно змалював трагедію сина Великого Богдана, що заплутався у турецьких інтригах і впав жертвою обману й зради. Поза блиском булави, поза політичними подіями й війнами, Чернявський бачив щиру і глибоко нещасливу душу Юрія. Зрозумівши своє безсилля вирватися з турецьких тенет і вирятувати рідний край, він у всьому винуватить передусім себе самого і проклинає себе за нездарність і слабовільність:

*Проклятий я, проклятий я!
Навіщо, матінко моя,
Мене на світ ти породила –
Каліку, виродка?.. Чому
Таким, як другі, статъ несила
Мені нещасному?.. Кому
Від того шкода?.. Й б'є у груди,
Шалено б'є себе гетьман.
А вже і досвітній туман
Землі поснулої усюди
Почав здійматись... І упав
На землю Юрій головою,
Несамовитою рукою
Він бив її, і гріб, і драв...
І вже при світлі дня ясного
Знайшли його, мов неживого,
В припадку слуги, і взяли,
І у будинок однесли.*

Покинутий усіма, запроторений своїми зрадливими союзниками в монастир, Юрась Хмельницький все ще мріє послужити своєму краю, вирвати його з турецьких лабет:

*“Та ні, ще може час настане
І буде знов в моїх руках,
Аж доки в смертний час не кину
Усе, що дав мені отець...
Я вирву з рук у їх Вкраїну!” –*

*Гукнув у келії чернець,
І гук луною обізвався,
І сам чернець його злякався,
І, мов підстрелений, затих,
Злякавшись дум і слів своїх...*

Кінець життя Юрася Хмельницького Чернявський представляє так:

*...Та ось почав
Баша старий кінчати діло:
– “Так, винен ти, – признався сам,
Що ти весь вік прожив невміло.
Служив і тим, служив і нам...
Твої діла тебе карають.*

Слова ж султанські так гласять:

*Гетьмана знов хай вибирають,
Тебе ж на горло покарають!”
І лиш сказав наказ султана,
Петля татарського аркана
Ураз, загувши мов бджола,
Гетьманську шию обвила.*

Ці слова написано задовго до опанування большевицькою Москвою України, але їх можна повторити й тепер, поставивши замість султана кремлівських сатрапів, а замість гетьмана мільйони українських патріотів, на шиях яких затягається петля московського ката.

А ось так описує поет реакцію народних мас на страту їхнього гетьмана:

*Зрухнувсь народ. Пронісся глухо
Непевний гомін і затих...
І ось ведуть його, гетьмана,
Як пса ведуть... І кров Богдана,
Звитяжця рідної землі,
Загинуть мусить у петлі...*

Миколі Чернявському не пощастило здобути розголосу в українській літературі, бо твори його були друковані або в “Літературно-Науковому Вістнику”, що не мав багато передплатників, або в менше поширених журналах та збірниках. До того ж його твори появлялися в тих часах, коли українське слово було переслідуване і читати по-українському значило автоматично попасти на список “неблагонадійних”. Тому всі видруковані до революції 1917 року

твори Чернявського можна було вкласти в яких три томи. Та коли в 1918 році кооперативне видавництво в Херсоні умовилося з Чернявським про видання його творів, до друку підготовано дванадцять томів. З них майже дев'ять томів становили твори, що їх написав Чернявський “на майбутнє”. Оце “майбутнє” прийшло на Україну в часах Центральної Ради і стало минулим в часах її нового поневолення.

Твори Миколи Чернявського не мали широкого розголосу ще й тому, що, хоч глибокі змістом та мистецькі формою, вони не приваблювали пересічного читача так, як твори деяких інших письменників, значно легші змістом. Признання й похвали він не шукав і не любив. Коли хтось хвалив його твори, він на це відповідав: “Я й сам їх високо оцінюю, але хочу знати об’єктивну критику”. Він був тим письменником, який ніколи не вилазив на дзвіницю, щоб бити у дзвони, мовляв, дивіться, який я знаменитий. Часом він здавався нам замкненим у собі й нетовариським. Та, зрештою, ми розуміли, що жив він особистими внутрішніми переживаннями та відчуженнями. Це яскраво схарактеризував Чернявський у вірші “Багаття” з 1905 року:

*Кожен з нас свої кохає
Тайні думи, тайні мрії
І у сяєві надії
Шлях життя свого зміряє,*

*Від чужого скривши ока
В серці дум своїх святиню,
Він життя свого пустиню
Переходить нешироку.*

*Тільки ти, душе поета,
Божа арфа тиходзвінна,
Йдеш ти з піснею, й невпинна
Скрізь з тобою й пісня йде та.*

Дійсно, пісня з ним ішла невідлучно.

Писання Чернявського визначаються красою і барвистістю українського слова. Він не раз казав нам, молодим: “Коли хочете написати щось оригінальне, то перше мусите мати ясну, чітку ідею. Потім передумайте, відчуйте форму, в якій найкраще цю ідею висловити. І ось, коли все це вже остаточно викінчене у вашій уяві, тоді беріться до писання”.

Бачачи, як тяжко пригнічене українське національне життя під царською владою, знаючи, як мало тих, що працюють на ниві українського відродження, Чернявський у своєму нарисі “Зорі”, присвяченому Борисові Грінченкові, кличе: “Де ж ви тепер, істоти-атоми, що зветися людьми? Де щасливі між вами й нещасні? Де ті, що в поті чола добувають собі шматок хліба, й ті, що потопають у царських розкошах? Де ті, що думають, яким би способом прожити їм самим до вечора, і ті, що боліють душею за народ свій, пишуть історію свого народу, історію всіх народів, історію історії народів? Ха-ха-ха! їх не видно, нікого не видно...”

Ці слова розпалювали в наших молодих душах бажання працювати для свого народу.

А ось як Микола Чернявський говорить про тих, що пішли прислужуватися чужинцям, гнобителям українського народу. Оті ренегати, каже автор:

*Вони танцюють на ножах...
Вони повинні танцювати,
Щоб стан їм любий затримати,
Але в серцях їх лютий жах.*

*Нікчемна помилка – і в тіло
Уп’ється враз холодна сталь.
Та танцюристів тих не жаль,
Бо танки ті – їх власне діло.*

*Ось підколовся з них один...
Ось другий скрикнув, сплотнівши,
А третій, ніби занімівши,
Спинивсь на декілька хвилин...*

*І знов танцює... І надія,
Що, може, витанцює він
Собі і владу, й вищий чин,
Схололе серце знову гріє.*

*Танцюйте, поки вдаре час,
І враз поглине вас безодня...
Се може статися й сьогодні,
Але не жаль, не шкода вас!*

В часи тяжкої політичної реакції, коли здавалося, що чорна ніч назавжди огорнула українську землю, Микола Хведорович писав:

*Нависла ніч, стоїть понура,
Темніш сліпця, німіш од мура,
Без віри в небі, без роси,
І тільки чуть – як виють пси...*

*Нависла смерть понад містами.
Завмерло все. Немов очами
Тремтячі жертви прикував
До місяця велетень-удав.*

*А гей, хто смілу душу має!
Гукни, озвись, бо загибає
У людях віра в кращий час,
В ясний той день, що йде до нас!*

*Гукни! Бо пільма стоголова
Боїться сміливого слова,
А нам ти віри надаси...
Але не чуть. Лиш виють пси...*

Ще й сьогодні на наших землях “виють пси”. Виють і скавулять вони й поза межами України, де лише вчують українську ідею, слово правди про поневолений український народ, де лише побачать якийсь прояв праці над визволенням того народу. Виють пси...

Не бачачи просвітку для рідного народу, Микола Чернявський іноді впадав у розпуку. Ось у такому стані розпуки він писав:

*...Отак у далечі прийдешнього туманній
Мені ще мріявся щасливим рідний край.
А роки йдуть, і все не рідшають тумани...
І чую, не діждусь, щоб щезнули вони,
І вже нема в душі олживої омани,
І не присняться їй рожево-срібні сни.*

Малюючи в своїх творах драматичні або ідеалістичні картини, буденне життя, чар і красу природи, Микола Чернявський завжди унікав вигуків, стогонів, плачу та патосу. Його поезії надовго залишаються в пам'яті, захоплюючи читача своєю красою.

*Тихо на небі сплива
Місяць серпом золотим.
Хай над тобою літає
Щастя вві сні молодім!
Тихо вітрець повіває,*

*Тихо тополі шумлять, –
Спи без журби, золотая:
Стражники в небі не сплять!
Тихо музика нічна
В теплім повітрі дзвенить, –
Хай же до тебе із раю
Снів уві сні долетить!*

(“З пісень кохання III”)

Оцим прекрасним віршем хочу закінчити спогади про мого вчителя, Миколу Хведоровича Чернявського.

Друкується за вид.: Кедровський В. Обриси минулого: Деякі останні діячі-українофіли напередодні революції 1917 року. – Нью-Йорк – Джерзі Сіті: Свобода, 1966.
Правопис збережено.

Продовження у наступному випуску.

ІНФОРМУЄ ТАВРІЙСЬКА ФУНДАЦІЯ

Літстудія імені Василя Вишиваного при Херсонському державному університеті спільно з Таврійською фундацією (ОБУД) оголошує конкурс на кращий твір чи розвідку з теми: “Микола Чернявський: дорога в безсмертя”.

Номінації:

- 1) проза; 2) поезія; 3) драматургія; 4) публіцистика;
- 5) образотворче мистецтво; 6) літературознавство;
- 7) мовознавство; 8) краєзнавство.

Матеріали (літературні твори, розвідки, малюнки тощо) подавати до 1 грудня 2015 року за електронною адресою: super.turica@yandex.ru (Анастасії Турановій), за поштовою адресою: а/с 116, Херсон — 39, 73039 (Іванові Немченку).

Твори переможців будуть опубліковані у наступних випусках “Вишиванки” та “Вісника Таврійської фундації”, а також у збірнику “Розстріляна пісня Миколи Чернявського”.

Микола Чернявський

Шевченко

Братам зневіреним в науку,
За слово правди, рідний край
Прийняв він хрест, прийняв він муку
І випив чашу, повну вкрай...
І став прроком України,
І прогримів по всій країні
Його грізний огненний спів...
За те, що він будив братів,
За ті грізні його глаголи
Він не забудеться ніколи.

Він освітив сльозу криваву,
Що наші предки пролили
За рідний край, за рідну славу.
Ї він вирич з-під землі,
Підніс – і сяє перед нами
Вона безсмертними огнями.
За ту сльозу, за ту ясну
Зірницю нашу провідну
У безпросвітній темній долі –
Він не забудеться ніколи.

Він воскресив святі надії
На кращу долю, кращий час.
Огненним словом Єремії
Із тьми до світу кликав нас.
І світ засяв на Україні...
Зате тепер у домовині,
На рідних горах Дніпрових,
Де жить хотів він і не міг, –
Довічний сон пророка-сина
Чатує мати Україна.

1889

Микола Василенко

Тарас Шевченко

Проїшли роки, мов хмари над ріллею,
Промчав, як вітер, швидкоплинний час,
А він іде на повний зріст землею,
Надихує ідейним словом нас.

І наші душі сповнені наснаги,
І чорнотроп не заблукав у млі.
Колишуться блакитно-жовті стяги –
Висока суть праотчої землі.

Він вигострив нам серце голосами
Своїх пісень, що здивували світ.
І день новий лопоче прапорами
На княжих вежах Золотих воріт.

Вже блазні нам не зашивають рота,
Настали дні нових великих змін.
Але тривожить ще одна турбота:
Піднять раба останнього з колін.

І хоч пощезли виплодки тирана,
Які тримали націю в пільмі,
Але болить, болить колишня рана:
Сибір... гулаги... правда у тюрмі.

Духовним батьком будь повік, Тарасе, –
Ми всі твої – великі і малі.
Народна воля смертю не поляже,
Якщо ти будеш поряд на землі.

Тамара Манлич

Борцєві

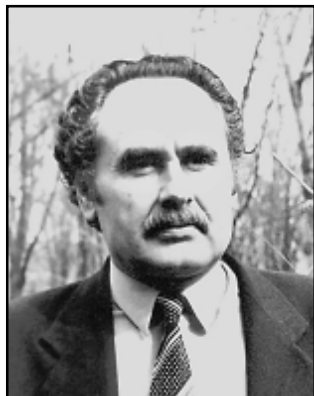
Пробач, Тарасе! І у кращім світі
Тобі спокійно спати кат не дав.
Допоможи ж своїм синам прожити
Так, як ти їм колись заповідав.

Твоя душа болить, не хоче чути,
Як знов дзвенять прокляті ланцюги.
Невже народ і досі ще закутий?
Невже не вгамувались вороги?

Аж ні! Нащадок твій, як вільний сокіл, –
Шляхетний птах з душею козака.
Його хай оборонить від жорстоких
Твоя борцева, праведна рука!

Поете наш! Надія невмируща!
Стань янголом, укотре захисти!
Ти ж добре знаєш, що недоля злюща
Нас хрест важкий примушує нести.

Промов з небес ясних пророчим громом,
Пораду дай, дорогу підкажи!
Ти, батьку, зцілиш українським словом,
Свяतिною залишишся в душі!

Валерій Кулик

Майдан. Війна. Болючі думи

Вінок сонетів

I

Воюють хлопці... Скаженіють “гради”...
Гримить удар – і вершник без коня...
Нахабний тиск сучасної армади
Між ночі не вщухає й серед дня.

І землю рвуть на друзки бомбопади
Жахкий вогонь серця перепиня.
Реальність – то далеко не паради...
І звідки та взялася маячня?

Біснуються російські генерали –
Так рие рилом рохлиста свиня.
Мов злякане од грому совеня,

Капрал Шойгу ще вдарить гопадрала...
Давно його когорта не вмирала...
Буває ж так, що плавиться й броня.

II

Буває ж так, що плавиться й броня
І світ палає разом з небесами.
Солдат Вітчизни стяг обороня –
Про це усі агенції писали.

Майдану ще не вичахла броня,
Іще живі зросійщені васали,
Іще підступна пастка-западня
Вирує неземними голосами...

Двадцятилітні вої в бліндажі
Не можуть кулемету дати ради.
А вороги з десантної бригади

Повзуть від горизонту, як вужі...
Чи зникнуть ці стокляті міражі,
Як недовіра до нової влади?

III

Як недовіра до нової влади,
В душі витають сумніви одні.
Не всі ж порозбігались казнокради,
Мов пшонки-януковичі брудні.

А ми все наслухаємо рулади,
Хвилюємось в душевній глибині,
Плекаємо прийдешні анфілади,
Помноживши на хилі трудодні...

То добре зважте, хто ми, з ким і де ми?
Яке у нас коріння та рідня?
Яка іще чекає западня?

Нерозрішимо, справді, теореми...
Існують в світі зрада і гареми,
Але є Бог, що всіх охороня.

IV

Але є Бог, що всіх охороня –
З ним правда вічна і любов нетлінна.
При чому тут погони та звання,
Коли в біді страждає Україна?

Така вже приключилася пеня:
Знайшлися в “брата” і гармата, й міна,
Щоб козаків припнути знов до пня,
Щоб нас таки поставить на коліна.

Гармидер, що розлунився в Криму,
Тавриди затлумив дзвінки принади –
І зажурились гори й водоспади...

І вже Донбас в химерному диму...
У себе я запитую: чому
Вони все лізуть, ненаситні гади?

V

Вони все лізуть, ненаситні гади –
Навпочіпки, буває і пластма,
Питаючи у Путіна поради,
Бо розуму ж у головах нема.

За прикладом “Гусарської балади”
Зі сходу суне непроглядна тьма,
На грудях перевісивши приклади,
І люте зло втаївши крадькома.

Нам треба прокидатись вряди-годи,
Облишивши байдужості спання,
Бо в домі нашім скільки ще хланья...

А злодії крадуться до господи,
Всі нечестиві, блудні від природи –
Сепаратисти й різна блюватня...

VI

Сепаратисти й різна блюватня
На волю нашу нагло зазіхнули.
А словоблуддя і липка брехня
Їх рабські спини в німіч перегнули.

Мов чорна обгоріла головня
(Бувають справді твердолобі мули),
Самарський воїн “с пылу и с огня”
Горілку перед боєм з фляги цмулив...

Такі не тільки “боїнга” зіб’ють,
А ще й запустять в космос канонади...
“Сказал полковник, значит, братцы, надо...”.

Хай в світі знають, як в Росії п’ють!
В підкоку, як під корком, зріє лютя,
І зайві тут начальницькі бравади...

VII

І зайві тут начальницькі бравади.
Бандери чи Бендери – все одно.
Ще й волонтерів можна убивати...
В мізках пропитих – лиш німе кіно.

Двом правдам, як не сился, не бувати.
Бракує фарб – убоге полотно...
Їх добре наловчили гвалтувати...
Навіщо двері, коли є вікно?

А наші вояки – моральна сила.
Їм не властиві похап й біготня...
Бджола несе нектар, не сіра тля.

І птахові в польоті служать крила.
У мріях же цвітуть ясні вітрила:
“За Україну!” – клич наздоганя...

VIII

“За Україну!” – клич наздоганя
Відважних в балаклавах патріотів.
Ніхто з них свого курсу не міня –
Той в армії служив, а той на флоті...

В бою потрібні, певне що, знання...
Замало їх було в навчальній роті.
В живу мішень стріляти навмання
Ще треба призвичаїтись піхоті.

У вибухах Луганщини степи,
Біжать по них армійські однострої
Між осоки туманної густої –

І падають солдати, як снопи...
Всевишній, порятуй і заступи!
Котел кипить, та не стачає зброї...

IX

Котел кипить, та не стачає зброї...
Навколо – заміновані поля.
Калюжі край доріженьки рудої
Луна далеких зблисків оддаля...

Осінній вечір... Темно, як в забої,
Ще й вітер плаче, наче немовля.
Як тяжко бути поруч зі злобою,
Стрічаючи у небі журавля...

Коли з тобою і надія, й віра,
То легше хрест свій до небес нести.
Добро колись ще має прорости,

Не дай лиш у собі зростити звіра...
У ворога на все жорстока міра,
Однак стоять несхитно блокпости.

X

Однак стоять неситно блокпости,
Обстріляні не раз, але надійні.
А місто Щастя, повне глупоти,
Сповідує премудрощі подвійні.

Сьогодні ми з тобою – я і ти –
По суті два суб'єкти благодійні,
Стараємось возводити мости –
Державницькі засади самостійні.

А ворог пре, аж просвітку немає.
На SMS-ках пишуться листи...
Й нелегко так до істини прийти –

Хто ж цю планету на плечах тримає?
А там, де стяг жовтоблакитний має,
Вогонь такий, що Господи прости...

XI

Вогонь такий, що Господи прости!
Від роду ми, щедротні гречкосії,
Все віримо в гуманність простоти –
У благородність стольної Росії...

Гляди свій племінь не занести
У круговерті тої чудасії,
Коли весь люд в обіймах блекоти
Не зерно, а кукіль настирно сіє...

Допоки наші помисли живі,
Повинні ми стояти всі горою,
Словесною не тішитися грою,

На перспективи зарядись нові...
Двигун мовчить, зачаївшись в траві,
А що візьмеш від техніки старої?

XII

А що візьмеш від техніки старої,
Коли ми танк не можемо завести?
Гортаємо думок своїх сувої
З буденності сумної дрібноти.

О, неприступні вічні стіни Трої!
Чи ми такі ще зможемо звести?
Та поки в нас окрім стіни живої.
Нема твердині... Спробуй захисти!

Турбота у солдатів лиш одна –
Були б сухими у бою набої.
Та щоб дістатись до хвилини тої,

Коли сурма побідна пролуна.
Захисників тривога не мина –
Під мінометним обстрілом герої...

XIII

Під мінометним обстрілом герої
Тримають оборону на зорі.
Стоять гуртом проти навали злої
Незламні, як завжди, багатирі.

І чорний дим летить з передової
На жовто-синє лоно прапорів.
Так на майдані в рвійному розвої
Минулий час із шинами горів...

Ще й благородна помста чоловіча,
Далека від німої сліпоти,
У подвигу спроможна розцвісти.

А то ж і не розпука, і не відчай –
Вони в таки абсурдному сторіччі
Не віддадуть своєї висоти...

XIV

Не віддадуть своєї висоти
Сержанти і майори ясночолі.
Матуся рідна, ти їх захисти
На бранному, на вогняному полі.

І кожен крок їх, люба, освяти,
Дай радості, розкриленої долі,
Щоб їм до ніг стелилися світи
І щоб серця палали не схололі.

Минуть літа. Одгомонять віки.
Імперії прирікши на розпади,
І тему архаїчної осади

Відтворюють історичні сторінки...
А поки що на березі ріки
Воюють хлопці, скаженіють “гради”...

XV

Магістрал

Воюють хлопці... Скаженіють “гради”...
Буває ж так, що плавиться й броня,
Мов недовіра до нової влади...
Але є Бог, що всіх охороня.

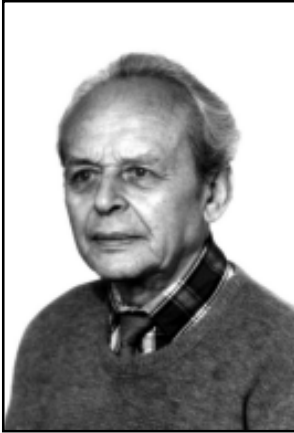
Вони все лізуть, ненаситні гади,
Сепаратисти й різна блюватня.
І зайві тут начальницькі бравади...
“За Україну!” – клич наздоганя.

Котел кипить. Та не стає зброї...
Однак стоять несхитно блокпости.
Вогонь такий, що Господи прости...

А що чекать від техніки старої?
Під мінометним обстрілом герої
Не віддадуть своєї висоти...

29 жовтня-4 листопада 2014 р.

м. Херсон.

Микола Василенко

Вони сказали

(катрени)

1

* * *

Сказав Меней: “Живіть в роботі рвійно,
Обходьте ледарську заразну кліть.
І вас не візьмуть баглаї в обійми,
Не вчитимуть, як вам на світі жити”.

2

* * *

Сказав Овдій: “Поети – брехуни,
Базікають про райський світ вони.
Але зашивши трубадурам рот,
Людина згине від журби й гризот”.

3

* * *

І.Дзюбі

Гуртуймося! Настала вже пора
Зробити нашу нашою Україну,
Щоб повні засіки було добра.
Любов і згода – кращі за руїну.

1 січня 2015 р.

4

* * *

Сказав Тодор: “Під стінами Кремля
Блукає тінь якогось короля.
В руках тримає призабуту п’еску,
Сюжет якої – доля Чаушеску”.

5

* * *

Заплутала його нечиста сила,
Пішов війною (Гітлер “не примір”).
Кебісти правди й розуму не вчили.
Як homo sapiens уже помер.

6

* * *

Сказав Лавро: “Українські волонтери,
Не там якісь заброди чи химери,
Вони знамення часу, знак століть.
Сердечно їх шануйте і любіть”.

7

* * *

Сказав Касян: “Тебе як популіста
Батьки зліпили з меду без тужби.
Щоб солодій не зміг раптово з’їсти,
Дивися пильно, ховрашком не спи”.

8

* * *

Сказав Овсій: “Ти, друже, ще не дід,
У подумках сягаєш вище неба.
Але чому, скажи, сучасний світ
Як на старого, дивиться на тебе?”

9

* * *

Сказав Денис: “В тобі ота дорога,
Яка веде до сатани і Бога.
До кого тим шляхом тобі іти,
Ніхто не вирішить, а тільки ти”.

10

* * *

М.Жулинському
Все просто так: життя майне за обрій,
Як мрево, зникне золоте крило.
Але залишаться учинки добрі
І честь твоя усім чортам на зло.

11

* * *

Сказав Панас: “Моя дружина Ліза
За словом до кишені не полізе.
В годину розважальну чи гірку
Вони у неї всі на язичку”.

12

* * *

“З багна себе не витягнеш за чуба, –
Сказав за чаркою мудрій Махно, –
Отож постав собі наказа руба:
Ніколи сам не заліжай в багно”.

13

* * *

Сказав Гемел: “Є мудрі, є і дурні,
Є так собі, не люди – помело.
Цікаво б знати: звідки в нас розумні?
Вони – це точно! – всі із НЛО”.

14

* * *

Сказав Донат: “Дивися, друже, в себе.
Постійності немає у тобі.
Учора вітер, падав дощ із неба,
Сьогодні – вітер й ночі голубі”.

15

* * *

Сказав Панько: “Могила кам’яна* –
Це первородна книга превелика.
Написана первісними вона,
Коли пером була іще мотика”.

16

* * *

“Не очорняй ніде свій древній рід, –
Сказав Кіндрат. – Піднось його до неба –
І білим буде, а не чорним світ,
І сплеск журби не звалиться на тебе”.

* Кам’яна могила – з епохи раннього палеоліту знаходиться в заплаві річки Молочної, поблизу с. Терпіння Запорізької області.

17

* * *

“Грабіжники, лакузи і нероби, –
Сказав Терентій, – бійтеся Європи.
Несолодко там звіку крадіям,
І ледарям немає місця там”.

18

* * *

Сказав Хведот: «Як тільки “кровосісі”
Втекли з олімпу, як з петлі бабак,
Настала тиша, мов зимою в лісі.
І думалось, що довго буде так».

19

* * *

Сказав старий Корній: “Росія – шука.
Як ненажерні хижаки усі,
Щоб не дрімали мирні карасі,
Вона до них періодично стука”.

20

* * *

Сказав Захар: “Вкраїна у вогні.
Горить земля. Ніде нема спокою.
Хоч ми тепер і дужі й не одні,
Та ворог з нас ще точить кров рікою”.

15 січня 2015 р.

21

* * *

Сказав Амос: “Спитати хочу вас.
Чия це зброя знищує Донбас?
Кого і де посіла паранойя?
Агресор хто? Чия пекельна зброя?”

22

* * *

Сказав Зосим: “Щоб не було сутужно
Й не жив рабом з лакузовим лицем,
Агресора карай, як предок, мужньо,
В бою не будь лякливим горобцем”.

12 січня 2015 р.

172

23

* * *

Сказав Петро: “Пора уже нам знати
Своїх героїв. Мусимо сказати,
Що ми серцями з ними у боях,
Тримаємо звитяжно рідний стяг”.

24

* * *

Сказала раптом свекрусі Марія:
“Коли загарбала наш Крим Росія
І наламала з дуру купу дров,
До неї лопнула моя любов”.

25

* * *

Сказав Юхим: “Де кровожерний птах,
Явився новопечений монарх.
Увесь обріс пекельними гріхами,
Немов козел за тином реп’яхами”.

26

* * *

Агресоре, спини свою агресь.
Ти вже у часі людськості, не дець.
Вгамуй в собі азійську дику силу,
Бо вирієш “своей стране” могилу.

10 червня 2014 р.

27

* * *

Гібридна війна. Чия це вина?
Хто ногу підставив народу?
В Донбасі лютує гібрид-сатана,
Що має ординську породу.

3 серпня 2014 р.

28

* * *

Не гаймо часу! Як свою родину,
Підтримуймо подвижницьке АТО.
Тримаймося плече в плече, а то
Накине ворог зашморг на Україну.

6 липня 2014 р.

29

* * *

Терористи вчора з'їли Боїнг.*
А сьогодні з радості такої,
Маючи азійську люту суть,
Донеччанів пострілами жруть.

18 липня 2014 р.

30

* * *

Хоч пошепки або, як слон, труби
Чи витанцьовуй перед ними гопки,
Вони не вчують (вроджені раби) –
У них у вухах ще радянські пробки.

31

* * *

На сьомому небі щасливчик той був, –
Мав, звісно, за долари квоту.
Та злізти завчасно із неба забув –
Упав, як чавун, у болото.

32

* * *

Отой з меншин, яких у нас багато,
Юрбився на Майдані, і не раз
Ставав на прю із “Беркутом” завзято.
Він задніх, як говориться, не пас.

33

* * *

Як тільки склав присягу Президент,
Озвалося щурів печерне кишло,
І почало, проникши в кабінет,
Його державне підгризати крісло.

* Boeing-777 Малайзійської компанії. Літак збили проросійські терористи. Загинули усі пасажери – 298 осіб.

34

* * *

Ми дивовижні загадкові люди.
Не ледарі, не меблі, не прибудди, –
До праці й подвигів душа горить!
Та вороженьки не дають нам житьь.

35

* * *

Не йшов – стояв, не знав куди іти,
Роздвоїв душу, як зорю гарячу.
Аж раптом вгледів стежку до мети –
І сам себе як воїна побачив.

36

* * *

Йому на здирство дні були врожайні,
Але прийшла люстрації пора.
Тепер читає книги кримінальні,
І пес на нього ногу задира.

37

* * *

Дари данайські у Донецьк з Росії
Нападники доставили чуть світ,
Не ковбасу, не сало, не олію,
Боєприпаси, міни, динаміт.

5 вересень 2014 р.

38

* * *

Злостивий варвар саме під обід
Привіз в Луганськ дарунки із Росії,
Не ковбасу, не сало, не олію –
Стрільцьку зброю, міни, динаміт.

10 жовтня 2014 р.

39

* * *

Сьогодні знов, очоливши похід,
Кривавий Молох надіслав з Росії,
Не ковбасу, не сало, не олію –
Ракетні гради, танки, динаміт.

40

* * *

Торуючи камазами свій слід,
Везуть, везуть дарунки із Росії,
Не ковбасу не сало, не олію –
Руїну, злидні, сльози, динаміт.

10 грудня 202014 р.

41

* * *

Гірські сини Шамілевого роду,
Які за край свій кров лили не раз,
Як сталося, що ви прийшли до нас
Душити нашу праведну свободу?*

15 грудня 2014 р.

42

* * *

Визвольницьке прославлене АТО,
Герої вславлених змагань, солдати,
Щоб пам'ять не згубив про вас ніхто,
Співатимуть на вашу честь кантати.

43

* * *

Хоч зовсім мало вже мене в мені, –
Свіча холодним сяйвом догоряє, –
Але Пегас – мій коник вороний,
Ще, слава Богу, у сідлі тримає.

Грудень 2014 р.

44

* * *

І.Микульському

За правоту й подвижництво тебе
Під ковпаком тримали кагебісти,
Живцем хотіли без приправи з'їсти,
Але не встигли – злопали себе.

* Кадиrowsькі чеченці збройно беруть участь у кривавих акціях російських терористів на східній частині Донбасу.

45

* * *

Знов своє торочать язикаті, –
З владою тепер вони на ТИ.
Й одночасно у Верховній Раді
Сиплють перець владі на хвості.

17 січня 2015 р.

46

* * *

Весна чекає ще отої днини,
Коли в гаю підсніжник – молоко.
Та лізе паросток із насінини,
Як мій із буди заспаний Сірко.

47

* * *

Оті небесні люди – друзі наші –
Живуть край світу, де старі зірки.
Вони за нас віків на двісті старші,
І ми для них ще зовсім малюки.

48

* * *

Квадригою у Мінську день і ніч
Шукали мир на лоні протиріч.
Взамін його знайшли коротку тишу...
Гора висока породила мишу.

12 лютого 2015 р.

49

* * *

“У Мінську хам (писака від газет, –
Відроду в голові у нього вавка)
В присутності людей, – сказав Альфред, –
Як лютий пес, на українців гавкав”.*

13 лютого 2015 р.

* Коли лідери країн “Нормандська четвірка” намагалися знайти рішення про виконання заходів “Мінських угод”, російський журналіст О.А. демонстративно, як собака, гавкав на присутніх українських журналістів.

50

* * *

Д.Павличку

В житті були і ями, і зірки.
І вірні друзі, що померли рано.
Були і подвиги і помилки.
Отож, було і добре, і погано.

51

* * *

В житті були і ями, і зірки,
І батько, й мати, (жаль, померли рано,
І вірні друзі, і слизькі “совки”...
Отож було і добре, і погано.

52

* * *

Болить душа, як звіку не боліла.
Сусід невтишний з нами на ножах.
Яка блоха й куди його вкусила?
Поїхав зовсім вже у нього дах.

53

* * *

Із тризубом на грудях, – до могили!
У пазурях гібридного орла,
Який п’є кров і тягне з неї жили,
Вона* ординця вже перемогла.

1 березня 2015 р.

54

* * *

“Українками красивий білий світ, –
Сказав Зенон, – вони, як ті родзинки.
Цвістиме пишно український рід,
Допоки будуть на землі вкраїнки”.

* Надія Савченко

55

* * *

Завітна здійснилася мрія –
На ноги звівся патріот.
“Прощай, великая Россия,
Страна рабов, страна господ...”*

56

* * *

Із вовчими очима, із розмахом
Російської імперії плебей
У дні примирення під Волновахой**
Тринадцять мирних розстріляв людей.

57

* * *

“Російських військ в Донеччині нема”, –
Сказав вован в імперсько-царським стилі.
Він каже правду. Між живих нема:
Під Маріуполем лежать в могилі.

58

* * *

Веде із півночі сучасний Чінгісхан
Обтяжений мечами караван.
Свербить йому правиця до розбою
Пройти від Волги до Дніпра ордою.

59

* * *

Донецький Валтасар*** ще п’є коньяк,
Здригається від гульбища будинок.
Та на стіні уже зоріє знак,
Який провіщує смертельний вирок.

* М. Лермонтов

** 13 січня 2015 року російський найманець із гармати розстріляв громадський автобус, загинуло 13 мирних людей, громадян України.

*** За Біблією син царя Вавилону Валтасар (539 рік до н. е.) під час розгульного бенкету на стіні помешкання побачив знак у вигляді напису *мене текел перес*, що пророкує смерть.

60

* * *

Учора їли ми російське щі,
А за вікном періцили дощі.
І слава Богу, що дощі, не звірська
За шибамми хурделиця сибірська.

61

* * *

Сказав Охрім: “Сьогодні Нафтобазу,*
Якою управляє ідіот,
Сприймай, як імпортовану заразу
Або як вже підпалений бікфорд”.

62

* * *

Блаженний день. У спеку на городі
Купаються в пилюці горобці,
І кіт, радіючи такій нагоді,
Свої ретельно точить пазурці.

* Пожежа на Васильківській нафтобазі (мережа автозаправних комплексів БРСМ-нафта, Київська обл.) наймасштабніша за півстоліття в Україні.

ІНФОРМУЄ ТАВРІЙСЬКА ФУНДАЦІЯ

Редколегії «Вісника ТФ» та
літературно-художнього збірника «Вишиванка»
проводять

Літературний конкурс
імені Василя Вишиваного
на кращий патріотичний твір.
Вік учасників конкурсу необмежений.

Матеріали надсилати за адресою:
а/с 116, м. Херсон-39, 73039.

Підсумки конкурсу оголошуються щорічно
в день народження Василя Вишиваного —
10 лютого.

Іван Немченко

Резонанс

Зацвіли щойно в грудні порічки.
Їм дивуються днини і нічки.
– Чом Ваш цвіт заряснів отак сміло?!
Новоріччя гряде з заметіллю!

А ми чули, що скрізь на майдани
Повиходили люди з туману.
Там знамена синіють привітно,
А по них – жовті зірочки-квіти.

Ми не можемо осторонь бути
І майданного зову не чути.
Тож хай будуть морози і клопіт –
Ми також хочем бути в Європі!

Невмируща сотня

Пала Євромайдан. Кийків і куль гроза.
І водометів стріли многоводні.
України вічний бунт, України біль-сльоза
Скликає сотні.

Чернігів і Луганськ, Одеса і Донецьк
Завмерли край фатальної безодні.
Але урочо йде у пекло вогняне
Небесна сотня.

Посланці від Дністра, від Бугу і Дніпра,
Від піль, морів і гір свободних –
Це гніву вояки і лицарі добра
В небесній сотні.

...І Київ, і Франківськ отерпли від жалю,
Львів кам'яніє від скорботи –
Полинув небом ключ, лелечий довгий ключ –
Небесна сотня.

...Поділля й гожий Крим, казкові Чернівці –
В жалобі-смутові сьогодні.
Всі віддають уклін в гіркі хвилини ці
Небесній сотні...

...Житомир і Херсон запалюють свічки,
Полтава поминає душі злотні.
Ген лине у віки над світом гомінким
Небесна сотня.

Війна

*...Той неситим оком
За край світа зазирає...*

Т.Шевченко

І знов прийшла війна. Звичайне слово
Із глибини стрімких тисячоліть.
Брат брату одяга міцні окуви
І зазіха на цілий світ.
Мільйони шлють йому привіт –
Осанну мілітарній силі.
Та тільки в світовій могилі
Чекає місце і на них.
Сліпі? Дурні? Недальновидні?
Роз'яснить це прийдешний день,
Якщо лишиться співбесідник
Хоча б один з-поміж людей.
Бо там не виросте й трава,
Де пройде третя світова.

Іван Киризьок

Поезії

За вікном

За вікном
Дрімає в тиші,
Гілка орябини,
Осінь,
Розпліта косу.
Старенький дід
Несе, буханку хліба
У торбині,
Жовте листя
Стелиться в траву.
Ворота холодечі
Розчинила осінь
У ночі,
Старість —
Гріє плечі
Біля печі,
Сховались в стрісі
Веселі цвіркуни.

Більськ, 09.12.2002

Істина

Ядром неспокою
Колише
Захмарене небо,
Сипле
Каплі дощу
На стомлені плечі,
Не змиє
З батьківського зрубу –
Істини основ.

Більськ, 16.12.2002

Слід

Слід по Тобі
Накладається на мій спомин,
Слід по Тобі,
Відбитий на стежині
Моїх днів,
Вигорає жар серця
і пісня
Недоспівана Тобою
Вже не тая пісня
Йде за мною
Під осінь.
Беру свій час
За руку,
Ступаю
За занавісу пережитого дня.
Я сам один
Тільки зоря в колодязі
Приколює мою пам'ять
До порога,
Ядро болю
Ковзається по губах.

Більськ, 17.12.2002

Тепло

Дивлюсь
А за городом
Вже вечоріє,
Дух села
Проскочив біля мене,
Зачепивсь
Білою бородою
За димник
Тай вскочив до печі.
Повеселішала хата,
Зварилась капуста.
Принесу, ще дров,
Хай радісне
В душі тепло
Не вистигає.

Більськ. 18.12.2002

Життя

Пружина
Життя
Закручена
Крутою стежиною
Змінних подій
Вижимає
З груди
Гарячу кров,

Пустіють
Наші
Розхлюпані дні.

20.12.2002

Роздає

Від предків
Чув я про архангела,
Що плугом оре
Городи
Чоловічого життя.
Йду нині
По скибині серед поля
А небо
Краплина по краплині
Теплий дощ роздає,
Переходжу
Поріг Благовіщення —
Доля і сонце котяться безупинно
По своїх колінах.

10.01.2003

Затишає

З усіх сторін
Овдовілими
Очима зими
Глядять
Втомлені вікна.
Кожному інакше
Віє вітер
У груди,
Йду
Твоїм слідом
Він затишає

Закінченим льотом,
Попеліє

Розкиданим гніздом
Польової пташки.

10.01.2003

Прикрились

Танцює вітер
В листях винограду
Капля дощу
Задивилась
В душу мені,
Тихесенько шепоче
Рідна хата
Теплі пісні весняні
Зеленими очима
Усміхається поле —
Співом прикрились,
Жайворонки на межі.

Більськ, 13.01.2003

Дійсність

В'ється зелений барвінок
Мов тая незбута надія,
Що березовим соком,
Теплим дощем
Майнула
В зажурі
Жовтим лататтям.
Недоспіваною піснею
Кличе
Батьківське поле,
Буденність
Виповняється пустечею,
Загортає дійсність
У плахту
Білого снігу.

Більськ, 14.01.2003

Монастир

Над Бугом рікою
Під золоченим куполом
Стоїть
Яблочинський монастир,
Місяць
Розвішав спокій
На білих стінах,
Ікони
В вишиваних рушниках
Овіяні ладаном
Глядять на нас
Очима предків.
Братський хор
Зятягнув сумний галас
Господи помилуй! –
Інок кононарх
Положив поклон
І в просторах
Теплий дзвін затих.

14.01.2003

Біля вогню

Стою у городі
Біля вогню
З тієї яблуні,
Що кора опала.
Гойдається в склянці
Недопита чорна кава,
Час без виміру
Тягне сонце
Сходом і заходом
На перехресті
Дня і ночі,
Гойдається роздум
Білим спокоем,
Вигладжує рани
Створені
Ходом життя.

Більськ, 14.01.2003

Покрова

Тополя
Задума осіння
Стеле лагідне листя
Навколо церкви
Перед хресним ходом.

Покрова
Зустріла нас
Урожаєм труда,
Пухом бабиного літа
Прикрила невдачі
І болю
Гарячий слід.

Більськ, 14.01.2003

Ікона

Ікона
У почорнілих
Дерев'яних рамах
З груші,
Що росла серед поля
Намальована
Долею моїх предків,
Цвітом
Застиглих надій.

14.01.2003

На Івана

На Івана,
На Купала
Зелені яблука
Танцюють у саду,
Черешні
Порожевілим личком
Кланяються
Перед дощем,

Що з теплих хмар
Над веселим лугом
Кропить пивом
По русалчиних грудях.

14.01.2003

Жнива

Жнива —
Золоченим зерном
Сипле серпень,
Спів
Перепелиць
Сповідчає
Час Вирію,
По стерні
По скронях
Минулого
Розсипались
Каплі
Теплого поту
І крові.

17.01.2003

Під осінь

Бродять по поплаві
Змучені коні
Насторожі
Береза сумна,
Від роботи
Потріскали мами долоні
Тягнеться хмар
Густа сивина.
В садах
Опале листя палять,
Вогники мов мотилі
Осіню пісню грають
Обтріпаніми крильми.

24.01.2003

Спокій

Приспана вулиця —
Камінь
З-під кінського копита
Теплим сном
Приліг у траві.
Тиша
Поміж небом
А зеленим городом,
Місяць —
Мов безсонна русалка
Присів
На тополю.
Краплини спокою
Летіли
За пазуху мені.
Виляпую
Звуки м'якої надії,
Вони
Голубеньким сяйвом
Розпливлись по вікнах.

24.01.2003

Злочин

Пробую вивести
Звуком теплої
Нашої молитви
З грудей печаль, що тліє
Від зими сорок шостого року.
На закривавлених черепах
В лісі за Старими Пухалами
Роздавлена перепоченим чоботом
П р а в д а
Мов жовч стирчить у глотці,
Дзеленчить невтихаючим
Плечем вдовиць
Та пекучою сльозою сиріт,
Що запам'ятали зі знімки
Обличчя батька.

Вас там тридцять
На віки лягло
Хай терпіння
Переміниться в каплі сонця
На соняшниках
В рідних селах весною,
Дай Боже!

03.02.2003

Гра

Стирчать в промовах
Слова
Обіцянок ідеальних
Мужчин
В золотих галстуках,
Садизм наруги
Тче криміналу завулки,
Моральні ідеї
Вигнулись п'яним тілом
Дівчини під стовпом.
Мужчина
В золотому галстуку
Церує совість банкнотами,
Кладе долоні
На місце
Де чорти
Малюють карти
До нової гри,
Перша
Виходить в Європу
Дівчина
В істеричних мріях
Без козиря.
Дійсність —
Гарячий попіл сподівань
Плететься засміченим тротуаром.

03.02.2003

Надія Теленчук

Із збірки “Ніжна”

ВІРШІ

Лєвова ніжність

Тут святість! Тут... упасти б на коліна,
Нехай в мені віки твої пройдуть,
Хай заблукаю у нічну годину
А чи вдихну повітря просто тут...
Про голубів твоїх писала Ліна,
Про лінії твоїх святих соборів.
Бо ти – сама величність! Крик століть –
І відгомін бруківкою надворі.
Ти вічне свято. Зупинися, мить!
Ти надто і прекрасне, й нереальне.
Дзвонять церкви для молодят вітально,
А голубів охоплює блакить.
Твої вночі ліхтарні сонця круглі.
І музика з підвальних барів.
...Львів.
Це ти мене – у каві і у струдях –
Привабив, полюбив і захотів.
...лишити чи хоч дати щось на пам'ять...
Смак цього міста надзвичайно ранній,
Тут навіть шоколад на смак кохання.

21. 09. 2013

Тиша

На грудях, не вдихаючи, лежу –
Боюся ніжність лагідну злякати –
Вона і полохлива, і крилата.
Мені словами перейди межу.
Годинник стих, як вередливий жук,
Забився в закуток і хоче спати.

Читай мені про все: про давній світ.
Нехай від слів твоїх зникає острах.
Читай античним: м'яко, тихо, просто.
Нехай мені квітковий шле привіт
Далекий майже-літній майже-острів.
Нехай щасливим буде твій політ.

У сутінковій сцені – тільки ми.
Вина дві краплі на краю фужера.
І Божий спокій. Тепла атмосфера.
Нам випало прийти в життя людьми!
Такі щасливі. Тіні на портьерах.
Читай – мене за душу обійми.

Хай кажуть, що книжки – лише старим,
Ми ж молоді. Мені б твій голос чути.
Ні викриків, ні спалахів салютів –
Позаздрив би цій тиші пілігрим.
Комусь дороги всі ведуть у Рим,
А нам – туди, де разом тільки бути.

Я чую в піднебесі тихий спів –
То янголи зреклись мечів й шоломів.
А може якось через сотні літ
Вгамується моя сердечна втома
І тихо прошепоче: я вже вдома.
А поки домом – весь цей Божий світ.

27. 03. 2014

Послухаю цей степ.
Стоїть уже віки.
Холодним повз щоку
Скуйовджує волосся.
Зі Сходу, як вертеп,
На відстані руки,
На вигляд перваку –
Йде сонце між колоссям.

Народжується день.
Апостоли-птахи
“Осанна!” – завели
Для дня біля колиски.
Таких святих пісень
Не знає звір лихий:
Дивуюся, коли
Людина буде?
Бризки –

Як розсипи вогню –
Під хмарами пече.
Це Бог-коваль сидить.
Над іскрами жаровні,
Кує оправу дню.
І тихо за плече
Мене світанок вмить.
Я бачу невимовне.

27. 06. 2014

Коли затерпають всі м'язи і розум холоне
Коли себе любиш, таксі береш до перону
Коли у кишені вже не залишилось патронів
Коли за плечима лишається спомин досвіду
Збирай свої гільзи і сили, думки і речі
Та їдь хоч світ за очі, хай навіть недоречно
У цьому житті ти на щастя лише приречена
І кожного дня прокидайся із Богом вдосвіта.

20. 09. 2014

Їду додому

Хмари у небі крилатими журавлями
Марять так низько над полем по заході дня.
Мудрість життєва, напевно, приходить з роками.
Їду додому. Уперше, щоб так навмання.

Вогко-хрусткі жмутки біло-плацкартної постілі
Якось не ваблять до сну. Тільки річ не у тім:
Просто вночі мені більше відчутні апостоли.
Хто ж вас запевнив у тім, що зірки – не святі?

Де ж бо та святість? –
В дорозі якраз відчувається.
Стогне-рипить на колесах іржавий вагон.
Грань у життя певно десь на кінці тої палиці,
Що її міцно в руках затискає Харон.

Завжди в дорозі себе почуваю голодною –
Спраглою на почуття у глибинах душі.
Може, в людини молитися звичка природна є? –
Пошуки рідного там, де навколо чужі.

Певно, якась в мені крапля
Була вже надмірною.
Дякую, світе! Від тебе тікаю в село.
Дай мені мить... І заплющую очі покірно я.
В рідних обіймах і дихати б легше було.

21. 06. 2014

Таврійське

Полум'яний захід крізь церкву із цегли та честі,
Де вікна в просвітах лаштують палітру небес.
О Господи! Маки з ромашками на перехресті:
Краса аж до засухи.
Батько – старий Херсонес...

Дніпрова вода – наче дзеркало:
небо у хвилях,
Обидва готуються тихо до теплого сну.
Тут знову спокійно...
Комиш відпускає бадилля.
Здається, це небо чекало мене лиш одну.

30. 05. 2014

ІНФОРМУЄ ТАВРІЙСЬКА ФУНДАЦІЯ

Херсонська обласна організація НСПУ та Херсонський обласний осередок «Молодого Народного Руху» спільно з редколегією Херсонського літературно-художнього збірника «Вишиванка» проводять щорічний Літературний конкурс імені В'ячеслава Чорновола серед творчої молоді Миколаївщини, Одещини та Херсонщини.

Вік учасників конкурсу — від 14 до 28 років. Термін подачі матеріалів до 20 лютого поточного року. Номінації: поезія, проза, драматургія, публіцистика.

До розгляду приймаються твори, присвячені історії та сучасному буттю нашого народу, перейняті українською національною ідеєю.

Мова творів українська.

Матеріали приймаються за адресою:

Редколегія збірника «Вишиванка», на конкурс,
а/с 116, м. Херсон, 73039.

Твори переможців публікуються в чергових випусках збірника «Вишиванка» та в херсонській періодиці.

Олександр Найдюнов

Український народ як соборна особистість

1. Народ як соборна особистість

У багатьох науках щодо вивчення процесів і явищ можна виокремити два основні підходи: *холістичний* і *мерологічний*. Мерологічний підхід (від грецького *meros* – частина, міра) відомий також як “редукціонізм”. Редукціонізм, що приніс безліч відкриттів у фізиці, хімії і деяких інших природничих науках виявився практично неспроможним пояснити найбільш фундаментальні особливості живої матерії, її специфіку. Це повною мірою стосується й людини, етносу, людства. Одним із сучасних наукових підходів є холістичний (від грецького *holos* – цілий, цілісний). Цей підхід розглядає об’єкт дослідження як єдине ціле (тіла є щось більше, ніж просто сума своїх складових). Холістичний підхід, з нашої точки зору, є продуктивним при вивченні етнічних і взагалі живих систем [20, с. 113].

Науковці здавна відмічають, що народ, нація, людство в цілому *ізоморфні* – схожі на окрему людину структурно і функціонально. Ця ідея про єдність макро- і мікрокосму пронизує древні вчення Сходу і Античності. У індійських Ведах, особливо у Рігведі, згадується, що не тільки суспільство, але сам усесвіт (його частини) було створено з Пуруші (давньоінд. *Purusa*, букв. “людина”) [8, с. 41]. Ідея такої схожості знайшла своє відображення в платонівській

концепції взаємозв'язку Людини великої (соціального Логоса) і Людини маленької (особистості) [26], а також у теорії суспільства як великої “соборної особистості” О. Конта [12, с. 34]. Ідея розгляду народу як інтегральної особистості (колективного суб'єкта) обґрунтовувалася науково в працях М. Бердяєва, М. Лоського, Л. Карсавіна, І. Гердера, В. Гумбольдта. Цілком природно вважати, що ця особистість розумна, тобто має свідомість, колективну пам'ять, свою історичну логіку та інші атрибути інтелекту. Зокрема, К. Юнг вважав, що “душа народу є лише більш складна структура, ніж душа індивіда” [35, с. 95]. А український дослідник І. Каганець зауважує: “*Життя народу, його установи, вірування і мистецтва є лише видимим продуктом його невидимої душі*” [9, с. 14]. Тому можна цілком реально говорити про свідомість, розум, дух, інтелект, волю, пам'ять, характер, душу, енергію українського народу.

У зв'язку з цим українські дослідники Ю. Канигін і В. Куперець, пропонують розглядати народ як єдину психоінформаційну систему, досліджувати яку має нова наука: **когнітивна етносоціологія**. Когнітивна етносоціологія розглядає етнос як єдину психоінформаційну систему, для якої справедлива та ж типологія, що і для окремих людських індивідів. Когнітивна етносоціологія утверджує поняття народу як системи, що функціонує на матеріальному, емоційному, когнітивному (інтелектуальному) і духовному рівнях [10, с.270].

Системний і холистичний підходи до народу та науково обґрунтована етнополітика виникають лише в пору отримання ним незалежності і державності: народ стає в повному сенсі суб'єктом історії, що самоорганізується, цілісним розумним організмом. Зростає розуміння того, що економічні та інші біди кореняться в нестачі не енергоносіїв, досвіду чи розумних працівників, а інтегрального (системного) розуму – відсутності здорового глузду, логіки у виробленні та реалізації продуманих рішень на всіх рівнях, невмінні відбирати і використовувати найкращі ідеї і кращих інтелектуально обдарованих людей.

2. Свідомість українського народу як “великої людини”

Душа. Душею будь-якого народу є його релігія. Релігією українського народу є християнська. Саме вона стала причиною його виникнення. Завдячуючи їй, ми народилися

як нація і здійснюємо, завдяки Вищому розуму, власну історичну місію. Через те, що християнська релігія є душею українського народу, її так несамовито знищували московські більшовики. Вони знали, що для того, щоб знищити народ, перетворити його в слухняну юрбу – потрібно знищити його душу – християнство. Для живучості кожної людини, як і кожного народу, потрібна здорова душа. Чим краще і послідовніше ставлення українців до християнської науки, тим соціально і духовно здоровішим і міцнішим буде українське суспільство.

Душею українського народу є його *пісні*. За висловом О. Довженка, *“українська пісня – це бездонна душа українського народу”* [7, с.21]. Українські пісні оспівують красу рідного краю, передають нащадкам славу наших великих пращів. Є пісні про чарівні людські почуття та переживання. Українська пісня, що називається, бере за душу. Вона надихає, заспокоює, розраджує, дарує надію. Традиції та моральні цінності українців гарно передані у піснях. Багато чудових віршів, які покладені на музику, стали улюбленими піснями.

Сьогодні набула особливого змісту стара лемківська тужлива пісня *“Пливе кача по Тисині”*. Тепер вона нагадує нам про полеглих новітніх героїв. Уперше вона була опублікована українським композитором і фольклористом Д.Задором у збірці *“Народні пісні підкарпатських русинів”* 1944 р. У виконанні гурту *“Піккардійська терція”*, ця пісня стала широко відомою, коли прозвучала на Майдані Незалежності в січні 2014 р., після смерті білоруса Михайла Жизневського, який одним з перших загинув у боротьбі зі злочинною владою. Друзі героя знали, що *“Гей, пливе кача”* є його улюбленою піснею і тому ввімкнули її під час прощання з ним. Через сильне смислове й емоційне навантаження цієї пісні її продовжили співати в пам’ять за іншими загиблими, а трохи з часом вона стала неофіційним гімном Небесної сотні. *“Людина, яка написала цю пісню, перепустила її через серце. Тому зараз із автором в унісон плачуть сотні тисяч людей”*, – сказав учасник української акапельної формації *“Піккардійська терція”* Я.Нудик.

Мова є також виразником душі народу. Мова – одна з умов буття української нації. Так як у людини може бути тільки одна душа, так і у народу може бути тільки одна мова. Будь-які розмови про декілька державних мов в Україні – це як розмови про декілька душ народу. Німець-

кий філософ М. Хайдеггер стверджує, що мова мислить, а речі існують, якщо не бракує мови [2, с.71]. Можна додати, що мова є умовою існування не тільки речей, а й буття цілого народу. Український пророк Т.Шевченко написав у вірші “Подражаніє 11 псалму” (1859): “*Мій Боже милий, як-то мало Святих людей на світі стало. Один на другого кують Кайдани в серці*” [33, с.513]. І тут же співець додає: “*Возвеличу Малих отих рабів німих! Я на сторожі коло їх Поставлю слово*” [33, с.513]. Наш український геній звертає увагу на те, що серед українського люду недостатньо людей з любов’ю в серці, але багато, що сіють розбрат, одурюють людей, змушують їх ворогувати між собою. Проте мова (особливо слово Боже) покликані консолідувати український народ: для Шевченка *слово* одночасно означає і *мову українську*, і *Святе Письмо*. Особливо це стало актуальним в умовах побудови сучасного українського інформаційного простору.

Святе Письмо робить будь-яку національну мову духовно здоровою. Правильна мова означає здорову душу народу. Перш за все, говоримо про відсутність нецензурних слів у мові, вживання слів за їх точним призначенням і сполученням, категорична заборона підміни смислу і значення слів – уживати слова потрібно тільки в їх прямому означенні предметів і явищ. І найголовніше: потрібно завжди говорити правду, ніколи не брехати! Це потрібно зробити для того, щоб в Україні почали вершитися справи. Ось, що пише Т. Шевченко в поемі “Кавказ”: “*Кати знущуються над нами, А правда наша п’яна спить. Коли вона прокинеться?*” [33, с.261]. Правда прокинеться, коли українській мові буде повернено її власне національне обличчя в сучасній формі; буде прояснено значення усіх слів; усунуто дублювання та підміну смислу слів та засмічення української мови; громадяни рішуче стануть на біблійні позиції, як заповідав Тарас Шевченко, життя за словом Божим – запорука життя людини і народу.

Це потрібно зробити, щоб побудувати повноцінне сучасне українське інформаційне суспільство та не бути схожими на військо, що виросло з зубів дракона, яке посіяв на Аресовому полі Язон і яке саме себе винищило, коли Язон кинув в його середину величезний камінь, як про це йдеться у міфі “Походи аргонавтів за золотим руном” [4, с. 161-183].

Брехня є тим каменем, який “кидають” у народну гущу через засоби масової інформації різного роду зовнішні та

внутрішні маніпулятори. Ці “вкидання” переслідують просту мету – роз’єднати єдиний суспільний організм, награвити людей одне на одного. Так як це зробили більшовики, коли нацьковували брата проти брата, а сина проти батька. На жаль, недооцінка нами Тарасового заповіту призвело до трагічних подій на Сході України. Частина одурених українців Донецької і Луганської областей стали зрадниками і взяли в руку зброю проти своїх єдинокровних співгромадян.

Українському народу необхідно поставити на сторожі громадянської злагоди спадщину своїх видатних синів, зокрема Т. Шевченка та Біблію [17, с.30]. Боже Слово на сторожі народу – запорука правди, здійснення потрібних державних і суспільних заходів та громадянської злагоди в народі. Його повне, всеохоплююче і безкомпромісне дотримання сприятиме оптимальному розвитку суспільства і держави.

Характер. Риси національного характеру українців: перша – інтелектуальність, друга – працелюбність, третя – індивідуалізм, четверта – нерішучість у ситуаціях, які потребують вибору одного з кількох варіантів, але одночасно твердість у досягненні мети. Основними рисами характеру українців, на думку багатьох дослідників, є також гостинність, потяг до освіти, повага до старших, мужність, здоровий оптимізм, а також емоційність, романтичність, іронія і самоіронія, цнотливість стосунків чоловіка та жінки.

Розум. Він виражає здатність людей мислити: аналізувати, й робити висновки. Це вища форма творчої інтелектуальної діяльності, що полягає в усвідомленому оперуванні поняттями і опирається на розкриття їхньої природи і змісту. Українці мають гострий розум [16, с.60]. Соціальний розум проявляється в умінні робити висновки з власного історичного досвіду та інших народів.

Інтелект. Це одна з характеристик розуму. Інтелект – стрижневий елемент свідомості людини й народу. Інтелект – це інформаційний аспект етносу: здатність збирати, передавати, зберігати інформацію і використовувати її для вироблення знань (знаходження істини). Соціальний інтелект – це здатність розпізнавати і вчасно і ефективно вирішувати суспільні проблеми. Інтелект є сконцентрованим досвідом розв’язання соціальних проблем, що надбані суспільством впродовж свого існування і успадковані від попередніх поколінь. Вирішальне значення в цьому випадку має елемент пам’яті – внутрішньої (оперативної) і зовнішньої.

Етнічний інтелект – це здатність етносу (нації) робити вибір у найширшому розумінні слова: 1) вибір між добром і злом; 2) вибір своєї політичної, економічної, наукової, військової еліти; 3) вибір державного устрою, форми держави, способу життя. На жаль, українському народу тут складно чимсь хвалитися. Метання і невизначеність з таких питань як 1) кого вважати народними героями (то присвоюють Героя України, то відбирають)? 2) якою має бути Конституція України (твердять, що вона є найкращою в Європі, але міняють її з приходом кожного нового Президента), 3) який державний устрій для України є найкращим (президентсько-парламентський, парламентсько-президентський чи якийсь інший)? 4) якою повинна бути виборча система (мажоритарна, пропорційна, змішана)? Потрібно покласти край цьому інтелектуальному метанню українців, сформувавши повноцінний суспільний інтелект: розвинену громадську думку, реальну багатопартійність, різноманітність ідеологічних платформ, захист журналістської праці і реальна свобода засобів масової комунікації і теледоступу.

“Головний вияв соціального інтелекту – в умінні формувати свою державу, її політику. Держава і є зосередженням колективного (об’єктивного за висловом Гегеля) розуму” [11, с.155].

Дух. Це – розум, реалізований вільним народом, внутрішньо з’єднаний з “етичною субстанцією”. Дух є індивід, що конститує світ, який реалізується в житті вільного народу. Дух, отже, є єдність самосвідомості в здійсненій свободі і незалежності і ціле в його опосередкованій опозиції. Дух – це “*Я, яке є Ми, і Ми, яке є Я*” за Гегелем [3, с.439]. Дух має інтерсуб’єктивний соціальний вимір. Він проявляється в мистецтві, філософії, релігії народу. Дух це поєднання розуму народу з його “серцем”, етикою, моральними цінностями і настановами. Дух українського народу виразно проявився під час допомоги і відновлення боєздатності українській армії у війні з російськими окупантами. Майже розвалену армію українці відновили за лічені місяці.

Воля. Це – сила свідомої обдуманної дії. Воля – це психічна сила, за допомогою якої етнічний розум робить вибір цілей, які хоче досягти та керує зусиллями у виконанні своїх прагнень. Поки що наш народ не усвідомлює цілі, до яких потрібно прагнути. Було б добре, якби ці цілі були свідомо пов’язані з тим, що викладено

в Біблії: накопичення людиною і суспільством Духу Святого. Оскільки воля це сила, то в першу чергу волю народу видно через силу держави, через її здатність навести цивілізований порядок в суспільстві. Якщо держава, слабка, корумпована, здатна тільки на зовнішні займи для забезпечення власної й суспільної життєдіяльності, то тут є над чим нам замислитися.

Пам'ять. Запапам'ятовування, збереження і наступне відтворення особистістю її досвіду і складає сутність процесу пам'яті. Пам'ять – це психічний процес відображення досвіду людини і суспільства. Вона є одним із п'яти пізнавальних процесів (відчуття, сприйняття, мислення, уява й пам'ять) та відповідно потужним знаряддям інтелекту людини.

Соціальна пам'ять передбачає засоби, соціальні механізми, соціальні інститути по обробці, відбору, збереженню, використанню та передачі в спадок наступним поколінням соціального досвіду. Для того, щоб досягнути навіщо людині і суспільству пам'ять, звернемося до *священної історії*, до давньогрецьких легенд.

Давні греки Богинею Пам'яті вважали **Мнемозину**. Їм'я цієї Богині дало назву пам'яті (наприклад, в українській мові: мнемонічні вправи – вправи на тренування пам'яті). Мнемозина символізує важливість збереження пам'яті первісного (початкового) значення слів і відповідного (без перекручень) їх вживання. Вона була також богинею часу (історичного). Греки приписували їй впровадження мови (літер) і рахування (чисел, цифр).

Найдавніші грецькі поети оспівували Зевса, його боротьбу з титанами і улаштування порядку на Олімпі і в суспільстві по законам блага і гармонії. Мнемозина покровительствує тим, хто фіксує пам'ять про ці великі події і певне духовне начало, яке є джерелом спонукання людей до трансформації Хаосу (безладу) в Космос (лад, порядок) видимого світу, що представлено в мові. Мнемозина – творець Мови: поняття (імен, найменувань предметів) та їх значень. Біля її святилища було джерело Лети-Забуття (забуття – отримання людиною певного стану (дельфійський оракул)), з якого пили воду ті, хто мали намір запитати Бога (запитати значення слів), і джерело Мнемозини (Пам'ять), з якого пили вже, коли отримали відповідь. Тут же стояв трон Мнемозини, який допомагав молільникам утримувати в пам'яті бачене й чути [19, с.145].

Пам'ять – це психічна властивість людини, здатність, до нагромадження, (запам'ятовування) зберігання, і відтворення досвіду й інформації. Інше визначення, говорить що пам'ять – це здатність згадувати окремі переживання з минулого, усвідомлюючи не тільки саме переживання, а його місце в історії нашого життя, його розміщення в часі й просторі. Пам'ять важко звести до одного поняття, але підкреслимо, що це сукупність процесів і функцій, які розширюють пізнавальні можливості людини. Пам'ять охоплює всі враження про навколишній світ, які виникають у людини.

Пам'ять – механізм збереження ідентичності народу: пам'ять тримає найголовнішу інформацію народу про самого себе. Втрата пам'яті це втрата себе. Пам'ять це засіб здійснення продуктивної діяльності – навчання, професійної діяльності. Зміст пам'яті є основою для творчої діяльності, оскільки створення чогось нового завжди спирається на попередній художній і мистецький досвід, накопичений народом.

Національна пам'ять у українців майже втрачена. Вони не пам'ятають і, відповідно, не пишуться тим, що після поштопа цивілізація розпочалася з земель, на яких вони мешкають як автохтонне населення. Розпочалася ця землеробська цивілізація з держави Аратти (Оріяни), яку заснували наші прадіди – арійці (орійці) у 5508 році до Різдва Христового – біблійної дати створення світу. Українці певною мірою знають про Аратту (Трипільську археологічну культуру), але якось невиразно і неусвідомлено, а своїх видатних предків – арійців, що вказували шлях народам до того, до чого закликав нас Христос, – праведного життя, миру, злагоди, гуманності, розуміють у сенсі спадщини нацистської Німеччини.

Втратили українці пам'ять про свою високорозвинену писемність, яскравим прикладом якої є пам'ятка нашого народу “Велесова книга”. Призабули свій вік, що вони є ровесниками християнства, що правильне наша назва – руси (русичі), а держави Київська Русь. І найголовніший факт світової історії: Ісус Христос народився в галілейському етнічному середовищі. Галілеяни це українські галичани, тобто наш народ дав людству його Спасителя. Ось як сам Бог звертається до нас: *“Але ви вибраний рід, священство царське, народ святий, люд власности Божої, щоб звіщали чесноти Того, Хто покликав вас із темряви*

до дивного світла Свого, колись ненарод, а тепер народ Божий, колись непомилювані, а тепер ви помилювані!” [25].

Енергія. Відомий український вчений Іван Огієнко переконливо довів: у мові конденсується духовна енергія народу [24]. В. Гумбольдт вважав, що всесвітня історія є результатом діяльності духовної сили, що лежить за межами пізнання, яка не може бути зрозуміла з причинної точки зору. Проявляє себе ця духовна сила через творчі здібності і особисті зусилля окремих індивідів, що впливають з природної необхідності або з потреби. За В. Гумбольдом, історичний поступ суспільства є результатом свободи людей і вміння берегти етносом свої роди, мову і релігію, що тотожне самозбереженню себе як народу [5, с.325].

Російський дослідник Л. Гумильов обґрунтував, що енергія народу проявляється в його пасіонарності [6, с.5]. Пасіонарність – надлишок біохімічної енергії – живої речовини, що породжує жертовність, часто заради великих цілей. Пасіонарність – це непереборне внутрішнє прагнення до діяльності, спрямоване на здійснення будь-яких цілей. Ця мета є для особи ціннішою навіть власного життя, а тим більше життя, щастя сучасників і одноплемінників. Вона виключає байдужість. Пасіонарність на засадах християнської моралі робить людину героєм.

Енергія українського народу проявляється в його національній ідеї. А національна ідея передбачає певну жертовність, як жертовність духовної покровительки нашого народу великомучениці Варвари, яка була твердою і непохитною у християнській вірі.

Підсвідомість українців:

особливості українського архетипу

У філософській культурі ХХ століття поняття архетипу утвердилося завдяки працям швейцарця Карла Юнга. Він говорить про архетипи колективного підсвідомого, що визначають існування будь-якої нації і навіть раси. Вони є універсальними субстанційними формами мотивації та поведінки будь-якої людини.

Архетип – це реальність, яка є первинною щодо свідомості та культури. Архетипи колективного позасвідомого є фактами психологічної дійсності людства, тієї дійсності, що передує культурі та зумовлює її. ***Архетип*** (від грец. arche – початок і typos – образ) – первинний образ, оригінал; “образ колективного несвідомого”, тобто символи, що лежать в основі міфів, фольклору та самої культури в цілому та

перехідні з покоління в покоління. Наприклад: зла мачуха, добра і прекрасна падчерка, народний герой-захисник.

Архетипи успадковуються подібно до того, як успадковується будова тіла. Архетипи задають загальну структуру особистості і послідовність образів, спливаючих у свідомості при пробудженні творчої активності, тому духовне життя несе на собі архетипічний відбиток. Архетипи структурують розуміння світу, себе та інших людей; з особливою виразністю вони проявляються в міфічних переказах, казках, снах, а також у при деяких розладах психіки [34]. Набір архетипів обмежений; вони лежать в основі творчості і сприяють внутрішній єдності людської культури, роблять можливим взаємозв'язок різних епох і взаєморозуміння людей.

Український дослідник С. Кримський до універсальних архетипних символів зараховував формулу троїстості буття, символіку протилежностей (світла і тіні, верху і низу, солярного і хтонічного, плоті і духу), символи проєкцій та відображень, розумного порядку (софійності) і хаосу, довершеності кола і невизначеності лабіринту тощо.

Драматичні суперечності людських доль сконденсовані в архетипі тіні. Тінь – те, що людина воліє забути чи приховати, прориви підсвідомого. В українській міфології вогонь фігурує і як добре (священне) начало, і як втілення злих сил, і як амбівалентний (двоїстий) елемент. З інстинктом розмноження, родючістю пов'язаний архетип змії (втілений, зокрема, у кераміці Трипілля), образ якої близький до образу вогню, тобто пов'язаний із пристрастями або з очищенням від них. Формою міфологізації архетипу змії було перетворення її на образ дракона. У текстах колядок наявний архетип першолюдини.

Найпоширенішим є архетип води – пробудження до життя, очищення. Українці первісне буття вбачали в єдності втіленого у світлі чоловічого і втіленого у воді жіночого начал. Із ритуальним обмиванням водою пов'язаний акт нового (другого) народження. Архетип води трансформується від *“родового лона”* до *“чистоти, щастя, здоров'я”*. Вода пов'язана з коханням, любов'ю. Кольори державного прапора України – жовтий і синій. З часів Аратти (Трипілля) жовтий є символом вогню, сонця, а синій колір – символ води. Пушко В. стверджує, що виражені в романі В. Барки *“Жовтий князь”* яскраво висвітлюються архетипи природи та землі як найбільш відповідні національному менталітету українства [27].

Архетипи підсвідомості українського народу є темою, яка потребує свого подальшого осмислення тому, що є важливою для розуміння творчості українських письменників, поетів і філософів, а також розуміння витоків і мотивів діяльності нашого народу.

Особливості української культури.

Українська ідентичність

Кожен з етносів має свої неповторні характерологічні особливості. “Вони зумовлюються й культурними традиціями, й географічним розташуванням, кліматом, і антропологічною своєрідністю, особливостями темпераменту суб’єкта історичної дії тощо” [31, с. 68]. Народ як соборна особистість із власним унікальним обличчям є результатом комунікації між особистостями. Він є результатом такої комунікації, в ході якої виникають архетипи національної культури як її вихідні ознаки. Ці архетипи надають комунікації буттєву повноту, без якої неможливе етнічне і національне буття.

Ці онтологічні основи комунікативної і соціальної взаємодії осіб, родин і родів окреслюють місце людини не тільки у просторі, але й у часі всесвітньої історії, зображують її включеність у той чи інший тип етнонаціонального спілкування [31, с.403]. Специфіка людського буття значною мірою полягає у тому, що внутрішня комунікація між особистостями, які досягли своєї самоідентичності, набуває етнонаціональних виявів і саме ці метаособистісні вияви зумовлюють особистісну самоідентичність людини.

Культура це певний тип етнонаціонального спілкування.

Українська культура є християнською культурою. В основі українського етнонаціонального спілкування лежить наука Ісуса Христа. В роки поневолення суть української культури вихолощувалася. В сучасних умовах пришвидшення входження християнської науки як основи етнонаціонального спілкування є нагальним.

Національна ідентичність є самовизначення особи в національному контексті [23, с.55]. С.Світленко та Д.Лук’яненко на прикладах видатних представників українського народу Д.Яворницького та Г.Сковороди демонструють ознаки української ідентичності [14; 29]. Національна ідентичність є усвідомленням людини своєї причетності до нації та її системи цінностей: мови, релігії, культурної спадщини, історичної пам’яті, героїв та зрадників, друзів та ворогів.

Українська ідентичність – це ознаки українця по яких його можна ідентифікувати, це те, що притаманне тільки йому, те чим відрізняється українець від інших народів [21, с. 297]. Бути українцем означає любити і знати рідну мову, бути християнином, знати українську культуру в усіх її проявах в першу чергу літературу і філософію, добре знати 2000-літню історію українців.

Варто додати, що в доробку українських вчених є й інші цікаві дослідження національних рис нашого народу. Так визначний антрополог Федір Вовк написав наукові праці “Антропологічні особливості українського народу” та “Етнографічні особливості українського народу” (1916), які й донині зберігають свою неперевершену наукову цінність. Він вперше дав загальну антропологічну характеристику українського народу на основі значних конкретно-антропологічних досліджень у багатьох регіонах України.

Для усієї української нації важливим є забезпечення дієвого соціального механізму формування *соціальної ідентичності*, оскільки до складу народу входять не тільки українці, а представники інших націй. “Ідентичність в соціальному сенсі утворюється єдністю економічного, політико-правового, інформаційно-освітнього простору, коли існує єдине (і специфічно вибудоване згідно середовища і умов) господарство, єдність влади і законів, єдність освітніх стандартів, що забезпечують єдність життя і можливість взаєморозуміння населення на всьому просторі і часі існування даного соціуму”, – пише В. Самохвалова [28, с.43]. Необхідність соціальної ідентичності українського народу засвідчили події Україно-російської війни 2014-2015 рр.

Особливості українського менталітету

Менталітет – це характер та лад людського мислення, що реалізується на рівні свідомості, але базується на структурних елементах сфери підсвідомого, що включають в себе архетипи як окремої особистості, так і етносу в цілому. Менталітет це результат поєднання, взаємодії свідомої і підсвідомої частин душі народу.

Маємо певну різноманітність дефініцій менталітету: “колективне несвідоме”, “культурний код”, “духовний ефір” тощо [30]. Це пов’язано з тим, що менталітет ще складно описати, оскільки це глибинні структури “психіки” народу [36, с.154]. Соціальний менталітет несе в собі відбиток логічно неосмислених історичних традицій, успад-

кованих від попередніх поколінь стилів та типів поведінки, особливостей мислення, рис національного характеру, світогляду, релігії, тощо. Тут мається на увазі комплекс всіх елементів душі народу, як психічної подібності людей, що породжує об'єктивний “автоматизм” інтелектуального та духовного життя. Так М.Ващак досліджуючи структуру і характерні риси українського менталітету, виділяє такі властивості українського темпераменту, як індивідуалізм, емоційність, релігійність та ін. [1, с.267].

Простіше кажучи, менталітет (людини, суспільства, народу) – це душа, специфічне інформаційно-енергетичне поле, що охоплює емоційний, інтелектуальний та духовний рівні життєдіяльності розгорнутої соціальної системи [13, с.12]. Природне і культурне, раціональне (інтелектуальне) і підсвідоме (інтуїтивне), індивідуальне і суспільне – все це “перетинається” та постійно взаємодіє на рівні менталітету і здобуває кінцеву змістовну складову на вищих – духовному, моральному та релігійному рівнях.

Менталітет є формотворчим фактором суспільного розвитку, надзвичайно важливим і дієвим, і в той же час мало-помітним. І тут не може бути нічого дивного, оскільки психологічні імпульси в свідомість українців генеруються архетипами нації, які належить “тонкому світу”, який для нас остаточно поки що є незрозумілим і чекає на своє наукове пояснення.

Менталітет – сукупність настанов, які стосуються найбільш важливих і загальних моментів життєдіяльності індивіда й етносу. Слід враховувати, що мова є скарбницею і виразником морально-етичних цінностей народу. Дослідження мовних рис українського менталітету дасть можливість розкрити глибинні процеси цього унікального явища, яке є важливим чинником культурного коду української нації. Так Л.Шевченко досліджує і аналізує на основі мовних фактів деякі генетично споріднені протокультурні символи, що є характерним для українського менталітету. Цими символами є “жито” – “життя” – “душа” [32]. Специфіка українського менталітету відбилася на особливостях гумористичного стилю видатного українського гумориста і сатирика Остапа Вишні, що яскраво демонструє дослідниця М.Масловська [15].

Головну рису українського менталітету – нести добро людям – художньо і точно змалював херсонський поет І. Немченко:

*З якого зернятка зроста,
Ти, земле велецвітна?
Із материнського тепла?
Із сонячного світла?
Ти усміхнулася мені
У пісні колисковій,
У серця збудженій струні,
У першій ріднім слові.
З тобою радощі й жалі
Щодня, як хліб, ділити
І полишати добрий слід –
Найліпше щастя в світі [22, с.52-53].*

Менталітет українського народу має, так би мовити, “жіночу стать”, що обумовлена трансцендентною жіночістю архетипу “Русь-Україна” і християнством. Тому в національній вдачі українців виявляються такі риси, як чуттєвість, емоційність, любов до дітей, швидко інтуїтивне сприйняття сутності складних природних та соціальних явищ, мрійливість, допитливість. Національний менталітет можна охарактеризувати ще одним символом: Мати-Берегиня європейської цивілізації, що простягла свої захищаючі руки між Заходом та Сходом. В українському менталітеті наявне поєднання індивідуалізму, характерного для західної ментальної орієнтації, і східної вразливості, колективізму, бурхливої реакції на соціальну несправедливість, частково перемішаної з наївною вірою в сильного і справедливого правителя.

Глибинні пласти українського менталітету, обумовлені землеробством, яке з найдавніших часів було головним заняттям арієзованого проукраїнського та українського етносів. Саме зв’язок з землею визначив особливості світобачення наших предків, їхні культурні орієнтири та соціальну організацію. Весь уклад життєдіяльності українців (праця, традиції, культура, мова і ментальність) ідеально адаптовані до степового та лісостепового ландшафтів, детерміновані природними кліматичними циклами та сільськогосподарським календарем. Закодовані на рівні архетипу, закріплені в традиціях та мові, ці чинники крізь століття генерують свої імпульси, зумовлюючи такі риси українського національного характеру, як тонке відчуття гармонії, виважений підхід до вирішення складних справ, працьовитість, відсутність агресії, ліричне сприйняття життя, м’який гумор,

відчуття господаря та певний індивідуалізм (дещо завищена самооцінка, хвалькуватість, пасивність в громадських справах).

Негативними рисами українського менталітету довгий час були примирення з негативними явищами (“моя хата з краю”), терплячість, зайва сором’язливість, прагнення уникнути особистої відповідальності за стан громадських справ.

Перебування українських земель у складі Російської, Австро-Угорської імперій, Речі Посполитої, Румунії, Чехословаччини є основною причиною такої негативної риси українського менталітету, як відсутність почуття національної єдності. На думку фахівців, для жителів Західної України більш характерні такі риси, як працелюбність, індивідуалізм, вміння господарювати, повага до власності, консерватизм до обумовлених часом змін національно-етнічних цінностей, а також активні прояви національних почуттів, патріотизму, релігійності. Що стосується населення Центральної, Східної та Південної України, то, як відомо, для них головним було не національне, а соціальне визволення. Тому провідними рисами менталітету в цих регіонах стали колективізм, поєднаний з анархізмом, звичка до кропіткої праці, яка має обов’язково дати покращення матеріального становища.

Таким чином, є всі підстави говорити не тільки про особливості українського менталітету в цілому, але й про його особливості в різних регіонах України.

Цілеспрямований, багатовіковий тиск на українську еліту, її скероване знищення в періоди бездержавності сприяли деякому консерватизму українського менталітету, як захисту національних цінностей від зовнішніх впливів, і в той же час постійно відновлювали нездоровий скепсис людей стосовно власної еліти, як продажного та аморального прошарку суспільства (“ну робіть, робіть, а ми вас всіх знаємо”).

Впливає на функціонування українського менталітету так званий *“радянський архетип”*, який спотворив національний культурний код. Основними рисами радянського менталітету є: відсутність волі до покращення долі власними силами (*“рідна партія за все подбає”*), показна працелюбність (*“аби керівництво нас помітило, а робота якось зробиться”*), амбіційність (*“знай наших”*), патерналізм (*“він за це гроші отримує, тому хай подбає за всіх”*).

нас”), безпорадність (“*все рівно хтось прийде та зробить, а моє діло маленьке*”).

Сьогодні менталітет продовжує відігравати свою важливу роль, як “умонтованого в соціум” регулятора економічних, політичних та культурних подій. Саме завдяки особливостям українського менталітету (певному консерватизму, уповільненості, зваженості) в Україні не відбулося соціальних вибухів в періоди “помаранчевої революції” кінця 2004 року та політичної кризи початку 2006 року, подій на Майдані у грудні 2013 – лютому 2014 рр.

Чітке визначення та нормативне закріплення на рівні провідних політичних сил суспільства і держави української національної ідеї позитивно вплине на менталітет українців, значно оптимізує соціальні процеси та виведе Україну до нормального рівня етнічної і громадянської взаємодії. Національна ідея це те, що згуртовує народ на переломних етапах його розвитку. Українська національна ідея є єдністю наступних нерозривно пов’язаних компонентів:

- державність – вільна, незалежна, самостійна держава Україна;
- соборність – територіальна єдність;
- духовність – усвідомлене визнання Бога вищою етичною цінністю;
- інтелектуальність – здатність знаходити істину [18, с. 81-83].

Національна ідея є антиподом комуністичної сатанинської ідеї. Російські агресори, одурюючи російський народ, підносять перемогу національної ідеї в Україні як перемогу націоналістичної ідеї. Підмінюючи національну ідею націоналістичною, російська воєнщина демонструє свій державний бандитизм і людиноненависництво, що фактично є сатанізмом. Національна ідея, на відміну від націоналістичної (стосується тільки етнічно споріднених) охоплює усіх громадян країни. Однак треба пам’ятати, що в кожній країні керівниками мають бути представники корінної нації, що турбуються за усіх громадян.

Менталітет неможливо приховати, він – одна з найстійкіших характеристик, що проявляється у способі життя, поведінці, у цінностях. Його видно всюди, де б не перебували українці. Менталітет формується століттями і змінюється в залежності від швидкості духовного розвитку людей.

Історичні перипетії нашаровують нові риси менталітету народу.

У результаті проведеного аналізу ми мали змогу переконатися в науковій продуктивності розгляду народу як соборної особистості. Цей підхід дозволяє краще зрозуміти нашу власну велич та сильні якості, і що саме головне – усунути недоліки та перешкоди, які заважають успішно творити власну історичну долю.

Література

1. Ващак М. Особливості українського менталітету / Ващак Марта // Українознавство: науковий, громадсько-політичний, культурно-мистецький, релігійно-філософський, педагогічний журнал / НДІ українознавства МОНУ. – Київ, 2008. – № 4. – С. 266-269.
2. Гайдеггер М. Дорогою до мови = *Unterwegs zur sprache* / Мартін Гайдеггер; пер. з нім. В. Кам'янець; [ред. М. Прихода]. – Львів: Літопис, 2007. – 232 с.
3. Гегель Ф. Г. В. Феноменологія духу = *Phänomenologie des Geistes* / Георг Вільгельм Фридрих Гегель; Пер. з нім. П. Тарашук; Науков. ред. перекл. Ю. Кушаков. – Київ: Основи, 2004. – 548 с.
4. Грейвс Р. Мифы Древней Греции / Р. Грейвс. – Москва: Прогресс, 1992. – 624 с.
5. Гумбольд В. фон. Язык и философия культуры / В. фон Гумбольд. – Москва: Прогресс, 1985. – 451 с.
6. Гумилёв Л. Н. Пассионарная энергия и этнос в развитой цивилизации: материалы Всерос. междисциплин. науч.-практ. конф. / Л. Н. Гумилёв. – М.: Изд-во СГУ, 2008. – С. 5-8.
7. Довженко О. П. Афоризми: Крилаті вирази. Творчі роздуми. Скалки думок високих / О. П. Довженко. – Київ: Молодь, 1968. – 87 с.
8. Ільїн В. В. Веди / В. В. Ільїн // Історія філософії: словник / КНУТШ, Філософський фак-т; [редкол.: В. І. Ярошевець, О. В. Александрова, Г. Є. Аляєв та ін.]. – К.: Знання України, 2006. – С. 41-42.
9. Каганець І. В. Арійський стандарт: українська ідея епохи великого переходу / І. В. Каганець. – К.: А. С. К., 2004. – 336 с.
10. Каныгин Ю. М. Библия и наука: в прошлом, настоящем и будущем / Ю. Каныгин, В. Кушерец. – К.: АРИИ, 2010. – 352 с.
11. Канигін Ю. М. Віхи священної історії: Русь-Україна / Канигін Ю. М. – К., Україна, 2001. – 368 с.
12. Конт О. Дух позитивной философии: Слово о положительном мышлении. Пер. с фр. – Изд. 2-е / О. Конт. – М.: Книжный дом "ЛИБРОКОМ", 2011. – 80 с.
13. Копаниця Л. Ментальні детермінанти спільноти або психологія українця / Копаниця Л. // Література. Фольклор. Проблеми поетики: наукове видання / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2007. – Вип. 29. – С 12-20.

14. Лук'яненко Д. Григорій Сковорода як втілення національної ідентичності / Лук'яненко Дарія // Переяславські Сковородинівські студії: зб. наук. праць: Філологія. Філософія. Педагогіка / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди", Центр Сковородинознавства. – Переяслав-Хмельницький, 2013. – Вип. 2. – С. 61-65.
15. Масловська М.В. Національні особливості творів Остапа Вишні // Літературознавчі студії: збірник наукових праць / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т філол. – Київ, 2011. – Вип. 30. – С. 80-86.
16. Матвеев В. Актуальність проблеми самореалізації особистості та особливості українського менталітету / В. Матвеев, Т. Матвеева // Українознавчий альманах / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2009. – Вип. 1: Український образ світу: особливість у світовому контексті. – С. 60-63.
17. Найдьонов О.Г. Мова як фактор розвитку інформаційного суспільства // IV Всеукраїнська науково-теоретична конференція "Мовна ситуація та мовна політика в Україні" (Київ, 28 лют. 2014 р.). [збірник тез]. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – С. 30-33.
18. Найдьонов О.Г. Про національну, комуністичну та націоналістичну ідею / Ціннісний вимір політичної діяльності: західно-східний вектор сучасної української політики: Збірник наукових праць / Редколегія: Ю.М.Бардачов – голова, В.Ф.Цвях, Ф.Г.Семенченко та ін. – Херсон: вид-во ПП Вишемирський В.С., 2014. – 160 с.
19. Найдьонов О.Г. Соціальна пам'ять в естетичних символах давньогрецьких богинь // Актуальні проблеми розвитку української культури і науки: збірка наук. праць. – Херсон: РВВ Колос, 2013. – С.145-146.
20. Найдьонов О.Г. Холістичний підхід до цивілізаційних систем / О.Г.Найдьонов // Спецпроект: аналіз наукових досліджень: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, 30-31 травня 2011 р.: У 7 т. – Т. 1: Гуманітарні науки. – Дніпропетровськ, 2011.– С. 113-115.
21. Національна ідентичність і громадянське суспільство / Є.Бистрицький, С. Пролєєв, О.Білий та ін. – К.: Дух і література, 2015. – 452 с.
22. Немченко І.В. Шлях на Снігурівку: Вірші. Драматичні поеми / Іван Васильович Немченко. – Київ-Херсон: Просвіта, 2014. – 180 с.
23. Обушний М.І. Етнонаціональна ідентичність: концептуальний аспект // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка / Київський університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 1999. – С. 53-56. – (Філософія. Політологія; Вип. 30)
24. Огієнко І. Історія української літературної мови / Іван Огієнко (митрополит Іларіон); упоряд., авт. передм. і комент. Микола Тимошик. – Київ: Наша культура і наука, 2004. – 434 с.
25. Петра 2:9,10 / Біблія, або книги Святого письма Старого й Нового Заповіту: Із мови давньоєврейської й грецької на українську

- дослівно наново перекладена / Пер. проф. І.Огієнка. – Київ: Українське Біблійне Товариство, 2003. – 1166 с.
26. Платон. Бенкет [перекл. з давньогрец., комент. У. Головач, вступ. ст. Д.Реале] / Платон. – Львів: Український Католицький Університет, 2005. – 178с.
 27. Пушко В. Архетипи в романі В. Барки “Жовтий князь” // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2001. – С. 23-25. – (Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика; Вип. 10)
 28. Самохвалова В.И. Идентичность, норма и пределы / Самохвалова В.И. // Философские науки. 2008. – № 4. – С.26-45.
 29. Світленко С.І. Д.І. Яворницький і українська національна ідентичність / Світленко С.І. // Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті: збірник наукових праць / Мін. освіти і науки України; Дніпропетровський національний університет. – Дніпропетровськ, 2007. – Вип. 5. – С. 5-19.
 30. Стражний О.С. Український менталітет: Ілюзії. Міфи. Реальність / Олександр Стражний. – Київ: Книга, 2008. – 368 с.
 31. Філософія: Світ людини: курс лекцій: навч. посібник / В.Г.Табачковський, М. О. Булатов, Н. В. Хамітов та ін. – К.: Либідь, 2004. – 432 с.
 32. Шевченко Л.І. Прасимволи культури в українській ментальності (“жито” – “життя” – “душа”) / Шевченко Л.І. // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка / Київський університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 1998. – С. 62-65.
 33. Шевченко Т.Г. Кобзар / Тарас Шевченко. – К.: Дніпро, 1980. – 613 с.
 34. Юнг К. Г. Душа и миф: шесть архетипов / Юнг Карл Густав. – Київ: Гос. б-ка Украины для юношества, 1996. – 384с.
 35. Юнг К.Г. Проблемы души нашего времени / К.Г. Юнг. – М.: Университетская литература, 1996. – 330 с.
 36. Юрій М.Т. Етногенез та менталітет українського народу / М.Т. Юрій. – Київ: Таксон, 1997. – 237с.

Родіон Назаренко

Моя дорога до Кобзаря

Тарас Григорович Шевченко – знаменитий поет. Я з першого класу люблю читати та вчити його вірші. У “Читанці” мені дуже сподобалися такі твори: “Мені тринадцятий минало”, “Тече вода в синє море”, “Іван Підкова”.

Дуже багато нам розповідали про Тараса Шевченка наші вчителі Наталя Миколаївна Будаковська та Олег Олександрович Передерко. При допомозі комп’ютера вони показували нам портрети і пам’ятники Тараса Шевченка. А коли мені пощастило познайомитися з книгою “Серед степу широкого... Шевченкіана Херсонщини”, то я теж там побачив гарний портрет Тараса Шевченка і багато фотографій пам’ятників Кобзареві в Херсонській області. І тоді я згадав, що в нашому селі також є пам’ятник цьому великому поетові. Він став гордістю і прикрасою Великої Долини. Біля нього завжди чисто та охайно. Жителі нашого села приносять до пам’ятника квіти.

У мене вже є “Кобзар” Т. Г. Шевченка. У ньому дуже багато творів і їх я збираюся обов’язково прочитати.

Лідія Бондаренко

**“Дочка Поезії,
сестра людської Правди”**

19 березня 2015 року виповнилося 85 років від дня народження Ліни Костенко. Наукова громадськість краю долучилася до відзначення ювілею поетеси. 12 березня у Херсонському державному університеті відбулася Всеукраїнська наукова конференція “Творча постать Ліни Костенко: сучасне прочитання”. Її організатор – кафедра української літератури нашого вузу.

У заході взяло участь понад 130 науковців: доктори, кандидати наук, докторанти, аспіранти, пошукувачі, магістранти з різних міст України. На обговорення висловилися такі питання:

- творча постать Ліни Костенко і феномен шістдесятництва;
- доробок Ліни Костенко: традиції і новаторство;
- методичні засади опрацювання творчості Ліни Костенко в освітніх закладах;
- лінгвістичні аспекти вивчення творчості Ліни Костенко;
- публіцистичний доробок Ліни Костенко;
- рецепція творчості Ліни Костенко в сучасному літературознавстві.

Учасники конференції ознайомилися з книжковою виставкою збірок поезеси та праць про її творчість. Також присутні переглянули фрагмент кінофільму про Л. Костенко та мали змогу послухати за допомогою аудіозапису вірші у виконанні авторки.

Відкрив роботу конференції декан факультету філології та журналістики доктор філологічних наук професор В.П. Олексенко. Учасників конференції привітала завідувач кафедри української літератури кандидат філологічних наук доцент А.В. Демченко.

На пленарному та секційних засіданнях конференції було представлено доповіді докторів наук професорів В.П. Олексенка “Метафора в поезії Ліни Костенко”, М.І. Пентилюк “Стилістичні функції розмовної лексики в романі Ліни Костенко “Записки українського самашедшого”, кандидатів наук, доцентів А.В. Демченко, І.В. Немченка, Л.Г. Бондаренко та ін.

Зокрема, у доповіді І.В. Немченка розглядалися херсонські мотиви в поезії Ліни Костенко, а у виступі Л.Г. Бондаренко був представлений досвід роботи з організації рольової гри “Урок літератури” для студентів-філологів за поезією Ліни Костенко “Кольорові миші”.

Учасники конференції мали змогу переглянути відеоролик, знятий учнями 10-го класу Херсонського академічного ліцею імені О.В. Мішукова Херсонської міської ради при Херсонському державному університеті (керівник – учитель Л.В. Савенко). У рамках заходу головний бібліотекар відділу естетичного виховання Херсонської обласної бібліотеки для дітей імені Дніпрової Чайки А.В. Ветрова також анонсувала фестиваль виконавської майстерності “Поетичний камертон Ліни Костенко”.

На підсумковому пленарному засіданні учасники конференції узагальнили результати роботи та накреслили перспективи подальших досліджень.

Тамара Мандич

І обертатиме цілу планету українське слово!

23 квітня 2015 року на факультеті філології та журналістики Херсонського державного університету відбулася VI Всеукраїнська студентська наукова конференція “Література української діаспори у світовому історико-культурному контексті”.

Із вітальним словом виступив декан, професор, доктор філологічних наук В.Олексенко, який відзначив ефективність десятирічної роботи лабораторії “Українська література в англomовному світі” під керівництвом І.Немченка та Н.Чухонцевої і підкреслив, що науковий інтерес до порушеної проблематики виявили майже 140 студентів із різних вищих навчальних закладів України.

Завідувач кафедри української літератури доцент, кандидат філологічних наук А.Демченко відзначила успішну організацію та проведення заходу всеукраїнського масштабу на базі факультету та націлила учасників на плідну роботу.

Доцент, кандидат філологічних наук І.Немченко оглядово ознайомив слухачів із здобутками літератури української діаспори, репрезентував виставку книжкових джерел, що стануть у нагоді молодим дослідникам і поціновувачам творчості вихідців із України.

Ще на початку В.Олексенко влучно зазначив, що велика наука починається з малого. До слова були запрошені студенти, які займалися розробкою тем, присвячених письменникам, що творили поза рідною землею.

Доповідачі вражали різноманітністю своїх досліджень. “Мотиви видінь в історичній прозі Наталени Королевої та Павла Загребельного” А.Туранової викликали зацікавлення в аудиторії, оскільки щось містифіковане та потаємне, особливо після художньої обробки, не може не наштовхувати на роздуми. Актуальною проблематикою переймалася Д.Долина, представивши до уваги слухачів виступ на тему “Особливості конфлікту в романах Т.Осьмачки “Ротонда душогубців” та І.Багряного “Людина біжить над прірвою”.

Міфологічні мотиви та образи в творчості Емми Андіївської стали об'єктом дослідження О.Щербан, а в художньому світі Олександра Олеся – І.Карташової. Науково цікавою була доповідь В.Горецької, що стосувалася архетипних образів у романі Аскольда Мельничука “What is told” (“Те, що сказано”). Студентка займалася англomовною прозою сучасного письменника, якого поки що рідко перекладають українською. Тож у цьому напрямі відкриваються нові горизонти для перекладачів і літературознавців. Низку робіт присвятили ліриці та прозі діаспори, зокрема А.Мельникова писала про Яра Славутича, В.Богачук – про Миколу Зерова та Юрія Клена, Д.Єрмоленко – про Уласа Самчука. Не оминуту було увагою і драматургію. Так, І.Кравченко в роботі “Поетика драми В.Винниченка “Між двох сил” детально простежила особливості стилю митця-емігранта. Крім індивідуальної творчості в поле зору потрапила діяльність літературних угруповань. Так, Я.Богдан порівнювала представників Нью-Йоркської групи з поетами-шістдесятниками материкової України.

Зазначені доповіді – лише крапля в науковому морі. Інтерес до літератури діаспори надзвичайно великий, що можна побачити з кількості учасників конференції та різноманітності тем їх досліджень. Письменники-емігранти мають вагомe значення для української культури. Дуже приємно, що зерна таланту, розсіяні по цілому світу, проростають і розквітають не лише на родючих українських чорноземах, а й на різних материках, нагадуючи про Україну, її видатних людей і невмируще слово, що лине до нас із-за океанів.

Василь Загороднюк

Дорога довжиною в десятиліття

Уже з певністю можна стверджувати, що поява в літературному процесі Херсонщини і без перебільшення України “Вісника Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори)” стала помітною подією. Його перший випуск побачив світ 2005 р. і зразу ж привернув увагу науковців, письменників, істориків, краєзнавців, широкий загал читачів, яким не байдужі українська література і демократичні цінності. А передувала цьому клопітка організаторська робота. Слід відзначити і на підготовчому етапі і надалі тривалу й плідну творчу співпрацю з відомим письменником, літературознавцем, перекладачем Яром Славутичем (Канада). Життєвий шлях цього митця розпочався на Херсонщині, до неї і до України він пройнявся великою синівською любов’ю, високим патріотизмом, став засновником Благодійного фонду свого імені, мета якого сприяти вивченню української діаспори, популяризації сучасного українського літературного процесу, наукових розвідок про нього, ствердження української мови, стипендіальна допомога учнівській та студентській молоді. Саме цей фонд підтримує випуски “Вісника Таврійської фундації”. У щонайтіснішій творчій сув’язі з ним співпрацює Таврійська фундація (Осередок вивчення української діаспори), що функціонує в нашому регіоні, міжкафедральна наукова лабораторія “Українська література в англomовному світі”, що діє при Херсонському державному університеті. Говорячи про його жанрово-тематичне розмаїття, зауважуємо, що наскрізною ідеєю цього видання є розвиток і створення української державності шляхом всебічного висвітлення проблем, фактів, явищ літературного процесу.

У першому номері “Вісника Таврійської фундації” головний редактор цього видання Іван Немченко висвітлює його основні концептуальні засади, що протягом десятиліття змістовно наповнювалися, розвивалися. І це підтверджує

ювілейний – 10 номер, котрий Ви тримаєте в руках. Традиційними стали рубрики “Трибуна молодого дослідника”, “Літературознавство”, “Мовознавство”, “Архів”, “Постаті”, “Педагогіка та методика”, “Рецензії”, “Наші гості”, “Поетична галерея”, “Херсонський курінь”, “Наш літопис”, “Презентації, конференції, фестивалі”, “Осередки вивчення діаспори”, “Знайомство зблизька”. З них читачі дізнавались про наукові здобутки молодих науковців із галузі літературознавства, мовознавства, педагогіки, розмаїтого літературно-мистецького життя діаспори, входження його у вітчизняний контекст.

Кожний номер “Вісника...” – це подія у нашому культурному просторі. Це свідчення нашої активної громадської позиції. За цей час близько 250 авторів опублікували свої дослідження, статті, розвідки, поезії на сторінках цього видання. В умовах, коли наш інформаційний простір досить часто перевантажений іншомовним інформпродуктом, цей альманах однозначно стоїть на позиціях розвитку української мови і державності. Він став надійним і достовірним науковим джерелом, публіцистично актуальним, зі своїм мовно-стильовим обличчям. Ним гідно пройдена дорога довжиною в десятиліття, зроблена робота є стимулом для подальших творчих шукань і дерзань. Яким він буде у майбутньому, залежить від кожного з нас, наших наукових і художніх пошуків, розкриття правдивих сторінок історії, появи наукових ідей та тем. Цього чекає Україна.

Микола Жулинський

Серцем стояти за рідний край

Вік його поважний. 1 травня 2015 року Миколі Василенку виповнився 91 рік. Ходити поетові важко, бо минулої зими впав на льодовій доріжці до поштової скриньки і травмував ногу. Але є і приємні пригоди. Херсонська, а Микола Олександрович проживає в Херсоні, міська патріотична добродійна організація з нагоди його 90-річчя надала кошти на видання його поетичної книжки “Катреновий телескоп”. Наклад – мізерний. 150 примірників. Але поет щасливий. Бо вірить, що завдяки цій книжці він не пастиме задніх в активному процесі державотворення у наші неспокійні часи, коли українське суспільство утверджує себе нацією – міцною, європейською, цивілізованою. Вірить, що його поетичне слово посилить патріотичний дух тих, хто вийшов на поле брані з цинічним, злостивим агресором. І вірить не без підстав. Бо його катрени, а саме ці чотиривірші, які ввійшли до нової книги Миколи Василенка, звучали на Майдані в Херсоні – знайшли відгук у молоді, хоча значна частина була написана ще півстоліття

тому. Жалкував, що за станом здоров'я не стояв на Майдані і свої катрени сам декламувати не міг. Проте радів, що його поетичні мініатюри не втрачають гостроти співпереживань за долю рідного краю і знаходять відгук у настроях і переживаннях нового покоління України. Актуальність звучання катренів багато в чому зумовлена експресивним поетичним словом, яке заряджене його особистісним драматичним світосприйманням.

Миколі Василенку судилося пережити важкі роки колимської каторги, де йому доводилося “в шорах своє слово тримати”. Але і там, у Заполяр'ї,

де він із 1947 по 1955 рік, хоча й страждав, але гартував свій дух та розум, жив надією на вивільнення України з московських пут. Це тоді, в 1951 році, перебуваючи в сталінських концтаборах, молодий каторжанин напише. Вірніше, створить і запам'ятає:

*Навколо марища самі:
Пурга... вівчарки... дроття зони...
Сумують в'язні у тюрмі,
Співають п'яні фараони.*

“Так уже сталося в моєму житті, що на Далекій Півночі, Інта, коли в режимному концтаборі політичних в'язнів я відбував свій термін ув'язнення, почав писати вірші короткої форми – катрени. Вони сподобалися мені тим, що їх легко можна було запам'ятовувати, “ховати в голові” від табірних явних і таємних наглядців. Такої форми віршів спорадично писав і на “свободі”, – поділився спогадами Микола Олександрович в одному з листів.

І досі Микола Василенко не може позбутися відчуття немилосердного холоду, у снігах бачить себе за колючим дротом у тюремному лахмітті, з ранами на ногах і важкою киркою в руках і дивується, що і там, у зоні, без вісток із дому, він не знесилився духом, бо відчував, що його “до себе кличе мати-Україна”.

*Душа розіпнена... Щоднини
Іду уже багато літ
Крізь довгу ніч до України
У свій майбутній вільний світ.*

Оті “сонячні гасла свободи”, якими в'язень сталінських концтаборів зігривав свій розум і душу, не давали зневіри визріти, зневолити жагу життя і ослабити віру в неминучий розвал “імперії зла”. Хоча й з'являлися – напливали в поетичні рядки емоційні інтонації, породжені цинічним торжеством злої імперської сили, “без міри жорстокої Москви”, проте це були лише короткі миті розпачу, на зміну якому неминуче приходили гнів і надія на повернення додому, до творчої праці.

*Невже увесь я відданий на муки
І буде чорний до останку вік?
Невже мої робітні чесні руки
Не сипатимуть збіжжя у засік?.*

Катрени Миколи Василенка емоційно чутливо відтворюють складні морально-психологічні стани, різноманітну гаму почуттів і переживань табірною в'язня, а згодом – і

людини “*поза ґратами*”, проте не вільної на так званій свободі. Криваві події в Чечні відлунюють у його душі болем і співпереживанням:

*Кремлівський злочинець убив моє літо:
Багато гарячої крові розлито.
В глибокій скорботі, де лісу межа,
Лама собі руки і плаче душа.*

Унаслідок діалогічних відношень поета і світу поступово моделюється панорама дійсності як форма вираження авторської свідомості. У цій картині сучасного світу домінує політичний сегмент ліричного самовираження, завдяки якому повніше розкриваються інтенції автора. Микола Василенко особливо чутливо, з публіцистичною прямолінійністю реагує на конкретні суспільно-політичні явища і процеси, іноді надто поспішає вступити у внутрішній діалог із конкретним або уявним опонентом і тоді агітаційно-лірична патетика починає домінувати. Та поета можна і слід зрозуміти, бо він був зневажений і знедолений цією антигуманною тиранічною владою, то ж душевні травми не загоїлися, душа важко відтає після зони, а свідомість болісно травмує агресивна жадібність “*невситного Кремля*”.

*Кривавиться сусідова земля.
Це справа рук невиситого Кремля.
Загарбавши півсвіту, у Кремлі
Планують стати владцями Землі.*

Цей катрен 1968 року написання пророчо проектується на сьогоднішні дії путінської Росії, а головне, що імперська суть Кремля незалежно від форми правління в цій країні була незмінною від фактичного проголошення незалежності Московського князівства за Івана III до путінського режиму з його анексією Автономної Республіки Крим та агресією на Схід України.

Микола Василенко не лише в численних катренах, але в інших поетичних формах – ронделях, хокку, епітафіях (цикл “Вінок надгробних написів”), баладах (цикл “Каравели балад”), притчах, у поезіях, об’єднаних назвою “Автографи пам’яті”, постає в кількох внутрішніх “я”, серед чільних – “я” автобіографічне, сповідальне і споглядальне і “я” патріотичне, національно свідоме. Проте ці творчовисповідальні іпостасі трудолюбного митця органічно еднаються і органічно виражаються в його поетичних книгах “Небовий ключ”, “Очна ставка”, “Жменя дощу”, “Архітектура пла-

ниди"... До речі, попередня, перед "Катреновим телескопом", поетична книжка 2011 року опублікування "Тавровані зоряниці" тим цікава і значима, що вперше Миколі Василенку пощастило оприлюднити значну частину тих поезій, які понад півстоліття зберігалися у шухляді поета. А ще в Миколи Олександровича є історичний роман "Уламки імперії", правда цей твір побачив світ, опубліковані оповідання та повісті "Довга дорога з тунелю", том перший щоденникових записів "Курай для пожежі", віршовані казки "Жариста шабля", "Усе царство за коня!", "На горі стояла хата", багато перекладів із іноземних мов...

Відкрита маніфестація своєї громадянської позиції, патріотичних почуттів, рішучого, засобами сатири, іронії, гротеску, часто памфлетного осуду фальші, зла, політичної мімікрії, підлості й брехні засвідчують стратегію непоступливого обстоювання поетом своїх ідеалів, "вирощених" боротьбою за збереження свого національного "Я" в нестерпних умовах виживання та глибокою вірою у здійснення цих ідеалів.

*Не буду лукавити – серцем стою
За край свій у студень і в днину погожу.
Я батьківську землю і небо люблю,
І скільки б не жив – розлюбити не зможу.*

Що ж, хоч у нашого поета і сива голова, але серце не віджаріло – стоїть твердо за український край і все частіше згадує ранки степового дитинства, милого Білобережжя, яке любіше всіх близьких і далеких берегів.

Поетичні рефлексії Миколи Василенка, його образні самовираження часто "огорнуті" в лірично щемливі настрої, нерідко з інтонаціями журби, суму, але не розпачу, не зневіри. Бо вірив тоді, в загратованій Далекій Півночі, вірить і тепер, коли, як висловився поет, "кремлівські шакали й гієни / Догризують печінку мою", що його народ виборе свій щасливий час, випрямить свій похилий стан і побудує спільно Український Дім.

*Будуймо спільно Український Дім –
Своїх надій і волі охоронця.
Він мусить бути до душі усім.
Будуймо Дім із вікнами до сонця.*

Нехай ще багато-багато літ запливає, як хвиля дзвінка, рідне образне слово в серце поета і світить людям, щоб не губилася в імлі надія на світло.

Іван Немченко

“Сказати людям, як я їх люблю...”

(Світлана Павлівна Параскевич: в спогадах, листах і матеріалах. – Херсон: Айлант, 1914. – 163 с.)

Поетеса, науковець, педагог Світлана Павлівна Параскевич, або ж Лана Світ (1956-2011) запам'яталася багатьом своїм сучасникам як непересічна особистість, талант якої виявився в різних царинах. Про цю славну крайнку розповідає книга “Світлана Павлівна Параскевич (в спогадах, листах і матеріалах)”, що з'явилась у херсонському видавництві “Айлант” 2014 року.

Видання відкривається вступним словом М.Жалдака “Замість передмови” – передруком із посібника С.Параскевич, що вийшов у світ у рік смерті авторки. Науковець наголошує, що вона *“знайшла несподівані, надзвичайно чудові, красиві, зворушливі застосування комп'ютерних програм у процесі навчання математики для виховання у своїх учнів почуття краси, доброти і доброзичливості, поваги до людей і до оточуючого світу, відповідальності за їх безпеку і спокій”* (с.3).

Перший розділ книги “Спогади, статті, рецензії” відкриває вірш-присвята В.Шарко, де відчутно і смутки-болі від непоправної втрати, і небажання вірити в її реальність: *“...Є надія, що здійсниться диво – ти хоч на мить повернешся з небес така ж свята, і чиста, і вродлива з вітаннями до всіх: “Христос воскрес!”* (с.6). Поетичну частину доповнюють твори “Світлій пам’яті Лани Світ” В.Загороднюка, “Сонет” В.Кулика, “Пам’яті Світлани Павлівни” Т.Шворак, “Пам’ять” Л.Рутіс та ін.

В.Загороднюк характеризує різні грані обдаровання цієї незабутньої людини, котра *“відкривала формули краси, Які не відані ще нами, Мов діаманти в крапельці роси, Що грають різнокольорами. Летіла крізь тумани і дощі, І снігопади й заметілі, Летіла крізь чиновницькі кущі, Бо почувалася у силі”* (с.13). З ним перегукується Т.Шворак, щиро й проникливо оповідаючи про викладацьку майстерність та педагогічне чуття Світлани Павлівни. Тож услід за цією авторкою міради вихованців Лани Світ могли би повторити в різних варіаціях зболені слова: *“Сьогодні низько голову схиляю, Змахну з очей непрохану сльозу, Для неї пісню пам'яті співаю, Слова влітаю я в мелодію сумну...”* (с.35).

У відгуках Т.Бень, М.Босого, М.Василенка, Є.Голобородько, В.Загороднюка, А.Клименка, А.Коломойцевої, В.Кузьмича, М.Мартиненко, О.Михайленко, В.Одинцова, М.Пентилюк, О.Петухової, В.Плакуна, Т.Романової підкреслюється небуденність С.Параскевич як фахівця, педагога, письменниці.

“Для мене Світлана Павлівна завжди сприймалася як творча особистість, – згадує професор філології М.Пентилюк. – Не була несподіваною звістка, що вона захистила кандидатську дисертацію і повернулася на свій факультет у ролі викладача. У розмовах з її колегами завжди чула тільки схвальні відгуки про її педагогічну майстерність, талант ученого і чисто людські якості доброї, чуйної, порядної людини.

Ще багато добрих, корисних справ могла зробити Світлана Павлівна. Але доля розпорядилася інакше.

Осиротів батько. Сумують колеги і студенти з приводу тяжкої втрати” (с.8-9).

Письменник Микола Василенко у споміні *“Життя як подвиг”* зауважив, що Лана Світ (Світлана Параскевич) означилась насамперед як педагог і науковець, спеціаліст вищої кваліфікації, фахівець із ейдографіки – новітньої концепції комп'ютерної творчості, але поряд з цим *“вона і поет філософського світогляду, великої лагідної душі”*. Мала *“виключну скромність і почуття гідності”*, тож не поспішала друкуватись. І далі Василенко наводить самохарактеристику Лани Світ, яка точно передає її творчу вдачу: *“Я – жінка, яка пише вірші Відкритим серцем і душею”*. Добре обізнаний з літературним доробком авторки, Микола Олександрович констатує: *“Маючи вроджену доброзичливість, вона сприй-*

мала поезію як надійну оберегу душевного настрою творчої людини, яка має морально-етичні принципи і свій неординарний погляд на світ і суспільство” (с.15).

У книзі йдеться про потребу належного вшанування пам'яті таких непересічних особистостей. В.Загороднюк підкреслює унікальність події, що відбулася в житті Херсонського державного університету: *“Його фізико-математичний факультет організував у січні 2012 року виставку творчо-художніх робіт Світлани Павлівни Параскевич (Лани Світ). Це оригінальні малюнки, виконані при допомозі комп'ютерних програм, які виражають широку життєву тематику, спрямовану на утвердження добра і краси. Розглядаючи їх, задумуєшся над одвічними людськими цінностями” (с.12).*

До розділу також увійшли вибрані статті С.Параскевич (“Культура фахового мовлення майбутніх учителів математики”, “Задача зі шкільного підручника”, “Пізнавальний інтерес як провідний мотив навчання математики студентів коледжів” та ін.), які засвідчують високий професійний рівень авторки, прагнення поєднати в своїх розвідках проблеми, якими живуть освітні заклади різних рівнів. Наведено цілу серію схвальних рецензій на її навчально-методичні посібники та інші матеріали. Це розширює наші уявлення про розмах діяльності С.Параскевич.

Подібну функцію виконує й другий розділ книги “Публікації, листи, документи”, де репрезентовано долю Світлани Павлівни та її родини через передруки газетних публікацій, фотоматеріали, епістолярій, перелік основних друкованих праць тощо.

“Маю велику честь доторкнутися своєю пам'яттю до світлих струн душі цієї чудової жінки, – просто і вишукано сказала А.Коломойцева. – Дуже боляче говорити про неї у минулому часі, але сьгодні, як ніколи, ми всі, хто її знав, листаємо сторінки життя Світлани, віримо, що в ньому було багато трепетних спогадів, прекрасних мрій і щасливих днів! Але життя тим і прекрасне, що йде вперед!

Мабуть, батьки Світлани, які дали їй таке ім'я, відчували, що вона буде нести світло і радість, бо сама завжди була така сонячна і яскрава” (с.36).

Сподіваємося, що книга “Світлана Павлівна Параскевич: в спогадах, листах і матеріалах” (2014) викличе інтерес у читачів і принесе їм утіху.

Микола Василенко

Дорога на Олімп поезії

Нова книжка поезії Івана Немченка, що недавно побачила світ (Київ – Херсон: Просвіта, 2014 р., 179 с.) має претензійну назву: “Шлях на Снігурівку”. На обкладинці – малюнок: дві симпатичні співучі пташки з червоним оперенням грудей:

*Снігурі – це родичі жар-птиці,
Тільки з казки іншої вони.
Казка та сніжинками іскриться
Крізь мої дитячі дивосни.*

(“Снігурі”, с. 50).

Думається, що це символ Снігурівки, містечка, яке розкинулось понад Інгульцем Миколаївської області і з яким пов’язані сторінки дитинства та юності поета. Там, на Снігурівщині, були дорогі йому люди, які надихали на позитивне сприймання навколишнього світу. І той світ був для нього дотикально конкретним, означуючись у рідній природі:

*Я світ побачив під херсонською зорею
У миколаївському краї степовім.
Став Інгулець ясний мені ріднею –
Про нього ще не раз я розповім.*

*Це річка мрій і снів моїх сріблених,
Дитинства-юності нев’януча пора;
Ця річка і купіль моя й колиска,
Що коливається на степових вітрах.*

(Із циклу “Небо маминих очей”, с. 3).

Відомо – найдовший шлях починається з першого кроку, хліб – із зернини, дощ – із першої краплини... А поезія? Вона з першої любові до батьків, до природи своєї малої батьківщини, до родинних традицій. Це ті роки, коли віртуально всі діти стають трішечки поетами. Але любов до малої батьківщини не могла початися без любові до найдорожчої людини – матері. Це природно. Із материнської ласки започатковується любов до рідного слова. А це вже дорога на Олімп поезії, до сприймання краси довкілля: квітчастих лук, зелених гаїв, лісосмуг, зоряного неба, надвечірнього обр’ю, які сколихують серце, і ти по-

чинаєш розуміти себе як індивідуума своєї великої української родини.

*Натомилась матінка.
На хвилину
Прилягла у затінку
Під калину.
Їй наснився зоряний
Неба кошик
І лелека зморений
Між волошок.*

(Із циклу "Небо маминих очей", с.5).

Недаремно, поглиблюючи образ матері, поет поставив епіграфом до вірша такі рядки: "Тут небо глибоке, / Як мамині очі" (В.Бойченко).

Мати буде з ним і тоді, коли він піде до школи:

*Теплим променем уранці
Сонце зве до школи нас.
У сорочці-вишиванці
Я іду у перший клас.*

(“Хто справжніший українець?”, с.12)

Мати буде і тоді, коли навчатиметься в інституті, служитиме в армії. Життя не зупиняється, час пливе своїм усталеним руслом, сини дорослішають. А матері? *“Сивіють наші матері / Серцз назавше нам віддавши”*. Реальність земного життя – це час, поза яким поет не може бути, не може не розуміти доброго материнського серця:

*Все, що мала, роздавала, –
Мовлять люди недарма.
Просто повсякчас казала:
“В мене є, а в них нема”.*

(Із циклу “Небо маминих очей”, с. 6).

Це голос материнської доброти, відсвіт душі, що утверджує оптимізм і віру в життя, в гармонію люблячої родини.

Тож не здається випадковою поява серед перших друкованих збірок письменника поетичної книжечки “Мамине сонечко”. І.Немченко не полишав писати вірші. Його поетичний голос рік у рік міцнішав, вірші набували довершеності, відзначалися дисципліною слова. Автор знаходить власні теми, свої художні образи, має слух, щоб почути музику слова. А слух у поета, як і в музиканта: або є, або немає. У І.Немченка він є. Тому його римовані вірші мелодійні, їх

легко читати, вони навіюють радість творчої праці. Відчувається пульс поезії. Внутрішнім зором поет бачить, як “повзуть вужами лісосмуги / До прохолодної води” (“Спека”).

Таке може побачити тільки степова людина, яка залюблена у природу свого неозорого краю, помережаного довгими зеленими лісосмугами, що переливаються у сонячному мареві.

Збірка підсумкова, тематика різноманітна, її не можна читати похапцем, оскільки просторовість тем дуже широка. Вірші прозоро віддзеркалюють дійсність, приваблюють своєю безпосередністю думки, у них немає вишуканого стилю, зате є емоційне наповнення особистісними враженнями і переживаннями, що образно постали художньою реальністю, які допомагають читачеві відкрити очі на загадку, затаєну радість життя. Це своєрідне кредо поета, який хоче бути самим собою, – корисним для суспільства, не бути зайвим на землі.

В окремих віршах легко вгадуються роки насильницької русифікації, вікової денационалізації українців, зневажання материнської мови:

*Рідна мова – гордість мого роду.
Це так просто, як води напитись.
Тільки де ти, джерело народу,
Де твої світанки-первоцвіти?
Україно, Київська державо,
Хто були найперші украяни?
Хлібороб із усміхом ласкавим?
Може, воїн, од двобою п'яний?
Може, князь, у вишитій сорочці
Розп'ятий ворогом неситим,
Чи прочанин, що на кожнім кроці
Долею-чужинкою побитий?*

(Із циклу “Минуле озивається”, с. 65).

Уболівання за культуру свого народу, а також окупація Росією Криму та гібридна війна на східних областях України природно викликали гнів, спонукали поета до внутрішнього бунту:

*Південне сонце, осяйні щедроти,
Прославлений вкраїнський чорнозем...
На вас, осліплений жагою всепроглоту,
Московський льодовик нестримано повзе.*

(Із вірша “Посади свиню за стіл...”, с. 134).

Іван Немченко – кандидат філологічних наук, доцент Херсонського державного університету, він закоханий у

свою професію навчителя студентів державної мови, з великим розумінням відкриває їм красу слова, його семантику. Тому тепло сприймається поезія, в якій він спокутується перед мовою, як перед Всевишнім:

*Прадавня мово сивополинова,
Твоєю гіркотою я пропах.
Благословлю оте найперше слово,
З якого проросла ти у віках
(...)
Пречиста мово, спрагло припадаю
До джерела одвічного твого:
У нім моя духовна сила, знаю,
Допоки сяє сонце дня мого.*

*О рідна мово, квіткою калини
Не одцвіти ні на чийм віку.
Хай буде щасен світ, що солов'їну
Тобі дав душу, мужню та палку.*

(“Українська мова”, с. 126).

Доля українського народу, історія України, її звитяги в боротьбі з поневолювачами озиваються в душі поета гордістю. Він славить князів Київської Русі: “Від Рюрика, від Ігоря та Ольги, / Бучного Святослава-переможця / І Ярослава, що назвали Мудрим...”. Але з великою відразою пише про князів-перевертнів, які ставали зрадниками Русі-України, руйнували Київ, грабуючи. Український князь Юрко-Георгій Довгорукий, спокутуючись, гостро засуджує свого сина у зрадництві:

*І мій Андрій – пекельник Боголюбський –
Понищив Київ, сплюндрував доценту,
Прославши шлях Руїні незборимій...
І будуть линуть орди нескінченні,
Мов хвилі нездоланні океану...
Батий... Петро... Лукава Катерина...*

(“Благословення”, с. 67).

Маючи природне патріотичне почуття і своє переконане світобачення, автор пише вірші про епоху козаччини, великих гетьманів – Богдана Хмельницького, Івана Мазепу. Це були роки, коли

*Як дуб і калина,
Москва і Вкраїна
Сусідити чинно
Ніяк не могли,
Бо варварство дике*

*І муки без ліку
Несли споконвіку
Двоглаві орли.*

(“Богданові Хмельницькому”, с.69.)

Поет не залишає поза своєю увагою і письменників та діячів української культури, яких влада, як царська, так і радянська, переслідувала за національну свідомість, ув’язнювала чи розстрілювала. Жертвами цькування і репресій, про які пише, були: Микола Чернявський, Софія Русова, Борис Грінченко, Дніпрова Чайка, Іван Нечуй-Левицький, Василь Вишиваний (Вільгельм фон Габсбург-Льотрінген), Микола Зеров, а також відомі емігранти, діячі культури, поети з діаспори Євген Маланюк, Юрій Дараган, Яр Славутич:

*Хай на землі далекої Канади,
Що сповнена величчя і принади,
Зринає перед Вами щохвилини
Коханий образ рідної України.*

(“Канадському херсонцеві”, с.82).

Зрозуміло, за жанром це політична лірика, у якій, як плоть від плоті, промовляє патріот своєї Вітчизни. Вона духовно розширює політичний обрій читача, збагачує світоглядний розвиток людини. Публіцистичну лірику треба читати не як естет, а як син своєї нації, яка прагне вищого щаблю людської цивілізації, звільнення від нав’язаної минулими режимами рабської покори, нищівного страху перед диктаторами.

У збірці чимало є поезій про чисте кохання:

*М’яко ступлю я услід за ніччю
І домалюю твоє обличчя:
Принада літа в очах прогляне
І цілим світом для мене стане.*

(Із циклу “Від зими до осені”, с. 53).

В поемі про Василя Вишиваного – Вільгельма фон Габсбурга, поета і полковника армії Української Народної Республіки, який у часи революції, 1919 року, стояв на стороні захисту національних інтересів українського народу, І.Немченко пише з великим розумінням його шляхетного поступу.

*Що то за козак,
Що мов ясен цвіт?
Що то за юнак –
Легінь на весь світ?
У стрільців питай,
Що то за козак.*

*У стрільців питай,
Що то за юнак.
Це пан отаман!
Батько наш Василь!
Стрільчиків прийма
Радо звідусіль.
За Україну він
Всіх до бою зве.
Чути скрізь, мов дзвін,
Слово гromове... (с. 105)*

У збірці є і цикл гумористичних та сатиричних віршів “І сміх, і гірх”, у яких поет картає чиновників за національне безпам’ятство. Наприклад, вірш “Рятуйте печінку”:

*Двоязичієм
Чиновник наш
Пропах.
Бо йому
Державна мова
В печінках (с. 135)*

Багато є віршів-присвят, адресованих колегам, друзям. Вірші розкривають внутрішній світ як автора, так і адресата. Наприклад, вірш “Лідія Ремішевська”

*Впевнена її хода,
Бо душею молода.
Завше в гуморі вона –
Пані Калістратівна.
В неї гострий язичок!
Хто потрапив на гачок,
Попуску не дасть вона –
Пані Калістратівна.*

*Утікайте зусібч,
Хто її зачує річ.
Сміхоцарствує вона –
Пані Калістратівна (с. 139-140).*

Є і драматичні поеми: “Світло надії” – про життя і громадську діяльність Дніпрової Чайки (Людмили Василевської), про жертвність Миколи Чернявського, – твір “Остання мить”.

У кожного співця дорога на Олімп поезії своя. Вона, як життя, має і здобутки, і гіркі втрати. Вірші І.Немченка переважно мажорні, домінує світлий оптимізм та надія на демократичні переміни, які сьогодні наполегливо утверджуються українським суспільством.

Микола Дупляк

На сторінках епістолярної літератури

Не часто знаходимо зразки епістолярної літератури на сторінках української публіцистики. Востаннє мені пощастило познайомитись із нею в річнику “Український літературний провулок” (т. 14, 2014), що вийшов до 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка в польському місті Люблін, тож кілька слів про цю публікацію. “Український літературний провулок” присвячений творчості українських письменників у Польщі. Перший випуск альманаху вийшов 2001 року. Його основна мета – представляти діяльність українського літературного середовища в Польщі та популяризувати поезію та прозу українських творців. На сторінках “Провулка” знаходимо літературну критику, рецензії, інтерв’ю з творцями, спогади та епістолярії.

У 14-му числі альманаху поміщено, як і годиться, ювілейні матеріали – “Во Іудеї во дні они...” Тараса Шевченка та “Переклади творів Тараса Шевченка польською мовою” Тадея Карабовича. Друкується тут також поезія, проза та переклади таких авторів, як: Іван Златокудр, Міля Лучак, Іван Киризок, Тадей Карабович, Юрій Гаврилюк, Остап Лапський та інші. Цікавий своїм змістом і розділ рецензій, критики та літературознавчих оглядів, у якому друкуються статті таких авторів: Володимир Пилипович, Іван Гребінчичин, д-р Лука Луців, Віктор Яручик, Михайло Лесів, Ігор Котик і Войцех Руг.

Одначе, нас найбільше цікавить матеріал авторства Ярослава Грицков’яна п. н. “Із епістолярної спадщини Лева Геца. Листи до Мирослава Трухана (1965-1971)”. Такий зразок епістолярної літератури не зустрічається часто. Для тих, хто цікавиться життям українців у Польщі після Другої світової війни – це щира історична розповідь українського інтелігента й патріота Лева Геца у листах до свого співвітчизника Мирослава Трухана. Перший жив у Кракові, другий – у Щеціні. Для тих, хто знав тих людей особисто, – їхнє листування напевно вносить багато нового й цікавого, що дозволяє пізнати не лише їх, але й середовище, в якому вони жили; пізнати думку мистця про окремих людей-сучасників.

Лев Гец – маляр, графік, засновник музею “Лемківщина” в Сяноці та професор Краківської Академії Мистецтв, був однією з важливіших постатей української інтелігенції в Польщі. Народився у Львові 1896 року, брав участь у польсько-українській війні. Свої рисунки публікував в альбомі “Домб’є” (1919) та в “Антології Українських Січових Стрільців”. Він говорив і писав відкрито, не таїв нічого, навіть цього, що служби безпеки примушували його стати тайним інформатором. 1918 року стріляли мені поляки в груди і обломали обидві ноги, а в 1946 і 1947 роках в Ряшеві написали мені за Україну кару смерти, – писав про себе. У трагічному відчаї репресій 1953 року, Л. Гец і його дружина Анна рішили позбавити себе життя. Його відрятували, а дружина померла. Одначе, стеження за “ворожою” діяльністю професора продовжувались.

Мирослав Трухан – чи не найавторитетніший український суспільний діяч у Польщі після Другої світової війни (1925 – 2011), вчений-інтелектуал, публіцист, просвітитель, меценат і патріот, який усе своє життя присвятив національному самоусвідомленню українців і приналежності їх до рідної землі, хоч народився в Білорусі. Він – організатор українського культурного життя на терені Щеціна, ініціатор літературних вечорів; розгортав усвідомлюючу лекторську діяльність (доповіді, дискусії, зустрічі з людьми науки; був ініціатором багатьох контактів із закордонними діячами. 20 лютого 1963 р. М. Трухан був арештований і засуджений за розповсюдження “націоналістичної” літератури до позбавлення волі строком на півтора року. Одначе, органи безпеки продовжували його переслідувати, особливо прискіпливо ставилися до близької його серцю патріотичної тематики. Скориставши з відвідин Німеччини, він 1976 року залишився в Мюнхені. Тут продовжував студії. Здобув звання доктора права і суспільних наук. Захистив і опублікував свою докторську дисертацію п. н. “Українці в Польщі після Другої світової війни 1944-1984”. Його спогади п. н. “Наче вора” вийшли вже після його смерті. Помер у Мюнхені після довгої недуги 9 квітня 2011 року.

Листування Л. Геца з М. Труханом почалося з запрошення мистця на зустріч з українською громадою та студентами, на якій Л. Гец мав нагоду презентувати щецінянам велику колекцію своїх рисунків і картин, праць присвячених Кракову. Щецінські українці прийняли Л. Геца дуже сердечно. Мистець був дуже зворушений голосом щецін-

ської громади. Зігріта дружнім почуттям, – почалася епістолярна форма його листування з М. Труханом.

Заслуга д-ра Я. Грицков'яна в тому, що він зберіг і впорядкував листи Лева Геца до М. Трухана від першого (28 червня 1965 р.) до останнього (22 вересня 1971 р.). Серед них 30 листів, надісланих у закритих ковертах і 32 – поштові картки з відкритим текстом. Листи писались з урахуванням всюдисущої цензури. Л. Гец і М. Трухан зосереджувались на проблемах громадської національної свідомості та культурних і суспільних інтересах української національної меншини в Польщі.

Л. Гец інформував М. Трухана про українську проблематику в Кракові, про визначних краківських поляків, причетних до українських справ і про українських художників Кракова, а найбільше розповідав про себе, про свої контакти з Україною, про гостей з Батьківщини та країн Заходу, які відвідували його в Кракові, а він радів ними і гостинно приймав.

Важливим напрямком листувань Л. Геца є крайні оцінки, осуди, на які зважувалися, як слушно пише Я. Грицков'ян у передмові, лише одиниці. Це, тим більше, що автор був дуже вимогливий до себе, а до влади й докільля ставився критично. Він ганьбив своїх краківських земляків, які цуралися свого роду та нап'ятовував їхнє боягузтво, – проф. Академії Мистецтв Володимира Годиса та художника Юрія Новосельського, а різьбаря Григорія Пецуха ганьбив за те, що той не дозволяв синові служити в українській церкві. Лев Гец гостро критикував також багатьох польських письменників за українофобію та спотворення правди про Україну.

Самозрозуміло, що оцінка людей і подій, що подаються в листах, – суб'єктивна, але, як пише Я. Грицков'ян, – це живий інвентар фактів, поданих не без гумору. У листах Л. Геца віддзеркалює свої почуття до України, якою постійно живе. “Чи багато чули нашої мови в Україні?” – питає друзів, які відвідували Батьківщину. У розмові з Федором Погребенником (1971) згадує про свою творчу спадщину й турбується, що не може передати її Україні, бо уряд УРСР не дбає про те, щоб художники з-за кордону мали змогу передати свої картини рідному народові. Листи проф. Л. Геца короткі. Читаємо їх з особливою цікавістю та з приємністю.

Епістолярна спадщина Лева Геца – це документація подій і фактів, що доповнюють наші відомості про життя українців у Польщі в названому часі, – джерело до вивчення історії українського культурного процесу 60-их років ХХ

століття у Польщі. Добре зробив “Український літературний провулок”, що опублікував листи Лева Геца на своїх сторінках.

Василь Затгороднюк

“Ніжна” відкриває себе і світ у собі

Теленчук Надія. Ніжна: поезія. – Херсон: ТОВ “ВКФ “Стар” ЛТД”, 2014. – 180 с.

У 2011 р. в Херсоні побачила світ перша книжка Надії Теленчук “Нова інтерпретація дощу”, а вже наступного року вона здивувала читача новою збіркою – “Щастя в обгортці”. Ці видання засвідчили, що в поетичний дивосвіт входить впевнено і відкрито з молодечим запалом, свіжістю образного мислення нове ім’я. Звичайно, у дебютних творчих виявах вчувалися деяка декларативність, мовно-стилістичні штампи та водночас наяву була ота щирість почуттів, котра є в людини або відсутня, котру не можна набути ні енциклопедичними знаннями, ні якимись морально-етичними уроками. Хоч і їхніми здобутками не можна нехтувати. І це першоначало засвідчило її творчий потенціал.

Підтвердженням цьому – третя збірка Н.Теленчук – “Ніжна”. Якщо прослідкувати її поетичну еволюцію, то вона справді є, що засвідчує художній рівень цього видання. Насправді, за словами І.Франка – “Поет завжди учень”, та учень, який усвідомлює, що для польоту не завжди потрібні пір’я і крила, а головне – стан душі. У збірці “Ніжна” це відчувається, як і те, що період учнівства вже не переходить, а перейшов у фазу певного життєвого досвіду, філологічної вправності, відчуття слова як добротного будівельного матеріалу.

Згадуючи, що поетеса нині вивчає міжнародну економіку в Берлінському університеті, бере участь у роботі громадської організації "Європейський молодіжний парламент – Україна", помітна її волонтерська діяльність, активна громадянська позиція, то це також своєрідна поетична інтерпретація, котра в результаті духовно-душевної роботи викристалізовується у вірші. Як на мене, твори зі збірки "Ніжна" можна читати послідовно й вибірково, в будь-якому випадку складається враження, що стаєш дотичним до чогось справжнього, істинного. Це складні людські почуття, високі та обнадійливі, чесні й оманливі, амбівалентні й однозначні... та хіба всі перерахувати. Тут легко ввійти у спокусу і цитувати поетичні коди Надії Теленчук, і в першому варіанті мого допису це було, та відмовився від цього. Бо її поезію потрібно читати. Тоді отримаєш не тільки естетичну насолоду, а й поживу для інтелекту, розраду своїм почуттям. Один із циклів збірки "Ніжна" має назву "Обдарована дорогою". Прочитую у цьому аванс для автора та для читача. Адже здебільшого дорога у її величності Поезії – не рівненька, а горбкувата і терниста, якщо це справжня поезія. На неї вийшла своєю збіркою "Ніжна" Надія Теленчук. Не сприймайте це за тавтологію, але у її ніжності є сила – творча, обнадійлива, красива. Її енергія акумулюється життєдайним промінням і освітлює прозу життя. Вірю в це.

ІНФОРМУЄ ТАВРІЙСЬКА ФУНДАЦІЯ

24 грудня 2014 року Таврійська фундація (ОВУД)

внесла на підтримку українських вояків,
що захищають незалежність нашої країни
в зоні АТО,

1500 грн.

Нагадуємо, що кожен, хто бажає надати допомогу
захисникам Вітчизни,

може звертатися з пропозиціями
до Громадського фонду підтримки
батальйону особливого призначення "Херсон"
та його голови Івана Михайловича Корінця
(м.Херсон, вул.Горького,13; тел.22-31-30)

Про авторів

Береза Інна Юхимівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології, теорії та історії літератури Чорноморського державного університету імені Петра Могили;

Бондаренко Лідія Григорівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української літератури Херсонського державного університету;

Василенко Микола Олександрович – член НСПУ, голова Таврійської фундації (ОВУД);

Дупляк Микола Степанович — американсько-український педагог, засновник Українського Лемківського Музею у Стемфордї, громадський діяч, екс-редактор тижневика “Народна воля” у м. Скрантон, Пенсильванія (США);

Жулинський Микола Григорович – академік НАН України;

Загороднюк Василь Степанович – голова ХОО НСПУ, кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій Херсонського державного університету;

Киризюк Іван Петрович – член НСПУ, український поет у Польщі;

Корівчак Людмила Денисівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Херсонського державного університету;

Кулик Валерій Павлович – Заслужений діяч мистецтв України, член Національної спілки письменників України;

Мандич Тамара Михайлівна – студентка 2 курсу факультету філології та журналістики Херсонського державного університету;

Назаренко Родіон Іванович – учень 5-го класу Великодолинської середньої школи Овідіопольського району Одеської області;

Найдьонов Олександр Григорович – кандидат філософських наук, доцент Херсонського державного університету;

Немченко Галина Вікторівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Херсонського державного університету;

- Немченко Іван Васильович** – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач міжкафедральної наукової лабораторії “Українська література в англomовному світі” при Херсонському державному університеті;
- Олексенко Володимир Павлович** – декан факультету філології та журналістики Херсонського державного університету, доктор філологічних наук, професор Херсонського державного університету;
- Оленковський Микола Петрович** – кандидат історичних наук, голова Херсонського облвідділення Конгресу української інтелігенції, голова секції археології Українського Товариства охорони пам'яток історії та культури;
- Параскевич Павло Кіндратович** – кандидат філологічних наук, доцент, член Правління Таврійської фундації (ОВУД);
- Петречків Олена Миколаївна** – студентка 5 курсу факультету філології та журналістики Херсонського державного університету;
- Руссова Владлена Миколаївна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології, теорії та історії літератури Чорноморського державного університету імені Петра Могили;
- Стремоусова Оксана Сергіївна** – заввідділом Херсонської обласної дитячої бібліотеки імені Дніпрової Чайки;
- Теленчук Надія Сергіївна** – студентка магістратури університету Berlin School of Economic and Law (Німеччина).

Літературно-наукове видання

ВІСНИК ТАВРІЙСЬКОЇ ФУНДАЦІЇ (Осередку вивчення української діаспори)

Випуск 10

Головний редактор: Іван Немченко
Технічний редактор: Надія Лях
Коректор: Галина Немченко
Відповідальний за випуск: Олег Олексюк

Інші випуски “Вісника Таврійської фундації (ОВУД)”
читайте у мережі Інтернет:
<http://prosvita-ks.co.ua>

Комп’ютерне
макетування:

Т. 39-72-78

Видавничий центр “Просвіта”

Свідоцтво №23495820 від 20 квітня 1995 р.
03150 м. Київ, вул. А.Барбюса, 51/2

Філія ВЦ “Просвіта”

73000, м. Херсон, пр. Ушакова, 16,
E-mail: oleksuk_prosvita@ukr.net, тел. 050-54-73-593

Здано в набір: 5.08.2015. Підписано до друку 6.10.2015.
Формат 60x84 1/16. Друк різнографія. Папір офсетний.
Умовн. друк. арк. 15,25. Наклад 100 прим.